

Päivi Petrelius
Hanna Tulensalo
Anne-Mari Jaakola
Johanna Hietämäki
(toim.)

Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi

Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi

TYÖPAPERI 33/2016

Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.)

**Lapsen elämäntilanteen ja
tuen tarpeiden lapsikeskeinen,
monitoimijainen arviointi**
Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi

LasSe

Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen
Väli-Suomessa 1.4.2013 – 31.10.2015

Pelastakaa Lapset

Turun yliopisto
University of Turku

**TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS**

© Kirjoittaja ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Matleena Huittinen

ISBN 978-952-302-749-7(verkkajulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkajulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>

Helsinki, 2016

Esipuhe

Arviointityöskentely on monelle lastensuojelussa asioineelle asiakkuuden kamalimpana mieleen jäänyt vaihe. Arviointi on kuitenkin välttämätöntä, jotta lapsia ja perheitä voidaan auttaa, jotta heille voidaan tarjota heidän tarvitsemiaan palveluita – ja lastensuojelusta kun puhutaan - jotta lapsia voidaan suojella silloin, kun he suojelua tarvitsevat.

On tärkeää, että arviointi on lapsille ja perheille jo itsessään tukea. Hyvin toteutettuna se auttaa perheitä näkemään oman tilanteensa selkeämmin jokaisen perheenjäsenen näkökulmasta. Se auttaa löytämään perheen omat ja lähipiirin vahvuudet ja voimavarat, sekä ohjaa tarvittaessa sellaisen avun piiriin, jota perhe tuekseen tarvitsee.

Arviointi ei lasten ja perheiden palveluissa liity vain asiakkuuksien alkuihin ja loppuihin, vaan lapsen tilannetta ja tuentarpeita arvioidaan aina, kun tehdään päätöksiä palveluihin ohjaamisesta, tuen, rajoitusten tai muiden toimenpiteiden aloittamisesta, jatkamisesta tai lopettamisesta. Siksi arviointi on tärkeää nähdä jatkuvana prosessina, jossa uusi tieto ja muutokset lapsen ja perheen elämässä nähdään suhteessa jo kertyneeseen ymmärrykseen lapsen tilanteesta. Tärkeää on nähdä myös lapsen elämä ja tuentarpeet kokonaisuutena. Avun ja tuen saannin näkökulmasta arvioinnin tulisi kohdistua lapsen ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen, eikä vain jonkin tietyn palvelun tarpeellisuuden tai tarpeettomuuden arviointiin.

Tällä hetkellä Suomessa ei ole laajasti jaettua, yhteistä käsitystä siitä, mikä on riittävän hyvää lapsen elämää. Riittävää keskustelua ja jaettua käsitystä ei ole siitäkään, millaiset tilanteet lapsen tai nuoren elämässä ovat riittävän pahoja, jotta asiaan tulee puuttua. Tässä julkaisussa etsitään perustaa arvioinnin yhteiselle viitekehykselle, joka loisi pohjaa lasten ja perheiden yhdenvertaisemmalle kohtelulle. Yhtenäisen viitekehyksen avulla lasten ja perheiden elämäntilanteista ja niiden arvioinnista palveluissa voitaisiin käydä avoimempaa yhteiskunnallista keskustelua, arvioida palveluiden tarpeenmukaisuutta ja helpottaa eri ammattialojen yhteistyötä lapsen tukemiseksi.

Kaikki nämä ovat tärkeitä seikkoja. Vielä tärkeämpää on se, että arviointia kehitetään siten, että se auttaa varmistamaan jokaisen yksittäisen lapsen kohdalla juuri hänelle tarpeellisen tuen saamisen. Hyvin toteutettu monitoimijainen arviointi voi parhaimmillaan tuottaa yhteistä ymmärrystä lapsen tilanteesta ja tuentarpeista. Lapsen ja aikuisen yhteistä, perheen ja työntekijöiden yhteistä, eri tahoja ja ammatteja edustavien toimijoiden yhteistä.

Tässä julkaisussa tuodaan esiin monipuolista tutkimus- ja kehittämistietoa lastensuojelussa tehtävästä arvioinnista. Tavoitteena on ollut rakentaa ymmärrystä siitä, mistä kaikesta hyvä ja laadukas arviointi lastensuojelussa muodostuu. Julkaisun eri artikkeleissa muodostuva kuva arvioinnista kuulostaa paremmalta, kuin ne monet ihmisten kokemukset arvioitavana olemisesta, joita olen vuosien mittaan kuullut.

Miten julkaisussa esiin nostetut laadukkaan arvioinnin elementit siirretään käytäntöön? Onko meillä tulevaisuus, jossa arviointi lasten ja perheiden palveluissa tuntuu muultakin kuin kuulustelulta?

Mareena Heinonen
Kokemusasiantuntija, Kasper ry.

Sisällys

Esipuhe.....	3
Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia	5
<i>Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola, Johanna Hietämäki</i>	
I LASTENSUOJELUN JA ARVIOINNIN KEHITTÄMINEN	
Työmenetelmien kehittämisen tietopohjan rakentaminen ja arviointitutkimus lastensuojelussa	28
<i>Johanna Hietämäki</i>	
Kestävä kehittäminen lastensuojelussa – esimerkkinä LasSe-hanke	41
<i>Tytti Rantanen</i>	
II ASIAKKAIDEN JA AMMATTILAISTEN KOKEMUKSIA LASTENSUOJELUSTA JA ARVIOINNISTA	
Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutarpeen selvityksistä Väli-Suomessa	50
<i>Kirsi Koponen</i>	
Vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisessä tutkimuksessa	60
<i>Johanna Hietämäki</i>	
Monialaisella arvioinnilla oikea-aikaista tukea lapsille ja perheille.....	75
<i>Sirpa Tuomela-Jaskari</i>	
III LAPSIKESKEISYYS ARVIOINTIKÄYTÄNNÖISSÄ	
Katsaus lastensuojeluilmoitusten käsittelyn ja lastensuojelutarpeen selvittämisen nykykäytäntöihin.....	90
<i>Päivi Kaski, Heli Kosola & Minna Lehtoranta</i>	
Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia	101
<i>Hanna Tulensalo & Tiina Muukkonen</i>	
Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa.....	115
<i>Anne-Mari Jaakola</i>	
IV ARVIOINTIA KOSKEVA TUTKIMUS JA ARVIOINTIMENETELMÄT	
Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus.....	132
<i>Päivi Petrelius</i>	
Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja	157
<i>Elina Aaltio</i>	

Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia

Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola, Johanna Hietamäki

Johdanto

Tämän julkaisun ja artikkelin rakentaminen on käynnistynyt vuoden 2015 alussa. Tavoitteena on ollut tiedon tuottaminen lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arviointityön kehittämisen tueksi. Julkaisun valmistelun aikana lastensuojelussa tehtävää arviointia ohjaava lainsäädäntö on muuttunut, ja myös lapsi- ja perhepalvelujen toimintaympäristö on voimakkaassa muutoksessa meneillään olevan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutuksen vuoksi. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja uudistetaan parhailaan Juha Sipilän hallituksen käynnistämässä Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa (LAPE –ohjelma 2016-2018). Ohjelman keskeisenä tavoitteena on muun muassa lapsi- ja perhepalveluiden hajanaisen palvelujärjestelmän uudistaminen yhteen sovitetuksi, integroiduksi lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi, peruspalvelujen vahvistaminen ja painopisteen siirtäminen ehkäiseviin sekä varhaisen tuen ja hoidon palveluihin. Lapsen etu ja vanhemmuuden tuki ovat muutoksessa ensisijaisia. (STM 2016.) Nämä muutokset ja käynnistynyt Lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistyö ovat osaltaan motivoineet julkaisun kirjoittamista.

LAPE-ohjelmaan sisältyvässä kehittämistyössä erääksi tavoitteeksi on asetettu lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden monitoimijaisen arviointimallin rakentaminen. Mallin avulla tavoitellaan lapsen ja perheen tuen tarpeiden varhaista tunnistamista. Tavoitteena on asiakaslähtöinen arviointi, jossa asiakkaan osallisuus toteutuu ja josta seuraa oikein mitoitettua ja oikea-aikaista tukea. Mallin avulla halutaan verkostoida eri toimijoita ja selkiyttää heidän työn- ja vastuunjakoaan. Tavoitteena on, että monitoimijaisen arvioinnin avulla lapselle ja perheelle päästään luomaan yhtenäinen palvelusuunnitelma. Näin halutaan varmistaa myös niiden lasten ja perheiden avunsaanti, jotka tarvitsevat erityistason tai kaikkein vaativimman tason erityisosaamista ja erikoistumista edellyttäviä palveluita. Monitoimijaisen arvioinnin avulla lasta ja perhettä koskevaa tietoa halutaan rakentaa kokonaisvaltaisesti ja ehyesti siten, että lapsen arjen ympäristöistä, tärkeistä ihmissuhteista, lapsen kokemuksista sekä lapsen ja perheen tuen ja palvelujen tarpeesta muodostuu monipuolinen, kokonaisvaltainen käsitys.

Julkaisuun on koottu kansainvälisessä ja kotimaisessa tutkimuksessa sekä suomalaisessa lastensuojelun kehittämistyössä rakentunutta tietoa lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arvioinnista. Tarkasteltavana ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vastuulla olevan lapsen tilanteen arvioinnin keskeiset, arvioinnin onnistumista ja laatua edistävät periaatteet ja toimintakäytännöt. Lapsilla tarkoitamme alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria. Julkaisun kirjoittajina on kokeneita lastensuojelun käytännön kehittäjiä sekä tutkijoita, jotka ovat perehtyneet lapsen tilanteen ja lastensuojelutarpeen arviointia käsittelevään käytännön tietoon sekä teoreettiseen ja tutkimustietoon.

Julkaisun tuottaminen on käynnistynyt Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Lastensuojelun tutkimus- ja kehittämishankkeen (LaskeTut), sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen koordinoiman Lastensuojelutarpeen selvittämisen kehittämisen Väli-Suomessa -hankkeen (LasSe) yhteistyönä. Yhteistyökumppaneiksi saatiin työn käynnistyttyä myös Turun yliopisto ja Pelastakaa Lapset ry.

LaskeTut -hanke toteutettiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella vuosina 2013–2015. Laaja-alaisen hankkeen eräänä tavoitteena oli vahvistaa lastensuojelun tutkimus- ja tietoperustaa. Osana tutkimus- ja tietoperustan vahvistamista päätettiin kartoittaa lastensuojelussa tehtävää lapsikohtaista arviointia koskevaa tutkimustietoa. Sitä koottiin tuottamalla arviointia käsitteleviä, tutkimustietoa kartoittavia katsausartikkelei-

ta. Johanna Hietämäki käsittelee väitöskirjaansa perustuvassa katsauksessa vanhempien kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnista. Anne-Mari Jaakola tarkastelee lapsikeskeisen työskentelyn perusteluja kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. Elina Aaltio vertailee kansainvälisten ja kotimaisten lastensuojelun strukturoitujen arviointimallien teoreettisia lähtökohtia ja arviointikohteita. Päivi Petrelius tarkastelee sitä, millaisia tavoitteita, ongelmia ja kehittämistarpeita kansainvälinen, lastensuojelussa tehtävää, lapsikohtaista arviointia koskeva tutkimus on nostanut esiin.

LasSe -hankkeessa kehitettiin vuosina 2013–2015 lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen sijoittuvaa lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Hankkeessa keskityttiin lakisääteiseen lastensuojelutarpeen selvitysvaiheeseen.¹ LasSe -hankkeessa tuotettu tieto valottaa suomalaisen lastensuojelun arvioinnin tilaa, nykykäytäntöjä ja kehittämistä. Hankkeen työntekijät ovat osallistuneet yhdessä julkaisun toimittajien kanssa sen suunnitteluun, sekä kirjoittaneet julkaisuun useita artikkeleita, jotka perustuvat hankkeessa tehtyyn kehittämistyöhön. Kirsi Koposen artikkelissa kuvataan LasSe -hankkeessa toteutetun, lastensuojelutarpeen selvitystä koskevan asiakaspalautekyselyn tuloksia. Sirpa Tuomela-Jaskari käsittelee artikkelissaan hankkeessa syntyneitä kokemuksia monitoimijaisesta arvioinnista. Päivi Kaski on yhdessä kahden sosiaalityön opiskelijan, Heli Kosolan ja Minna Lehtorannan kanssa kirjoittanut opiskelijoiden LasSe -hankkeessa tehtyihin pro gradu-töihin perustuvan artikkelin, jossa tarkastellaan lastensuojeluilmoitusten käsittelyyn ja lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvää työskentelyä. Hankkeen neljäs työntekijä, Pamela Antila on osallistunut julkaisun yhteiseen suunnitteluun.

Myös Hanna Tulensalon ja Tiina Muukkosen artikkeli perustuu kokemuksiin lastensuojelun työkäytäntöjen pitkäjänteisestä kehittämisestä. Artikkelissa analysoidaan suomalaisten lastensuojelun työkäytäntöjen kehitystä lapsikeskeisen työskentelyn näkökulmasta kysymällä miten ja mihin suuntaan lapsikeskeinen työskentely on kehittynyt lastensuojelun työkäytännöissä 2000-luvun aikana.

Kirjallisuuskatsausten ja arvioinnin kehittämiskokemuksiin perustuvien artikkeleiden lisäksi julkaisuun on koottu kaksi lastensuojelun kehittämistä yleisemmin käsittelevää artikkelia. Johanna Hietämäki esittelee, miten arviointitutkimuksen lähestymistapoja voitaisiin hyödyntää lastensuojelun työmenetelmien kehittämisessä. LasSe-hankkeen johtajana toiminut Tytti Rantanen pohtii kehittämistyön kokemuksiinsa perustuen artikkelissaan lastensuojelun kestävää kehittämistä.

Arviointi näyttäytyy julkaisun artikkeleissa moniulotteisena ja -tasoisena toimintana ja ilmiönä, jota ei ole helppoa ottaa haltuun tai määritellä yksiselitteisesti. Lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointityölle asetetut tavoitteet, arviointia toteuttavien työntekijöiden tieto, asiakkaiden ja ammattilaisten roolit, valtasuhteet, kokemukset ja asenteet, arvioinnin kontekstina toimivat organisaatiot linjauksineen sekä lastensuojelutyötä ohjaava lainsäädäntö muotoilevat kukin sitä millä tavalla arviointia toteutetaan. Koska arviointikäytännöt muotoutuvat useiden toisiinsa vaikuttavien tekijöiden tuloksena, edellyttää arviointityön laadun vahvistaminen monitasoisista tarkastelua ja organisaatioiden sitoutumista laadukkaaseen arviointiin. Tässä johdantoartikkelissa olemme pyrkineet tiivistämään lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointiin liittyvien kansainvälisten katsausten ja suomalaisen kehittämistyön tuottaman tiedon yhtenäiseksi näkemykseksi lastensuojelussa tehtävän lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin keskeisistä laatutekijöistä.

Lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi

Julkaisun artikkeleissa käsitellään lastensuojelun asiakkuuteen liittyvää arviointia. Monissa artikkeleista tarkastellaan asiakkuuden *alkuvaiheeseen* sijoittuvaa lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Tässä johdantoartikkelissamme emme kuitenkaan rajaa tarkastelua vain asiakkuuden alkuvaiheeseen tehtävään arviointiin, vaan pohdimme *arviointia keskeisenä osana kaikkea lastensuojelun asiakastyötä*. Arviointi on lastensuojelun sosiaalityön keskeinen ydintehtävä, jonka avulla lapsen tilannetta koskevaa ymmärrystä ja tietoa syvennetään koko asiakkuuden ajan.

¹ Hankkeen nimessä esiintyvä selvittämisen käsite perustuu vuoden 2008 alussa voimaan tulleeseen lastensuojelulakiin, jossa asiakkuuden alkuvaiheeseen tehtävää arviointia nimitettiin lastensuojelutarpeen selvitykseksi.

Käytämme lastensuojelussa tehtävästä arvioinnista tietoisesti määritelmää *lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi*. Näin haluamme korostaa, että arvioinniksi ei riitä vastauksen tuottaminen siihen, tarvitseeko lapsi lastensuojelun palveluja ja tukea vai ei. Sen sijaan arviointi etsii vastausta siihen, millainen lapsen elämäntilanne kokonaisuudessaan ja hänen kokemanaan on sekä millaista tukea hän ja koko perhe lastensuojelulta ja muilta toimijoilta tarvitsee. Tavoitteena on ymmärryksen rakentuminen lapsen tilanteesta kokonaisvaltaisesti.

Arvioinnin laadun osatekijät

Käsitlemme seuraavaksi sitä, millaisista elementeistä laadukas ja perusteltu lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi lastensuojelun näkökulmasta koostuu. Haluamme samalla avata keskustelua siitä, olisiko kaikille lapsi- ja perhepalveluille yhteisen arviointia ohjaavan arviointimallin ja viitekehyksen rakentaminen mahdollista. Lastensuojelun työntekijät voivat pohtia omia arviointikäytäntöjään artikkeliin koottujen näkökulmien kautta. Muissa palveluissa toimivat voivat arvioida, missä määrin artikkelin esiin nostamat arvioinnin laatutekijät koskevat muissa palveluissa, kuten neuvolassa, opiskeluhuollossa, perheneuvolassa tai lasten- ja nuorisopsykiatriassa tehtävää lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Jäsentelymme perustuu sekä tämän julkaisun artikkeleissa esiin nousseisiin näkökulmiin että muuhun tutkimustietoon. Tarkastelemme arviointityön laatua asiakaskohtaisen työskentelyn näkökulmasta ja esittelemme ja perustelemme näkemyksemme asiakastyöhön kuuluvan arvioinnin keskeisistä elementeistä ja periaatteista.

Olemme jäsentäneet arvioinnin keskeiset laatutekijät alla näkyväksi kokonaisuudeksi:

ARVIOINNIN LAADUN OSATEKIJÄT

Lapsikeskeinen ja yhteistyöhön perustuva työskentelyote

- a. arviointityöskentelyn lapsikeskeisyys
- b. luottamusta rakentava, yhteinen arviointiprosessi ja työmenetelmät
- c. tiedon rakentaminen kokonaisvaltaisesti ja monitoimijaisesti

Tiedonmuodostuksen jäsentyneisyys

- d. arviointiteemojen lapsikeskeinen määrittely
- e. osallistava, avoin ja lapsiystävällinen dokumentointi

Työyhteisön ja organisaation tuki ja sitoutuminen laadukkaaseen arviointiin

- f. arviointityöskentelyn yhteinen ammatillinen reflektointi

Lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arvioinnin laatutekijät liittyvät yhtäältä lapsen keskeisyyteen arvioinnissa sekä eri osapuolten väliseen suhteeseen, rooleihin ja vuorovaikutukseen arviointityöskentelyssä. Toisaalta laatutekijät kytkeytyvät tiedonmuodostuksen jäsentyneisyyteen, kuten arviointiteemojen perusteltuun valintaan ja tiedon dokumentointiin. Kolmanneksi arviointi ammatillisena ja eettisenä laadukkaana toimintana edellyttää myös työyhteisöiltä ja organisaatioilta sitoutumista arvioinnin lapsikeskeiseen ja laadukkaaseen toteuttamiseen sekä reflektoivaa työskentelyotetta. Avaamme ja perustelemme seuraavissa kappaleissa tarkemmin näitä laadukkaan arvioinnin osatekijöitä.

Arviointityöskentelyn lapsikeskeisyys

Lapsikeskeisyys on ollut johtava ideologinen periaate lastensuojelun sosiaalityössä 2000-luvulla Suomessa. Siitä on keskusteltu lastensuojelussa lapsen osallisuuden ja toimijuuden teemoihin liittyvänä käsitteenä ja sen merkitystä on korostettu lastensuojelussa (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004; Ervast & Tulensalo 2006; Eskonen 2005; Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006; Hurtig 2003). Myös tämän julkaisun artikkelit (esim. Kaski, Kosola & Lehtoranta 2016; Tulensalo & Muukkonen 2016; Jaakola 2016; Aaltio 2016) vahvistavat käsitystä siitä, että lapsikeskeisyys on yksi tärkeimmistä lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointityöskentelyn laadun osatekijöistä lastensuojelussa.

Katsaukset kansainväliseen arviointia koskevaan keskusteluun osoittavat, että lapsikeskeisyys on keskeinen käsite myös kansainvälisessä lastensuojelututkimuksessa ja lastensuojelun uudistuksissa. Tärkeää on huomata se, että lapsikeskeisyyttä koskevat jäsenyydet ja tiedolliset perustelut vaihtelevat maittain (esim. Jaakola 2016). Englanninkielisten maiden keskusteluissa lapsikeskeisyyden periaatteita perustellaan lapsen kehityksellisillä tarpeilla. Esimerkiksi brittiläisessä Common Assessment Framework -arviointimallissa pidetään tärkeänä lapsen kehityksellisten tarpeiden esiin nostamista ja tiedon kokoamista laajasti niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen. Suomalaisessa ja pohjoismaisessa lapsikeskeisyyttä koskevassa kehittämistyössä ovat kehitysnäkökulman rinnalla korostuneet lapsen toimijuuden ja osallisuuden teemat. Ammattikäytäntöjen kehittämisessä on 2000-luvulla erityisesti etsitty työtapoja, jotka huomioivat lapselle ominaiset tavat kertoa arjestaan ja kokemuksistaan ja tukevat lapsen ja työntekijän välille rakentuvan suhteen tasavertaisuutta (Muukkonen & Tulensalo 2004; Tulensalo 2016b; Varjo 2014; Winter 2011).

Vaikka lapsikeskeisiä työkäytäntöjä on meillä kehitetty näkyvästi 2000-luvulla, näyttää siltä, että lapsikeskeisen työskentelyn toteuttaminen on käytännössä edelleen haasteellista. Tulensalo ja Muukkonen (2016) toteavat, että lapsikeskeisyyden toteuttamisessa on runsaasti vaihtelua työntekijöiden ja työyksiköiden välillä. Lapsikeskeisen työskentelyn esteitä nousee esiin muissakin artikkeleissa. Eri havaintojen perusteella näyttää siltä, että suomalaiset lapset ovat eriarvoisessa asemassa sen suhteen kuinka heidän osallisuutensa arvioinnissa ja lastensuojelun työkäytännöissä toteutuu.

Keskeisenä esteenä lapsikeskeiselle työskentelylle tuodaan useissa julkaisun artikkeleissa esiin kiire. Lastensuojeluilmoitusvaiheen työkäytäntöjä tarkastelevat Kaski ja kumppanit (2016) toteavat, että vaikka sosiaalityöntekijät ymmärtävät lapsikeskeisen työn tärkeyden, he eivät kuitenkaan itse aina työskentele lapsikeskeisesti. Käytännön työlle asetettujen aika- ja työntekijäresurssien koetaan vaikeuttavan lapsikeskeistä työskentelyä. Vastaavia havaintoja on tehty myös kansainvälisissä tutkimuksissa. Esimerkiksi brittiläisissä tutkimuksissa nostetaan esiin alkuvaiheen arvioinnin aikarajat, suuri asiakasmäärä ja kiire laadunkaan, lapsikeskeisen työskentelyn esteinä (Petrelius 2016). Tulensalo ja Muukkonen (2016) toteavat, että kokonaisvaltaiselle ja suhdeperustaiselle arvioinnille näyttää nykykäytännöissä olevan enemmän mahdollisuuksia vasta varsinaisen alkuvaiheen arvioinnin jälkeen, kun lapsen asiakkuus lastensuojelussa on alkanut.

Kiireen lisäksi lapsikeskeisen työskentelyn esteinä nousevat esiin lapsen kanssa työskentelyyn liittyvän osaamisen puutteet ja toimintakulttuurit, joissa ei aktiivisesti aseteta tukemaan lapsikeskeisiä työkäytäntöjä ja niihin liittyvän osaamisen vahvistumista. Lastensuojelussa tehtävä lapsen tilanteen arviointi edellyttää arviointia tekeviltä työntekijöiltä monipuolista teoreettista tietoa lapsista, lapsuudesta, lapsen kehityksestä, lapsen tavasta rakentaa ihmissuhteita sekä lapsen tavoista tietää ja toimia. Arviointi vaatii sosiaalityöntekijältä kykyä kääntää lasta koskeva tieto lapsen toimijuutta tukevaksi työkäytännöksi. Lapsi on tärkeää nähdä tiedollisena toimijana, ei vain tiedon kohteena. Työntekijän kyky asettua vuorovaikutukseen lapsen kanssa luottamusta luovalla, toimijuutta vahvistavalla ja tasavertaista työskentelysuhdetta rakentavalla tavalla ei rakennu itsestään laajankaan tietämyksen seurauksena. Teoreettisen ja tiedollisen osaamisen kääntäminen toimiviksi työkäytännöiksi edellyttää lastensuojelun työntekijöiltä harjoittelua, kokemuksista oppimista ja näiden kokemusten reflektointia.

Suomessa lapsikeskeisyyttä on jäsennetty työskentelyksi, jossa asiakkaana oleva lapsi saa sosiaalityön apua sekä suoraan että välillisesti vanhempia tukevan työskentelyn kautta (vrt. Hurtig 2003). Oleellisena on pidetty myös sitä, että sosiaalityöntekijä asettuu olemaan lapsen käytettävissä koko asiakkuusprosessin ajan. Työntekijän tehtävänä on huolehtia lapsen kanssa työskentelyn jatkumollisuudesta ja lapsen ”proses-

siosallisuudesta” (esim. Muukkonen 2008). Lisäksi sosiaalityöntekijän eräänä tärkeänä tehtävänä lapsikeskeisessä työskentelyssä on nähty lapselta saadun tiedon välittäminen vanhemmille (lapsen kanssa ja lapsen luvalla) ja lapsen kokemusten ja näkökulman ottaminen vanhempien kanssa tehtävän työn lähtökohdaksi (Muukkonen 2008; Ervast & Tulensalo 2006). Lapsen tilanteen keskiöön nostavaa työskentelyä vanhempien kanssa on nimitetty lapsisensitiiviseksi vanhemmuustyöksi (Pitkänen 2011) ja perhelähtöiseksi lapsikeskeisyydeksi (Ervast & Tulensalo 2006).

Lapsikeskeisyyden toteuttaminen työkäytännöissä edellyttää moniulotteista sitoutumista siihen. Kyse ei ole vain lapsen tapaamisesta. Johanna Hurtigin (2003) tutkimuksen mukaan lapsen tapaamisissa paikallaolo (fyysinen läsnäolo) on vain yksi osa lapsen suojelun edellyttämän paikan rakentumista. Fyysisen läsnäolon lisäksi tarvitaan lapsesta koottua tietoa (faktinen läsnäolo), lapseen kohdistuvasta huolesta puhumista (diskursiivinen läsnäolo) sekä lasten kanssa huolista ja työn tavoitteista puhumista (kommunikatiivinen taso). Käytännön kehittämisessä (Muukkonen 2008) lapsen osallisuuden on nähty rakentuvan useista eri elementeistä, kuten lapsen olemisesta puheen aiheena, lapsen näkemisestä, lapsen tiedosta, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksesta ja lapsen tuottamasta arviointitiedosta. Seuraavaan kuvioon on koottu lapsikeskeisen työskentelyn erilaisia ulottuvuuksia siten kuin ne suomalaisen sekä kansainvälisen tutkimuksen ja kehittämistyön valossa näyttäytyvät. Keskiössä on lapsen auttaminen ja myös tiedonmuodostus lasta auttavalla tavalla.

Kuvio 1. Lapsikeskeisen sosiaalityön ulottuvuuksia.

Lapsikeskeisyydellä on haettu vaihtoehtoisia tapoja toimia sosiaalityössä niin, että tihkuvan auttamisen (Hurtig 2003) sijaan lapsi saa myös itse suoraa apua ja siten, että sosiaalityöntekijälle rakentuu käsitys lapsen kokemasta todellisuudesta. Arvioinnissa lapsikeskeisyys on vaihtoehto käytännöille, joissa työntekijät tuottavat ongelmakeskeistä tulkintaa lapsesta ja vanhemmista epäsymmetristen valtasuhteiden jäsentämänä.

Lapsikeskeisyydessä olennaista on suora lapsen kanssa työskentely, joka konkretisoituu lapsen omaan tapaamiseen tai lapsen kohtaamiseen osana muuta työskentelyä. Tutkimukset tuovat toistuvasti esiin, ettei lapsen tapaaminen voi olla yksittäinen tapahtuma, vaan suora lapsen kanssa työskentely ja asiakassuhteen luominen lapsen kanssa edellyttävät tapaamisten jatkumoa ja prosessimaisuutta (Vis & Thomas 2009; Kart-

tunen 2010; Muukkonen 2009; Tulensalo 2016a). Lapsen tapaaminen ja kohtaaminen voi tarkoittaa myös lapsen erityistä huomioimista yhteisissä tapaamisissa, joissa on lapsen ja työntekijän lisäksi paikalla muita aikuisia (Muukkonen & Tulensalo 2004; Kehrä II -hanke). Lapsikeskeisestä näkökulmasta tärkeää on myös tiedostaa lapselle ominaiset tavat olla vuorovaikutuksessa ja siten lasten tapaamisissa on olennaista kiinnittää huomiota kohtaamisessa käytettäviin välineisiin.

Lapsikeskeiseen työskentelyyn kuuluu myös uudenlainen tapa rakentaa tietoa lapsesta. Keskeistä on tiedon rakentaminen lapsesta siten, että toimijoille rakentuu ymmärrys paitsi lapsen kokemasta arjesta, myös lapsen elämäntilanteen kokonaisuudesta. Lapsen elämäntilanteen kokonaisuuden hahmottamisessa olennaista on lapsen oma näkemys ja kokemus (Helavirta 2010; Tulensalo 2016a), mutta myös muiden lapsen tuntevien tahojen näkemykset (Helavirta 2010).

Lapsikeskeisyys tarkoittaa lapsen ja lasta koskevan tiedon kokoamisen lisäksi myös tiedon tulkintaa. Tiedon tulkinnassa lapsi, vanhemmat ja muut toimijat nimeävät huolia ja ongelmia, joihin lapsen elämässä tarvitaan muutosta, suhteuttavat niitä lapsen elämässä oleviin voimavaroihin sekä pohtivat ratkaisuja näihin ongelmiin. Tiedon tulkinnassa on kyse myös niiden toimien valinnasta, joita asian ratkaisemiseksi tarvitaan. Lapsikeskeisessä ajattelussa lapsella on merkittävä rooli tässä tiedon tulkintatyössä. (mm. Fern 2014; Karttunen 2010; Muukkonen 2008). Lapsen omien tulkintojen ja ratkaisuvaihtoehtojen kuuleminen ja huomioiminen on tärkeää, ettei käy niin, että lasten omat huolet ja ratkaisuehdotukset jäävät kuulematta (Muukkonen & Tulensalo tässä julkaisussa). Lapsen tiedollinen toimijuus tuo vahvasti työhön mukaan myös lapsen ja lapsen läheisten (keskeisesti vanhempien) tiedon rakentamisen yhdessä, tai tiedon välittämisen lasten ja vanhempien välillä (Muukkonen 2008; Tulensalo 2016a). Erityisesti pienempien lasten asiakkuudessa korostuvat vanhempien tilanteeseen liittyvät syyt asiakkuuden taustalla. Vanhempien on vaikea puhua niistä lasten kanssa tai he voivat jopa haluta lasta suojeltavan häntä itseään koskevalta tiedolta (Holmberg 2003; Tulensalo 2016a). Tällöin asioiden ja tapahtumien kuvaaminen, nimeäminen sekä sanoittaminen yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa asettuvat lapsikeskeisen työn ytimeksi.

Lapsen tapaamisen, lapsen tiedon ja lasta koskevan tiedon kokoamisen sekä tulkinnan tarkoitus on muodostaa ymmärrystä lapsen elämäntilanteesta ja auttamisen keinoista. Yhtä tärkeä tavoite on lapsen auttaminen ja tarvittaessa myös suojeleminen. Yhä useammin tiedon muodostaminen, tulkitseminen, auttaminen ja suojeleminen ovat jatkuvia ja toisiinsa kietoutuvia vaiheita. Työn kohteet ovat myös alati muuttuvia (Pohjola ym. 2015). Tiedon jatkuva reflektointi myös lapsen kanssa on olennaista, jotta lapsella säilyy ymmärrys omasta ja perheen tilanteesta sekä käsitys työskentelystä ja sen tavoitteista. Suomalaisessa lapsikeskeisessä kehittämisessä lapsi on nähty kykeneväksi arvioimaan oman tilanteensa liittyviä muutoksia sekä myös työskentelyn vaikutuksia omaan elämäänsä (Muukkonen 2008; Tulensalo 2016a; Varjo 2014).

Edellä esitetyn perusteella lapsikeskeinen työskentely on moninaista lapsen huomioonottamista työskentelyn aikana. Lisäksi lapsikeskeisyydessä merkittävää on työskentely lapsen vanhempien, muiden läheisten sekä lapsen tuntevien tahojen kanssa. Lapsikeskeisyys ei tarkoita lapsen irrottamista läheisistä suhteistaan, vaan mitä suurimmassa määrin työskentelyä näissä suhteissa ja suhteiden avulla lapsen hyväksi. Lapsikeskeisyys nostaa vahvasti esiin myös lapsen osallisuuden ja suojelun välisen jännitteen. Lapsen osallistuminen on lapsen oikeus, mutta se on keskeisesti myös mahdollisuus suojelun toteuttamiseen. Mitä moninaisemmin lapsi kohdataan ja hän pääsee mukaan työskentelyyn, sitä paremmin myös lapsen suojeleminen mahdollistuu (esim. Muukkonen 2008).

Luottamusta rakentava, yhteinen arviointiprosessi ja työmenetelmät

Lastensuojelun asiakkuuden käynnistyminen ja esimerkiksi perheen saama tieto lastensuojeluilmoituksesta voi herättää voimakkaita tunteita, pelkoa ja hämmennystä sekä lapsissa että vanhemmissa. Hämmennystä voivat asiakkuuden alkaessa aiheuttaa myös tilanteeseen liittyvät ristiriitaiset tarpeet. Yhtäältä ajatus työskentelyn alkamisesta ja siihen liittyvästä mahdollisuudesta saada tukea voi tuntua hyvältä, mutta toisaalta tarve säilyttää oma autonomia sekä epäluottamus ja pelko lastensuojelua kohtaan voivat estää niin lapsia kuin vanhempiakin asettumasta tuen vastaanottajaksi ja yhteistyön osapuoleksi. (Hietämäki 2016; Muukkonen 2016.) Arviointiprosessin alussa on tärkeää ottaa huomioon tilanteen aiheuttamat ristiriitaiset tunteet.

Mikäli arvioinnin käynnistymiseen liittyvää hämmennystä ja epätietoisuutta alkavasta prosessista ei käsitellä, voivat ne vaikeuttaa asiakkaiden sitoutumista yhteiseen työskentelyyn.

Vanhempien kokemuksia arviointiprosesseista jäsentävät prosessin alkuvaiheeseen liittyvät pelot, vanhempien kokemukset suhteestaan sosiaalityöntekijään, tiedon saamiseen liittyvät tekijät, kokemukset omasta osallistumisesta arviointiin, kokemukset työskentelyn lapsikeskeisyydestä, voimavarakeskeisyydestä ja työvälaineistä sekä prosessiin sisältyvien tapaamisten määrä (esim. Hietämäki 2016). Lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien kokemuksia koskeva suomalainen tutkimus on nostanut esiin vanhempien kokemuksia kuulluksi tulemisen puutteesta ja ohitetuksi tulemisesta lastensuojelussa (esim. Laitinen ym. 2007, 109; Rostila 1988, 228) ja vanhempien kanssa työskentelyn on todettu olevan ongelmakeskeistä (Reinikainen 2009, 106). Myös muissa maissa on tarkasteltu vanhempien kokemuksia lastensuojelutyöstä ja kokemukset näyttävät olevan samankaltaisia maasta, kulttuurista ja käytännöistä riippumatta (Hietämäki 2015).

Vanhempien kanssa työskentelyssä keskeistä on alussa pyrkiä aktiivisesti lieventämään vanhempien pelkoja, huolellinen ja ymmärtämään pyrkivä kuunteleminen sekä avoimuus (esim. Harris & Gosnell 2012, 10; Spratt & Callan 2004, 217). Oleellista on myös tiedon antaminen vanhemmille lastensuojelutyöstä yleisesti sekä alkavasta työskentelystä, sen perusteluista ja sosiaalityöntekijän roolista. Samankaltaiset asiat ovat olennaisia myös lasten kanssa työskennellessä. Hyvään arviointiprosessiin kuuluu luottamuksen rakentaminen ja ylläpitäminen alusta alkaen ja koko prosessin ajan. Luottamuksen ylläpitämisessä keskeistä on lasten ja vanhempien kunnioittava kohtaaminen, suhteen luominen sekä lapsen että vanhempiin ja heidän mukana pitäminen prosessissa koko työskentelyn ajan.

Luottamusta asiakkaiden/vanhempien ja työntekijöiden väliseen suhteeseen rakentaa empaattisen ja arvostavan asenteen säilyttäminen silloinkin kun keskusteltavana on vaikeita asioita. Tärkeää on myös myönteisten asioiden sekä riskien ja huolten esiin tuomisen tasapaino. Muita tärkeitä luottamusta lisääviä tekijöitä ovat ajan varaaminen asioiden perusteelliselle selittämiseksi, rehellisyys ja suoruus, kaikkien perheenjäsenten mukaan ottaminen ja mielipiteen esiin tuomisen mahdollistaminen kaikille perheenjäsenille. Luottamusta edistää myös viranomaisten ja ammattilaisten lukumäärän vähentäminen virallisissa neuvotteluissa sekä tukihenkilön mukaan ottamisen mahdollistaminen vanhemmille. Myös kielenkäytöllä on merkitystä: tapaamisissa käytetyn kielen ymmärrettävyyteen on syytä kiinnittää huomiota ja työskentelyssä syntyneet dokumentit on syytä pitää lyhyinä ja selkeinä. Asiakkaat on hyvä ottaa mukaan dokumenttien laatimiseen. (Callagher ym. 2011; Pyrkönen 2012.)

Luottamuksen rakentaminen voi olla erityisen haastavaa nuorten kanssa. Se edellyttää työntekijöiltä erityisen paljon empaattisuutta, rehellisyyttä, nöyryyttä, välittämisen ilmaisemista, autenttisuutta, joustavuutta, käytännöllisyyttä ja luovuutta. Kyky tunnistaa omat rajat ja anteeksi pyytäminen ovat tärkeitä taitoja nuorten kanssa työskenneltäessä. (Schmied & Walsh, 2010.) Niin aikuisten kuin lastenkin sitoutumista arviointiprosessiin edistää, mikäli heille kyetään jo prosessin alussa kuvaamaan, millaisesta työskentelystä, tapaamisista ja vaiheista arviointiprosessi koostuu, mihin se pyrkii, millaisia tuotoksia sen tuloksena syntyy, mihin arviointitietoa käytetään ja miten lapset ja vanhemmat voivat vaikuttaa prosessin etenemiseen.

LasSe-hankkeessa selvitettiin kyselyn avulla useista kunnista asiakkaiden kokemuksia lastensuojelun tarpeen selvityksestä. Valtaosa kyselyyn vastaajista tiesi, miksi lastensuojelutarpeen selvitys tehtiin, useimmat kokivat että selvitykseen oli käytetty sopivasti aikaa ja kyselyyn vastanneet pitivät selvitysvaiheen tapaamisista ja niissä käsiteltäviä asioita pääosin tärkeinä. Suuressa osassa vastauksia näkyi tyytyväisyys työntekijöiden ammattitaitoon ja kykyyn kohdata asiakas. Kriittinen palaute liittyi siihen, että avun saanti oli kestänyt kauan tai asiakas koki, ettei ollut tullut ymmärretyksi. Kyselyyn vastanneiden joukossa oli myös asiakkaita, jotka eivät olleet tyytyväisiä selvitysvaiheen työskentelyyn ja osa koki selvityksen olleen jopa enemmän haitallinen kuin hyödyllinen. (Koponen 2016.) Kyselystä saatu myönteinen palaute kertoo, että lastensuojelun arvioinnissa on löydetty toimivia tapoja vahvistaa asiakkaiden osallisuutta ja rakentaa luottamusta jo alkuvaiheen arviointityöskentelyssä (myös Hietämäki 2015). Luottamuksellisen työskentelysuhteen rakentamiseen liittyvät vuorovaikutustaidot ovat keskeinen osa arviointiosaamista lastensuojelussa ja vuorovaikutustaitoihin tulisi kiinnittää huomiota esimerkiksi perus- ja täydennyskoulutuksessa.

Luottamusta rakentava arviointiprosessi ei lastensuojelussa tarkoita sitä, että vaikeita teemoja vältellään. Myös vaikeat asiat, ongelmat ja huolet on voitava ottaa puheeksi. Lapsikeskeisessä arvioinnissa näitä vai-

keita teemoja käsitellään lapsen kanssa osana lapsen arjen kokonaisuutta, sen ”sisällä”. Esimerkiksi, kun lapsen kanssa käsitellään hänen olemistaan kotona, voidaan samassa yhteydessä puhua myös mahdollisista lapsen ja perheen elämään liittyvistä ongelmista ja samalla hakea jo lapsen omaa kuvausta siitä, mitä mahdollinen ongelma hänen arjessaan tarkoittaa ja miten lapsen kuvaamana näyttäytyy. (esim. Muukkonen ja Tulensalo 2004.) Vaikeiden asioiden esiin nostamista ei ole syytä vältellä luottamuksen rikkoutumisen pelossa; lastensuojelun palvelujen piirissä olevat vanhemmat arvostavat asioiden suoraa ja rehellistä käsitelyä (esim. Trotter 2002).

Tiedon rakentaminen kokonaisvaltaisesti ja monitoimijaisesti

Lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin keskeinen laadun osatekijä on lasta koskevan tiedon kokonaisvaltainen muodostaminen. Kokonaisvaltainen tiedon muodostaminen tarkoittaa lapsen tilannetta koskevan tiedon keräämistä, jakamista, prosessointia, pohdintaa ja päättelyä lapsen elämää, arkea ja hänen tilannettaan tuntevien eri toimijoiden kanssa. Koska lasten ja perheiden tilanteet voivat olla monisyisiä ja vaikeasti hahmotettavia, lapsen tilannetta ei tulisi arvioida vain moniammatillisen viranomaisverkoston välityksellä, vaan huomioida myös tieto, joka saadaan lapsen itsensä ja hänen läheisverkostonsa välityksellä (Taylor 2004). Kokonaisvaltaisen tiedon muodostamisen tärkeys korostuu myös siinä, että vastuu lapsen tilanteen arvioinnista on tavallisesti useiden toimijoiden verkostolla, jonka tulisi luoda ja ylläpitää luottamusta ja uskoa ammattilaisten sitoutumiseen ja kykyyn tukea perhettä lapsen tilanteen ratkaisemisessa.

Moniammatillisen ja monitoimijaisen yhteistyön merkitys on ollut korostuneesti esillä lastensuojelun ja lapsiperheiden palveluiden kehittämisessä viime vuosina (esim. Hood 2014). Tämän kehityksen taustalla on laajempi kansainvälinen trendi, jossa eri toimijoiden välisen yhteistyön ja tietojenvaihdon tiivistäminen on nähty keinona tunnistaa ja estää nykyistä tehokkaammin lapsen kehityksen riskit kuten lapsen pahoinpitely (esim. Horwath & Morrison 2007; Hood 2014). Vaikka monitoimijainen yhteistyö on noussut esiin keskeisenä edellytyksenä kokonaisvaltaisen tiedon rakentamiselle, sisältyy siihen kuitenkin myös monia haasteita. Vallitsevat lastensuojelun ja palvelujärjestelmän työkäytännöt kokoavat lapsen ja perheen ympärille usein hyvin laajan joukon ammattilaisia. Tällöin on vaarana, että vanhempien ja erityisesti lapsen tieto marginalisoituvat. Tilanteissa, joihin osallistuu useita aikuisia, on lapsen osallisuutta tuettava tietoisesti, koska lapset voivat tällaisissa tilanteissa jäädä ulkopuolisen tai sivusta seuraajan asemaan (Fern 2014; Muukkonen 2015; Hood 2014).

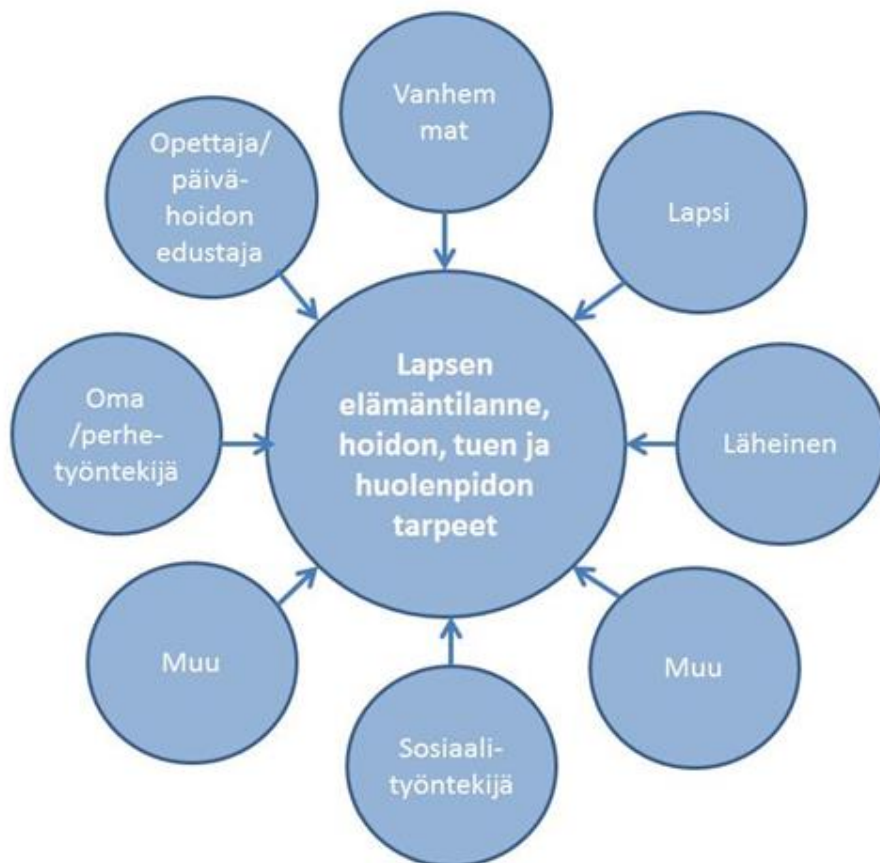
Kokonaisvaltaisen tiedon rakentumista lastensuojelussa vaikeuttavat monenlaiset tekijät. Asiakkaana olevien perheiden tilanteet muuttuvat nopeasti, lapsen ja perheen tilannetta koskeva tieto voi olla puutteellista tai ristiriitaista, lapsi ja vanhemmat eivät aina ole yhteistyöhaluisia ja ammattilaisverkoston jäsenten näkemykset voivat vaihdella (Bartelink ym. 2015). Moniammatillinen yhteistyö on kompleksista paitsi siten, että moniammatillista työskentelyä tarvitsevien asiakkaiden ongelmat ovat usein mutkikkaita, moniulotteisia ja vaikeasti ratkaistavissa, mutta myös siten, että itse yhteistyökin voi olla vaikeasti hallittavaa. Lapsen tilanteen arviointiin osallistuvien ammattilaisten voi olla vaikea yhdistää tietoaan lapsesta ja perheestä kokonaisuudeksi. Lapsen ympärille koottavien verkostojen voi olla hankalaa päästä yhteisymmärrykseen siitä, mikä lapsen ja perheen tilanteessa on syy ja mikä seuraus tai ennakoita, mitä erilaisista lasta ja perhettä koskevista ratkaisuista seuraa. Myös työnjako ja eri toimijoiden roolit voivat jäädä epäselviksi. Lapsen tilannetta koskeva tieto voi jäädä palapelimäiseksi ammatillisten näkökulmien kerrostumaksi sen sijaan että tietojen yhteen tuominen tuottaisi yhteisen synteetin, johtopäätökset ja toimintasuunnitelman, jossa työskentely on aidosti verkoston yhteistä työskentelyä lapsen auttamiseksi. (Hood 2014.)

Onnistuessaan monitoimijainen yhteistyö mahdollistaa lasten, nuorten ja perheiden sekä heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten näkökulmien yhteensovittamisen avoimen dialogin, yhdessä tekemisen ja oppimisen sekä toisten kuuntelemisen ja oman näkökulman antamisen yhteiseen käyttöön. John Davisin (2011) mukaan onnistunut yhteistyö edellyttää yhteistyön opettelua, toistuvia kasvokkaisia kohtaamisia, yhteisiä tapoja analysoida tietoa, yhteisiä fyysisiä tiloja, oman tiedon näkyväksi tekemistä ja luottamusta, toisten taitojen tunnistamista sekä mahdollisuutta reflektoida yhteistä työskentelyä ja myös mahdollisia konflikteja. Myös yhteisten käsitteiden ja viitekehyksen rakentuminen esimerkiksi työskentelyä ohjaavista

arvoista ja asiakastyötä ohjaavista lähestymistavoista sekä eri ammattilaisten lapsiin liittyvistä näkemyksistä tukee yhteistyön onnistumista. Sirpa Tuomela-Jaskarin (2016) mukaan monitoimijaisessa yhteistyössä voi parhaimmillaan olla kyse oman osaamisen, tiedon ja taitojen jakamisesta siten että kaikkien yhteinen ymmärrys tarkasteltavasta asiasta syvenee. Myönteistä lastensuojelun näkökulmasta on se, että LasSe-hankkeessa tehdyn kyselyn mukaan lastensuojelun yhteistyökumppaneilla on laajasti halua tehdä tällaista yhteistyötä ja lastensuojelun yhteistyötahot haluavat kulkea asiakkaiden rinnalla lastensuojelun arviointityössä.

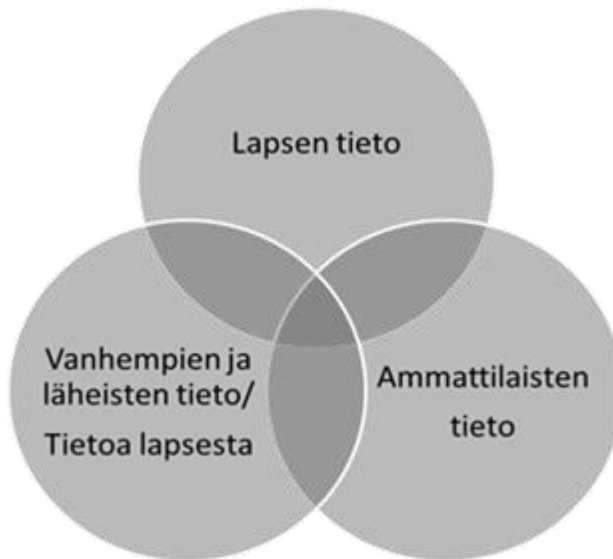
Viimeaikaiset lapsikeskeisyyttä ja lasten osallisuutta käsittelevät puheenvuorot ovat nostaneet esiin kansainvälisessäkin tutkimuksessa uudenlaisia näkökulmia kokonaisvaltaiseen tiedonmuodostukseen arvioinnissa. Elisabeth Fern (2014) on tuonut esiin lapsijohtoisen työskentelyn merkityksen lapsen tilanteen arvioinnissa. Hänen näkemyksensä mukaan ammattilaisverkostoa kokoavissa tapaamisissa lasta ei tulisi nähdä vain aikuisten työskentelyn kohteena. Lapsijohtoinen työskentely korostaa lapsen oikeutta osallistua omaa itseä koskevaan päätöksentekoon. Fern haluaa murtaa aikuisjohtoista valtasuhdetta lastensuojelussa ja nostaa lapsen tasavertaiseksi toimijaksi muiden toimijoiden rinnalle arvioinnissa. Hän haluaa lisätä lapsen autonomisuutta ja avointa suhtautumista lasten toimijuuteen. Fernin mukaan monet lapsiin liitetyt puhetaivat ylläpitävät lasten alisteista asemaa. Valta-analyysia tarvittaisiin esimerkiksi lapsiin liitetyn haavoittuvuuden teeman käsittelemiseksi uudesta näkökulmasta. Lasta ei tulisi lähestyä arvioinnissa vain haavoittuvuuden, suojelun ja turvan kehyksessä, vaan itsenäisenä ja tasa-arvoisena toimijana.

Fern (2014) ehdottaa lapsijohtoisuutta käsitteeksi, joka kuvaa valtasuhteille sensitiivistä ja niitä purkavaa lasten kanssa työskentelyä sosiaalityössä. Tällöin arviointityö jäsenyisi lapsen elämää kuormittavien tekijöiden tarkasteluksi, ratkaisuehdotusten etsimiseksi ja päätösten tekemiseksi yhdessä lapsen kanssa. Koska lastensuojelutyössä kohdataan lapsia, joiden elämää jäsentävät monenlaiset eriarvoisuutta tuottavat tekijät, tulisi lapsikeskeisen työskentelyn teoriaperustaa avata myös tähän suuntaan. Arvioinnin keskiössä ei tulisi olla niinkään lapsi, vaan hänen elämäänsä kuormittavat tekijät, joita tarkastellaan ja joihin lapsi, vanhemmat ja ammattilaiset etsivät yhdessä ratkaisuehdotuksia. (Kuvio 2).

Kuvio 2. Lapsijohtoinen, monitoimijainen käytäntö (mukaillen Fern 2014).

Kokonaisvaltaista tiedon rakentamista voidaan tarkastella myös pohtimalla, keiden kaikkien tietoa tarvitaan rakentamaan lapsen tilanteesta riittävän kokonaisvaltainen kuva. Lastensuojelun työkäytännöistä käsin on luontevaa ajatella, että keskeisiä tiedonlajeja arvioinnissa ovat ainakin lapsen tieto, vanhempien/läheisten tieto sekä ammattilaisten tieto (kuvio 3).

Kuvio 3. Tiedon rakentamisen osapuolet lastensuojelussa.

Vaikka lapsen, vanhempien ja ammattilaisen tiedon merkitys arvioinnille voi vaikuttaa itsestäänselvältä, eivät eri toimijat ja heidän tietonsa käytännössä saa tasavertaista asemaa arvioinnissa. Lapsen paikkaa tietäjänä ja suhtautumista lapsen tietoon määrittää edelleen vahvasti mm. sukupolvinen valta, jolloin lapsen tieto on aikuisen tietoon ja asiantuntijatietoon nähden marginaalissa (Helavirta 2011). Tasavertaisten tiedollisten asemien rakentumista vaikeuttaa lisäksi se, että institutionaalisiin vuorovaikutustilanteisiin rakentuu erilaisia, epäsymmetrisiä tiedollisia rooleja. Ammattilaisten tietoa pidetään useimmiten luotettavampana kuin asiakkaiden tietoa ja aikuisten tietoa pidetään luotettavampana kuin lasten tietoa. Eri ammattikuntien välille voi rakentua myös kilpailua siitä, kenen tieto ja tulkinnat käsiteltävästä tilanteesta ovat painavimpia. Kun arviointia kehitetään monitoimijaiseksi, yhteiseksi työksi, on tärkeää luoda pelisäännöt paitsi ammattilaisten väliselle ja aikuisten keskinäiselle vuorovaikutukselle, myös sille, miten aikuisten, ammattilaisten ja lapsen välisen vuorovaikutuksen olisi hyvä edetä arviointitilanteissa. Tietoista lapsikeskeistä työotetta tarvitaan ehkäisemään lapsen marginalisoituminen tietäjänä esimerkiksi tapaamisissa ja prosesseissa, joihin osallistuu useita ammattilaisia ja muita aikuisia. Myös monitoimijaisessa työskentelyssä on tärkeää, että lapsi pysyy tiedon tuottamisen keskiössä, kertomassa omasta elämästään sekä myös määrittelemässä itse omaan elämään liittyviä huolia, ongelmia ja vahvuuksia sekä miettimässä niihin myös ratkaisuja.

Arviointiteemojen lapsikeskeinen määrittely

Lapsen elämäntilannetta koskevan tiedonmuodostuksen selkeys ja jäsenyisyys edellyttävät, että arvioinnin kohteeksi valittavat asiat ja lapsen tilanteen arviointia jäsentävät teemat ovat perusteltuja. Lapsikeskeisyyden tai lapsilähtöisyyden tavoite arvioinnissa merkitsee, että myös arviointiteemojen määrittelyä ja arvioinnin kohdentamista lapsen elämän eri ulottuvuuksiin on pohdittava kysymällä, millaisia teemoja arvioinnissa tulisi käsitellä, jotta edellä kuvatut lapsikeskeisyyden ja kokonaisvaltaisen arvioinnin tavoitteet toteutuvat.

Arvioinnin teemojen/kohteiden määrittelyissä ja perusteluissa on runsaasti vaihtelua erilaisten lastensuojelussa käytössä olevien arviointimallien ja viitekehysten välillä. Elina Aaltio on omassa artikkelissaan tässä julkaisussa vertaillut lastensuojelussa Suomessa ja muissa maissa käytössä olevia strukturoituja arvioinnin mallinnuksia ja viitekehyksiä arvioinnin sisällöllisen kohdentumisen näkökulmasta. Tarkasteltavana olivat Englannissa kehitetyt Common Assessment Framework (CAF-malli) ja Perhearviointimalli, Australiassa kehitetty Signs of safety sekä suomalaiset Lapsen elämäntilanteen kartoitus –malli, Lapsikeskeinen tilanearviointi –malli ja Kuntaliiton kehittämä Lastensuojelun toimintakykymittari. Tarkastelluista kansainvälisistä malleista Common Assessment Framework –malli on rakennettu eri ammattilaisten yhteiseksi, laaja-alaiseksi lapsen tilanteen arviointivälineeksi. Sen teoreettinen pohja on kaikkein laajin ja monitieteisin. Se koostuu lapsen kasvua ja kehitystä selittävistä teorioista sekä empiirisissä tutkimuksissa tehdyistä havainnoista koskien vanhemmuuden edellytyksiä ja lapsen tarpeita. CAF-mallissa tarkastellaan mm. lapsen kehitystä, vanhemmuutta, vanhempien elämänhallintaa ja terveyttä, perhehistoriaa ja tukiverkostoja sekä yhteiskunnallisia huono-osaisuuteen vaikuttavia tekijöitä. CAF-mallin lähtökohtana on pyrkimys vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin ja mallin keskeisenä tietoperustana on lapsen kehitystä koskeva teoria ja tieto.

Muut tarkastellut mallit nostavat esiin eri puolia lapsen hyvinvoinnin kokonaisuudesta. Signs of Safety -malli on rakennettu kapeammin juuri lastensuojelutyössä sovellettavaksi arviointimalliksi ja keskittyy erityisesti lapsen turvallisuuden varmistamiseen. Myös suomalaiset mallit, Lapsen elämäntilanteen kartoitus -malli ja Lapsikeskeinen tilanearviointi –malli on tehty ensisijaisesti lastensuojelun käyttöön. Ne korostavat lapsen arkisia toimintaympäristöjä ja lapsen kokemuksia niissä. Kuntaliiton Lastensuojelun toimintakykymittari on niin ikään rakennettu lastensuojelun kontekstiin, mutta sen muotoutumiseen on vaikuttanut keskeisesti tavoite luoda lastensuojeluun vaikuttavuuden seurannan väline. Toimintakykymittarissa on etsitty tapaa yhdistää tutkimukselliset tavoitteet arviointiprosessiin.

Lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointimallien sisällöllisen kohdentumisen vaihtelua selittävät osaltaan arviointikontekstien sekä mallien käyttötarkoitusten ja tavoitteenasettelun erot. Sisällöllisen kohdentumisen vaihteluun vaikuttavat myös eri maiden erilaiset lastensuojelujärjestelmät ja lastensuojelun tehtävnmäärittelyyn liittyvät erot sekä lapsen hyvinvointia ja kehitystä koskevan tiedon moniaineisuus. Lisäksi eri malleissa on vaihtelua esimerkiksi siinä, missä määrin mallit perustuvat ammattilaisten työkäytännöistä nousevaan tietoon tai tutkimustietoon. Erilaisten arviointimallien ja viitekehysten teemavalintojen perusteella on vaikeaa määrittellä yksiselitteisesti millaiset teemat ja näkökulmat ovat lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen kannalta keskeisiä ja mitä tulisi arvioida.

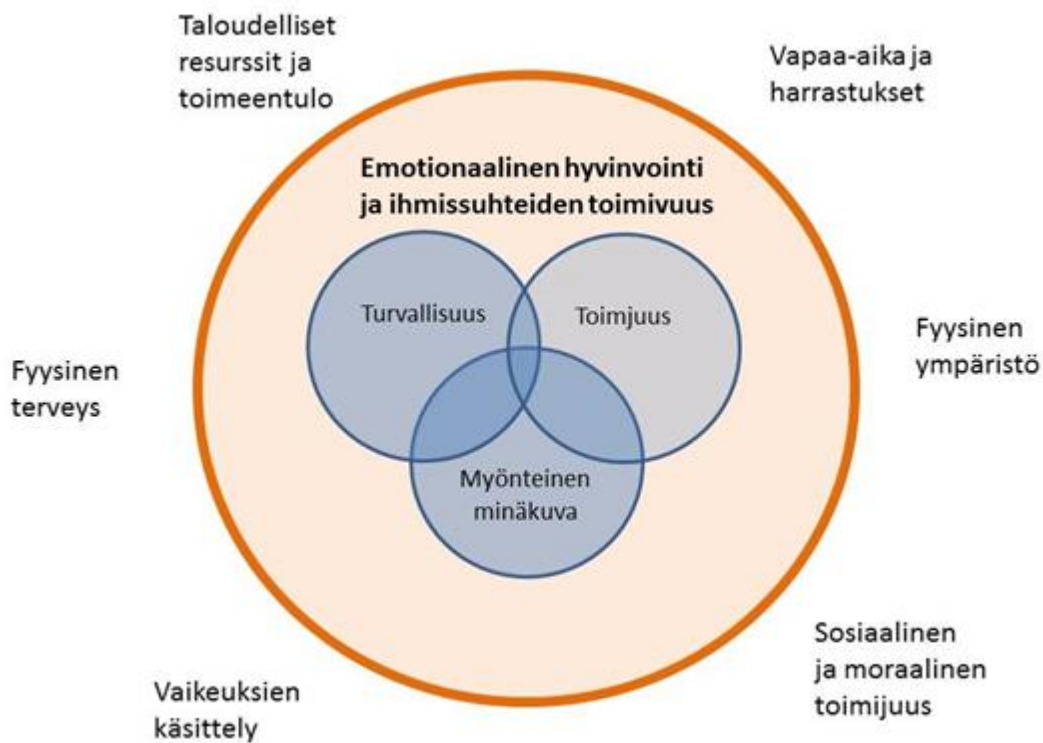
Suomalaisissa lastensuojelukäytännöissä ei ole näkyvissä selkeää, yhteisesti määriteltyä ja ammattilaisten työskentelyä laajasti ohjaavaa perusnäkemystä lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin kokonaisuudesta ja osatekijöistä tai lastensuojelun erityisestä tehtävästä lapsen hyvinvoinnin varmistajana. Pohdittavaksi nouseekin, olisiko tällainen näkemys tärkeää rakentaa ohjaamaan lastensuojelun työskentelyä. Ammattikunnan piirissä laajasti jaettu lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin viitekehys arviointia ohjaavana työvälineenä voisi auttaa työntekijöitä sekä hahmottamaan lapsen elämäntilannetta kokonaisuutena että arvioimaan, mitkä teemat ovat kunkin yksittäisen lapsen kohdalla tärkeimpiä arvioinnin kohteita.

Yksiselitteistä näkemystä siitä, millaisista elementeistä lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointi koostuu ja mitkä hyvinvoinnin ulottuvuuksista tai elementeistä ovat ensisijaisia, ei ole. Monet tutkijat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointi rakentuu useista ulottuvuuksista dynaamisena kokonaisuutena ja hyvinvoinnin eri ulottuvuudet vaikuttavat toisiinsa. (esim. Jones, LaLiberte & Piescher 201, Statham 2010.) Lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointia on pitkään jäsennetty kehityspsykologisen tiedon ja teorioiden varassa. Viime vuosina kehitysnäkökulman rinnalle on kuitenkin alkanut nousta lapsen hyvinvoinnin tarkastelu toimijuuden ja toimintakykyjen näkökulmasta. Toimijuuden näkökulmasta lapsen kehitys voidaan ymmärtää lapsen lisääntyväksi kyvyksi ja mahdollisuuksiksi tehdä omaa elämää koskevia valintoja. Lasten toimintavalmiuksien ja hyvinvoinnin ajatellaan vahvistuvan kun lapsille varmistetaan mahdollisuus fyysiseen terveyteen, rakkauteen ja huolenpitoon, mielenterveyteen, ruumiilliseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, sosiaalisiin suhteisiin, osallisuuteen, koulutukseen, vapauteen taloudellisesta ja muusta hyväksikäytöstä, suojaisaan kotiin ja turvalliseen ympäristöön, vapaa-ajan harrastuksiin, omaan uskontoon ja identiteettiin, autonomiaan ajankäytössä sekä liikkumavapauteen. (Peleg 2013.)

Lapsikeskeisyyteen pyrkivän lastensuojelun kannalta tärkeää uutta tietoa lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnista on tarjolla sellaisessa lasten hyvinvoinnin tutkimuksessa, jossa on selvitetty lasten omaa käsitystä hyvinvoinnista. Lapsille tärkeitä hyvinvoinnin osa-alueita ovat laajan, lasten haastatteluihin perustuvan tutkimuksen mukaan emotionaalinen hyvinvointi ja toimivat ihmissuhteet (Fattore, Mason & Watson 2009). Laajan kansainvälisen aineiston perusteella vahvimpia lasten subjektiivisen hyvinvoinnin ennustajia ovat perhe- ja vertaissuhteet sekä kouluun ja lähiympäristöön liittyvät tekijät. Perhe- ja vertaissuhteet olivat yhteydessä sekä lasten tyytyväisyyteen, mielenterveyteen että minäkuvaan. (Lawler ym. 2016.)

Lasten omien, hyvinvointia koskevien näkemysten pohjalta on luotu uudenlaisia, kiinnostavia, lapsikeskeisiä hyvinvoinnin malleja. Toby Fattore, Jan Mason ja Elizabeth Watson (2009) ovat lasten haastatteluihin perustuen luoneet alla olevan lapsen hyvinvoinnin mallin, joka tuo näkyviin sen, miten merkittävästi lasten kokemus hyvinvoinnista rakentuu ihmissuhteiden ja niissä rakentuvien kokemusten kautta. Kuvion keskellä olevaan ympyrään on nostettu lapsille kaikkein tärkeimmät hyvinvoinnin osatekijät. Emotionaalinen hyvinvointi ja ihmissuhteiden toimivuus jäsenyivät mallissa turvallisuuden ja toimijuuden sekä myönteisen minäkuvan ulottuvuuksiksi.

Kuvio 4. Lapsen hyvinvoinnin malli (Fattore, Mason & Watson 2009).

Mallin luoneet tutkijat pohtivat, antaako lapsikeskeisesti rakennettu hyvinvoinnin malli aihetta tarkistaa olemassa olevien poliittisten toimintaohjelmien ja ammattikäytäntöjen fokuointia. Tulisiko arvioinnissa kiinnittää entistä tietoisemmin huomiota esimerkiksi siihen, miten lapset jäsentävät itse omaa turvallisuuttaan, millaiset asiat he kokevat myönteistä minäkuvaa vahvistavina ja millaiset tekijät vahvistavat heidän kokemustaan toimijuudesta. Entä tulisiko runsaasti esillä olleen vanhemmuuden arvioinnin rinnalle nostaa entistä tärkeämpänä arvioinnin teemana se, millaisiksi lapsi kokee suhteensa aikuisten lisäksi vertaisiin eli muihin lapsiin ja nuoriin sekä niihin lapsiryhmiin, joiden jäsen hän on.

Lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin käsitteen avaaminen ja haltuunotto palveluissa ja ammattikäytännöissä on nähty tärkeäksi lähtökohdaksi integroitujen lasten ja perheiden palveluiden kehittämisessä useissa maissa, esimerkiksi Skotlannissa ja Irlannissa. Skotlannissa lapsen hyvinvoinnin käsitettä haltuunottava, teoreettisesti perusteltu malli, Getting it right for every child (GIRFEC) –ohjelmaan² sisältyvä ns. lasten hyvinvointiympyrä on osa kansallista lasten ja perheiden palveluissa kansallisesti käytössä olevaa työvälaineistöä. Tässä hyvinvointiympyrässä on samansuuntaisia elementtejä kuin edellä esitellyssä Fattoren ja kumppaneiden (2009) esittelemässä lapsen hyvinvoinnin mallissa. Yhteistä lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointia jäsentäville malleille on, että niissä lapsen hyvinvointi jäsennetään dynaamiseksi ja moniulotteiseksi kokonaisuudeksi, jossa hyvinvointi yhdellä elämän osa-alueella vaikuttaa muihin elämänalueisiin. Keskeistä on myös lapsen toimijuuden, kuulluksi tulemisen ja vaikuttamismahdollisuuksien jäsentäminen lapsen hyvinvoinnin keskeisiksi osa-alueiksi. Malleja yhdistää myös näkemys, että hyvinvoinnin eri ulottuvuudet vaikuttavat lasten elämässä toisiinsa. Esimerkiksi siihen, miten lapsi kokee koulun, vaikuttavat olosuhteet kotona, lasten ihmissuhteet, heidän fyysinen ja psyykinen terveytensä sekä heidän itseluottamuksensa ja itsetuntonsa. Lapsen hyvinvoinnin tukemisessa on tärkeää ottaa huomioon kaikki lapselle tärkeät elämänalueet ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Fattoren ja kumppaneiden (2009) mukaan myös lapset itse ymmärtävät hyvin sen, miten hyvinvoinnin eri ulottuvuudet vaikuttavat toisiinsa heidän elämässään.

Lapsilta koottu hyvinvointia koskeva tieto ja lasten tapa kokea hyvinvointinsa, haastavat sektoroituneita ja erikoistuneita ammattikäytäntöjä uudistamaan ja eheyttämään toimintaansa. Lasten kokemuksiin perustuva ymmärrys lapsille tärkeistä hyvinvoinnin tekijöistä edellyttää arviointikäytäntöjen uudelleen arviointia. Lapsille hyvinvointi on jakamaton, moniulotteinen kokonaisuus, jossa elämän eri osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja vaikuttavat toisiinsa sekä lapsen eletyn arjen ja hyvinvoinnin kokonaisuuteen. Lapsille hyvinvointi on kokonaisuus. Myös vaikeiden asioiden käsittely tai sairauksista parantuminen ovat lapsille osa hyvinvointia (Fattore ym. 2009). Lasten kokemusten näkökulmasta ammatilliset luokittelut esimerkiksi hyvinvointia edistävään ja ongelmia korjaavaan työskentelyyn ovat toissijaisia.

Suomessa lastensuojelun lapsikeskeisten arviointikäytäntöjen kehittämistyössä on nostettu tärkeinä arviointiteemoina esiin lasten kokemaan arkeen kiinnittyviä ja lapsille itselleen tärkeitä teemoja. Ongelmiin keskittymisen sijaan lapsen tilanteen selvittämisen ja auttamisen ytimeen on käytännön työssä kehitetyissä malleissa nostettu lapsen arki ja voimavarat, joilla tarkoitetaan lapsen arjen toimintoja, ajankäyttöä ja vuorovaikutussuhteita (Ervast & Tulensalo 2006, 35). Suomalaisissa lapsen tilanteen arviointimalleissa on jäsennetty arvioinnin kohdentamista ja tiedon koontia yhteisillä teemoilla sekä niihin kytkeytyvillä välineillä (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004). Lapsen eletyn arjen kokonaisuudesta käsin esiin nostettuja teemoja ovat olleet esimerkiksi lapsen koti, päiväkotikoulu ja vapaa-aika sekä lapsen käsitys itsestään. Vanhempien kanssa käsiteltäviksi teemoiksi on nostettu heidän käsitys lapsestaan, lapsen arjesta ja omasta vanhempaan olostaan. Lisäksi olennaisena tietona on pidetty perustietoja perheestä, kuten asuinolosuhteet, vanhemman fyysinen ja psyykinen terveys, työtilanne, tausta jne. (Muukkonen & Tulensalo 2004.) Lapsen elämäntilanteen kartoitusmallissa (Möller 2004 Paaso 2010) teemoja ovat lapsi ja lapsen verkostot, lapsi ja lapsen arki, kasvatusta ja huolenpito ja asuinolosuhteet. Mallissa arvioinnin teemat perustuvat vanhempien valmiuksiin, joita ovat kyky suojella ja hoivata lasta, tukea lapsen yksilöllistä kehitystä, turvata lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet ja tehdä yhteistyötä lapsen asioissa. Edellä mainituista Suomessa kehitetyistä malleista on koottu yhteinen valtakunnalliseksi tarkoitettu malli (Salpakoski 2008), jossa arvioinnin yhteisiksi teemoiksi on tiivistetty perhe ja tärkeät ihmiset, lapsi/nuori ja perheen arki, lapsen tarpeet ja vanhemmuus sekä vanhempaan olo.

Edellä kuvatun lapsikeskeisesti tuotetun hyvinvointia koskevan tiedon valossa näyttää siltä, että suomalaisissa arviointikäytännöissä on 2000-luvulla tehdyssä kehittämistyössä jo paikannettu keskeisiksi arvioinnin teemoiksi useita samansuuntaisia teemoja kuin mitä edellä mainituissa tutkimuksissa haastatellut lapset nostavat esiin hyvinvointia pohtiessaan. Työkäytännöissä rakentunut ymmärrys arvioinnin kannalta tärkeitä teemoista saa siten tukea lapsikeskeisesti tuotetusta tutkimustiedosta. Mikäli lastensuojelun ja mahdoli-

² <http://www.gov.scot/Resource/0039/00398541.pdf>, viitattu 19.6.2016.

sesti laajemminkin lasten ja perheiden palveluissa tehtävään arviointiin rakennetaan arvioinnin sisällöllistä kohdentamista ohjaava viitekehys, on tärkeää, että viitekehukseen sisältyvät arviointiteemat ja arvioinnin sisällöllistä kohdentamista ohjaavat periaatteet perustellaan tutkimus- ja teorianavulla. Perustelut tarvitaan paitsi luomaan perustaa oikein kohdentuvalle arviointityöskentelylle, myös vahvistamaan lasten ja perheiden mahdollisuuksia arvioida arviointityöskentelyn tarkoituksenmukaisuutta.

Osallistava, avoin ja lapsiystävällinen dokumentointi

Lastensuojelun arviointiin liittyvää dokumentointia ohjaavat sosiaalihuollon asiakasdokumentointia koskevat yleiset periaatteet. Keskeisimpiä dokumentointia ohjaavia periaatteita ovat avoimuus ja asiakkaan mukaan ottaminen dokumentointiin. Sosiaalihuollon asiakasdokumentointia käsittelevässä oppaassa (Laaksonen ym. 2011) todetaan muun muassa, että asiakkaalle on kerrottava, että hänestä kirjataan asiakastietoja ja että asiakkaalla on oikeus omiin asiakirjoihinsa. Asiakstietojen kirjaamisen ja dokumentoinnin on oltava suunnitelmallista, huolellista ja ajantasaista. Koska dokumentteihin kirjataan eri osapuolten näkemyksiä, on tärkeää kirjoittaa selkeästi näkyviin se, kuka oli mitään mieltä käsitellystä asiasta. (mt. 52–52.) Vaikka lastensuojelutyössä kertyy runsaasti ns. hiljaista tietoa, sitä ei ole eettistä käyttää päätöksenteon perusteluna. Työntekijöille kertyvä hiljainen tieto on kyettävä sanallistamaan koska lastensuojelun asiakirjoihin kirjattuja johtopäätöksiä perusteluineen on voitava tarkastella kriittisesti. Argumentoinnin eksplisiittisyys tarkoittaa johtopäätösten ja toimenpidesuosituksen perustelemista. (Osmo & Landau 2001.)

Asiakastyössä syntyvät dokumentit on syytä kirjoittaa mahdollisimman paljon yhdessä asiakkaiden kanssa muun muassa siksi, että asiakirjoihin kirjatut asiat vaikuttavat asiakkaiden kokemuksiin itsestään. Vierulan (2012;2013) mukaan itseään koskevien lastensuojelun asiakirjojen lukeminen voi tuottaa tai syventää vanhempien kokemuksia toiseudesta ja alistavista asiakirjakäytännöistä. Eronen (2008) on lukenut lastenkodissa rakentuneita asiakirjoja yhdessä sijoitettujen nuorten kanssa. Eronen mukaan kuva nuorista rakentuu institutionaalisissa asiakirjoissa kapeana. Eronen mukaan lasten ja nuorten omaa ymmärrystä lisäävä ja voimaannuttava dokumentointi edellyttäisi lastensuojelun piirissä elävistä lapsista ja nuorista kertomista myös muulla tavalla kuin kirjauksina institutionaaliin asiakirjoihin.

Pyrkimys dokumentoinnin avoimuuteen, moniäänisyyteen ja dokumentoinnin tekemiseen yhdessä asiakkaiden kanssa on erityisen tärkeää lastensuojelussa, koska lastensuojelun tuottamat dokumentit rakentavat myös eri viranomaisten käsityksiä lapsesta ja vanhemmista. Työntekijöiden vaihtuessa ja uusien ammattilaisten tullessa mukaan lapsen ja perheen verkostoon lastensuojelun työskentelyssä syntyneillä teksteillä on erityisen merkittävä asema lasta ja perhettä koskevien tulkintojen tuottajana ja siirtäjänä. Asiakasdokumentit voivat muokata ammattilaisten käsityksiä lapsista ja perheistä, lapseen kohdistuvasta riskistä ja lapsen lastensuojelun tarpeista jo ennen kuin työntekijät ovat itse tavanneet lasta ja perhettä. (Esim. Stanley 2013.)

Lastensuojelun arviointia on pyritty modernisoimaan ja ”tieteellistämään” monissa maissa erilaisten todennäköisyyksiin perustuvien riskinarviointimallien ja arviointityöskentelyn strukturoinnin avulla (esim. Petrelius tässä julkaisussa). Lastensuojelun arvioinnissa on kuitenkin aina kyse myös normatiivisesta kannanotosta koskien sitä, missä määrin lapsen kohtelun nähdään poikkeavan yleisesti hyväksyttävistä normeista (Cradock 2014). Arvioinnin normatiivisuuden läpinäkyvää käsittelyä voikin pitää eräänä laadun elementtinä lastensuojelun dokumentoinnissa: normatiivisuuden tunnistaminen eräksi arvioinnin lähtökohdaksi lisää myös dokumentoinnin refleksiivisyyttä ja avoimuutta.

Sijoitettujen lasten yhteydenpitoa koskevan päätöksenteon argumentaatiota tarkastelleen Arja Ahosen (2013,89) mukaan vakuuttava argumentaatio lastensuojelussa ”huomioi konfliktit ja siihen liittyvien vastargumenttien olemassaolon yksittäisissä asiakastilanteissa esittäen monipuolisesti, miten johtopäätökseen on päästy”. Laadukas dokumentointi tuo yhteen ja asettaa rinnakkain tarkasteltavaksi kaikkien arviointiin osallistuneiden, eli lapsen, läheisten ja ammattilaisten tiedon tulkinnat ja näkemykset. (Mt.)

Osa dokumentoinnin avoimuutta on arviointiprosessin ja tiedon rakentumiseen liittyvien vaiheiden läpinäkyvä kirjaaminen. Esimerkiksi tieto aiemmin tehdyistä arvioinneista ja suunnitelmista on tärkeä osa dokumentoitavaa tietoa. Myös tieto ja kirjaukset niistä asiakkaiden tapaamisista, joiden avulla tietoa on

koottu, on tärkeää. Mikäli arvioinnissa on konsultoitu muita ammattilaisia, tulisi tieto tästä kirjata näkyviin. Tärkeää on myös, että arviointiprosessin tuottama tieto kootaan selkeäksi yhteenvedoksi. (Esim. Cumming ym. 2007.) Muita dokumentoinnin laatuksiteereitä ovat esimerkiksi selkeän, konkreettisen, yksiselitteisen ja tarkan kielen käyttö, johtopäätösten perustelu havaintoihin perustuvilla tiedoilla, kunnioittavien käsitteiden ja kielen käyttö, kirjoittaminen mahdollisimman ymmärrettävästi ikään kuin kirjoittaisi kokonaan asiaa tuntemattomalle lukijalle, dokumentoinnin ajantasaisuus, dokumentoinnin virheiden korjaaminen läpinäkyvästi sekä dokumentoinnin toteuttaminen sitä ohjaavan lainsäädännön määrittelemällä tavalla. (Reamer 2005.)

Suomalaisissa lastensuojelun työkäytännöissä on etsitty tapoja purkaa asiakastiedon dokumentointiin liittyviä valtasuhteita avoimen ja osallistavan dokumentoinnin keinoin. Avointa dokumentointia kokeiltiin LasSe-hankkeessa, ja niin työntekijöiltä kuin asiakkailtakin saatu palaute oli hyvin myönteistä. Avoin, asiakasta dokumentointiin mukaan kutsuva työskentelytapa on nähty keinona esimerkiksi korjata ammattilaisten tekemiä tulkintavirheitä ja rakentaa yhteistä ymmärrystä dialogissa asiakkaiden kanssa. Työskentelytavan ytimenä on toimintatapa, jossa lastensuojelun asiakastapaamisissa rakentuneet asiakirjat annetaan tai lähetetään mahdollisimman lyhyellä viiveellä asiakkaalle arvioitavaksi, korjattavaksi ja täydennettäväksi. Osallistava dokumentointi on osoittautunut keinoksi lisätä asiakkaan tietoa, hallinnan tunnetta ja itsearvioinnin taitoja. Sen on nähty vahvistavan asiakkaan oikeusturvaa tekemällä lastensuojelun työskentelystä asiakkaalle läpinäkyvämpää. (Pyykönen 2012.)

Lastensuojelun arviointiin liittyvässä dokumentoinnissa keskeisenä osapuolena on lapsi tai nuori läheisineen. Tämä merkitsee, että lapsikeskeisyyden, lapsiystävällisyyden ja lapsen osallisuuden tavoitteet koskevat lastensuojelussa myös dokumentointia. Lapsiystävällisestä dokumentoinnista on toistaiseksi melko niukasti tutkimusta. Unicefin lapsiystävällistä viestintää käsittelevien ohjeiden³ mukaan kaiken viestinnän lasten kanssa tulisi olla Lapsen oikeuksien sopimuksen hengen mukaisesti lapsiystävällistä, kokonaisvaltaista, positiivista, voimavarakeskeistä ja inklusiivista. Nämä periaatteet soveltuvat ohjaamaan myös lastensuojelussa tehtävää dokumentointia, mutta tutkimusta ja kehittämistyötä tarvittaisiin konkretisoimaan sitä, miten näitä periaatteita voitaisiin soveltaa lastensuojelun dokumentoinnissa. Lapsiystävällisen dokumentoinnin keinoja voisivat olla virallisen dokumentoinnin rinnalle rakentuvat, lasta voimaannuttavan dokumentoinnin muodot, esimerkiksi työntekijän lapselle lähettämä kirje, jonka sisältö on epävirallisella kielellä kirjoitettu, lasta henkilökohtaisesti lähestyvä ja tukeva, sekä lapselle ymmärrettävä. Tätä varten on lastensuojelun kehittämistyössä suunniteltu esimerkiksi kirjepohjia (Muukkonen & Tulensalo 2004).

Arviointityöskentelyn yhteinen ammatillinen reflektointi

Tämän julkaisun eri artikkelit kuvaavat lastensuojelun toimintaympäristön muutosta, jossa lastensuojeluun organisaationa kohdistuu samoja uudistuspaineita kuin muihinkin yksityisen ja julkisen puolen palveluihin. Toisin tekemisen ja vaikuttavuuden vaade haastavat myös lastensuojelun organisaationa kehittämään uusia toimintatapoja ja tiedontuotannon rakenteita, mikä näkyy esimerkiksi lasta koskevan arviointityön uudistamispyrkimyksissä ja myös muissa lastensuojelutyön vaikuttavuuteen ja laatuun liittyvissä vaatimuksissa.

Uudet teknologiat, organisaatorakenteiden uudistukset ja muutokset työn vaativuudessa sekä asiakkuuksissa ja niiden määrässä ovat saaneet aikaan lastensuojelussa kokemusta työn jatkuvasta muutoksesta, joka on tuonut lisätyötä ja kuormitusta. Työn muutos ja organisatorinen paine ovat muokanneet lastensuojelussa vaadittavaa asiantuntijuutta, joka kehittyy ammatillisen reflektion välityksellä. Reflektiivisyys ja erilaiset reflektioprosessit ovat edellytys lastensuojelutyön uudistumisessa ja tiedonmuodostuksessa (Yliruka 2015; Karvinen-Niinikoski 2004). Reflektiiviset käytännöt kohdistuvat työntekijän omien ammatillisten ja henkilökohtaisten lähtökohtien tiedostamiseen ja niiden jatkuvaan arviointiin (Schön 1983; Gould 2004;

³ http://www.unicef.org/cwc/cwc_58586.html, viitattu 10.8.2016.

Redmond 2006). Se on työntekijän keino tutkia omia ja toisten kokemuksia, haastaa omia uskomuksiaan sekä oppia ja kehittää uusia toiminta- ja ajattelutapoja työssään.

Lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointi ja sen kehittäminen edellyttää sitä tekevältä sosiaalityöntekijöiltä vahvaa ammatillista osaamista ja tietoon perustuvaa asiantuntijuutta, jota voidaan vahvistaa reflektiivisten käytäntöjen kautta. Arvioinnin käytäntöjen uudistaminen ei kuitenkaan tapahdu yksin työntekijän reflektion varassa. Sosiaalityön reflektiivisiä rakenteita tutkineen Ylirukan (2015) mukaan reflektiivisen asiantuntijuuden vaade ja työssä oppimisen edellytys tulisi koskea työntekijän lisäksi myös kokonaislastensuojelun työyhteisöjä ja lastensuojelua organisaationa (ks. myös Gould 2004). Reflektiivisten käytäntöjen avulla organisaation jäsenet voivat yhdessä tarkastella ja kehittää omaa työtään ja luoda uudenlaisia käytännön toimintatapoja. Työyhteisöjen reflektiiviset prosessit edistävät näin työn uudistumista, asiantuntijuuden vahvistumista ja työn mielekkyyttä. Reflektiivinen asiantuntijuus kohdistuu lastensuojelun työprosessien kokonaisuuden tutkimiseen ja siinä tapahtuvaan oppimiseen niin työntekijän työtä ohjaavan ajattelun kuin myös työtä ohjaavien organisatoristen toimintamallien kautta. Lapsen tilanteen arviointityön laadullisen muutoksen kohteena ei siis ole yksistään arviointityö ja sen käytännön toteuttaminen työntekijätasolla, vaan arvioinnin asiantuntijuuden kehittämisen tulisi kohdentua lastensuojeluun myös organisaationa.

Eileen Munron (2008, 151) mukaan lastensuojelutyölle tulisi mahdollistaa työympäristö, joka edesauttaa hyvää ja kriittistä päättelykykyä. Tämä edellyttää organisaatio- ja työkuultuuria, joka rohkaisee reflektiioon; ajattelemaan, oppimaan ja muuttamaan totuttuja tapoja toimia ja ajatella. Tämän julkaisun artikkeleista (esim. Kaski ym. 2016) on nähtävissä, että lastensuojeluun tarvittavan lapsen tilanteen arviointiosaamisen vahvistumisen edellytyksenä ovat työnantajaorganisaatiot, jotka mahdollistavat arvioinnille toimintaympäristön, jossa arvioinnista, sen sisällöstä, rakenteesta ja tavoitteesta on yhteinen ymmärrys. Keskeistä on myös työnantajan ja esimiestason taholta tullut arvostus lastensuojelutyöntekijöiden asiantuntijuudelle, osaamiselle ja työyhteisöjen reflektiivisten rakenteiden mahdollistamiselle (vrt. Yliruka 2015). Työyhteisön yhtenäiset arvot sekä ihmis- ja lapsikäsitys määrittävät myös arvioinnin toteuttamista ja lapsen huomioimista siinä. Johdon ja esimiestason mukana olo yhteisen tavoitteen asettamisessa on keskeisessä asemassa arviointityön vaikuttavuudessa.

Mielestämme arvioinnin toteuttamista on välttämätöntä tarkastella osana laajempaa systeemistä kokonaisuutta. Yksittäisen lapsen lastensuojeluprosessiin vaikuttavat organisaatioiden ja työyhteisöjen sisäiset linjaukset ja ohjeet sekä työskentely- ja menettelytavat. Esimerkiksi tässä julkaisussa Kaskan ja kumppaneiden (2016) artikkeli kuvaa hyvin lastensuojeluilmoituksia käsittelevien tiimien eroja työskentelytavoissa ja tiedonmuodostuksen tavoissa. Kollektiivisen ammattitiedon vaikutus lastensuojeluilmoituksen kohteena olevan lapsen lastensuojelutarpeen arvioinnin tulkinnessa on merkittävä. Vaikka tiimityö tehostaa lapsen asian käsittelyä, saattaa se myös estää lasta koskevan tiedon merkitystä arvioinnissa, jos arviointia ohjaavat tiimissä liikaa totutut tavat ajatella ja toimia. Arviointityöskentelyn yhteinen ammatillinen reflektointi auttaa työntekijöitä ja työyhteisöjä vahvistamaan asiantuntijuuttaan ja pohtimaan tarkemmin sitä, mistä oman työn toiminnan vaikuttimet ja motiivi tulevat. Työnantajaorganisaatioiden vastuulla on keskeisesti lastensuojelun henkilöstön ja johdon riittävästä osaamisesta ja työnohjauksesta huolehtiminen (Gould 2004; Karvinen-Niinikoski 2004). Työnohjauksella on tärkeä merkitys työyhteisön reflektiivisten rakenteiden kehittymiselle. Työnohjaus mahdollistaa yksilöllisen ja kollektiivisen reflektion organisoitumisen ja tukee lastensuojelutyön tietoperusteista asiantuntijuutta.

Organisaatio luo puitteet hyvälle – tai huonolle – arvioinnille johtamisen, resursoinnin ja työn organisoinnin keinoin. Laadukkaan arvioinnin edellytysten voi ajatella rakentuvan taloudellisista resursseista vastaavien päätöksentekijöiden ja työtä organisoivien johtavien viranhaltijoiden valintojen tuloksena. Organisaatiot voivat omalla toiminnallaan varmistaa arvioinnin laadukasta toteuttamista eri keinoin, mutta ne voivat valinnoillaan myös rakentaa olosuhteet, joissa arviointiin liittyvien virheiden mahdollisuus kasvaa merkittävästi.

Palveluista vastaavien organisaatioiden, eli palvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta vastaavan johdon sekä lastensuojelutyön resursoinnista vastaavien poliittisten päätöksentekijöiden vastuulla on purkaa esteitä laadukkaalta asiakastyöltä sekä mahdollistaa työn uudistuminen, uudenlaiset tiedonmuodostamisen käytännöt ja reflektiiviset rakenteet. Keskeisin este laadukkaalle arviointityölle on liiallisesta työmäärästä johtuva kiire. Liian suuri asiakasmäärä yhdessä lakisääteisten prosessien määräaikojen kanssa voi johtaa organisaatio-

tioissa arvioinnin systeemiin virheisiin, joita syntyy kun esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten käsittelyssä omaksutaan erilaisia työkuorman hallintaan liittyviä ”pikakäytäntöjä” (esim. Broadhurst ym. 2010; Kaski ym. 2016 tässä julkaisussa). Organisaatioiden vastuulla on huolehtia myös siitä, että asiakastiedonhallinta on järjestetty sujuvasti ja tukee työtä. Broadhurstin ym. mukaan sähköisten asiakastietojärjestelmien jäykkyyks (vaikeus korjata kirjausvirheitä, tiedon pirstaloituminen) on eräs tärkeä virhelähde organisaatioissa.

Johtopäätökset

Lopuksi haluamme nostaa esiin tehtyyn työhön perustuvia arvioinnin kehittämissuuntia ja suosituksia.

Arviointi on nähtävä lapsen ja perheen auttamisena ja tukemisena

Pidämme tärkeänä, että arviointityöskentely ymmärretään lasta ja perhettä auttavaksi ja tukevaksi työskentelyksi riippumatta siitä, johtaako arviointi tukipalvelujen ja asiakkuuden käynnistämiseen vai ei. Arviointityöskentelyyn sisältyvien lapsen, vanhempien tai yhteisten tapaamisten tulee auttaa ensisijaisesti lasta ja hänen läheisiään pohtimaan ja ymmärtämään omaa elämäntilannettaan, ratkaisemaan ongelmia sekä asettamaan lapsen ja koko perheen hyvinvointia koskevia tavoitteita. Arviointityöskentelyn tulisi vahvistaa lapsen ja perheen toimintakykyä ja voimavaroja. *Arvioinnin tekeminen ei saa viivästyttää avun ja tuen tarjoamista lapselle ja perheelle.*

Lapsikeskeisyys on myös monitoimijaisen arvioinnin tärkein laatutekijä

Toiseksi pidämme tärkeänä, että arviointia kehitetään monitoimijaisena ja lapsikeskeisenä työskentelynä. Tilanteissa, joihin osallistuu useita aikuisia, on lapsen osallisuutta tuettava tietoisesti, koska lapset voivat tällaisissa tilanteissa jäädä ulkopuolisen tai sivusta seuraajan asemaan. Olemme käyttäneet tietoisesti käsitettä monitoimijainen arviointi monialaisen tai moniammatillisen arvioinnin asemasta. Monitoimijaisuus viittaa eri ammattilaisten sekä lasten, nuorten, vanhempien ja muiden läheisten yhteistyöhön arvioinnissa. Moniammatillisuus sisältyy osana monitoimijaiseen työskentelyyn, ja myös sitä tulee vahvistaa. Esimerkiksi mielenterveyspalveluiden osalta on esitetty, että parhaat hoitotulokset saavutetaan monitieteisten ja moniammatillisten työskentelytapojen avulla, kun erilaisilla osaamisilla, taustoilla ja kokemuksilla varustetut ammattilaiset osallistuvat yhdessä asiakkaiden/potilaiden ongelmien ratkaisemiseen ja interventoiden suunnittelemiseen (esim. Schwarz & Conklin 2014). Sama koskee myös arviointia. Tutkimusnäyttöä on siitä, että arviointimallit, joissa arviointi toteutetaan yhdessä, ovat parantaneet arviointien laatua muuttamalla arviointia systemaattisemmaksi ja lapsikeskeisemmäksi. (esim. Léveille & Chamberland 2010).

Arviointityöskentelyn jatkuvuutta on vahvistettava

Pidämme tärkeänä, että arviointia vahvistetaan jatkumollisena prosessina, jossa lapsen ja perheen tilannetta ja tuen tarpeita koskeva ymmärrys ja tieto lisääntyvät ja syvenevät asiakkuuden edetessä. Lapsille ja perheille on turhauttavaa joutua kertomaan tilanteensa ja tarinansa aina uudestaan uusille toimijoille, kun asiakkuus etenee vaiheesta toiseen ja työntekijät mahdollisesti vaihtuvat. Arvioinnin jäsentäminen koko asiakkuuden läpäisevänä periaatteena on ollut esillä jo 2000-luvun alkupuolella kehittämistyössä (Muukkonen & Tulensalo 2004; Muukkonen 2008). On tärkeää, että jo kertaalleen koottu tieto hyödynnetään lapsen ja perheen asiakkuuden edetessä vaiheesta toiseen. Näin ymmärrys lapsen ja perheen tilanteesta voi syventyä ja tarkentua sen sijaan että tilanteen kartoittaminen aloitettaisiin jälleen alusta.

Arviointiteemojen määrittelyn perustaksi tarvitaan teoreettista ja tutkimustietoa lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin kokonaisuudesta

Mielestämme lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin perustaksi tarvitaan tutkimus- ja teoretietoa lapsen hyvän kasvun ja kehityksen kannalta keskeisistä tekijöistä sekä lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin kokonaisuudesta ja ulottuvuuksista. Lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointia koskevaan teoria- ja tutkimustietoon perustuva yhtenäinen arviointimalli ja viitekehys voisivat merkittävästi vahvistaa palvelujen kykyä vastata lasten ja perheiden tuen tarpeisiin ehyinä kokonaisuuksina. Lisäksi arviointityöskentelyssä käsiteltävien teemojen perusteleminen monipuoliseen lapsen hyvinvointiin liittyvällä tiedolla ja tietoon perustavilla hyvinvointia koskevilla tavoitteilla lisäisi arviointityöskentelyn läpinäkyvyyttä lapsille ja perheille.

Vakioidun vs. räätälöidyn arviointityöskentelyn välistä suhdetta ja näkemystä aina puheeksi otettavista arviointiteemoista lastensuojelun arvioinnissa on tärkeää selkiyttää

On tärkeää, että arviointiin liittyvässä kehittämistyössä otetaan kantaa siihen, missä määrin lapsikohtaisessa arvioinnissa tulee käsitellä tiettyjä, yleisiä teemoja ja missä määrin arvioinnin tulee edetä yksilöllisenä, räätälöitynä prosessina. Yhtäältä yhtenäistä prosessia ja selkeästi määriteltäviä, kaikkia koskevia arviointiteemoja tarvitaan arvioinnin yhdenmukaisuuden, kokonaisvaltaisuuden ja suunnitelmallisuuden varmistamiseksi. Toisaalta lapsikohtaisten arviointiprosessien on edettävä kunkin lapsen tilannetta vastaavasti ja vain siinä laajuudessa kuin on tarpeen. Arviointia ei ole syytä ylivoimistaa, eikä arviointi saa myöskään olla mekaanista yleisten tarkistuslistojen läpikäymistä ja lomakkeiden täyttämistä. Arvioinnin on tuotettava perusteltu näkemys kunkin lapsen erityisestä tilanteesta ja siinä keskeisistä asioista. Lasten ja perheiden tilanteissa on runsaasti vaihtelua, ja myös tarkempaa arviointia edellyttävät teemat vaihtelevat lapsikohtaisesti. Kehittämistyössä olisi tärkeää selkiyttää ja perustella sitä, mitkä teemat on käsiteltävä jokaisen lapsen kohdalla lastensuojelun tarvetta selvitettyä ja minkä teemojen osalta voidaan käyttää työntekijän harkintaa. Esimerkiksi väkivaltaan liittyvien teemojen puheeksi oton paikkaa osana lastensuojelun arviointia on tärkeää selkiyttää⁴.

Monitoimijaisen arvioinnin toteuttaminen uusissa lapsi- ja perhepalvelujen rakenteissa

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa kehitetään parhaillaan uudenlaisia rakenteita, kuten perhekeskuksia matalan kynnyksen toimintamuotona sekä varhaiskasvatusta ja koulua lapsen hyvinvoinnin tukena. Lisäksi uudistetaan erityistason palvelujen kokonaisuutta. Jatkossa on tärkeää tarkastella missä ja miten arviointia näissä rakenteissa toteutetaan. Monitoimijaisista arviointia tarvitaan esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaisessa palvelutarpeen arvioinnissa ja lastensuojelun työskentelyn eri vaiheissa sekä muissa laaja-alaisissa arviointia ja tukea edellyttävissä tilanteissa sekä perus- että erityistasolla.

Eräs innostava esimerkki monitoimijaisen arvioinnin tekemisestä on Helsingissä, Vuosaaren perhekeskuksessa toteutettu arvioinnin pilotti, jossa on rakennettu asiakkaiden tarpeisiin muotoutuvaa ja perheiden tilanteet kokonaisvaltaisesti huomioivaa arvioinnin tapaa. Mallin avulla arvioinnin kesto lyheni 30 viikosta 7 viikkoon, arviointiin osallistuneiden työntekijöiden määrä puolittui ja työvaiheiden määrä putosi noin neljännekseen entisestä. (Vuosaaren Perhekeskuskokeilu 2016.) Pilotti on esimerkki paitsi uudenlaisesta arvioinnin tekemisestä, myös perhekeskuksesta monitoimijaisen arvioinnin uudenlaisena kontekstina.

Pidämme tärkeänä, että perhekeskuksiin liittyvässä kehittämistyössä pohditaan, miten ne voivat toimia monitoimijaisen arvioinnin toimintaympäristöinä kaikenikäisille lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen. Perhekeskukset kokoavat lapsille ja perheille suunnattuja lähipalveluja, ja niistä voi muodostua lapsille ja perheille tärkeitä ja tuttuja arjen tukea tarjoavia yhteisöjä. Monitoimijainen arviointi, joka toteutetaan perhekeskuksissa perus- ja erityistason toimijoiden yhteistyönä voi parhaimmillaan tuoda monialaisen tuen ja

⁴ Ruotsissa on kehitetty Trappan -malli (Källström Cater, 2008), jota ei käytetä väkivallan selvittelyyn tai kuulusteluun, vaan lapselle annetaan tilaa kertoa ja mahdollisuus luoda yhteys lapsen ja aikuisen välille. Folkhälsan on tuonut työmenetelmän Suomeen. Trappan -työntekijöitä on Suomessa koulutettu mm. Varsinais-Suomessa, Etelä-Savossa, Pohjois-Karjalassa ja Helsingin seudulla. Erilaisten mallien avulla on mahdollista lisätä eri toimijoiden valmiuksia kohdata asiakkaita ja herkkyyttä kuunnella lapsen arjen kokemuksia sekä rohkeutta ja varmuutta toimia näissä tilanteissa. Mallien avulla voidaan tehdä palvelut myös tunnetuiksi, mikä edesauttaa avun piiriin hakeutumista.

avun lähelle lapsia ja perheitä. Myös nuorten kohdalla perhekeskuksissa tehtävä arviointi voi joissakin tilanteissa olla esimerkiksi kouluympäristöön sijoittuvaa arviointia parempi vaihtoehto, koska tällöin nuoren ei tarvitse käsitellä ongelmiaan hänelle tärkeässä, jokapäiväisessä sosiaalisessa ympäristössä (vrt. sosiaalisten ongelmien käsittely työpaikalla).

Perhekeskuksiin sijoittuva monitoimijainen arviointi voisi olla toimiva tapa koota perus- ja erityistason voimavarat yhteen lasten ja perheiden tarpeita vastaavasti jo varhain asiakkuuden alkaessa. Näin monitoimijainen arviointi voi parhaimmillaan toimia keskeisenä lasten, nuorten ja lapsiperheiden tuen ja palvelujen tarpeisiin vastaamisen muotona sekä integraatiota tukevana yhteistyörakenteena tulevassa lapsi- ja perhepalvelujen kokonaisuudessa. Asiakkuuden alun lisäksi tulee pohtia, miten arviointia toteutetaan monitoimijaisesti myös niissä tilanteissa, joissa lapsen ja perheen asiakkuus on pitkäkestoista ja heidän saama tuki muodostuu keskeisesti erityistason palveluista. Tällöinkin perhekeskukset, koulu ja varhaiskasvatus ovat lapsen ja perheen keskeisiä arjen tukijoita ja siten tärkeitä tahoja lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arvioinnissa ja tarpeisiin vastaamisessa.

Lähteet

- Aaltio, Elina (2016) Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Ahonen, Arja (2013) Lapsen edun argumentaatio sijaishuollossa. Turku: Turun yliopisto.
- Bartelink, Cora; van Yperen Tom A. & ten Berge, Ingrid (2015) Deciding on child maltreatment: A literature review on methods that improve decision-making. *Child Abuse and Neglect* 49 (nro), 142-153.
- Broadhurst K., Wastell D, White S, Hall C, Peckover S (2010) Performing initial assessment: identifying the latent conditions for error at the front-door services. *The British Journal of Social Work* 40 (2), 352-370.
- Callagher, Michael; Smith, Mark.; Wosu, Helen, Hunter Scott; Cree Vivienne E.; Wilkinson Heather (2011) Engaging with families in child protection: lessons from practitioner research in Scotland. *Child Welfare*. 90 (4), 117-1134.
- Communicating with children. Principles and practices to nurture, inspire, educate and heal. Unicef. Saatavilla osoitteessa: <http://www.unicef.org/cwc>. Viitattu 18.9.2016.
- Cumming, Sue; Fitzpatrick, Eileen; McAuliffe, Donna; McKain, Silvana; Martin, Catherine & Tonge, Angela (2007) Raising the Titanic: Rescuing Social Work Documentation from the Sea of Ethical Risk. *Australian Social Work* 60 (2), 239-257.
- Davis, John (2011) *Integrated Children's Services*. London: Sage.
- Eronen, Tuija (2008) Lastenkoti dokumentoituina, kerrottuna ja yhdessä muisteltuna. *Janus* 16 (1), 19–34.
- Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivalta? *Acta Universitatis Tamperensis* 1107. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Eskonen, Inkeri; Korpinen, Johanna & Raitakari Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö*. Juva: PS-kustannus.
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. *Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja* 2006:8. Helsinki: Socca.
- Fattore, Toby; Mason, Jan & Watson, Elizabeth (2009) When children are asked about their well-being: towards a framework for guiding policy. *Child Indicators Research* 2 (1), 57-77.
- Fern, Elisabeth (2014) Child-directed social work practice: findings from an action research study conducted in Iceland. *British Journal on Social Work* 44(5), 1110-1128.
- Getting it right. Getting it right for every child and young person (Getting it right): A framework for measuring children's well-being. Bob Stradling, Morag MacNeil & Getting it right Evaluation Team. The Scottish Government. Saatavilla osoitteessa: <http://www.gov.scot/Resource/0039/00398541.pdf>. Viitattu 19.6.2016.
- Gould, Nick (2004) Introduction: The Learning Organization and Reflective Practice – The Emergence of a Concept. Teoksessa Mark Baldwin & Nick Gould (2004) *Social work, critical reflection and the learning organisation*. Aldershot: Ashgate.
- Gerald, Craddock (2014) Who Owns Child Abuse? *Social Sciences* 3 (4), 854–870.
- Harris, Nathan & Gosnell, Linda (2012) From the Perspective of Parents: Interviews Following a Child Protection Investigation. Preliminary Findings. Canberra: Australian National University.
- Helavirta, Susanna (2011) *Lapset hyvinvointiedon tuottajina*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hietämäki, Johanna (2016) Vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisessä tutkimuksessa. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) *Kohti lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arvioinnin kansallista mallia – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. Työpäperi xx/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hietämäki, Johanna (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. *Jyväskylän studies in education, psychology and social research* 529. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Holmberg, Tiina (2003) *Lapset ja vanhempien päihdeongelma*. Helsinki: Lasten keskus.
- Hood, Rick (2014) Complexity and integrated working in children's services. *British Journal of Social Work*, 44(1), 27-43.
- Horwath, Jan & Morrison, Tony (2007) Collaboration, integration and change in children's services: Critical issues and key ingredients. *Child Abuse & Neglect*, 31(1), 55-69.
- Hurtig Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jaakola, Anne-Mari (2016) Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. Työpäperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Jones, Annette Semanchin; LaLiberte, Traci & Piescher, Kristine N. (2015) Defining and strengthening child well-being in child protection. *Children and Youth Services Review* 54, 57–70.
- Kaski, Päivi; Kosola, Heli & Lehtoranta, Minna (2016) Katsaus lastensuojeluilmoitusten käsittelyyn ja lastensuojelutarpeen selvittämisen nykykäytäntöihin. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. Työpäperi 33/2016.

- Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2004) Social work Supervision – contributing to innovative knowledge production and open expertise. Teoksessa Nick Gould & Mark Baldwin (toim.) Social Work, Critical Reflection and Learning Organisation. Ashgate: Aldershot.
- Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Acta Universitatis Tamperensis 1546. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Källström Cater, Åsa (2008) Trappan modellen för samtal med barn om upplevt våld i familjen – en utvärdering för metodutveckling. FoU-rapport 2009/3. Uppsala län: Örebro Universitet, Regionförbundet.
- Kolucki, Barbara & Lemish, Dafna (2011) Communicating with children. Principles and practices to nurture, inspire, educate and heal. Unicef. Saatavilla osoitteessa: <http://www.unicef.org/cwc>. Viitattu 18.9.2016.
- Koponen, Kirsi (2016) Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutarpeen selvityksistä Väli-Suomessa. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laaksonen, Maarit; Kääriäinen, Aino; Penttilä, Marja; Tapola-Haapala, Maria; Sahala, Heli; Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Raportti 54/2011. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laitinen, Merja; Ojaniemi Pekka & Tallavaara Marja-Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Léveillé, Sophie & Chamberland, Claire (2010) Toward a general model for child protection services: A meta-evaluation of international experiences regarding the adoption of the framework for the assessment of children in need and their families (FACNF). Children and Youth Services Review 32 (7), 929-944.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Laitinen, Merja, Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lawler, Michael J.; Newlan, Lisa A.; Giger, Jarod T.; Roh, Soonhee & Brocovekt, Barbara L. (2016) Ecological, Relationship-Based Model of Children’s Subjective Well-Being: Perspectives of 10-Year-Old Children in the United States and 10 Other Countries. Child Indicators Research, DOI 10.1007/s12187-016-9376-0.
- Monitoimijaisen kohtaamisen mallin periaatteet. Socca: Helsinki. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/kehra/monitoimijaisen_kohtaamisen_abc-malli/mallin_periaatteet. Viitattu 11.10.2016.
- Munro, Eileen (2008) Effective child protection. London: SAGE publications.
- Munro, Eileen (2011) The Munro Review of Child Protection: Final Report A child-centred system. London: Department for Education.
- Muukkonen, Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2008:17. Helsinki: Socca.
- Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeinen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvio. Selvityksiä 1/2004. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Muukkonen, Tiina (2016) Luottamus lastensuojelussa – monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka & Heidi Muurinen (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet.
- Möller, Sointu (2004) (toim.) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opaskirja kartoitustyöskentelyyn. Helsinki: Pesäpuu ry.
- Osmo, Rujla & Landau, Ruth (2001) The need for explicit argumentation in ethical decision-making in social work. Social Work Education, 20 (4), 483-492.
- Paaso, Sari-Anne (2010) Mitä lapselle kuuluu. Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Helsinki: Pesäpuu ry.
- Peleg, Noam (2013) Reconceptualising the Child’s Right to Development: Children and the Capability Approach. International Journal of Children’s Rights 21, 523–542
- Petrelius, Päivi (2016) Katsaus lastensuojelun kansainvälisiä arviointikäytäntöjä koskevaan tutkimukseen. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pitkänen, Miia (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Socca.
- Pohjola, Pasi; Pitkänen, Niina & Koivisto, Juho (2015) Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoalueina. Janus 23 (2) 2015, 175-189.
- Pyykönen, Riikka (2012) Dokumentit töissä – osallistava dokumentointi. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2012:2. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Rantanen, Tytti; Koponen, Kirsi; Tuomela-Jaskari, Sirpa; Antila, Pamela & Kaski, Päivi (2015) LasSe – Lastensuojelutarpeen

- selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa. Loppuraportti. Tampere: Pikassos.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Helsingin yliopisto
- Reamer, Frederic G. (2005) Documentation in Social Work: Evolving Ethical and Risk-Management Standards. *Social Work*, 50 (4), 352-334.
- Redmond, Bairbre (2004) Reflection in action: developing reflective practice in health and social services. Ashgate: Aldershot.
- Rostila, Ilmari (1988) Subjektina sosiaalitoimistossa? Asiakassuhteen analysointia toimeentulotuki-,PAV- ja lastensuojeluasiakkaiden kokemusten avulla. Sosiaalihuollon julkaisuja 7. Helsinki: Sosiaalihuollitus.
- Salpakoski, Ritva (2008) lastensuojelun alkuarviointi lastensuojelun alkuarviointi arviointi –hankkeen loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Raportteja nro 17. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Schwartz, Ronna & Conklin, James (2014) Competing Paradigms. Exploring Dialogue to Promote Interprofessional Collaboration and Transformation. *The Journal of Applied Behavioral Science* 51(4), 479-500.
- Schmied, Virginia & Walsh, Peter (2010) Effective casework practice with adolescents: perspectives of statutory child protection practitioners. *Child and Family Social Work* 15, 165–175.
- Schön, Donald A. (1983) The reflective practitioner: how professionals think in action. New York: Basic Books.
- Sosiaalihuoltolaki 1031/2014.
- Spratt, Trevor & Callan, Jackie (2004) Parents' Views on Social Work Interventions in Child Welfare Cases. *British Journal of Social Work*, 34 (2) 199-224.
- Stanley, Thomas (2013) Our tariff will rise: Risk, probabilities and child protection. *Health, Risk & Society* 15 (1), 67-83.
- Statham, June & Chase, Elaine (2010) Childhood Wellbeing: A brief overview. Briefing paper 1, August 2010. Lontoo: Childhood Wellbeing Research Centre.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Taylor, Carolyn (2004) Underpinning knowledge for child care practice: Reconsidering child development theory. *Child & Family Social Work*, 9 (3), 225-235.
- Trotter, Chris (2002) Worker Skill and Client Outcome in Child Protection. *Child Abuse Review* 11. 38-50.
- Tulensalo, Hanna (2016a) Lapsi tiedollisena toimijana lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka ja Heidi Muurinen (toim.) (2016) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet.
- Tulensalo, Hanna (2016b) Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kertomuksia lapsille tärkeistä asioista. Teoksessa Kirsi Nousiainen, Päivi Petrelius ja Laura Yliruka (toim.). Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpäpaperi 20/2016. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2016) Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietamäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Tuomela-Jaskari, Sirpa (2016) Monialaisella arvioinnilla oikea-aikaista tukea lapsille ja perheille. Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietamäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Vario, Pipsa (2014) ”Lastensuojelussa on kyse siitä, että lapsilla on hyvä olla. Kokemusasiantuntijalapsen hyvinvointia ja lastensuojelua tutkimassa. Tutkimuksia 3/2014. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Vierula, Tarja (2013) Lastensuojelun asiakirjakäytäntöjen tahattomat seuraukset vanhempien kokemina. S. 272–298. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina. *Janus* 22 (4), 343–360.
- Vis Svein, Arild & Nigel, Thomas (2009) Beyond talking- children participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work* 12 (2), 155-168.
- Vuosaaren Perhekeskuskokeilu 2016. Loppuraportti (2016) Julkaisematon. Helsinki: Reaktor.
- Winter, Karen (2011) Building relationships and communicating with young children. A practical guide for social workers. London & New York: Routledge.
- Yliruka, Laura (2015) Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena – Kuvastin-menettelyn toimivuus, käyttöönotto ja kehittäminen. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 1:2015. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.

I LASTENSUOJELUN JA ARVIOINNIN KEHITTÄMINEN

Työmenetelmien kehittämisen tietopohjan rakentaminen ja arviointitutkimus lastensuojelussa

Johanna Hietämäki

Lastensuojelun työmenetelmiä on kehitetty 2000-luvulla kunnissa, järjestöissä ja erilaisissa hankkeissa. Lisäksi on tuotu muissa maissa kehitettyjä työmenetelmiä (esim. läheisneuvonpito ja nuorten arviointiin tarkoitettu BARO-menetelmä). Lastensuojelun käsikirjassa¹ esitellään myös monenlaisia työmenetelmiä ja -välineitä, joita pidetään sopivina lastensuojelutyöhön. Tämän julkaisun artikkeleissa käsitellään erityisesti lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyä. Sen tekemiseen on kehitetty Suomessa kaksi työmenetelmää: Lapsikeskeinen tilannearviointi on kehitetty Helsingin kaupungissa (Muukkonen & Tulensalo 2004) ja lapsen elämäntilanteen kartoitus on kehitetty lastensuojelun järjestössä Pesäpuussa (Möller 2004).

Työmenetelmiä kehitetään ja käytetään lastensuojelutyössä muutosten edistämiseksi asiakkaiden elämässä. Tavoitteena on lapsen ja koko perheen tilanteen muuttuminen ja tuen saaminen siten, että lapsi saisi tarvitsemansa turvan ja hoivan. Työmenetelmää kutsutaan kansainvälisessä kirjallisuudessa usein interventioksi tai ohjelmaksi, jolla tarkoitetaan muutokseen tähtäävää toimintaa (Fraser & Galinsky 2010). Tavoitteena on yleensä muuttaa tietoa, uskomuksia, käyttäytymistä ja/tai taitoja (Chen 2005, 23)². Lastensuojelun työmenetelmien tavoitteena on ennaltaehkäistä haittoja ja muuttaa lasten elämä paremmaksi esimerkiksi traumaattisissa ja perheväkivaltaa sisältävissä tilanteissa (Bentovim 2009, 270). Myös lastensuojelun alkuvaiheen arviointimenetelmät ovat työmenetelmiä, joiden tavoitteena on jokin lapsen elämään myönteisesti vaikuttava muutos. Tavoiteltu muutos voi olla esimerkiksi vanhemmilla olevan tiedon ja ymmärryksen lisäämistä heidän lapsensa ja perheensä tilanteesta. Vaikka työskentelyssä korostuu tiedon muodostaminen lapsen tilanteesta jatkotyöskentelyn tueksi, voi alkuarviointi jo itsessään vaikuttaa perheen tilanteen muuttamiseen paremmaksi (Hietämäki 2015).

Tässä artikkelissa tarkastellaan työmenetelmien kehittämistä koskevia ohjelmateoriatutkimuksen (Chen 2005; Rossi, Lipsey & Freeman 2004) ja realistisen arviointitutkimuksen kehyksessä (Pawson & Tilley 1997). Esittelen artikkelissa edellä kuvattuihin teorioihin nojaavan synteessin siitä, miten kehittämistyötä voitaisiin näiden teoreettisten suuntausten ohjaamana jäsentää. Ohjelmateoriatutkimuksessa ja realistisessa arviointitutkimuksessa tarkastellaan työmenetelmien, interventioiden, käytäntöjen ja politiikkaohjelmien kehittämistä ja niitä koskevien vaikutusten tutkimista. Lisäksi niissä on keskeistä työmenetelmän toteuttamiseen vaikuttavan laajemman ympäristön huomioiminen.

Ohjelmateoriatutkimuksesta ja realistisesta arviointitutkimuksesta on kirjoitettu Suomessa myös aikaisemmin painottaen enemmän arviointitutkimuksen näkökulmaa (Dahler-Larsen 2005; Borg 2008; Paasio 2003). Tässä tekstissä näitä tutkimussuuntauksia tarkastellaan kehittämistyön näkökulmasta pohtien sitä, miten tutkimus voidaan liittää osaksi kehittämistyötä sen eri vaiheissa alkaen tarvearviointista kehitetyn menetelmän käyttöönottoon ja vaikutusten arviointiin. Vaikutusten tutkiminen on myös keskeinen eettinen kysymys. Kehitetyjä työmenetelmiä ei pitäisi levittää laajasti ennen kuin niiden vaikutuksia on tutkittu, ettei levitetä laajasti työmenetelmiä, jotka voivat olla haitallisia.

---

¹ <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

² Bergmarkin ja Lundströmin (1998, 292) mukaan työmenetelmät ovat suunnitelmallista ja järjestelmällistä toimintaa. Menetelmät ovat interventioita asiakkaiden elämään, joiden tarkoituksena on selvittää asiakkaiden tilanne tai muuttaa jollain tavalla tilannetta tai elinolosuhteita. Työmenetelmille on oleellista pyrkimys vaikuttaa tapahtumien kulkuun (Trevithick 2005, 66). Briarin ja Millerin (1971, 173–174) mukaan intervention (työmenetelmän) tavoitteena on tuottaa muutosta nimenomaan valikoivasti. Tämä muutos eroaa muusta muutoksesta, jota tapahtuu luonnollisesti tai muiden asioiden johdosta (esim. luonnollinen kehitys, kriisin johdosta tuleva muutos).

Kehittämistyötä tehdään ohjelmateorian lisäksi monista muista näkökulmista ja lähtökohdista. Esimerkiksi suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on kehitetty käytäntötutkimusta, jossa on kyse työmenetelmien kehittämistä laaja-alaisemmasta työkäytäntöjen analyysistä ja kehittämisestä. (Satka ym. 2005; Saarama & Julkunen 2010.) Kehittämistä voi ohjata myös toimintatutkimus, kehittävä työntutkimus tai vaikka sosiotekninen työn kehittäminen (Seppänen-Järvelä 1999, 59–60, 82–88). Tässä artikkelissa esitellyt ideat ja näkökulmat ovat hyvin sovellettavissa myös käytäntötutkimuksessa ja muissa kehittämistyön lähestymistavoissa. Artikkelissa käsitellään ensin kehittämistyön taustalla vaikuttavaa näkemystä käytäntöjen taustalla olevan teorian merkityksestä parisuhdeväkivaltatyöhön liittyvän esimerkin ja arviointitutkimuksen antamisen näkökulmien kautta. Seuraavaksi on vuorossa työmenetelmien kehittämisen osatekijöiden ja siihen tiiviisti liittyvän arviointitutkimuksen perusasioiden tarkastelu. Kolmanneksi kehittämistyön näkökulmia katsotaan havainnollistaen niiden soveltamista lastensuojelun alkuarviointiin koskien alkuarviointimenetelmien toiminnan perusteluja ja ratkaisuja.

Kehittämistyötä taustoittavat ideat

Tämän artikkelin kirjoittamisen taustalla ovat vaikuttaneet erityisesti huomiot sosiaalityön teoriapohjaa ja työmenetelmien vaikutusten arviointia koskevien tutkimusten ongelmista (Pawson & Tilley 1997; Hietamäki 2015). Seuraavaksi tarkastellaan teoriaan liittyviä puutteita sosiaalityön asiakastyön ja sen jälkeen arviointitutkimuksen näkökulmasta. Työmenetelmiä koskevat teoreettiset oletukset voivat olla pinnallisia tai jopa vääriä ja vahingollisia asiakkaille. Teoreettisilla oletuksilla ja näkemyksillä tarkoitetaan sen pohtimista, tutkimista ja perustelua, kuinka työmenetelmän käyttämisen oletetaan edistävän tavoitteena olevaa muutosta (esim. millä tavoin muodostetaan hyvä vuorovaikutussuhde; millä tavoin vuorovaikutus vaikuttaa asiakkaan ajatteluun ja toimintaan erilaisissa tilanteissa; minkälainen vuorovaikutus auttaa vaikeissa tilanteissa ja miten se tapahtuu; mitä tapahtuu työntekijän ja asiakkaan ajattelussa ja toiminnassa). Kehittämistyössä tulisi siis pohtia, millaiset oletukset ja tietoperusta³ ohjaavat työtämme. Ellei taustaoletuksia pohdita kriittisesti, voidaan käytäntöjen kehittämisessä päätyä soveltamaan toimimattomia, jopa haitallisia teorioita ja niistä johdettuja perusoletuksia. Yhdysvaltalainen Bruce Thyer (2008) toteaa, että sosiaalityön työmenetelmät voivat perustua vääriin tai hyödyttömiin teorioihin.

Teoreettisten oletusten merkitykset tulevat hyvin esille Suvi Keskisen (2005) tutkimuksessa, kuinka parisuhdeväkivallan syistä on erilaisia teoreettisia näkemyksiä ja kuinka ne vaikuttavat asiakastyön toteuttamiseen. Hän on tehnyt etnografisen tutkimuksen ja seurannut asiakastilanteita kahdessa perheneuvolassa ja yhdessä yksityisessä perheterapeuttisessa yksikössä. Tutkimispaikoissa tulkittiin parisuhdeväkivallan syitä kahdella erilaisella tavalla ja työskentely oli myös erilaista. Parisuhdeväkivalta nähtiin joko kohdetta traumatisoivaksi vallankäytöksi tai oireeksi perheen muista syvemmällä olevista ongelmista ja pahoinvoinnista. Parisuhdeväkivallan tulkitseminen kohdetta traumatisoivaksi vallankäytöksi johti työskentelyyn väkivallan kohteen kanssa, jolloin aktiivisesti selvitettiin väkivallan esiintymistä, vastuutettiin väkivallan tekijää, kartoitettiin uhrien turvallisuutta, tehtiin turvasuunnitelma ja käsiteltiin traumatisoitumista. Parisuhdeväkivallan tulkitseminen oireeksi perheen syvemmällä olevista ongelmista puolestaan johti parisuhdetyöskentelyn keinojen käyttöön ja pariskuntien tapaamiseen samanaikaisesti. Työntekijät pyrkivät työskentelemään pariskunnan kanssa neutraalisti ja ratkaisukeskeisesti. Tavoitteena oli lyhytaikaisen tuen antaminen. Työskentely ei sisältänyt väkivaltahistorian systemaattista selvittämistä, vaan keskustelua suunnattiin parisuhhteissa ilmeneviin positiivisiin asioihin ja tulevaisuuteen. Väkivaltaa koskevat tilanteet saivat vähäisemmän merkityksen verrattaessa toiseen lähestymistapaan. Väkivaltatilanteita tarkasteltiin yksittäisinä tapahtumina osana muuta kokonaisuutta. Työntekijöiden tavatessa väkivallan kohteeksi joutuneita naisia kahden kesken

³ Tässä yhteydessä tietoperustaa tarkastellaan suppeasti työmenetelmien kehittämisen näkökulmasta. Sosiaalityössä tarvitaan työmenetelmien lisäksi laajaa tietoa ja ymmärrystä esimerkiksi sosiaalisista ongelmista, arviointi- ja reflektio-taidoista sekä vuorovaikutustaidoista (Karttunen & Hietamäki 2014; Trevithick 2008).

keskustelu väkivallasta ja sen seurauksista tapahtui osana kriisin käsittelyä. Väkipalva jäi helposti sivuun tilanteissa, joissa huomio kiinnittyi lasten ongelmiin. Tutkimuksen mukaan työskentelyssä oli ongelmallista väkivallan selvittämättä jättäminen ja se, että parisuhteessa olevat epäsymmetriset valtasuhteet jäivät huomiotta. Tämä saattoi jopa johtaa jopa väkivallan pahenemiseen. (Keskinen 2005, 156–161, 174–182, 200–220, 231–239.) Tutkimuksen pohjalta saa tietoa erityisesti väkivallan uhrin kanssa tapahtuvaan työskentelyyn. Keskeisen tutkimuksen tulokset osoittavat, kuinka työntekijöiden ongelmia ja auttamistyötä koskeva teoreettinen ja menetelmällinen ymmärrys vaikuttavat asiakkaiden kanssa työskentelyn tapoihin ja työn vaikutuksiin.

Väkipalvatyötä koskevan esimerkin avulla voi pohtia, minkälaisia työmenetelmiä itse käyttää tai on käyttä-mättä. Lisäksi voi kysyä, kuinka hyvin tietää käyttämiensä työmenetelmien tai lähestymistapojensa tieto-pohjasta vai onko omalla lähestymistavalla perusteellista tietopohjaa. Myös sitä voi arvioida, kuinka kriitti-sesti ja tietoisesti pohtii oman toiminnan perusteluita työskennellessään erilaisten asiakkaiden kanssa. On tärkeä myös kysyä sitä, voiko käytettävistä työmenetelmistä tai toimintatavoista olla haittaa asiakkaille.

Ohjelmateorian ja realistisen arviointitutkimuksen kehittämiseen ovat vaikuttaneet keskeisesti työmenetelmiä koskevien teoreettisten oletusten vähäinen huomioiminen arviointitutkimuksissa. Arviointitutkimuksissa on ollut isoja puutteita työmenetelmien perustana olevien teoreettisten oletusten kuvaamisessa ja olo-suhteiden merkityksen huomioimisessa. Esimerkiksi satunnaistetuilla koeasetelmilla voidaan saada esiin työmenetelmän vaikutuksia, mutta tutkimukset eivät tuota tarkempaa tietoa siitä, mikä menetelmän käytös-sä on saanut aikaan vaikutukset.⁴ Kokeellisissa tutkimuksissa intervention tai työmenetelmän oletetaan olevan kaikille sama ja ei yleensä huomioida työmenetelmään liittyvien tekijöiden sisältöjä ja yksityiskohtia sekä eroja niiden välillä. Vuorovaikutukseen perustuvaa asiakastyötä ei kuitenkaan pystytä toteuttamaan aivan samanlaisella tavalla, vaan työskentely on vastavuoroista toimintaa työntekijän ja asiakkaan välillä. Tällöin työskentelyä toteutetaan jokaisen asiakkaan kohdalla hieman eri tavoin, työntekijöiden taidot vaihtelevat ja muutoksen mittaamiseen ei aina löydy helposti hyvää mittaria. (esim. Leiman 2004.) Vaikutuksia tutkittaessa onkin tärkeä huomioida ihmissuhdetyön keskeisten osa-alueiden toteutuminen (esim. vuorovai-kuituksen laatu, työskentelyn avoin kuvaaminen, voimavaraorientoitunut asiakkaan kohtaaminen, työnteki-jän kyky toimia ristiriitatilanteissa sekä käyttää joustavasti erilaisia työvälineitä ja keskustelumenetelmiä). Lisäksi tulisi kyetä perustelemaan, millä tavoin työskentelyn keskeiset osa-alueet toimivat ja edistävät tai mahdollisesti estävät muutoksen aikaansaamista. Vuorovaikutukseen liittyy myös asiakkaan tilanne, joten myös siihen liittyvät asiat on tärkeä huomioida tutkimuksessa.

Ohjelmateoriatutkimuksen ja realistisen arviointitutkimuksen yksi keskeisimpiä anteja työmenetelmien kehittämislle ja tutkimukselle koskee mekanismien käsitteltä. Mekanismien tarkastelussa on kyse sen selvittämislstä, miten työmenetelmän avulla saavutetaan tavoiteltuja asioita. Oletukset muutoksia aikaansaa-vista mekanismeista ovat usein kehittämistyötä tekevien ajatuksissa, mutta niitä ei välttämättä avata ja ana-lysoida eikä tarkastella yksityiskohtaisesti ja selitetä esimerkiksi työmenetelmän käyttöön opastavassa kirjallisuudessa ja koulutuksessa. (Chen 2005, 39–41; Donaldson 2007, 22.) Mekanismien selvittäminen tulisi tapahtua työmenetelmän kehittämisen osana ja sisältyä vaikutusten tutkimiseen.

⁴ Satunnaistetuissa kokeellisissa tutkimuksissa tutkimukseen osallistuvat henkilöt jaetaan kahteen (tai useampaan) ryhmään. Ryh-mistä toinen on koeryhmä ja toinen on kontrolliryhmä. Koeryhmään kuuluvat saavat intervention (esim. lääke, terapia, kaikille samalla tavalla toteutettu lastensuojelun alkuarviointi). Toinen ryhmä toimii kontrolli- eli vertai-luryhmänä, joka ei saa interven-tiota tai lääketieteessä potilas saa lumelääkkeen, sosiaalialalla asiakkaat ovat jonossa tai saavat tavanomaisen avun. Tavoitteena on muodostaa vertailtavista ryhmistä mahdollisimman samanlaiset ja kontrolloida tutkimuksen tuloksiin vaikuttavia tekijöitä. Asiakkaat sijoittuvat koe- ja kontrolliryhmään satunnaisesti, jolloin tuntemattomat lopputulokseen vaikuttavat tekijät jakautuvat ryhmiin sattumanvaraisesti. Näin pyritään kontrolloimaan sitä, että muut asiat eivät selittäisi työmenetelmän vaikutuksia. Tutki-mukseen sisältyy oletus siitä, että kaikki saavat samanlaisen hoidon (esim. terapian). Työmenetelmän vaikutuksia tutkitaan mit-taamalla asiakkaan tilanne (esim. masentuneisuuden aste) ennen terapiaa ja sen jälkeen (alkumittaus – interventio - loppumitta-us). Tutkimus tuottaa tietoa siitä, ovatko asiakkaiden mielialat muuttuneet ja mihin suuntaan ne ovat muuttuneet verrattaessa läh-tötilannetta ja lopputilannetta toisiinsa (esim. Uhari 1995, Komulainen ym. 2014). Satunnaistettuja kontrolloituja kokeellisia tut-kimuksia tehdään erityisesti lääketieteessä. Lääketieteessä on helpompi tutkia tietyn lääkeaineen vaikutusta verrattuna ihmissuh-teeseen perustuvan työskentelyn vaikutuksia. Ihmissuhdetyössä vaikuttavien asioiden tutkiminen ja muiden vaikuttavien tekijöi-den rajaaminen on selvästi vaikeampaa verrattuna lääketieteeseen.

Arviointitutkimuksessa korostetaan mekanismien tuntemisen lisäksi olosuhteiden eli työmenetelmien käyttöön vaikuttavien tekijöiden tuntemista ja huomioimista tutkimuksessa. Olosuhteet ovat merkittäviä työmenetelmien kehittämiseksi, käyttöön ottamiseksi ja tutkimukselle ja lisäksi ne ovat yhteydessä vaikutusten saavuttamiseen. (esim. Komulainen ym. 2014.) Työmenetelmää käyttävän työntekijän toimintaan vaikuttavat esimerkiksi esimieheltä saatava tuki, työntekijän saama perehdytys, asiakasmäärä ja vaikkapa yhteistyö kollegoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa (esim. Yoo & Brooks 2005). Myös työntekijän oma historia ja asiakassuhteissa toimimisen taidot ovat tärkeitä. Asiakkaiden asettumiseen työmenetelmää soveltavan työskentelyn osapuoleksi puolestaan voivat vaikuttaa heidän odotuksensa työskentelyä kohtaan, sekä ongelmien luonne ja määrä. Vaikutusta on myös ongelmien kestolla, ovatko ne tilannekohtaisia vai ylisukupolvaisia. Asiakkaan olosuhteisiin sisältyy myös verkostoilta saatava tuki, joka voi vaihdella paljonkin. Esimerkiksi tällaiset tekijät voivat vaikuttaa oleellisesti siihen, miten ja millä tavoin tavoiteltuja vaikutuksia voidaan saavuttaa työskentelyn avulla. Työmenetelmiä ei käytetä tyhjiössä, vaan olosuhteet voivat selittää vaikutusten saavuttamista ja saavuttamatta jättämistä.

Kehittäminen ja arviointi muodostavat kokonaisuuden

Työmenetelmien kehittämistä ja arviointitutkimuksen liittämistä tarkastellaan tässä toisiinsa liittyvänä kokonaisuutena pohjautuen keskeisesti ohjelmateoriakirjallisuuteen (esim. Rossi ym. 2004). Ajatuksena on, että kehittämistyö ja arviointitutkimuksen tekeminen kannattaa nivoa tiiviisti toisiinsa. Kokonaisuus sisältää muun muassa työmenetelmän tarpeen tutkimisen, kehittämisen ja vaikutusten tutkimisen. Tutkijat jäsentävät kehittämisen vaiheita ja arviointitutkimusta hieman erilaisilla tavoilla, joita tarkastellaan seuraavaksi.

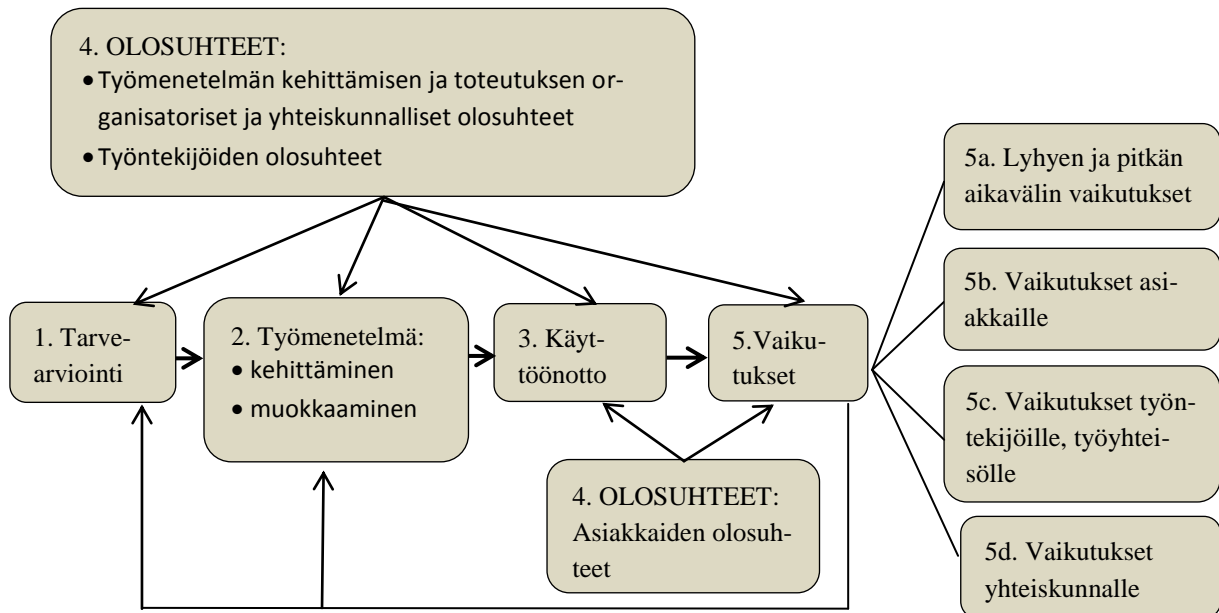
Rossi, Lipsey ja Freeman (2004, 40) jäsentävät työmenetelmän kehittämisen ja tutkimisen kahdeksan vaihetta sisältäväksi prosessiksi: 1) ensin arvioidaan ja tutkitaan työmenetelmän kehittämisen taustalla olevia sosiaalisia ongelmia ja niihin liittyviä tarpeita, 2) seuraavaksi määritellään kehittämisen kohteena olevaa ongelmaa koskevat tavoitteet, joihin työmenetelmän tulisi vastata, 3) tarkastellaan vaihtoehtoisia tavoiteltujen muutosten saavuttamista edistäviä työmenetelmiä, 4) valitaan parhaat työmenetelmät, 5) toteutetaan työmenetelmän käyttöönotto ja tutkitaan käyttöönottoa, 6) tutkitaan työmenetelmän toteutumista suunnitellulla tavalla, 7) tutkitaan työmenetelmän tavoiteltujen vaikutusten saavuttamista, 8) tutkitaan työmenetelmän kustannustehokkuutta eli saavutetaanko vaikutukset tarkoituksenmukaisilla kustannuksilla. Fraser ja Galinsky (2010; Fraser, Richman, Galinsky & Day 2009) puolestaan kuvaavat työmenetelmien kehittämisen viisivaiheisenä prosessina, joka koostuu 1) ongelmaa ja työmenetelmää koskevien teorioiden kehittämisestä, 2) työmenetelmään sisältyvien materiaalien ja menetelmien kehittämisestä, 3) työmenetelmän osatekijöiden täsmentämisestä vaikutuksia koskevan tutkimuksen pohjalta, 4) vaikuttavuuden testaamisesta erilaisissa käytännön tilanteissa, 5) työmenetelmän tulosten ja materiaalien levittämisestä. Edellä esitetyt mallit eroavat jonkin verran toisistaan. Esimerkiksi Fraserin ja Galinskyn (2010) viisivaiheinen prosessi ei sisällä työmenetelmän tarvetta ja käyttöön ottamista koskevaa tutkimusta, jotka ovat osa Rossin ja kumppaneiden (2004) mallia. Fraserin ja Galinskyn (2010) mallissa tulee puolestaan vahvemmin esille työmenetelmän ja materiaalien kehittäminen verrattuna Rossin ja kumppaneiden malliin.

Edellä esitettyjen prosessimallien mukaan työmenetelmien kehittäminen aloitetaan sen selvittämisestä, millaisen ongelman ratkaisemiseen ja auttamiseen kehitettävää työmenetelmää tarvitaan. Tämä tieto puolestaan antaa perustaa työmenetelmän kehittämiseksi. Työmenetelmän kehittämiseen liitetään taustalla olevien ongelmien tutkimisen lisäksi tavoitteiden asettaminen, tietopohjan muodostaminen, suunnittelu, käyttöönotto sekä arviointitutkimuksen liittäminen eri vaiheisiin.

Työmenetelmän kehittämiseen ja kehittämisprosessia tukevaan tutkimukseen liittyvät osa-alueet on jäsennetty oheiseen prosessikaavioon (Kuvio 1). Kehittäminen aloitetaan tarvearvioinnista ja ratkaistavaa ongelmaa koskevaan teoriaan (ongelmateoria) perehtymisestä. Tämä sisältää työmenetelmän toteuttamisen suunnittelun ja työmenetelmän taustalla olevien teoreettisten oletusten tutkimisen (interventioteorian muodostaminen) sekä niiden arvioinnin. Käyttöönotto suunnitellaan huomioimalla työntekijöiden tarvitsema tuki ja koulutus, ja käyttöönottoa myös arvioidaan. Olosuhteet huomioidaan koskien työntekijöiden ja työmenetelmän kehittämisen toimintaympäristöä sekä asiakkaiden toimintaympäristöä, mikä taas vaikuttaa

kaikkean toimintaan koskien työmenetelmän suunnittelua, kehittämistyötä, työmenetelmän käyttöönottoa ja vaikutusten saavuttamista. Työmenetelmän vaikutusten arviointi sisältää asiakkaille koituvien vaikutusten arvioinnin lisäksi työntekijöille, työyhteisölle ja yhteiskunnalle koituvien vaikutusten arvioinnin. Vaikutuksista osa voi näkyä välittömästi lyhyen aikavälin vaikutuksina toisten näkyessä pidemmän ajan kuluttua.

Kuvio 1. Työmenetelmän kehittämisen ja arviointitutkimuksen kokonaisuus.

Vaikutusten arvioinnista takaisin menevät nuolet kuvaavat sitä, kuinka jo tehdyn kehittämistyön ja saadun tutkimustiedon avulla voidaan tutkia edelleen työmenetelmän tarpeen taustalla olevia asioita ja muokata työmenetelmää paremmin asiakkaiden tarvetta vastaavaan suuntaan. Kuviossa (Kuvio 1) työmenetelmän kehittämisen osa-alueet on esitetty peräkkäisinä vaiheina. Todellisuudessa eri vaiheet esiintyvät lomittain ja niitä toteutetaan osittain samanaikaisesti. Seuraavaksi tarkastellaan työmenetelmä kehittämiseen ja arviointiin liittyviä osa-alueita yksityiskohtaisemmin.

1. Tarvearviointi. Tarvearvioinnilla tarkoitetaan tutkimista ja tiedon hankintaa siitä, millaisen työmenetelmän kehittämiseksi on tarve. Tällöin tutkitaan esimerkiksi lapsiperheiden tiettyä sosiaalista ongelmaa sekä sen luonnetta, merkitystä ja esiintymistä kehittämistyön toiminta-alueella. Tarvearvioinnissa voidaan myös havaita jokin sellainen ongelma, jota ei ole tunnistettu aikaisemmin ja se voi muodostaa lähtökohdan kehittämiselle. Ongelman laajuutta ja luonnetta koskeva tieto luo perustaa työmenetelmän kehittämiseksi. Samalla perehdytään ongelmaa koskevaan ongelmateoriaan, jolloin hankitaan teoria- ja tutkimustietoa työmenetelmän kehittämisen taustalla olevasta ongelmasta. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.)

Tarvearvioinnin ja työmenetelmän kehittämisen lähtökohdaksi voi olla kohderyhmän ongelman sijaan myös ”menetelmävaive” eli tarkoituksenmukaisten, asiakkaiden tarpeisiin vastaavien työmenetelmien puute. Tällöin voidaan tutkia sitä, minkälaisella asiakastyön osa-alueella on tarvetta kehittää menetelmiä. Tarvearvioinnin kautta saatu tieto ohjaa näin ollen kehitettävän työmenetelmän suunnittelua. Asiakkaiden tarpeita koskevan tutkimuksen kautta saatua tietoa voidaan käyttää ensimmäisenä askeleena suunniteltaessa uutta työmenetelmää tai uudistettaessa jo käytössä olevaa työmenetelmää. Tarvearviointia voidaan käyttää myös sen tutkimiseen, ovatko vakiintuneet työmenetelmät ja toimintamallit tarkoituksenmukaisia eli vastaavatko ne asiakkaiden tarpeisiin. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.)

Esimerkiksi lasten kaltoinkohteluun liittyvän työmenetelmän kehittämisessä voitaisiin tarvearvioinnin ja ongelmateorian muodostamisen vaiheessa selvittää kaltoinkohdeltujen lasten tilannetta, lasten kaltoinkohtelun esiintyvyyttä, kaltoinkohtelun luonnetta, sitä, millä tavoin lapset altistuvat kaltoinkohtelulle, kaltoinkohtelun ylisukupolvisuutta sekä mahdollisia kulttuurisia ja sukupuolispesifejä eroja. Tällaisen tiedon avulla saadaan ymmärrystä ongelman luonteesta ja niistä asioista, joita on tärkeää huomioida työmenetelmää kehitettäessä. Lisäksi tutkimus voi sisältää myös sen tarkastelemista, miten kaltoinkohdellut lapset ja heidän perheensä tulevat kohdatuiksi ja autetuiksi aloitettaessa kehittämistyötä.

2. *Työmenetelmän kehittäminen ja muokkaaminen.* Työmenetelmän kehittäminen sisältää konkreettista kehittämistyötä, työmenetelmän sisältämien osatekijöiden muodostamista (esim. tapaamiset, vuorovaikutus, periaatteet) ja interventioteorian rakentamista. Lisäksi tässä vaiheessa voidaan muokata kehitettyä työmenetelmää saadun kokemuksen ja tutkimuksen perusteella sekä selvittää muualla kehitetyn työmenetelmän tuomista ja soveltamista suomalaiseseen kontekstiin.

Kehittämistyö sisältää esimerkiksi tapaamisten, käytettävien työvälineiden ja toimintaperiaatteiden muodostamisen. Niiden taustalla on teoreettisia oletuksia, joiden avaaminen ja selkiyttäminen muodostavat kehittämistyön sydämen. On tärkeä muodostaa perustellut käsitykset siitä, miksi tulisi toimia tietyllä tavalla sekä näkemykset toimintatapojen seurauksista ja millä tavoin toteutettuna työmenetelmän oletetaan tuottavan toivottavia myönteisiä vaikutuksia. Saadun tiedon pohjalta selvitetään ja perustellaan työmenetelmän sisältämät asiat, toimintaperiaatteet, prosessi ja työvälineiden käyttäminen. Näiden perusteluiden pohjalta muodostetaan interventioteoriana eli selitetään työmenetelmää koskevat teoreettiset oletukset. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.)

Kehittämistyön lähtökohtana on sen perustuminen monipuoliselle tietopohjalle (Chen 2005; Rossi, Lipsy & Freeman 2004; Pawson & Tilley 2009; 2005; Pawson & Manzano-Santaella 2012; Astbury & Leeuw 2010). Kehittämistyön tietopohjan muodostamisessa perehdytään aikaisempiin eri tavoin toteutettuihin tutkimuksiin, tutkimuksista systemaattisesti tietoa kokoaviin tutkimuskatsauksiin, keskeisiin teorioihin, aikaisemmin kehitettyihin työmenetelmiin sekä sosiaalityöntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden tietoon sekä asiakkaiden kokemustietoon. Monipuolinen tietopohja tekee kehittämistyöstä haasteellisempaa, mutta luo vahvat perustelut kehittämistyölle. Työmenetelmän onnistumiseen voivat vaikuttaa hyvin monet tekijät ja taustalla voi olla monia erilaisia teorioita. Monien tekijöiden ja teorioiden joukosta pyritään valitsemaan ne, joita pidetään oleellisimpina tietyn asiakasryhmän kannalta. Valinta on tärkeä tehdä tietoisesti, koska teoreettiset oletukset ohjaavat kehittämistyötä merkittävästi.

Työmenetelmän kehittämisen konkreettisessa toteuttamisessa tehdään myös paljon ajattelu- ja ideointityötä. Tätä voidaan tehdä esimerkiksi konkretisoimalla asioita, muotoilemalla ongelma vastakkaisesta näkökulmasta, analysoimalla poikkeava tapaus, analysoimalla omia kokemuksia, luomalla vastakkaisia oletuksia (esim. mitä tapahtuu, jos työmenetelmää ei toteuteta lainkaan tai toteutetaan toisella tavalla) ja esittämällä miksi -kysymyksiä itsestäänselviltä tuntuvista asioista (esimerkiksi miksi asiakassuhde ja lapsen henkilökohtainen tapaaminen ovat tärkeitä). Lisäksi voidaan käyttää ryhmätyöskentelyä, tapaustutkimusten tekemistä, työntekijöiden ”peukalosääntöjen” tarkastelua ja käytännön tilanteiden havainnointia. (Jaccard & Jacoby 2010.)

Kehittämiseen voidaan sisällyttää monenlaista arviointitutkimusta. Siinä voidaan arvioida työmenetelmän kehittämisen tapaa, sen perustelua, toteuttamiskelpoisuutta, tarkoituksenmukaisuutta ja eettisyyttä. Lisäksi arvioidaan, kuinka hyvin työmenetelmä vastaa asiakkaiden tarpeisiin ja ongelmiin, joiden auttamiseen se kehitettiin. Työmenetelmän teoreettisiin oletuksiin (interventioteoriana) kohdistuvassa arviointitutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka yksityiskohtaisesti työmenetelmä on käsitteellistetty ja suunniteltu, kuinka hyvin sen teoreettiset oletukset on esitetty ja kuinka yhteneväinen työmenetelmä on teoreettisten perustelujen kanssa. Tällaista arviointia olisi hyvä tehdä osana kehittämistyötä. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.)

3. *Käyttöönotto.* Työmenetelmän käyttöönottolla tarkoitetaan sen suunnittelua ja toteutusta, kuinka luodaan edellytykset työmenetelmän laajemmalle käyttämiselle. Tämän lisäksi työmenetelmää käytetään ja sen käyttöönottoa tehdään myös kehittämisvaiheessa esimerkiksi kokeiltaessa työmenetelmiä. Työmenetelmän käyttöönottamisen vaiheeseen voi sisältyä oppaan tekeminen, työntekijöiden koulutus ja opastus sekä menetelmän käyttöön liittyvän tuen suunnittelu ja toteuttaminen. Oppaassa on tärkeä kuvata työmenetelmän

kehittämisen taustalla olevat asiat, kuten kehittämisen taustalla oleva tietopohja, työmenetelmän kehittämisen syynä olevat ongelmat ja toiminnan tavoitteet, työmenetelmän toteutus (prosessi, tapaamiset, työmenetelmät, keskusteltavat aiheet) ja perustellaan nämä toiminnot (miksi kannattaa toimia tietyllä tavalla) sekä kerrotaan, mitkä ovat odotetut vaikutukset. Työmenetelmän käyttämisen kannalta on tärkeää, että työntekijät saavat tarkoituksenmukaisen perehdytyksen ja tarvittaessa harjoittelua. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.)

Käyttöönottamista voidaan tutkia arvioimalla sitä, kuinka menetelmän käyttöä ohjeistavat oppaat tai koulutus ovat toteutuneet ja kuinka hyvin ne toimivat tavoitteiden saavuttamisessa. Työmenetelmän käyttämisen suhteen arvioidaan sitä, kuinka tarkasti työmenetelmää käytetään alkuperäisen suunnitelman mukaan vai poikkeako käytännön toteutus siitä. Työmenetelmää koskevat sovellukset voivat johtaa siihen, että teoreettisesti perustellut menetelmän keskeiset elementit eivät toteudukaan (esim. Barton & Webourne 2005). Hyväksikään työmenetelmä ei välttämättä edistä myönteisiä asioita, jos sen toteuttamisesta puuttuu keskeisiä elementtejä tai sen käyttämiselle ei ole mahdollisuuksia. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.)

4. *Olosuhteet.* Olosuhteet ovat kokonaisuudessaan laaja alue, johon sisältyvät työntekijän, kehittämisen ja toteutuksen toimintaympäristön sekä asiakkaan olosuhteiden huomioiminen kehittämistyössä ja arviointitutkimuksessa. Olosuhteisiin liittyvät asiat vaikuttavat työmenetelmän toteutuksen onnistumiseen. Esimerkiksi työpaikan luomat edellytykset työmenetelmän käyttämiselle, työntekijän taidot, yhteistyösuhteet muihin viranomaisiin ja asiakkaiden olosuhteet voivat vaikuttaa ratkaisevasti työskentelyn onnistumiseen. Työmenetelmän käyttöönottamiseen vaikuttaa, millaista tukea, ohjausta ja koulutusta työntekijät ovat saaneet työmenetelmän käyttämiseen. (esim. Rossi ym. 2004; Chen 2005; Fraser & Galinsky 2010.) Lisäksi työpaikalla työmenetelmän käyttämiselle luovat edellytyksiä esimerkiksi henkilömitoitus, resurssit, esimieheltä ja kollegoilta saatava tuki sekä muut olosuhteet kuten johdon tuki ja yhteistyön sujuminen muiden yhteistyökumppaneiden kanssa (esim. Malmivaara 2013; Yoo & Brooks 2005). Työntekijöihin liittyen menetelmien käyttämiseen voivat vaikuttaa ammattitaito, koulutus, motivaatio ja innostuminen työmenetelmän käyttämiseen. Asiakkaisiin liittyviä vaikuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi asiakkaiden ongelmien luonne, heidän motivoitumisensa ja heidän lähiverkostoltaan saama tuki (esim. Blom & Morén 2010). Työmenetelmän käyttämiseen liittyvien edellytysten tarkastelu voi selittää sitä, miksi työmenetelmällä avulla saavutetaan tai ei saavuteta tavoiteltuja tuloksia (esim. Barton & Webourne 2005).

5. *Vaikutukset.* Vaikutusten saavuttamisen osalta tutkitaan sitä, millaisia ja kuinka isossa laajuudessa työmenetelmä on tuottanut tarkoitettuja vaikutuksia asiakkaille. Lisäksi voidaan tutkia työntekijöille ja laajemmin yhteiskunnalle koituvia vaikutuksia. Työmenetelmän vaikutuksia on tärkeä tarkastella jo työmenetelmän kehittämisen vaiheessa, jotta tiedettäisiin, miten työmenetelmän vaikutusten oletetaan näkyvän asiakkaiden elämässä. Vaikutusten tutkimisessa on tärkeä huomioida, että odotettujen vaikutusten lisäksi voi olla myös muita vaikutuksia, jotka voivat olla niin myönteisiä kuin kielteisiäkin. Vaikutusten tutkimisessa on oleellista pystyä erottamaan työmenetelmän aikaansaamat vaikutukset muiden tekijöiden aikaan saamista vaikutuksista. Esimerkiksi toisilta viranomaisilta tai asiakkaan omalta verkostolta saatava tuki voi osoittautua merkittäväksi asiaksi vaikutuksen saavuttamisen kannalta. Osa vaikutuksista ilmenee välittömästi tai lyhyellä aikavälillä ja osa pitkän ajan kuluessa. Vaikutukset voivat myös heikentyä tai kumoutua ja palata myöhemmin uudelleen. Esimerkiksi asiakas voi lopettaa päihteiden käytön, mutta aloittaa sen uudelleen työskentelyn päätyttyä. Tutkittaessa vaikutuksia pitkällä aikavälillä voi vaikutuksista ja elämän kokonaisuudesta tulla hyvinkin monipuolinen kuva (esim. Andersson 2009).

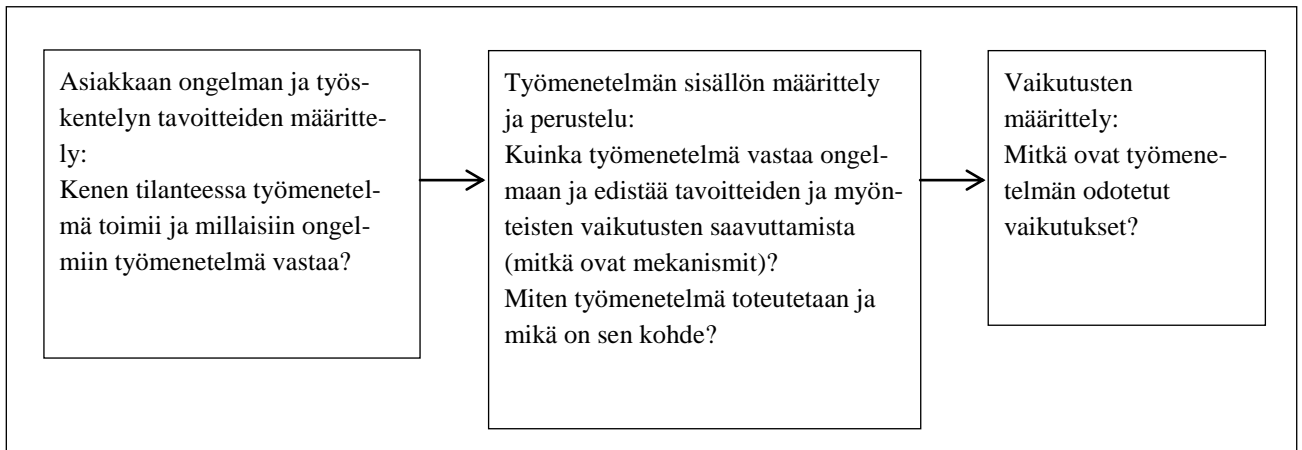
Vaikutusten arvioinnin yhteydessä voidaan arvioida myös työmenetelmän tehokkuutta tutkien kustannusten ja vaikuttavuuden välistä yhteyttä. Vaikutusten tutkimisessa oletuksena on usein tutkiminen asiakkaiden näkökulmasta. Sen lisäksi vaikutuksia voidaan arvioida työntekijöiden ja yhteiskunnan näkökulmasta. Vaikutukset voivat toimia kehämäisesti siten, että työmenetelmän kehittämiseen tähtäävä toiminta, sen käyttöönottoon saatu tuki ja vaikutusten tutkiminen voivat vaikuttaa työntekijöiden työhön, työn sisältöihin ja toimintatapoihin sekä sitä kautta lisätä työmotivaatiota, joka puolestaan vaikuttaa asiakastyöhön. Vaikutukset voivat olla myös kielteisiä, jos työntekijät eivät esimerkiksi koe työmenetelmän kehittämistä tai käyttämistä tarpeellisenä tai eivät saa työantajalta tukea ja tarvittavia resursseja.

Työmenetelmien kehittämisen, käyttöönoton ja niiden vaikutusten saavuttamisen kokonaisuudessa ovat mukana monet eri tekijät. Esimerkiksi hyvin vaikuttavakaan työmenetelmä ei välttämättä auta saavuttamaan tavoiteltuja vaikutuksia, jos kohderyhmä on väärä tai työmenetelmän käyttöönotto ei onnistu, työmenetelmää käytetään väärillä tavoilla tai toiminnan ajoitus on väärä. Kaikkien osa-alueiden perusteellinen tarkastelu kehittämistyössä ei välttämättä onnistu. Taustalla olevan ongelman tutkiminen tai laaja aihetta koskevien työmenetelmien tarkastelu tai tutkimustiedon laaja tarkastelu eivät välttämättä onnistu osana kehittämistyötä. Syynä voivat olla esimerkiksi ajalliset, taloudelliset ja osaamisen resurssit.

Kehittämistyön tekeminen tai tutkimuksen liittäminen kaikkiin edellä esitettyihin kehittämistyön vaiheisiin ei myöskään välttämättä onnistu. Eri asioiden merkityksen ymmärtäminen on silti tärkeää. Silloin pystyy arvioimaan kehittämistyön rajoitteita ja kiinnittämään huomiota vähemmän vahvoihin kehittämisen ja tutkimuksen osa-alueisiin.

Kehittämisosotteiden soveltaminen alkuarvioinnissa

Seuraavaksi tarkastellaan edellä esitettyjä kehittämistyön näkökulmia havainnollistaen niitä lastensuojelun alkuarviointiin kehitettyjen menetelmien tarkastelun kautta. Tarkastelu sisältää myös ruotsalaisten Morénin ja Blomin (2003) tutkimuksen tulosten tarkastelua vuorovaikutustyössä toimivista mekanismeista. Käytän tarkastelussa Suomessa kehitettyjä alkuarviointimenetelmiä⁵ pohjautuen menetelmäoppaissa esitettyihin tietoihin sekä omiin pohdintoihini. Ensinnäkin katsotaan, minkälaisiin ongelmiin alkuarviointimenetelmillä pyritään vastaamaan (Kuvio 2). Tämän jälkeen tarkastellaan, miten ongelmaan on pyritty vaikuttamaan ja vastataan työmenetelmän avulla. Työmenetelmää määriteltäessä kuvataan työprosessia ja käytettävää työorientaatioita (esim. voimavarakeskeisyys, vuorovaikutus) ja työvälineiden käyttöä sekä niihin liittyvää ohjeistusta. Lisäksi katsotaan, miten toimintatapojen nähdään perustelevan ongelman ratkaisemista ja muutoksen saavuttamista. Kolmanneksi määritellään työskentelyn tavoitteena olevat vaikutukset.

Kuvio 2. Kehittämistyössä määriteltäviä ja perusteltavia asioita.

Ongelman määrittely. Lastensuojelun alkuarviointimenetelmien kehittämisen taustalla voi nähdä olevan useita ongelmia. Ne koskevat sekä sosiaalityöntekijöiden työssä havaittuja ongelmia että asiakkaiden elämään liittyviä ongelmia. Sosiaalityöntekijän työskentelyyn liittyvien ongelmien suhteen voidaan puhua menetelmävaajeesta. Havaitut ongelmat koskevat esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityön kokemista jäseny-

⁵ Lapsen elämäntilanteen kartoitus (Möller 2004), lapsikeskeinen tilannearvio (Muukkonen & Tulensalo 2004).

mättömäksi, lasten tapaamisten puuttumista, asiakkaita osallistavan työskentelyn puuttumista ja työskentelyn pohjautumista yksittäisten palvelujen tarjoamiselle ilman perheen kanssa tehtyä kokonaisvaltaista suunnitelmaa. (Esim. Möller 2004, 13–19.)

Alkuarvioinnin kehittämisen taustalla voi nähdä olevan myös oletuksia asiakkaita koskevista ongelmista. Arvioinnilla ratkaistavaksi ongelmaksi voidaan määritellä esimerkiksi se, että perheenjäsenillä ei ole tietoa, jonka varassa he kykenisivät tunnistamaan lapsen tai perheen tuen tarpeita. Lapsikaan ei välttämättä tiedä tai pysty suoraan kertomaan, minkälaisiin asioihin hän toivoisi ja tarvitsisi muutosta ja apua. Alkuarviointimenetelmien kehittämisen taustalla ei sen sijaan näytä olleen eriytyneempiä sosiaalisia ongelmia kuten esimerkiksi lapsen päihdeongelmaa tai parisuhdeväkivaltaa tai lasten erilaisiin ikäkausiin liittyviä kehityksellisiä tarpeita (esim. Möller 2004, 14, 17). Alkuarviointia on siten kehitetty yleisenä menetelmänä, jota voidaan soveltaa erilaisissa lastensuojelullista huolta herättäneissä tilanteissa ongelmien luonteesta tai lapsen iästä riippumatta.

Tarkastelen seuraavaksi sitä, miten alkuarviointimenetelmien kehittämisen avulla on pyritty tuomaan ratkaisu yhteen edellä esitetyistä ongelmista, eli lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen työskentelyn tekemiseen epämääräiseksi ja jäsentymättömäksi. Epämääräisyys on asiakkaiden näkökulmasta tarkoittanut, etteivät he tiedä, mitä lastensuojelun asiakkuus tarkoittaa, miten työskentely alkaa ja etenee ja mitä heidän tilanteessaan arvioidaan. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta työskentelyn epämääräisyys näkyy asiakkaiden tilanteiden selkeän kokonaisvaltaisen arvioimisen ja suunnitelmallisen työskentelyn puuttumisena. Sosiaalityöntekijöillä ei ole ollut yhteneväistä näkemystä tai toimintamalleja sille, mitä arvioidaan ja miten työskennellään arviotaessa uusien lastensuojelun asiakasperheiden tilannetta. (Esim. Möller 2004, 15–19.)

Alkuarvioinnin sisällön määrittely ja perustelut. Alkuarviointimenetelmiä koskevissa oppaissa määritellään työskentelyn periaatteita, prosessia, yksittäisten tapaamisten rakennetta, käytettäviä työvälineitä ja alkuarvioinnin kohdetta. Molemmat Suomessa laajemmin käytössä olevat alkuarvioinnin prosessimallit sisältävät yhteydenoton asiakkaaseen, aloitustapaamisen perheen kanssa, perheenjäsenten yksilölliset tapaamiset ja lopuksi yhteenvetotapaamisen. Alkuarvioinnin toteuttamisessa on keskeisellä sijalla toiminnallisten työvälineiden, kuten korttien, ajankäyttöympyrän ja verkostokartan käyttäminen. Työskentelyssä pidetään tärkeinä periaatteina erilaisia lähestymistapoja ja toimintaperiaatteita, kuten hyvän asiakassuhteen muodostamista, voimavarakeskeistä työskentelyä, lasten tapaamista kahden kesken, perheen tilanteen arvioimista lapsen näkökulmasta käsin, asiakkaiden osallistumista arvioinnin tekemiseen, alkuarviointityön selkeyttä ja sen kuvaamista asiakkaille sekä toiminnallisten välineiden käyttämistä työskentelyssä. Näiden toimintatapojen osalta tarkastellaan, miten ne edistävät lapsen ja perheen tilanteen selvittämistä sekä myönteisen muutoksen saavuttamista. Alkuarviointimenetelmien prosessia, työmenetelmiä ja keskeisiä periaatteita koskevat tarkemmat tiedot selviävät alkuarviointioppaista (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004; Paaso 2010) sekä tutkimuksestani (Hietamäki 2015, 59–66).

Työskentelyn epämääräisyyden poistamisen ratkaisuna on nähty työskentelyn kuvaaminen ja kertominen asiakkaille mahdollisimman hyvin jo aikaisessa vaiheessa. Asiakkaille kerrotaan työskentelyn sisältämistä tapaamisista, käytettävistä työvälineistä, arvioinnin kohteista ja tavoitteista sekä työskentelyn toimintaperiaatteista. Samalla kerrotaan, miten asiakkaiden toivotaan osallistuvan työskentelyyn. Tällaiselle toimintatavan taustalla olevat oletukset liittyvät siihen, että avoimen ja selkeän tiedon saamisen ajatellaan edistävän lastensuojelutyön kokemista selkeäksi. Tiedon saaminen vähentää lastensuojelutyöhön kohdistuvia turhia pelkoja, epävarmuutta ja ahdistusta sekä edistää samalla yhteistyösuhteen muodostumista (esim. DeBoer & Coady 2003, 134–135; Trotter 2002).

Vuorovaikutukseen pohjautuvassa työskentelyssä on monenlaisia mekanismeja, jotka edistävät myönteisten muutosten tapahtumista asiakkaiden elämässä. Vuorovaikutukseen liittyviä mekanismeja tarkastellaan Morénin ja Blomin (2003) tutkimuksen kautta. He esittelevät neljä sosiaalityössä toimivaa mekanismia, jotka koskevat asiakkaan haastamista, tukemista riskin ottamiseen, vastaamista ja roolin rikkomista. Haastamisessa asiakkaalle osoitetaan elämäntilanteessa olevien muutoksen tarpeiden välttämättömyys ja korostetaan samalla, että on olemassa parempia vaihtoehtoja. Asiakkaan on tärkeä tulla tietoiseksi tilanteensa ongelmallisuudesta. Häntä vahvistetaan kertomalla, että asiakas on arvokas ja riittävän hyvä ihminen, jolla on mahdollisuus muutoksiin elämässään. Riskin ottamisen mekanismeissa on kyse asiakkaalle tutun, mutta haitallisen elämäntavan muuttamisesta. Tutun, mutta haitallisen, asian muuttamiseksi asiak-

kaalla on tärkeä olla luottamuksellinen suhde työntekijään. Vastaamisen mekanismeissa työskentelyn vaikutukset asiakkaille välittyvät asiakkaan valmiuksien ja vastausten lisääntymisenä. Työntekijä voi aktivoida asiakkaan valmiutta vastaamaan muutosta koskevaan tarjoukseen. Roolin rikkomisen mekanismeissa pidetään keskeisenä sitä, että sosiaalityöntekijän auktoriteetin ja ammatillisen auttajan roolit ovat tasapainossa. Työntekijän on tärkeä ylittää auktoriteettirollinsa ja toimia vahvasti ammatillisena auttajana. (Morén & Blom 2003, 56–59; myös Forrester ym. 2012.)

Vaikutusten määrittely. Alkuarvioinnilla voi olla monenlaisia vaikutuksia asiakkaiden elämään ja sosiaali-työhön. Osa vaikutuksista voi ilmetä välittömästi ja toiset taas pidemmän ajan kuluessa. Alkuarviointimenetelmien vaikutuksista osa liittyy työskentelyn ja yhteistyön sujumiseen asiakkaiden ja työntekijöiden välillä ja osa liittyy suoremmin asiakkaiden tilanteissa tapahtuviin muutoksiin. Asiakkaat voivat arviointiprosessin seurauksena esimerkiksi ymmärtää paremmin perheensä tilannetta. Työskentely voi vaikuttaa myös perheenjäsenten välisiin suhteisiin, jos alkuarviointi ja siihen mahdollisesti liittyvät tehtävät lisäävät keskustelua perheessä myös kotioloissa. (Esim. Muukkonen & Tulensalo 2004, 3, 62; Ervast & Tulensalo 2006, 83.) Onnistuneen alkuarvioinnin pitäisi johtaa oikeanlaisen ja oikea-aikaisen avun järjestämiseen lapselle ja hänen perheelleen.

Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset työn selkiyttämiseen voivat olla välittömiä. Tiedon lisääntyminen alkuarviointityöstä ja lastensuojelusta voi vaikuttaa asiakkaiden tunteisiin. Tieto todennäköisesti vähentää asiakkailta olevia pelkoja, helpottaa työskentelyä sekä edistää hyvän ja luottamuksellisen suhteen syntymistä asiakkaan ja työntekijän välille (Morris 2013). Blomin ja Morénin (2010, 110) sanoin ulkoinen sosiaalinen mekanismi (tieto ja vuorovaikutus) voi muuttua psykologiseksi sisäiseksi toiminnaksi (itsen kanssa käyty dialogi pelosta ja sen vähenemistä perustelevista asioista). Tiedon saaminen tulevasta työskentelystä jo prosessin alussa voi siten helpottaa alkuarviointityöskentelyä. Lopuksi on vuorossa johtopäätökset.

Johtopäätökset

Työmenetelmien kehittäminen ja niiden käyttöönottoaminen on vaativaa ja innostavaa työtä. Artikkelissa esitetyt työmenetelmien kehittämistä koskevat näkemykset pohjautuvat erityisesti ohjelmateoriassa esitettyihin näkökulmiin ja periaatteisiin (esim. Rossi ym. 2004). Ohjelmateorian keskeisimpiä anteja ovat toiminnan perustelujen selvittäminen, työmenetelmän kehittämisessä tehtävä ongelman, työmenetelmän ja vaikutusten liittäminen toisiinsa, tutkimuksen liittäminen kehittämistyön eri vaiheisiin sekä työmenetelmää laajempien olosuhteiden huomioiminen. Näkemykset tuovat esille kehitettävien työmenetelmien monialaiset ulottuvuudet. Artikkelin pohjalta nähdään, että kehittämistyö voi sisältää monipuolisen tietopohjan ja asiantuntijuuden hyödyntämisen. Mitä monipuolisemmalle tietopohjalle kehittämistyö pohjautuu, sitä enemmän tarvitaan resursseja. Tutkimuksen liittäminen kehittämistyön eri vaiheisiin edellyttää voimavaroja ja todennäköisesti valintojen tekemistä sen suhteen, mitä vaiheita ja asioita tutkitaan. Kehittämistyössä ei mahdollisesti pystytä huomioimaan kaikkia tässä määriteltyjä työmenetelmän kehittämiseen ja arviointiin sisältyviä vaiheita. Niiden tiedostaminen on kuitenkin tärkeää, että hahmotetaan kehittämistyö osana laajempaa kokonaisuutta ja tiedostetaan mahdollisia muitakin kokonaisuuteen vaikuttavia tekijöitä, jotka eivät ole kehittämistyössä ja siihen liittyvässä tutkimuksessa mukana. Erään haasteen tuo työmenetelmien kehittäminen ja siihen liitettävän tutkimuksen edellyttämä monenlainen osaaminen ja monialainen yhteistyö. Ideaalitulanteessa kehittämistyötä ja tutkimusta tekee moniammatillinen kehittäjien, kokemusasiantuntijoiden, muiden asiantuntijoiden ja tutkijoiden tiimi.

Työmenetelmät itsessään eivät auta toimimaan paremmin. Niiden käyttämisessä on tärkeä ymmärtää niihin liittyvät perustelut ja vuorovaikutustaitojen merkitys sekä niiden käyttämiseen vaikuttavien olosuhteiden merkitys. Työmenetelmän sisältämien keskeisten tekijöiden perusteelliseen taustalla olevien oletusten tarkasteluun ja auki kirjoittamiseen on tärkeä kiinnittää erityistä huomiota. Työmenetelmät auttavat suuntaamaan työtä ja tekemään työstä läpinäkyvää asiakkaille ja yhteistyökumppaneille.

Tutkimustiedon hyödyntäminen kehittämisessä ja tutkimuksen liittäminen lastensuojelutyön kehittämiseen on myös moraalinen velvoite. Erityisesti tutkimustiedon käyttämiseen tulisi kiinnittää huomiota kehit-

tämisessä. Pekkarinen, Heino ja Pösö (2013) kirjoittavat, että ”kehittämisen ei tule perustua mielipiteisiin, tapoihin, tunteisiin tai epämääräisiin käsityksiin lastensuojelun toimenpiteiden seurauksista”. Tutkimustiedon käyttäminen kehittämistyössä ei ole välttämättä helppoa, koska suomalainen lastensuojelun tutkimus on vähäistä. (Ks. Pekkarinen ym. 2013.) Muissa maissa tehtyyn tutkimukseen ja kehitettyihin työmenetelmiin tutustuminen onkin tärkeää. Kehitettyjen työmenetelmien ja muun kehittämistyön vaikutuksia ja niitä aikaan saavia tekijöitä on tärkeä tutkia. Työmenetelmien levittäminen ilman tutkimustietoa niiden vaikutuksista on eettisesti kyseenalaista. Kehittämistyön ja tutkimuksen yhdistäminen tulisikin ottaa vakavasti ja lähetä muodostamaan niitä koskevia kehittäjien ja tutkijoiden yhteishankkeita.

Lähteet

- Andersson, Gunvor (2009) Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare* 18 (1), 13-26.
- Astbury, Brad & Leeuw, Frans. L (2010) Unpacking Black Boxes: Mechanisms and Theory Building in Evaluation. *American Journal of Evaluation* 31 (3), 363-381.
- Barton, Adrian & Webourne, Penelope (2005) Context and its Significance in Identifying ‘What Works’ in Child Protection. *Child abuse Review* 14 (1), 177-194.
- Bentovim, Arnon (2009) Therapeutic Intervention with Children Living with Trauma and Family Violence. Teoksessa Arnon Bentovim, Anthony Cox, Liza Bingley Miller & Pizzey, Stephen (toim.) *Safeguarding Children Living with Trauma and Family Violence*. London: Jessica Kingsley Publishers, 270-302.
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (1998) Metoder i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift* 4/1998, 291-314.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2010) Explaining Social Work Practice – The CAIMEr Theory. *Journal of Social Work* 10 (1), 98-119.
- Borg, Pekka (2008) Chenin tieteellinen luokittelu ohjelman arviointiin. Teoksessa Pekka Borg & Stina Hög-nabba & Marja-Riitta Kilponen & Pertti Korteniemi & Ilkka Paananen & Niina Pietilä (toim.) *Arviointi työta-vaksi - kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämisestä Helsingin sosiaalivirastossa*. Oppaita ja työkirjoja. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, 16-21.
- Briar, Scott & Miller, Henry (1971) *Problems and Issues in Social Casework*. New York: Columbia University Press.
- Chen, Huey T (2005) *Practical program evaluation. Assessing and Improving Planning, Implementation, and Effectiveness*. Thousand Oaks: Sage.
- Dahler-Larsen, Peter (2005) *Vaikuttavuuden arviointi*. FinSoc Arviointiraportteja 3/2005. Helsinki: Stakes. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194271> (14.8.2015).
- DeBoer, Catherine & Coady, Nick (2003) *Good helping relationships in child welfare: Co-authored stories of success*. Waterloo (Canada): Social Work, Wilfrid Laurier University. Saatavilla osoitteessa: https://www.wlu.ca/documents/7214/Good_Helping_Relationships.pdf (17.11.2015).
- Donaldson, Stewart I. (2007) *Program Theory-Driven Evaluation Science. Strategies and Applications*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) *Sosiaalityötä lapsen kanssa: Kokemuksia lapsikeskeisen tilan-nearvion kehittämisestä*. Helsinki: SOCCA & Heikki Waris -instituutti. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/julkaisut/julkaisusarja/sosiaalityota_lapsen_kanssa.381.shtml (17.11.2015).
- Forrester, Donald & Westlake, David & Glynn, Georgia (2012) *Parental resistance and social worker skills: towards a theory of motivational social work*. *Child and Family Social Work* 17 (2), 118-129.
- Fraser, Mark W. & Galinsky, Maeda J. (2010) *Steps in Intervention Research: Designing and Developing Social Programs*. *Research on Social Work Practice*, 20 (5), 459-466.
- Fraser, Mark W.; Richman, Jack M.; Galinsky, Maeda J. & Day, Steven H. (2009) *Intervention Research. Developing Social Programs*. Oxford: University Press.
- Hietämäki, Johanna (2015) *Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta*. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 529. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jaccard, James & Jacoby, Jacob (2010) *Theory construction and modelbuilding skills: a practical guide for social scientists*. New York: Guilford Press.
- Karttunen, Teija & Hietämäki, Johanna (2014) *Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakas-työssä*. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 320-336.
- Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat*. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. *Acta Electronica Universitas Tamprensis* 4331. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Komulainen, Jorma & Vuorela, Piia & Malmivaara, Antti (2014) *Satunnaistetun kontrolloidun tutkimuksen periaatteita ja sudenkuoppia*. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 130 (14), 1439-1444.
- Leiman, Mikael (2004) *Vaikuttavuustutkimuksen pulmallisuus psykoterapiassa*. *Duodecim* 120/2004, 2645-2653.
- Malmivaara, Antti (2013) *Real-effectiveness medicine — pursuing the best effectiveness in the ordinary care of patients*. *Annals of Medicine* 45 (2), 103-106.
- Morén, Stefan & Blom, Björn (2003) *Explaining Human Change: On Generative Mechanisms in Social Work Practice*. *Journal of Critical Realism* 2 (1), 37-61.
- Morris, Kate (2013) *Troubled families: vulnerable families’ experiences of multiple service use*. *Child & Family Social Work* 18 (2), 198-206.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) *Kohtaavaa lastensuojelua: Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilan-nearvion käsikirja*. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 1. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/julkaisut_ja_materiaalia/lastensuojeluprosessin_kehittaminen/lapsilahtoisien_tilan-nearvion_kasikirja.505.shtml (17.11.2015).
- Möller, Sointu (2004) *Sattumista suunnitelmallisuuteen Lapsen elämäntilanteen kar-toitus lastensuojelussa*. Jyväskylä: Pesäpuu.
- Paasio, Petteri (2003) *Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla*. *FinSoc Työpapereita* 3/2003. Helsinki: Stakes.

- Paaso, Sari-Anne (2010) Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Jyväskylä: Pesäpuu.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (2009) Realist Evaluation. Teoksessa H. Otto, A. Polutta & H. Ziegler (toim.) Evidence-based Practice - Modernising the Knowledge Base of Social Work? Opladen: Barbara Budrich, 151-180.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (2005) Realistic Evaluation. Teoksessa S. Mathison (toim.) Encyclopedia of Evaluation. Thousand Oaks, CA: Sage, 363-368.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) Realistic evaluation. London: Sage.
- Pawson, Ray & Manzano-Santaella, Ana (2012) A realist diagnostic workshop. Evaluation 18 (2), 176–191.
- Pekkarinen, Elina & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka 78 (3), 337-342.
- Rossi, Peter H. & Lipsey, Mark W. & Freeman, Howard E. (2004) Evaluation. A Systematic Approach. Thousand Oaks: Sage.
- Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Nylund Marianne & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9-19.
- Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2010) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 293–314.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (1999) Luottamus prosessiin. Kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveysalalla. Stakes tutkimuksia 104. Helsinki: Stakes.
- Thyer, Bruce A. (2008) The Potentially Harmful Effects of Theory in Social Work. Teoksessa Bruce A. Thyer (toim.) Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare. Human Behavior in the Social Environment. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 519-541.
- Trevithick, Pamela (2008) Revisiting Knowledge Base of Social Work: A Framework for Practice. British Journal of Social Work 38:6, 1212–1237.
- Trevithick, Pamela (2005) Social work skills a practice handbook. (2. painos) Maidenhead: Open University Press.
- Trotter, Chris (2002) Worker Skill and Client Outcome in Child Protection. Child Abuse Review 11 (1) 38–50.
- Uhari, Matti (1995) Kliinisen kokeen periaatteet, suunnittelu ja toteuttaminen. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 111 (19), 1844.
- Yoo, Jane & Brooks, Devon (2005) The Role of Organizational Variables in Predicting Service Effectiveness: An Analysis of a Multilevel Model. Research on Social Work Practice, 15 (4), 267-277.

Kestävä kehittäminen lastensuojelussa – esimerkkinä LasSe-hanke

Tytti Rantanen

Tarkastelen artikkelissani LasSe-hankkeessa (Lastensuojelutarpeen selvittämisen kehittäminen Väli-Suomessa 2013–2015) käynnistettyä lastensuojelutarpeen selvityksen kehittämistyötä, hankkeen perusteluja, tavoitteita ja toimintatapoja. Lisäksi pohdin kestävästä kehittämistä lastensuojelussa: millaista se voisi olla, millaisia rakenteita se tarvitsisi tuekseen ja millaisten periaatteiden varassa kehittämistyön tulokset voivat jäädä elämään organisaatioissa ja työyhteisöissä. Tarkastelen aluksi kehittämistyötä ja kestävästä kehittämistä yleisemmin. Kuvaan sen jälkeen LasSe-hankkeessa tehtyä kehittämistä ja sitä, miten kestävästä kehittämisestä sovellettiin hankkeessa. Selostan, millainen oli LasSe-hankkeen kehittämisote, millaisia tuloksia kehittämisote tuotti ja mitä opimme tällaisesta työskentelystä hankkeen avulla. Artikkelin lopuksi pohdin, millaisia työyhteisötason, alueellisia ja kansallisia kehittämistyön rakenteita tarvitaan, jotta kehittämistyöllä saadaan aikaan kestävää muutosta.

Kestävän kehittämisen elementit

Kehittämistyö ja varsinkin lyhytkestoiset projektit ovat saaneet osakseen tiukkaa kritiikkiä. Kritiikin ytimessä on näkemys, jonka mukaan projektit keskittyvät usein yksittäisten organisaatioiden ja byrokratian johtamiseen, eikä kukaan johda kokonaisvaltaista sosiaalipolitiikan kehittämistä. Etelä-Suomen Sanomat uhrasi asialle kokonaisen sivun otsikolla: ”Projekti-Suomi jyrää – Sadattuhannet suomalaiset työskentelevät erilaisissa projekteissa. Kenelläkään vain ei ole kokonaisnäkemystä, onko niistä mahdollisesti jotain hyötyäkin” (Lipasti 2010). Kehittämishankkeiden loppuraporteissa esitetään usein toive, että kehittäminen jatkuisi ja hankkeen aikana luodut asiat jäisivät ”elämään”. Raporteissa todetaan myös, että kehittämistyön vaikutukset näyttäytyvät vasta ajan päästä. Hankkeiden ongelmana on, että työn tulosten pysyvyyttä tai vaikutuksia ei hankkeiden päätyttyä seurata kehittäjähenkilöstön voimin, eikä niitä useinkaan enää tarkastella myöskään niissä yhteisöissä, joissa hanke toteutettiin.

Edellä olevista ongelmista huolimatta hankkeissa kehitettyjä toimintamalleja siirtyy myös arkityöhön. Raili Haakin (2010) mukaan käytäntöjä muuttavan kehittämistyön tuloksellisuudessa on kysymys syvästä oivaltamisesta, itsensä tunnistamisen ja tuntemisen kautta syntyvästä kehityssuuntien sisäistämisestä. Kun uusi tapa ajatella ja toimia tuntuu oikeammalta verrattuna aikaisempaan, se otetaan käyttöön ja se saa aikaan työniloa ja parempaa palvelua. Haakin (2010) haastatellut työntekijät kuvasivat, kuinka yksittäiset työmenetelmät, -tavat ja -tekniikat olivat muuttuneet toimiviksi käytännöiksi. Haastatellut mainitsivat, että kehitettyjen toimintatapojen vaikutuksia oli mahdollista nähdä omassa työssä ja hankkeen tuloksia oli selvästi hyödynnetty jopa kunnan strategiatasolla. Verkostojen tai pysyvien keskustelufoorumien syntymistä pidettiin hyvänä jatkona kehittämiselle. Hyviin tuloksiin vaikuttivat muun muassa yhteistyöverkoston onnistunut sitouttaminen, innostaminen ja aktivointi kehittämistyöhön. Myös esimiestason aktiivisuus ja töiden oikeanlainen organisointi tuotiin positiivisina asioina esille, vaikka samalla todettiin, että moniin rakenteellisiin asioihin ei hanketyöllä voida vaikuttaa. Haaki (2010) toteaa, että kehittämistyössä saadaan pysyvämpää tulosta aikaan, kun hankkeen juurruttamiseen ja pysyvien ratkaisujen miettimiseen paneudutaan hankkeen alusta lähtien.

Myös omat kokemukseni kehittämisestä ovat samansuuntaisia. Kehittäjälle paras palkinto on, kun huomaa toimintamallin tai verkoston elävän edelleen ja voivan hyvin osana kuntien palvelurakenteita. Omien kokemusteni perusteella kestävästä kehittämisestä elementtejä ovat kehittämistyön aikana yhteistyöverkoston

onnistunut sitouttaminen, innostaminen ja aktivointi kehittämistyöhön, esimiestason aktiivisuus ja töiden oikeanlainen organisointi.

Tavoitteena systeemitason muutokset

Tärkeitä elementtejä kestävässä kehittämisessä ovat hankkeen juurruttamiseen ja pysyvien ratkaisujen miettimiseen paneutuminen hankkeen alusta lähtien sekä keskittyminen laadullisten systeemitason muutosten aikaansaamiseen. Olen joskus todennut, että hanke ja kehittäminen on onnistunut, kun toimintamallia pidetään jotenkin itsestään selvänä ja – syntyneenä, ei pilottina tai hanketyön tuloksena.

Yrjö Engeström, Hannele Kerosuo ja Anu Kajamaa ovat analysoineet sitä millaisilla välineillä ja interventioilla voidaan edistää kehittämistyön kestävyyttä ja leviämistä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa ja millaisia vaihtoehtoja voidaan luoda projektivetoiselle kehittämistyölle. He jäsentävät kestävästä kehittämistä seuraamuksellisuuden, kestävyuden ja leviämisen käsitteiden avulla. Seuraamuksellisuus tarkoittaa kehittämishankkeiden tahallisia ja tahattomia seuraamuksia, toisin sanoen se ei tarkoita samaa kuin 'vaikutukset'. Vaikutukset viittaavat kausaalisuhteeseen, kun taas seuraamuksen käsite edellyttää ainoastaan ajallista, paikallista tai muuta yhteenkytkymistä. Seuraamuksellisuuden periaate suuntaa hakemaan ja selittämään ilmiöiden välisiä kytkentöjä, niiden puuttumista ja niiden edellytyksiä. Kestävyys tarkoittaa heidän mukaansa kehittämistyöllä aikaansaatuisten muutosten ajallista pysyvyyttä tai jatkuvuutta. Kehittämistyöllä aikaansaadut muutokset eivät välttämättä pysy vakioina. Kestävyys voi olla dynaamista: muutokset kehkeytyvät ja muuntuvat. Kestävyydellä tarkoitetaan myös elinkelpoisuutta, rakentuneiden muutosten kykyä synnyttää vastakaikua ja kestää arvostelua. Leviäminen puolestaan on prosessi, jonka avulla innovaatio välittyy joidenkin tiettyjen kanavien kautta jollakin aikavälillä jonkin sosiaalisen järjestelmän jäsenille. Leviämiseen vaikuttavat innovaation lisäksi välittymisen kanava, aika ja sosiaalinen järjestelmä. (Engeström, Kerosuo, Kajamaa 2007.)

Anu Kajamaan (2011) mukaan kehittämisspyrkimykset, jotka silloitetaan aiempiin kehittämistoimiin ja jotka tuottavat yhteisesti kehitettyjä toimintamalleja, voivat johtaa merkittäviin edistysaskeliin ja organisaation oppimiseen. Muutospyrkimysten pysähtyneisyys ja odottamattomat seuraamukset puolestaan liittyvät organisaation eri toimintojen toteutuspaikkojen, organisaatiotasojen ja logiikoiden erillisyyteen. Muutospyrkimysten tahattomat seuraamukset, kuten esteet, katkokset ja ristiriitatilanteet saattavat pysäyttää lupaa- vasti käynnistyneitä muutos- ja oppimisprosesseja ellei niitä käsitellä. Systeemitason muutosten aikaansaaminen vaatii Kajamaan mukaan yhteisten välineiden kehittämistä ja organisaation johdon tukea. Uusien lupaavien toimintatapojen ja välineiden jatkuvuuden kestävyuden tukeminen on keskeinen johtamishaaste. Kajamaan tarkastelema terveydenhuollon kehittäminen on vaativaa ja hidasta olemassa olevien vastakohtaisuuksien ja muutoksen monimutkaisuuden ja moniulotteisuuden takia. Muutosten seuraamukset tulevat usein ilmi vasta vuosia muutoshankkeiden päättymisen jälkeen. Ekspansiivinen (laajeneva) oppiminen kehittyy hitaasti ja sen saavuttaminen voi viedä organisaatioissa vuosia. Terveydenhuollon kehittämisessä tarvitaan hänen mukaansa entistä enemmän muutoshankkeita, jotka keskittyvät laadullisten systeemitason muutosten aikaansaamiseen kytkien erilliset paikat, tasot ja logiikat yhteen. Tämä edellyttää entistä laajempaa ajattelutapaa terveydenhuollon toimijoilta, johtajilta ja poliittisilta päätöksentekijöiltä. (Kajamaa 2011.)

Systeemitason kehittämisote on tärkeä tavoite myös sosiaalihuollossa. On tärkeää koota ja tarkastella lukuisten toteutuneiden hankkeiden seuraamuksellisuutta, niiden esiin nostamien ilmiöiden välisiä kytkentöjä sekä tulosten kestävyyttä. Sosiaalihuollossa aiemmin toteutettujen kehittämishankkeiden analysoiva silloittaminen tuleviin kehittämisspyrkimyksiin auttaa nostamaan esiin edelleen kehitettävät toimintamallit sekä edistää hyvien työkäytäntöjen oppimista ja leviämistä.

Kehittämisen jännitteet

Kehittämistyö on jännitteistä toimintaa, johon sisältyy useimmiten kehittämiseen osallistuvien ja/tai sen kohteena olevien kokemuksena ambivalenssia ja ristiriitoja. Kehitystä ja kehittämistyötä pohtinut Juha Rekola (1994) pitää "kehitystä" jopa mahdottomana sanana. Se voi merkitä mitä tahansa, usein se ei merkitse mitään. Harva sana kuitenkaan hallitsee nykyaikaisen ihmisen ajattelua ja käyttäytymistä yhtä voimakkaasti ja antaa yhtä vähän vihjeitä tuon ajattelun tai käyttäytymisen sisällöstä ja suunnasta. Kehityksellä voidaan perustella nykypäivänä suunnilleen mitä hyvänsä – ja Rekolan mukaan perustellaankin.

Juhani Kirjosen (2006) mukaan kehittäminen on tiettyjen toimintaperiaatteiden ja toimintojen tarkoituksellista muuttamista. Kehittämisen kohteina ovat yhtäältä ihmiset (osaaminen), toisaalta heidän työtehtävänsä (tehtäväkokonaisuudet) sekä sovellettavat tekniikat ja säädökset. Tarkoituksellisuus viittaa siihen, että tuloksena on jokin aikaisempaa parempi, tehokkaampi tai muuten suotavampi asioiden tila. Riitta Seppänen-Järvelä (2004) määrittelee kehittämisen olevan toimintaa uusien tuotteiden, tuotantoprosessien, toimintatapojen, menetelmien tai järjestelmien aikaansaamiseksi tai olemassa olevien parantamiseksi. Kehittäminen näyttäytyy hänen mukaansa monissa muodoissa, kuten reformeissa, uudistuksissa, muutoksissa, projekteissa, piloteissa, ohjelmissa, hankkeissa, arvioinneissa jne. Kehittäminen on arkipäiväistynyt: sitä on kaikkialla ja lähes mikä tahansa voi olla sitä.

Kehittämistä on vaikea määritellä ja paikantaa, käsitteenä se on laajentunut ja hämärtynyt kaiken aikaa. Seppänen-Järvelän ja Karjalaisen (2006) mukaan kehittämistyöllä on kosketuspintoja myös tutkimukseen, konsultointiin ja ammattilaisten perustyöhön, mutta samalla kehittämistyö edellyttää erityistä kyvykkyyttä kohdata yllättäviä käännteitä ja myös tunteita. Kehittämisprosessi on jatkuvaa muutosta, uuden oppimista, uusien yhteistyösuhteiden avaamista, yllättävien pulmien kohtaamista ja tämän kaiken pitämistä rakentavasti kasassa. Kehittäminen on saanut Seppänen-Järvelän (2004) mukaan projektin kasvot: projekteja käytetään yhä enemmän paitsi innovaatioiden etsimiseen, myös palvelujen tuottamiseen. Erilaiset kehittämisen rahoitusmekanismit houkuttelevat myös muuttamaan jatkuvaluonteista työtä projekteiksi.

Kehittäminen on jännitteistä ja ristiriitaista toimintaa myös sen vuoksi, että kehittämisprojektien avulla on yritetty ratkaista sovittamattomilta vaikuttavista talousmittareiden, kansalaisten koettujen tarpeiden ja ammattilaisten työetiikan välisiä ristiriitoja. Kehittämisen eräs tehtävä näyttää olevan toimiminen tämänkaltaisen ambivalenssin ja ristiriitojen kantajana. (Caven 1997.) Projekteilta odotetaan tulosten saavuttamista määrääjässä, lineaarisuutta, suunnitelmallisuutta ja hallintaa sekä näkyviä ja kestäviä tuloksia heti hankkeen päätyttyä. Kehittämisen arkea luonnehtii kuitenkin prosessien hitaus, tilanne-ehtoisuus, ennakoimattomuus ja tulosten viivästyminen. (Seppänen-Järvelä 2004.)

Prosessikehittäminen vaihtoehtona

Ratkaisuna projektikehittämisen ongelmiin on nostettu esiin prosessikehittäminen. (esim. Seppänen-Järvelä 2004). Sosiaali- ja terveydenhuollossa ja erityisesti lastensuojelussa on kokeiltu enenevässä määrin prosessaista kehittämistä osana arkityötä, joista esimerkkeinä ovat esimerkiksi työyhteisöihin syntyneet kehittäjäsosiaalityöntekijöiden tehtävät ja työyhteisöjen yhteistyö yliopistojen kanssa eri kaupungeissa. Esimerkkinä tällaisesta kehittämisotteesta ja yhteistyöstä ovat sosiaalityön yliopistokoulutukseen kytkeytyvät käytäntötutkimusverkostot.

Prosessinomainen kehittäminen osana arkityötä edellyttää, että perustyötä tekevillä sosiaalityöntekijöillä ja sosionomeilla on mahdollisuus tehdä myös kehittämistyötä. Kehittämistyön liittäminen osaksi arkea näyttäytyy kuitenkin usein haasteellisena. Lastensuojelutyön organisointi on haasteellista jo sinällään. Työ uuvuttaa työntekijöitä silloin, kun työtä ohjaavat rakenteet eivät ole kunnossa. Toisaalta uupumusta voi aiheuttaa empaattinen työote ja oleminen asiakkaiden projektioiden, tunteiden ja transferenssien kohteena. Lastensuojelutyö voi Hanna Heinosen mukaan muodostua erityisen haastavaksi kun kehittäminen halutaan liittää osaksi asiakastyön arkea. (Heinonen 2009.)

Helpotusta voi tuoda se, että kaikkea ei tarvitse itse kehittää, vaan seudullisten kehittämisrakenteiden avulla voidaan hyödyntää muualla tehtyä kehittämistyötä ja vastaavasti jakaa omassa työssä syntynyttä

tietoa muille saman alueen ja alan toimijoille. Kehittämistyön tueksi tarvitaan henkilöitä, jotka voivat johdattaa kehittämistyötä ja kantaa vastuun siitä, että tarpeelliset verkostot tutkimuksen ja opetuksen kanssa toimivat. Esimerkiksi Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA ja Heikki Waris -instituutti ovat tarjonneet ympäristön tällaiselle kehittämistyölle. Helsingin yliopiston Waris-instituutin verkostoyhteistyötä kannatteleva Praksistekijät -ryhmä suunnittelee sosiaalityön käytännön opetuksen ja käytäntötutkimuksen opintojaksojen toteutusta, huolehtii opetuspaikkojen etsimisestä sekä kehittää toimintaa. Verkoston jäsenet keräävät ja välittävät tietoa kehittämistarpeista, tuovat esiin oman kuntansa erityistarpeita, tekevät ehdotuksia kehittämissuunnista sekä ideoivat uusia toimintamuotoja opetuksen, tutkimuksen ja kehittämisen edistämiseksi. Samansuuntaisia käytäntötutkimuksen ohjelmia on toteutettu myös muissa yliopistoissa. Tällaisen kehittämisen onnistuminen edellyttää, että kuntiin luodaan myös sellaisia tehtäviä, joihin tutkimus- ja kehittämistyössä pätevyityneet erityisasiantuntijat voivat asettua ja välittää osaamistaan muiden käyttöön.

Kehittäminen oman työn osana edellyttää johdon tukea. Reetta Salmisen (2013) mukaan kehittämistyötä koskevat johdon ja työntekijöiden näkemykset voivat kuitenkin joskus olla kaukana toisistaan. Salmisen haastattelemien kaupungin johdon edustajien toiveena oli, että työntekijät ottaisivat vastuuta kehittämisestä ja toisivat hyviä toimintamalleja käytäntöön. Samaan aikaan erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokivat, että heillä on yhä vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa palveluiden suunnitteluun tai edes oman työnsä sisältöön ja työmäärän hallintaan. Salmisen mukaan kuntiin tarvittaisiin kehittäjäsosiaalityöntekijöitä. Heidän tehtävänään olisi muun muassa toimia välittäjinä, joilla on kiinteä yhteys sosiaalityön arkeen ja toisaalta näkemystä palvelujärjestelmästä ja sen toiminnasta laajemmin.

Kehittämistyö suhdeperustaisena työnä

Kehittäminen on ihmisten yhteistä työtä, jota tehdään suhteissa ja usein keskeisesti juuri niiden varassa. Kehittämisen voi ajatella suhdeperustaiseksi muutostyöksi, johon pätevät ainakin osin samat periaatteet kuin mihin tahansa ihmissuhdetyöhön. Anna Metterin (2012) mukaan sosiaalityö on suhdeperustaista työtä ja työn onnistumisen perustana on luottamuksellisen suhteen rakentaminen asiakkaan ja työntekijän välille. Asiakassuhteessa rakentuva suhde perustuu luottamukseen, joka annetaan ja saadaan asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa. Myös tapa, jolla työntekijä puhuu ihmiselle luo edellytykset työntekijän ja asiakkaan väliselle suhteelle. Tarja Heinon (2009) mukaan suhdeperustaisuus viittaa suhteissa oloon, suhteiden luomiseen, niissä ja niiden kanssa työskentelyyn, usealla tasolla. Myös Heinon mukaan onnistuminen edellyttää luottamuksellisen suhteen luomista työntekijöiden ja interventioon osallistuvien kesken. Ihminen voi luottamuksellisissa suhteissa kasvaa ja kehittyä ja korjata vääristyneitä tunne- ja toimintatapoja sekä omaksumaa uusia tietoja ja taitoja. Samaan aikaan interventioissa tarvitaan aktiivista uusien tietojen tarjoamista ja taitojen harjaantumista. Harry Lunabban (2013) yläkouluikäisiä poikia ja luokkatilanteita käsitelleen tutkimuksen perusteella poikien ongelmat luokkahuoneessa ovat usein ratkaistavissa tarkastelemalla koulun aikuisten ja oppilaan välisiä suhteita. Suhteiden laatu vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten pojat suhtautuvat aikuisten tarjoamaan apuun, oppilashuoltotyöhön ja oppilashuoltotyön ammattilaisiin. Hänen mielestään sosiaalisten suhteiden merkitys osana lasten ja nuorten hyvinvointityötä tulisi tunnustaa paremmin.

Suhdeperustaisuus on tärkeää myös hankekehittämisessä, jossa toimijoiden sitouttaminen on keskeistä. Sitouttaminen tapahtuu luomalla suhde kehittäjien, hanketavoitteiden ja toimijoiden välille. Toimijoiden sitouttaminen edellyttää toistuvia kasvokkaisia kohtaamisia kehittämistyön aikana. Kehittäjiltä edellytetään siten suhdetaitoja ja myös tunnetason osaamista. On pystyttävä tulkitsemaan ihmisten puhetta, reaktioita ja käyttäytymistä. Tällaista kyvykkyyttä on jossakin yhteydessä nimitetty asenneosaamiseksi. Kehittäjän on siedettävä aika ajoin sekavuutta ja epävarmuutta, mutta samalla kyettävä luomaan vaikutelma jäsenyntyneesti ja systemaattisesti etenevästä prosessista. Asioiden selkiyttämisen ja pelkistämisen taito on kehittäjälle hyödyksi. Yhden kehittämishankkeen kokonaisuudessa vaikuttaa yhtä aikaa eri suuntiin eteneviä pienempiä prosesseja, joissa kaikissa on omat epävarmuustekijänsä. Kehittäjän on nähtävä metsä puilta, mutta samalla huomioitava jokaisen puun olemassaolo omine tarpeineen.

Kestävät muutokset LasSe-hankkeen päämääränä

LasSe - Lastensuojelutarpeen selvittämisen kehittäminen Väli-Suomessa -hankkeen valmistelu käynnistyi vuoden 2012 lopussa Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen toimesta. Hankkeelle asetettiin kolme tavoitetta:

- a) Lasten kohtaaminen ja kuuleminen lastensuojelutarpeen selvitysprosessin yhteydessä vahvistuu.
- b) Sosiaalityön sisäiset menettelytavat lastensuojelutarpeen selvittämisessä ovat tarkentuvat ja päätöksenteon lastensuojeluasiakkuuden aloittamisesta ja palveluohjauksesta selkiytyy.
- c) Ammatillisen verkoston roolit ja toimintatavat ennen lastensuojelutarpeen selvityksen käynnistymistä, selvityksenteon aikana ja selvityksen jälkeen kehittyvät ja kirkastuvat.

Hanke oli alueellisesti hyvin laaja. Hankealueella Väli-Suomessa asuu noin miljoona suomalaista ja mukana oli 59 kuntaa. Hankkeen hallinnosta huolehtivat Tampereen kaupunki yhdessä maakunnallisten Sosiaalialan osaamiskeskusten Pikassoksen, Verson ja SONet BOTNIAN kanssa. Hankehenkilöstö, projektinjohtaja ja neljä maakunnallista projektikoordinaattoria sijoittuivat osaamiskeskuksiin, mutta olivat samalla koko hankealueen käytössä. Hankehenkilöstö toimi maantieteellisesti hajautettuna asiantuntijatiiminä.

LasSe-hankkeessa jouduttiin pohtimaan, miten edellä kuvattua kestävän kehittämisen periaatteita soveltaa ja kohtaavaa kehittämistyötä voidaan toteuttaa hyvin laajalla alueella vain neljän alueellisen projektikoordinaattorin ja projektinjohtajan toimin. Kohtaavan kehittämisen periaatteita sovellettiin jo hankkeen alkuvaiheessa toimintasuunnitelmia laadittaessa. Projektikoordinaattorit ja projektinjohtaja olivat kokeneita kehittäjiä, joilla oli tietoa ja näyttöä toimivista sekä tuloksellisista kehittämisorientaatioista ja menetelmistä. Työntekijöiden työskentelytapoja pyrittiin myös hankkeen kuluessa yhdenmukaistamaan käymällä kehittämistyötä ja työtapoja koskevaa keskustelua. Projektinjohtajana lähdin ajatuksesta, että kun tavoitteena on eri toimijoiden kohtaamisen vahvistaminen, työnjaon selkeyttäminen ja yhteistyön lisääminen, on myös kehittämistiimin toimittava samalla orientaatiolla. Tällainen orientaatio kehittyy vain vuoropuhelussa ja keskinäiseen avoimeen dialogiin asettumisessa.

Alueittaiset toimintasuunnitelmat rakennettiin projektikoordinaattoreiden tekemien kuntakierrosten pohjalta. Asiakkaan, lapsen, hänen perheensä ja läheistensä kohtaamisen ja osallisuuden vahvistaminen oli kaikille annettuna, koko hankkeen läpäisevänä tavoitteena, mutta kunnilla oli mahdollisuus valita mihin hankkeen muista moduuleista (b, c) ne halusivat keskittyä. Työskentelytavat (esimerkiksi tiedon jakaminen, fasilitointityöpajat, toimijoiden kohtauttamiset, kokemusasiantuntijoiden mukaanottaminen) valittiin tukemaan kestäviä toimintatapojen muutoksia ja kirkastamaan jo olemassa olevia hyviä toimintamalleja lastensuojelutarpeen selvittämisessä sekä vaikuttamaan lastensuojelun työntekijöiden sekä heidän yhteistyökumppaneittensa asennoitumiseen yhteiseen työskentelyyn lapsen ja hänen läheistensä kanssa.

Kehittämistyön keskeiseksi menetelmäksi valikoituivat prosessikehittämisen periaatteita soveltavat työpajat, joissa projektikoordinaattorit toimivat fasilitoijina luoden tapaamisten puitteet. Työpajojen huolelliseen suunnitteluun, sujuvaan etenemiseen ja fokuksen säilymiseen kiinnitettiin huomiota. Oli tärkeää, että hankkeen työpajaprosessit lähtivät liikkeelle selkeästä ja konkreettisesta tavoitteiden asettelusta, joka oli kuitenkin riittävän joustava, jotta sitä voitiin muuntaa prosessin edetessä saadun välittömän palautteen pohjalta toimijoiden tarpeita vastaavaksi. Hankkeen työntekijät olivat työpajojen fasilitoijina osallistujien palveluksessa, eivät siis opettamassa tai puhumassa siitä, miten ammattilaisten täytyisi työnsä tehdä. Fasilitoivan työtteen lähtökohtana on ajatus toimijoiden osallisuuden ja sitoutumisen merkityksestä kehittämistyön kestävyydelle. Kokemus osallisuudesta oman työn kehittämisessä ja siitä koettu hyöty omassa työskentelyssä avaa mahdollisuuden antaa myös asiakkaalle osallisuuden kokemuksen omassa lastensuojeluasiassaan.

Kehittämistyössä myös dokumentointi eli yhteisesti sovittujen konkreettisten tavoitteiden ja menetelmien kirjaaminen niiden saavuttamiseksi sekä jakaminen kaikille osallistujille, on keskeinen osa kehittämistyön prosessia ja sen edistämistä. LasSe -hankkeessa sovellettiin osallistavan ja avoimen dokumentoinnin tapaa. Työpajojen tuotokset ohjasivat seuraavan tapaamisen sisältöjä. Kirjatut asiat käytiin keskustellen läpi seuraavassa kohtaamisessa, jolloin osallistujilla oli mahdollisuus tarkentaa ja korjata tuotettua kehittämismuistiot. Kehittämistyön ja -prosessin dokumentointi palvelee paitsi implisiittisesti toimijoiden toimintatapojen ja dokumentoinnin työkäytäntöjen muokkaamista myös kehittäjien kehittämistyön näkyväksi

tekemistä. Kehittämisen dokumentoinnin tapoja on kuitenkin hyvä tarkastella ennakkoluulottomasti ja muokata niitä palvelemaan kehittämistyön usein lyhyttä ja kiihkeää prosessia.

Mitä muutoksia arjessa saatiin aikaan?

Prosessikeskeinen kehittäminen tukee yhteisöllistä oppimaan oppimista. Kehittäminen on keskeisesti vuorovaikutusta, puhetta, pohdintaa, toimintaa, kirjoittamista, tunteita, asennetta ja henkeä (Raili Haaki 2010). Keskeinen osa oppimista on jaetun tiedon muodostaminen. Jaetun tiedon ja yhteisen oppimisen siirtymisen käytännöiksi edellyttää sekä arkityön että johdon edustajien mukanaoloa tiedon muodostuksen prosessissa ja dialogissa. Tämä oli myös LasSe-hankkeen perusajatus kehittämistoimintaa pohdittaessa. Jaettua, muistioiden ja raporttien muodossa dokumentoitua kehittämistietoa tuotettiin yli sadassa työpajassa hankealueella. Käytössä olivat erilaiset osallistavat työskentelytavat (learning cafeet, tulevaisuuden muistelu, walking cafeet jne.) joissa luotiin tilaa yhteiseen keskustelemaan pohdintaan. Mukaan tulleet lastensuojelun työntekijät kohtasivat toisiaan paitsi työyhteisötason keskusteluissa myös maakunnallisissa ja valtakunnallisissa tapaamisissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoima lastensuojelun oppimisverkosto tuki hankkeen tavoitteiden ja sisältöjen laajempaa, valtakunnallista reflektointia.

Hankekuntien johto oli hyvin edustettuna hankkeen ohjausryhmässä. Myös muihin hankkeen tapaamiin pyrittiin saamaan mukaan lastensuojelun toimintatavoista päätöksiä tekevä johto. Aiempien hankkeiden myötä syntyneet toimivat kehittämisryhmät ja alueelliset käytännöt, joihin johto oli jo aiemmin sitoutunut, mahdollistivat nopeiden, selkeiden ja välittömien päätösten tekemisen lastensuojelutarpeen selvittämisen käytännöistä. Hanketyötä suunniteltaessa otettiin huomioon alueen luonnolliset, jo olemassa olevat ryhmät ja niiden vuosikellot. Kehittämistapaamiset ja vuoropuhelu suunniteltiin niiden varaan. Näin ehkäistiin hankeväsymystä ja kehittämisen kokemista arkityöstä irralliseksi toiminnaksi.

Hankkeen konkreettisina tuotoksina syntyi muun muassa sähköinen kokeiltu ja pilotoitu asiakaspalauttejärjestelmä lastensuojelun asiakkaille sekä Väli-Suomen yhteiset hyvät käytännöt yhteistä palvelutarpeen arviointia ja sen osana tehtävää lastensuojelutarpeen selvittämistä varten. Hankkeessa tuotettiin useita lastensuojelun ja yhteistyökumppaneiden (opetustoimi, varhaiskasvatus, lastenpsykiatria, SERI-työskentely, peruspalveluiden perhetyö jne.) kanssa sovittuja, yhdessä prosessoituja, kirjattuja käytäntöjä ja malleja siitä, miten lastensuojelutarpeen selvittäminen toteutetaan yhdessä lastensuojeluasian aktivoituessa siten, että lapsi, läheiset ja ilmoittajataho ovat mukana työskentelyssä. (Rantanen ym. 2015.)

Tuomo Alasoinin mukaan kehittämistyöllä voidaan saada aikaan ensimmäisen ja toisen asteen tuloksia. Ensimmäisen asteen tulokset ovat kehittämistyössä syntyneitä hyviä käytäntöjä, julkaisuja, seminaariesitelmää tai tietopankkeja. Toisen asteen tulosten aikaansaaminen vaatii työskentelyä ensimmäisen asteen tulosten jälkeen ja sidosryhmien laajaa sitoutumista. Alasoinin mukaan toisen asteen tulokset ovat hankkeen eri toimijoiden reflektion kohteena olevia generatiivisia eli uutta luovia ideoita. Tällaisia toiminnan kehittymistä palvelevia ideoita syntyy keskinäisen tiedon- ja kokemustenvaihdon myötä. Muutosten tasoa ja syvyyttä on myös kuvattu niin, että ensimmäisen asteen muutokset ovat enimmäkseen toimintatapojen ja käyttäytymisen muutoksia ja toisen asteen muutokset ovat puolestaan jo sellaisia, jotka tapahtuvat ajattelun ja asennetasolla. (Alasoini 2006, 44–48 Seppänen-Järvelän & Karjalaisen 2006 mukaan.)

LasSe-hankkeessa toteutettujen väli- ja loppuarviointien tuotosten mukaan hankkeen osallistava työskentelytapa tuotti paitsi uudenlaisia käytäntöjä, myös asennetaso muutoksia. Hankkeeseen osallistuneiden toimijoiden mukaan erityisesti asiakkaiden kohtaamiseen ja lasten huomioimisen merkitykseen tuli yhteisten koulutusten ja pohdintojen kautta ymmärrystä, joka johti pysyvien toimintatapojen muutoksiin. Lähes kaikki toimijat ilmaisivat, että he ovat jo hankkeen kuluessa lisänneet lasten tapaamisia ja kutsuvat lastensuojeluilmoituksen tekijän poikkeuksetta mukaan ensimmäiseen tapaamiseen lapsen ja perheen kanssa. Loppuarvioinnin yksi tärkeimmistä palautteista oli huomio, että hankkeen kautta ja avustuksella lapset olivat päässeet aikaisempaa vahvemmin osalliseksi omassa asiassaan ja työskentelyn keskiöön.

Myös ymmärrys yhteistyön tärkeydestä peruspalveluiden, lapsen ja perheen arjessa olevien yhteistyökumppaneiden kanssa oli toimijoiden palautteiden mukaan lisääntynyt. Ymmärrettiin, että lapsi perheeseen

ja läheisineen on monen yhteistyökumppanin yhteinen asiakas ja että on tärkeää ylittää ammatillisia ja organisatorisia lapsen tilannetta kartoitettaessa. (LasSe-hanke, loppuraportti 2015.)

Yhteenvedona ja oppina LasSe-hanketyöskentelystä voisi kiteyttää, että tuloksellinen kehittämistyö edellyttää onnistunutta tavoitteiden asettelua ja hankkeen organisoimista tavoitteita palvelevalla tavalla. LasSe-hankkeen vahvuutena on ollut selkeä, rajattu ja napakasti aikataulutettu kokonaisuus. Liian laajoja tavoitteita on vaikea konkretisoida käytännön tavoitteiksi. Rajattu, selkeä, napakasti aikataulutettu hankesuunnitelma puolestaan edellyttää ”insinöörimäistä” johdonmukaisuutta ja taitoa rakentaa sellaista toteuttamispalettiä, jossa kaikki valmiiksi muotoillut palat todella lokahtavat yhteen muodostaen kokonaisuuden, jossa yhdistyvät kehittämisen tavoitteet, toteutus, tieto, taito ja tunne.

LasSe-hankkeen hyvien tuotosten kestävyys ehdoton edellytys on hankekuntien sosiaalityön ja lastensuojelun johtajien vahva sitoutuminen hankkeessa sovittujen lastensuojelutarpeen selvittämisen toimintakäytäntöjen muutosten kiinnittämiseen osaksi arkityötä. Tämä vaatii päätösten tekoa ja niiden toteutumisen seuranta. Luottamusta hankkeen pysyviin tuloksiin lisää hanketoimijoilta saatu hyvä palaute. Toimijat ovat pitäneet hyvänä hankkeen etenemistä systemaattisesti, konkreettisia ja rajattuja tavoitteita ja mahdollisuuksiaan osallistua kehittämistyöhön. Erityisesti toimijoiden esiin tuomat voimaantumisen kokemukset kertovat, että toiminta hankkeessa on koskettanut Väli-Suomen lastensuojelun työntekijöiden ja heidän yhteistyökumppaneittensa ajatuksia, tunteita ja asenteita käyttäytymistä syvemmällä tasolla. Palautteen perusteella voi olettaa, että muutokset jäävät elämään Väli-Suomen lastensuojelutarpeen selvittämisen käytännöissä. Muutosten käytäntöön siirtymisen ja edelleen kehittämisen varmistaminen edellyttää kuitenkin, että muutoksen tukena on pysyviä reflektiivisiä rakenteita, joissa voidaan toistuvasti kokoontua yhteen tarkastelemaan omia toimintakäytäntöjä ja niiden kehittämistä.

Johtopäätökset - millaista tulevaisuuden kehittäminen voisi olla?

LasSe-hanke toteutettiin ajanjaksona, jolloin koko lasten ja perheiden palvelujärjestelmä on ollut voimakkaassa muutoksessa. Taustalla ovat vaikuttaneet SOTE-uudistusta koskevat keskustelut. Hankkeen loppupuolella voimaan tullut uusi kokonaisvaltainen Sosiaalihuoltolaki (1.5.2015) edellyttää koko perusparadigman ja ajattelun muutosta palvelutarpeen- ja lastensuojelutarpeen arvioinnin yhteisestä toteuttamisesta. Lastensuojelutarpeen arvioinnin edellytykset ja keskeinen sisältö ovat pysyneet kutakuinkin samoina lakimuutoksista huolimatta, mutta arvioinnin toteuttaminen peruspalveluiden yhteistyökumppaneiden ja asiakkaiden kanssa yhdessä on monelle lastensuojelun toimijalle uusi näkökulma. Tulevaisuudessa lastensuojelulta odotetaan entistä enemmän avautumista yhteistyöhön lapsen, perheen ja hänen läheistensä kanssa sekä yhteistyökumppaneiden ottamista mukaan työskentelyyn yhteisen tiedon rakentajiksi. Muutosten toteuttaminen vaatii monelta kunnalta vielä panostusta lastensuojelutarpeen selvittämisen prosessien ja käytäntöjen kehittämiseen. LasSe-hankkeessa luotiin näille muutoksille hyvää pohjaa.

Kansallisella tasolla kestävä kehittäminen edellyttää lastensuojelun kehittämisen kokonaisarkkitehtuurin hahmottamista. Tulevien kehittämishankkeiden ja -ohjelmien tehokas silloittaminen aiempiin kehittämistoimiin ja niiden tuotosten kattava analysointi ennen uusien kansallisten tavoitteiden asettamista luo perustaa pitkäjänteiselle ja kestäväälle muutostyölle. Kehittämistyötä tukevien kansallisten rakenteiden tulisi jatkossa tukea systeemitasoisesta kehittämisotetta. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutuksen tavoitteena oleva integraatio, jonka avulla pyritään kaventamaan hyvinvointi- ja terveyseroja, hallitsemaan kustannuksia, sujuvoittamaan palveluketjuja ja rakentamaan toimivimmat peruspalvelut, edellyttää tällaista kehittämisotetta. SOTE-integraation toteuttaminen on lasten, nuorten ja perheiden palveluiden osalta vielä astetta haastavampaa kuin muissa palveluissa, koska sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut on kytkettävä yhteen kuntien vastuulle jäävien toimintojen, kuten varhaiskasvatuksen, opetuksen ja esimerkiksi nuorisotoimen palvelujen kanssa. Lasten, nuorten ja heidän perheittensä kohdalla olisikin osuvampaa puhua SOTEKO-integraatiosta, jossa myös kasvatus- ja opetuspalvelut ovat alusta lähtien osana lasten, nuorten ja heidän perheittensä katkeamattomien palveluketjujen suunnittelua ja kehittämistä.

Lähteet

- Caven, Outi (1997) Entä jos – kehittämistyö ja hyvinvointipolitiikka. Teoksessa: Tuomo Alasoini, & Mari Kyllönen, (toim.) Aallon harjalla. Kansallisen työelämän kehittämissohjelman raportteja 4. Helsinki; Työministeriö, 213–226.
- Engeström, Yrjö & Kerosuo, Hannele & Kajamaa, Anu (2007) Projekteilla kehittämisestä kestäväan kehittämiseen. Interventiotutkimus sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haaki, Raili (2010) Kehittämistyön solmukohtia -raportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, raportteja nro 28. Jyväskylä; Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Heino, Tarja (toim.) (2009) Erityinen lapsuus - erityinen yhteiskunnallinen vastuu: Mitä lastensuojelusta tiedetään ja mitä päätöksentekijän pitäisi siitä tietää? Taustamateriaalia sektoritutkimuksen neuvottelukunnalle. Helsinki; Stakes/Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Heinonen, Hanna & Metsälä, Johanna (toim.) (2009) Lastensuojelua kehittämässä – kokemuksia pääkaupunkiseudulta. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 19. Helsinki: Socca.
- Kajamaa, Anu (2011) Muutoksen kehii avaamassa. Toiminnanteoreettinen tutkimus terveydenhuollon muutospyrkimyksistä ja niiden seuraamuksista. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 241. Helsinki: Helsingin yliopiston käyttätymistieteiden laitos. Saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6990-1>. Viitattu 17.6.2015.
- Kirjonen, Juhani (2006) Kehittäminen asiantuntijatyönä. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskysymyksiä. Helsinki: Stakes.
- Laiho, Kristiina & Niemi, Minna (2012) LasSe- Lastensuojelutarpeen selvittämisen kehittämishanke Väli-Suomessa. Suunnitelma ajalle 1.4.2013 – 31.10.2015. Tampere: Pikassos.
- Lipasti, Roope (2010) Projekti-Suomi jyrää. Etelä-Suomen Sanomat 31.1.2010.
- Lunabba, Harry (2013) När vuxna möter pojkar i skolan – insyn, inflytande och sociala relationer. Doktorsavhandling. Helsingfors Universitet Statsvetenskapliga fakulteten Institutionen för socialvetenskap. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 1/2013. Helsinki: Matilda Wrede -instituutti.
- Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rantanen, Tytti & Koponen, Kirsi & Tuomela-Jaskari, Sirpa & Antila, Pamela & Kaski, Päivi (2015) LasSe-hankkeen loppuraportti. Saatavilla osoitteessa: <http://www.pikassos.fi/aineistot/finish/114-lasse-hankkeen-loppuraportti/747-lasse-hankkeen-loppuraportti>. Viitattu 17.6.2015.
- Rekola, Juha (1994) 0,28 % itsekkyyden asteikolla. Helsinki: LIKE.
- Salminen, Reetta (2013) Lastensuojelun paikallinen palvelujärjestelmä - sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja johdon jäsenyyksiä. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2004) Projekti – kehittämisen kehto vai musta aukko? Artikkel. Yhteiskuntapolitiikka 69(3).
- Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (2006) Saatteeksi. Teoksessa Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.) Kehittämistyön risteyskysymyksiä. Helsinki: Stakes.

II ASIAKKAIDEN JA AMMATTILAISTEN KOKEMUKSIA LASTENSUOJELUSTA JA ARVIOINNISTA

Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutarpeen selvityksistä Väli-Suomessa

Kirsi Koponen

Tiivistelmä

LasSe-hankkeen yhtenä tavoitteena oli lisätä lastensuojelutarpeen selvityksessä olevien asiakkaiden kohtaamista ja kuulemista sekä vahvistaa asiakasosallisuutta. Tavoitteena oli koota asiakkaiden näkemyksiin perustuvaa tietoa ja kokemuksia lastensuojelutarpeen selvitysprosessista ja hyödyntää tietoa sosiaalityön kehittämisessä (LasSe-hankkeen toimintasuunnitelma 2013). Tässä artikkelissa kuvataan hankkeessa toteutettujen asiakaspalautekyselyjen kehittämisprosessia sekä valotetaan asiakaspalautekyselyä yhtenä palautteen keräämisen menetelmänä. Lisäksi artikkelissa raportoidaan tuloksia LasSe-hankkeessa toteutetuista kahdesta eri asiakaspalautekyselystä vuosilta 2014 ja 2015. Asiakaspalautekyselyiden tavoitteena oli tutkia asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutarpeen selvitysprosessista.

Johdanto

Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa -hankkeen (LasSe-hanke, 2013–2015) tavoitteena oli koota asiakkaiden näkemyksiin perustuvaa tietoa ja kokemuksia lastensuojelutarpeen selvitysprosessista ja hyödyntää tietoa sosiaalityön kehittämisessä. Hankkeen alkuvaiheessa toteutetussa kuntakartoituksessa vuonna 2013 nousi esille, että hankekunnissa ei kysytty systemaattisesti asiakaspalautetta lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyen. Monessa hankekunnassa asiakaspalautetta ei kerätty lainkaan tai asiakaspalautte kohdistui yleisellä tasolla kunnan palveluihin. Hankekuntien edustajat toivoivat kuitenkin systemaattisesta tiedonkeruuta kehittämisen tueksi. Hankkeen laajuuden vuoksi kattavan asiakaspalautetiedon kerääminen hankkeen alussa oli mahdollista asiakaspalautekyselyn avulla. Asiakkaiden kokemustiedon kartoittamisen rinnalla tavoiteltiin systemaattisen, mahdollisesti valtakunnallisen asiakaspalautejärjestelmän kehittämistä ja pilotointia osana LasSe-hanketta.

Ensimmäisen asiakaspalautekyselyn kehittämistyössä olivat mukana kehittämispäällikkö Minna Niemi (Pikassos Oy), kehittämispäällikkö Mikko Oranen (THL), professori Tarja Pösö (Tampereen Yliopisto), yliopettaja Anssi-Pekka Udd (TAMK), kehittäjäsosiaalityöntekijä Katri Maahi (Tampere), projektijohtaja Tytti Rantanen ja projektikoordinaattori Kirsi Koponen (LasSe-hanke). Kyselyn toisen version suunnittelutyöhön osallistuivat projektikoordinaattorit Sirpa Tuomela-Jaskari ja Kirsi Koponen (LasSe-hanke) sekä kehittäjäsosiaalityöntekijä Katri Maahi, suunnittelija Minna Nurminen, erityissosiaalityöntekijä Katriina Uotila ja vastaava ohjaaja Markku Itkonen (Tampereen kaupunki). Mallia haettiin valtakunnassa aikaisemmin tehdyistä asiakaspalautekyselyistä, muun muassa Espoon kaupungin ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin asiakaskyselyistä. Kehittämistyön aikana asiakaspalautekyselyä kommentoivat Tampereella käynnistetyn nuorten ryhmän nuoret sekä Pirkanmaan asiakaskahviloihin osallistuneet lastensuojelun asiakasvanhemmat ja työntekijät. Asiakkailta tuli kyselyyn kommentteja ja kyselyä muokattiin palautteen pohjalta asiakasnäkökulmasta selkeämpään muotoon.

THL:n Lastensuojelun käsikirjan ”Lastensuojelutarpeen selvityksen periaatteet” toimivat asiakaspalautekyselyn kysymyksiä tehdessä ohjaavina periaatteina. Keskeisiä ohjaavia kysymyksiä olivat, kuinka lapsen turvallisuus ja yksilöllisyys toteutuvat, kuinka lapselle merkitykselliset suhteet turvataan, kuinka lapsi kohdataan sekä miten aikaa käytetään ja työskentelysuhdetta rakennetaan. Lisäksi kyselyn rakenta-

mista ohjasivat kysymykset koskien lapsen osallisuuden kuuden elementin toteutumista, eli sitä, miten lapsella on mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä, mahdollisuus saada tietoa ja vaikuttaa työskentelyprosessiin, miten mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen toteutuu, miten lapsi saa tukea omien mielipiteiden ilmaisuun ja onko hänellä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Lastensuojelun käsikirja.)

Asiakaspalautekysely asiakkaiden kokemusten kartoittajana

Ensimmäinen kysely toteutettiin tammi-helmikuussa 2014 sähköisenä kyselynä, mutta kyselyyn oli mahdollista vastata myös paperilla. Toinen asiakaspalautekysely päädyttiin toteuttamaan ainoastaan sähköisesti tammi-maaliskuussa 2015. Ensimmäiseen kyselyyn vastattiin selkeästi enemmän paperilomakkeita käyttäen kuin sähköisesti, mutta kokemukset paperikyselyn työläydestä johtivat luopumaan paperilomakkeiden käytöstä. Sähköisen kyselyn perusteluna nousi esiin myös se, sähköiset kyselyt ovat yleistymässä ja suuri osa asiakkaista on tottunut asioimaan sähköisesti. Asiakkaiden näkökulma sähköiseen kyselyyn oli myös puoltava.

Kyselyt kohdennettiin molemmilla kerroilla kaikkien 59 hankekunnan asiakkaille, joilla lastensuojelutarpeen selvittäminen päättyi kyselyjakson aikana. Ensimmäisellä kerralla kyselylomakkeet jaettiin asiakkaille lastensuojelutarpeen selvityksen päättyessä palautuskirjekuorissa. Toisella kerralla asiakkaalle annettiin infokirje, jossa oli linkki sähköiseen kyselyyn. Kyselylomakkeet ja infon asiakkaalle jakoivat lastensuojelutarpeen selvityksen tehneet työntekijät. Toinen kysely rajattiin päättymään maaliskuun lopussa 2015, koska huhtikuun alussa 2015 astui voimaan uusi sosiaalihuoltolaki, joka toi muutoksia myös lastensuojelulakiin ja lastensuojelutarpeen selvityksen prosessiin. Molemmat asiakaspalautekyselyt on toteutettu siis vanhan lain aikana.

Asiakaspalautekyselyihin osallistui vuosina 2014 ja 2015 yhteensä 109 asiakasta, joille oli tehty lastensuojelutarpeen selvitys (ks. taulukko 1.). Vastaajista yhteensä 20 oli nuoria alle 18 vuotiaita vastaajia ja lasten/nuorten vanhempien vastauksia oli yhteensä 89. Koska vanhempien vastauksia on yli nelinkertainen määrä verrattuna nuoriin, heijastavat vastaukset enemmän vanhempien kuin nuorten kokemuksia.

Taulukko 1. Kyselyihin vastaajien määrä

	Kysely 1: 1.1.-28.2.2014	Kysely 2: 1.1. -31.3.2015	Yht.
Aikuinen	72	17	89
Alle 18 v.	18	2	20
Yht.	90	19	109

Suuntaa-antavan arvion mukaan ensimmäisen vuonna 2014 toteutuneen kyselyn 90 vastausta edustavat hyvin pientä, noin kymmenettä osaa kohderyhmästä. Kaikki kyselyyn vastanneet olivat saaneet osallistua lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen ja lapsia oli tavattu selvityksen aikana vähintään kerran yksin tai yhdessä vanhemman kanssa.

Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutarpeen selvityksestä

Kyselyn vastausten mukaan lähes kaikki vastaajat olivat tietoisia siitä, miksi lastensuojelutarpeen selvitys tehtiin. Kaikista 109 vastaajasta vain kolme ei tiennyt, miksi lastensuojelutarpeen selvitys tehtiin. Osa vastaajista oli tiennyt, että heidän asiassa tehdään tai on tehty lastensuojeluilmoitus, koska ilmoituksen tehnyt

taho oli siitä heille kertonut. Yksi vastaaja olisi toivonut tarkempaa tietoa kirjeitse siitä, miksi hänet kutsutaan tapaamiseen, pelkkä viittaus lastensuojeluilmoitukseen oli hänelle liian vähäinen tieto.

Osa vastaajista ei ollut saanut riittävästi tietoa siitä, mistä lastensuojelutarpeen selvittämisessä on kyse. Joku oli saanut tietoa selvityksestä internetistä, jollekin ilmoittajataho tai sosiaalityöntekijät olivat kertoneet lastensuojelutarpeen selvityksestä. Valtaosa vastaajista oli saanut selkeän käsityksen siitä, milloin lastensuojelutarpeen selvitys alkoi ja milloin se päättyi, mutta kaikki eivät tieneet, mitä tapahtuu lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen.

Vuoden 2014 kyselyssä selvitettiin, oliko asiakas tietoinen siitä, kuka hänen sosiaalityöntekijänsä oli ja pysyikö sosiaalityöntekijä samana koko lastensuojelutarpeen selvityksen ajan. Kaikista vuoden 2014 kyselyn 90 vastaajasta 77 tiesi, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä oli. Suurimmalla osalla vastaajista sosiaalityöntekijä oli pysynyt samana koko prosessin ajan, kymmenellä vastaajalla sosiaalityöntekijä oli vaihtunut selvityksen aikana.

Osa asiakkaista sai riittävästi tietoa, opastusta ja neuvontaa selvitystyöskentelyn aikana, mutta osa oli tyytymätön saamiinsa neuvoihin. Kritiikkiä annettiin siitä, että neuvot olivat samoja, joita oli jo aikaisemmin annettu, apu ei tullut oikeaan asiaan tai asiakas oli ohjattu mielestään väärään palveluun.

Kokemukset selvitysprosessin etenemisestä

Lastensuojelutarpeen selvittämisen prosessi käynnistyy sillä, että joku ilmaisee huolensa lapsen tilanteesta sosiaaliviranomaiselle yhteydenotolla tai tekemällä lastensuojeluilmoituksen. Tämän jälkeen sosiaaliviranomainen on yhteydessä asiakkaaseen ja selvitystyöskentely aloitetaan. Useimmin ensimmäinen yhteydenotto asiakkaaseen tehtiin puhelimitse, toiseksi useimmin kirjeellä. Kaikista vastanneista 22 asiakasta tai perheenjäsentä oli itse ollut ensimmäisen kerran yhteydessä sosiaalitoimistoon asiassa.

Tapaamispaikkana useimmin oli sosiaalitoimisto, toiseksi yleisimmin tapaaminen toteutui kotona. Sosiaalitoimistoa pidettiin hyvänä paikkana tavata, eikä yhtään negatiivista kommenttia sosiaalitoimistossa tapaamisesta noussut esiin. Koti tapaamispaikkana jakoi enemmän mielipiteitä. Jotkut pitivät kotia hyvänä paikkana tavata ja toivoivatkin tapaamisten toteutuvan kotona. Toisaalta koti nähtiin huonona vaihtoehtona, jolloin astuttiin perheen omalle alueelle. Nuoret tapaisivat työntekijää mieluummin muualla kuin koulussa tai kotona.

Vuoden 2014 kyselyssä selvitettiin, oliko lastensuojelutarpeen selvittämiseen käytetty aikaa riittävästi, liian paljon tai liian vähän. Vastaajista 77 koki, että selvitykseen oli käytetty sopivasti aikaa. Kymmenen mielestä aikaa selvitykseen oli käytetty liian paljon ja kolme koki, että aikaa oli käytetty liian vähän. Alle 18-vuotiaista vastaajista yksikään ei kokenut, että selvitykseen olisi käytetty liian vähän aikaa. Neljä nuorta oli sitä mieltä, että aikaa oli käytetty liikaa ja 14 arvioi selvitykseen käytetyn ajan olleen sopiva. Toisessa kyselyssä kysyttiin tapaamisten ja tapaamiseen käytetyn ajan riittävydestä. 14 vastaajaa oli samaa tai melkein samaa mieltä ja kolme täysin eri mieltä siitä, että tapaamisia oli riittävästi. Tapaamisiin käytetyn ajan riittävydestä 15 oli samaa tai melkein samaa mieltä ja kaksi jokseenkin eri mieltä.

Palautteessa kysyttiin asiakkaiden kokemuksia siitä, miten tärkeinä he kokivat tapaamiset ja niissä käsitellyt asiat. Toiseen kyselyyn vastanneet nuoret eivät pitäneet tapaamisia tai niissä käsiteltyjä asioita kovin tärkeinä. Vanhemmat pitivät pääsääntöisesti tapaamisia ja niissä käsiteltyjä asioita tärkeinä. Asioista puhuminen niiden oikeilla nimillä ja se, että järjestelmä pystyi auttamaan perhettä, oli positiivista. Toisaalta joku oli kokenut asioista puhumisen negatiivisena ja asioiden uudelleen käsittely oli tuntunut vanhojen haavojen auki repimiseltä. Palautteen pohjalta suurin osa vastaajista koki saaneensa osallistua ja vaikuttaa riittäväällä tavalla selvityksen tekoon. Rungas puolet asiakkaista vastasi, että häntä oli kuunneltu riittävästi ja suurin osa vastanneista koki saaneensa kertoa riittävästi asioista.

Läheisen läsnäolo voi olla asiakkaalle tukena ja auttaa häntä ilmaisemaan omat ajatuksensa helpommin. Toiseen kyselyyn vastanneilla nuorilla molemmilla oli ollut mukana äiti, jonka mukanaoloa he pitivät hyvänä. Nuoren mielestä oli hyvä, että mukana oli joku luotettava ihminen ja läheinen oli avuksi tilanteessa, jossa nuori ei tiennyt, mitä hänen pitäisi asioista sanoa. Vanhemmista joillakin oli tapaamisissa ollut muka-

na puoliso ja he olivat kokeneet läheisen mukanaolon hyväksi ja tarpeelliseksi. Yksi asiakas oli pettynyt siihen, ettei ollut toiveestaan huolimatta saanut tapaamiseen mukaan läheistään. Toisaalta tapaamisen kokoonpanolla voi olla myös tilannetta hankaloittava vaikutus, esimerkiksi yksi vastaajista piti ongelmana entisen puolisonsa läsnäoloa tapaamisessa.

Selvitysprosessin alku, työntekijöiden asenne, työtapo ja tapaamisten tunnelma nousivat vapaapalautteissa sekä positiivisesti että negatiivisesti kokemuksiin vaikuttavana. Kokemukset siitä, miten työntekijät kohtelivat asiakkaita, olivat suhteellisen positiivisia, mutta joidenkin vastaajien kokemukset kohtelustaan olivat negatiiviset.

Kokemukset selvitysprosessin vaikutuksista

Vuoden 2015 asiakaspalautekyselyssä tiedusteltiin, saiko asiakas vaikuttaa siihen, miten heitä autetaan. Kahdesta vastanneesta nuoresta toinen oli mielestään saanut vaikuttaa saamaansa apuun ja sai avun riittävän nopeasti, toinen ei. Puolet toiseen kyselyyn vastanneista vanhemmista oli voinut itse vaikuttaa siihen, miten heitä autetaan. Yli puolet vastaajista sanoi, että he eivät saaneet riittävästi apua.

Vastaajista puolella lastensuojelun asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen, vain yksi vastaajista ei tiennyt jatkuuko asiakkuus vai ei. Neljästätoista vanhemmasta kuusi vanhempaa oli asiakkuuden jatkumiseen liittyvästä päätöksestä eri mieltä, yhdeksän oli samaa mieltä. Yksi vastaaja oli eri mieltä asiakkuuden päättymisestä ja hänen huoli lapsesta säilyi samana, koska perhe ei saanut haluamaansa apua tai muutosta perheen tilanteeseen ei tullut.

Kummallakaan toiseen kyselyyn vastanneesta nuoresta ei lastensuojelun asiakkuus jatkunut selvityksen jälkeen, mutta heidät oli ohjattu muun tuen piiriin. Toinen nuorista oli ohjattu kuraattorin ja terveydenhoitajan juttusille ja vanhemmat auttoivat häntä varaamalla aikaa hoitajalle. Hänen kommenttinsa jatkosuhteen oli negatiivinen: ”mutta ei kiinnostais puhella. Ei aina tiiä miksi pitää kaivella asioita”.

Asteikolla 1-5 yleisarvosanat lastensuojelutarpeen selvityksestä olivat suurimmaksi osaksi positiivisia, vaikka mukaan mahtui myös huonoja arvosanoja. 45 vastaajaa antoi yleisarvosanan 5 ja kuusi antoi arvosanan 1. Toisen kyselyn tulos oli kriittisempi, vain neljä vastaajaa antoi yleisarvosanan 5.

Asiakkaiden perustelut antamalleen arviolle lastensuojelutarpeen selvityksestä keskittyivät työntekijöihin sekä heidän kykyynsä kohdata asiakas. Vastaukset jakaantuivat selkeästi kahteen ääripäähän. Jotkut vastaajista kokivat keskustelun sosiaalityöntekijän kanssa olleen liian kuulustelunomainen tai he kokivat tullessa syyllistetyksi ja uhkailluksi. Työntekijän vaihtuminen prosessin aikana oli negatiivista. Vastaajat kritisoivat myös järjestelmää ja toimintatapoja, kuten työskentelyn ongelmakeskeisyyttä. Toivottiin, että perheitä kannustettaisiin hankalissa tilanteissa ja positiivisia voimavaroja nostettaisiin myös esille.

Suurella osalla vastauksia näkyi asiakkaiden tyytyväisyys työntekijöiden ammattitaitoon sekä kykyyn kohdata asiakas. Työntekijöitä kiitettiin ja keuhuttiin monessa vastauksessa mm. asiantuntevasta, ihmisläheisestä ja miellyttävästä tavasta työskennellä. ”Yleisarvosana oli 10+. Sain niin mahtavat virkamiehet, etten missään kohtaa, kun alkuun päästiin, tuntenut epäonnistuneeni äitini”. Vastaajat olivat tyytyväisiä siihen, että työntekijät olivat perhettä kohdatessaan ottaneet huomioon sekä aikuisten, että lasten tarpeet ja kohdelleet perhettä kunnioittaen. Useat vastaajat kokivat päässeensä osallisiksi prosessiin ja olivat kiitollisia tuesta, jota olivat saaneet työntekijöiltä. Nuorten kommentit olivat hyvin lyhyitä ja ytimekkäitä, kuten ”Ihan mukavia työntekijöitä”. Yhden nuoren perusteena hyvälle arvosanalle oli ”Koska se on loppu!” Kysymykseen, mikä on muuttunut tilanteessa selvitystyöskentelyn aikana, positiivisina asioina kerrottiin, että tilanne oli rauhoittunut, kolmas osapuoli oli tarpeen, selvitys oli hyödyllistä ja asiat selkeytyivät. Asioihin puuttumisen ja ammattitaitoinen työskentely olivat auttaneet ja usko järjestelmäänkin oli vahvistunut.

Selvitysprosessiin kohdistettu kritiikki

Kriittistäkin palautetta annettiin. Koettiin, että vaikka apua oli pyydetty, avun saanti kesti kauan. Asiakas koki, ettei tullut ymmärretyksi, työntekijöiltä puuttui ymmärrys lapsen sairauksista ja lasta hoitavan lääkä-

rin lausuntoja ei hyödynnetty lastensuojelussa. Pettymystä oli siihen, että oikeaa apua ei saatu, mikään ei muuttunut tai työskentely vei asioita huonompaan suuntaan.

Vajaalla puolella toisen kyselyn vastaajista huoli tilanteesta väheni selvityksen aikana. Huoli oli vähentynyt, koska asiakas sai vastauksia kysymyksiinsä ja keskusteltua asioista. Asiakkaat vastasivat, että sosiaalityöntekijöiden ammattitaito, kyky kuunnella sekä asiakkaan saama tieto siitä, miksi selvitys tehdään, vähensi huolta tilanteesta. Osalla huoli ei vähentynyt selvityksen aikana ja syitä tähän oli muun muassa se, että lastensuojeluilmoitus tulkittiin kiusanteoksi tai perhe ei saanut apua. Selvityksen myötä tehty ratkaisu saattoi viedä tilannetta huonompaan suuntaan. Vastauksista voi saada sellaisen kuvan, että huolta saattoi herättää myös se, että asiassa oli tehty lastensuojeluilmoitus ja asiakas ei tiennyt, mitä tulee tapahtumaan. Lastensuojelutarpeen selvitys oli perheen näkökulmasta lisännyt ongelmia, eikä työskentelyä koettu asiakasta tukevana.

Kaikki asiakkaat eivät olleet tyytyväisiä lastensuojelutarpeen selvitysprosessiin. Negatiivista palautetta annettiin siitä, että ”muut säättävät perheen asioita ja tietävät paremmin asioista kuin perhe itse”. Sosiaalityöntekijä ei vastaajan mielestä saanut riittävää kokonaiskuvaa tilanteesta haastattelun lyhydestä johtuen ja työskentely keskeytettiin liian löyhin perustein. Selvitys oli koettu enemmän haitalliseksi kuin hyödylliseksi. Lastensuojeluilmoitus oli koettu valheellisena ja perättömänä ja ilmoituksen motiiveihin ei asiakkaan mielestä otettu mitään kantaa. Asiakas koki selvitysprosessin rasitteena tilanteessa, jossa hänen toiveena oli ollut kotiaavun saaminen perheeseen. Palautetta kohdistui myös yleisemmin lastensuojeluun instituutiona. Lastensuojelulle toivottiin valtaa päättää kenen vanhemman luona lapsi asuu, jos ei lasta sijoiteta muualle. Yhteistyötä ja toimivaa tiedonkulkua toivottiin kaikkien osapuolten ja toimijoiden välille. Lastensuojelun toivottiin voivan pakottaa vanhempi käymään huumetesteissä. Päätöksiä lapsen ja perheen tilanteesta toivottiin nopeammin. Toisen kyselyn vanhemmista ja huoltajista suurin osa koki perheensä saavan jatkossa tukea, jota tarvitsee, mutta osa vastasi, ettei saanut lastensuojelun kautta tarvitsemaansa tukea.

Tulosten yhteenveto

Tässä luvussa käytetään Lastensuojelun käsikirjassa esiteltyjä osallisuuden elementtejä kuvattaessa asiakaskyselyiden tulosten yhteenvetoa. Osallisuuden kuusi elementtiä havainnollistavat asiakasosallisuuden eri osa-alueita sosiaalityössä.

1. Asiakkaan mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä häntä koskevan asian selvittelyyn

Osallisuuden ensimmäinen elementti, asiakkaan mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä häntä koskevan asian selvittelyyn näyttäytyi kyselyn vastausten valossa toteutuvan. Kyselyyn vastanneet lapset ja vanhemmat olivat saaneet osallistua selvitysprosessiin ja pääasiassa kokivat sen riittävänä. Tämän kyselyn pohjalta ei tiedetä, kuinka moni oli kieltäytynyt tai olisi halunnut olla osallistumatta asiansa selvittelyyn. Mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta tai sanomasta omaa näkökulmaansa on asia, joka pitää muistaa kehitettäessä työtä asiakkaan näkökulmasta osallisuutta lisäävään suuntaan. Jos asiakas ei halua osallistua asiansa selvittelyyn, tulee arvioida, millä muulla tavalla työntekijä saa riittävän tiedon tilanteen ja palveluntarpeen arvioinnin tueksi.

2. Asiakkaan mahdollisuus saada riittävästi tietoa

Mahdollisuus saada riittävästi oikeaa tietoa tilanteesta, työskentelyprosessista, siihen osallistuvista tahoista sekä omasta roolista ja oikeuksista, on toinen asiakasosallisuuden elementti. Asiakkaiden vastausten perusteella merkittäväksi nousikin tiedon ja tietämisen tarve. Palautekysymysten asetteleminen oli toisaalta sen kaltainen, että se saattoi myös johdattaa vastaajia tämän kysymyksen äärelle. Kyselyssä oltiin kiinnostuneita,

kuinka hyvin asiakkaan osallisuuden elementti, mahdollisuus saada tietoa, toteutui. Jos tätä ei olisi kysytty, olisiko tiedon tarve noussut esille samalla tavalla, kuin näytti näissä molemmissa kyselyissä nousevan? Vastauksista ei selvinnyt, mitkä asiat vaikuttivat siihen, että jotkut asiakkaista eivät olleet saaneet riittävästi tietoa asiassaan. Oliko tietoa annettu lainkaan? Oliko tietoa annettu, mutta ei oltu varmistettu sitä, että asiakas ymmärtää oikein saamansa tiedon? Missä muodossa ja milloin tietoa olisi hyvä asiakkaille antaa, jotta tieto tulisi ymmärretyksi? Millaisia termejä asiasta puhuttaessa käytettiin ja oliko kertomisen tukena kirjallista esitettä tai muuta selventävää materiaalia? Näiden asioiden pohtiminen on tärkeää jokaisen asiakkaan kohdalla, mutta tämä tulee ottaa erityisesti huomioon asiakkaiden kanssa, joilla on joitakin ymmärtämisen tai hahmottamisen hankaluuksia.

Suurin osa asiakkaista tiesi miksi lastensuojelutarpeen selvitys tehtiin. Ensimmäisen ja toisen kyselyn kaikista 109 vastaajasta vain kolme ei tiennyt, että kyseessä oli lastensuojelutarpeen selvitys ja yksi vastaaja ei tiennyt, miksi lastensuojeluilmoitus oli tehty. Vastausten perusteella asiakkaat kaipasivat lisää tietoa ja perusteita sille, miksi heidät oli kutsuttu tapaamisiin. Kysymykseen, tiesikö asiakas, miksi lastensuojelutarpeenselvitys tehtiin heidän kohdallaan, vastasi moni vanhempi, että lastensuojeluilmoitus tehtiin heistä itsestään. Pohdimme sitä, mitä ja millä tapaa asiasta on keskusteltu asiakkaan kanssa lastensuojeluilmoitusta tehdessä tai lastensuojelutarpeen selvityksen aikana. Tilanteessa, jossa huoli lapsen hyvinvoinnista ja perheen tuen tarpeesta on herännyt esimerkiksi vanhemman jaksamisen, mielenterveyden, päihteiden käytön tai kaltoinkohteluepäilyn vuoksi, on ymmärrettävää, että vanhempi on saattanut kokea oman tilanteensa tai toimintansa olevan ilmoituksen synä. Oleellista on, kuinka hyvin vanhemmalle on osattu viestittää huoli lapsesta lastensuojeluilmoituksen takana.

Asiakkuuden aloituksen käytännöt nousevat yhdeksi kehittämiskohteeksi, jotta asiakas saisi riittävän tiedon asiassa oikeaan aikaan. Syksyllä 2013 THL:n lastensuojelun oppimisverkostossa kokemusasiantuntijat kertoivat, etteivät olleet tienneet, että heidän perheessä oli tehty lastensuojelutarpeen selvitys. Näiden asiakaspalautekyselyn vastausten perusteella asiakkaat tiesivät siitä, että ollaan tekemässä lastensuojelutarpeen selvitystä ja milloin selvitys päättyy. Jonkin verran vastauksissa tuli esille epätietoisuutta siitä, mitä tapahtuu selvityksen jälkeen. Asiakkaan tarpeeseen saada riittävästi tietoa siitä, mitä on päätetty ja millaista tukea perheelle on jatkossa tarjolla, on syytä kiinnittää huomiota, vaikka sosiaalihuollon asiakkuus ei jatkuisi tai lastensuojelun asiakkuudelle ei olisi tarvetta. Tämä asettaa erityisiä odotuksia palveluohjaukselle ja neuvonnalle. Palvelutarpeen arvioinnin ja lastensuojelun tuen tarpeen arvioinnin jälkeen tehtävä yhteenveto on tärkeä työväline, jolla asiakkaalle voisi antaa tietoa siitä, kuinka asiassa edetään.

3. Asiakkaan mahdollisuus vaikuttaa työskentelyprosessiin

Osallisuuden kolmas elementti on mahdollisuus vaikuttaa työskentelyprosessiin. Prosessiin vaikuttamisen mahdollisuus voi toteutua esimerkiksi siten, että pohditaan, mitä asioita tietyssä palaverissa käsitellään, missä tavataan, keitä tapaamisiin osallistuu ja millä tavalla asioita käsitellään. Kuinka hyvin asiakkaat kokivat voineensa vaikuttaa työskentelyprosessiin? Lastensuojelun tarpeen selvittämisen prosessi käynnistyy ensimmäisestä yhteydenotosta. Asiakkaat toivoivat kutsun yhteydessä riittävästi tietoa siitä, mitä on tapahtumassa ja miksi tapaamiset järjestään. Asiakkaan kanssa olisi hyvä keskustella siitä, missä perheen ja lapsen näkökulmasta tapaamiset olisi paras järjestää ja keitä tapaamiseen osallistuu. Nuorten kanssa olisi hyvä keskustella siitä, missä hänen mielestään voisi olla hyvä tavata, esimerkiksi koulu ei välttämättä ole nuoren mielestä paras paikka tapaamiselle. Koti tapaamispaikkana jakoi vastaajien mielipiteitä. Työntekijä voi kuitenkin joskus arvioida tarvitsevasa tietoa kodin olosuhteista ja tilanteesta on perusteltua tehdä kotikäynti. Näissä tilanteissa, joissa työskentelyprosessi etenee osittain vastoin asiakkaan omia toiveita, on tärkeää, että työntekijä perustelee asiakkaalle ymmärrettävästi valintansa ja toimintatapansa.

Asiakkaiden mielestä tapaamisia oli pääsääntöisesti riittävästi ja aikaa selvityksen tekoon käytettiin riittävästi. Kiinnostavaa olisi ollut tietää, kuinka usein tapaamisia oli ja kuinka paljon aikaa tapaamisiin käytettiin, kun asiakas koki ne riittävinä. Keskusteltavat asiat olivat suurimman osan mielestä tärkeitä. Nuoret olivat tässä kriittisempiä. Lastensuojelutarpeen selvitys tulee tehdä riittävässä laajuudessa ja työntekijä joutuu usein ratkaisemaan sen, mikä on hänen näkökulmastaan riittävä asian selvittäminen, jotta hän voi arvioida tuen tarvetta ja tehdä asiassa oikeita päätöksiä. Tärkeää on kuitenkin varmistaa, että asiakas tulee

kuulluksi ja saa vaikuttaa siihen, mistä asioista hänen näkökulmastaan on tarve keskustella. Kuinka työskentelyprosessi olisi sellainen, että asiakas kokisi työskentelyn tukena, eikä uhkana? Miten työtä voisi kehittää niin, että kaikki asiakkaat kokisivat tilanteen selvittelyn ja lapsen tilanteen arvioinnin ja saadun avun tukielementtinä?

4. Mahdollisuus ilmaista itseään omalla tavallaan ja äänellään

Osallisuuden neljäs elementti on mahdollisuus ilmaista itseään omalla tavallaan ja omalla äänellään. Kyselyssä kartoitettiin kokemuksia siitä, kuunneltiinko asiakasta riittävästi ja saiko asiakas kertoa oman näkemyksensä asioista. Molemmat nuoret olivat mielestään saaneet kertoa oman näkemyksensä asioissa, mutta toinen nuori koki, että häntä ei kuunneltu riittävästi. Vanhempien kokemukset olivat positiivisempia ja erityisesti mahdollisuus kertoa omat näkemyksensä näyttäisi toteutuvan vastausten perusteella. Kysymyksen asettelu on tässäkin monitulkintainen. Mitä asiakas tarkoittaa sillä, että häntä kuunneltiin riittävästi? Oliko asiakkaalle varattu riittävästi aikaa kertoa omia näkemyksiä ja mistä hänelle tuli tunne, että häntä kuunneltiin? Tuleeko asiakkaalle kokemus siitä, että häntä kuunneltiin riittävästi, jos työntekijä tekee päätöksiä, joista asiakas voi olla samaa mieltä? Kuinka paljon kuulluksi tulemisen kokemukseen vaikuttaa tilanne, jossa työntekijän arviointi ja päätös asiassa on ristiriitainen asiakkaan näkemyksen kanssa? Jonkin verran oli vastauksia, jossa asiakas oli pettynyt siihen, mitä ratkaisuja asiassa tehtiin.

5. Asiakkaan mahdollisuus saada tukea mielipiteilleen

Osallisuuden viides elementti on mahdollisuus saada tukea omien mielipiteiden ilmaisuun. Lastensuojelutarpeen selvityksessä käsiteltävät asiat voivat olla asiakkaalle hankalia, monimutkaisia ja vaikeasti hahmotuvia. Lapsen ja aikuisenkin voi olla vaikea ymmärtää, mihin hänen ajatuksiaan tarvitaan ja mistä hänen täytyisi olla jotakin mieltä.

Riittävä tuki mielipiteiden ilmaisuun on tarpeellista erityisesti lapselle, mutta yhtälailla aikuisella voi olla tarvetta saada apua oman ajatuksensa ilmaisuun. Nuoret vastasivat, että heille äidin läsnäolo oli avuksi, oli hyvä kun oli joku luotettava henkilö mukana. Toisen nuoren perustelut viittaavat siihen, että äidin läsnäolo oli avuksi, kun työntekijät esittivät hämmäntäviä ja vaikeita kysymyksiä, eikä nuori tiennyt, mitä pitäisi sanoa. Myös aikuiset kertoivat läheisen mukanaolon tärkeäksi, toisaalta väkivaltaa kohdannut vanhempi koki hankalana väkivaltaisen puolison läsnäolon. Asiakkaan kanssa tulisikin käydä keskustelua siitä, keitä tapaamisessa olisi hyvä olla paikalla ja keitä ei, jotta läheisen läsnäolo olisi tueksi. Tapaamispaikalla voi myös olla vaikutusta siihen, miten asiakas kykenee ilmaisemaan mielipiteensä. Vastauksia lukiessa haasteena näyttäytyivät tilanteet, joissa oli vanhempien keskinäistä erimielisyyttä sekä lapsen asumiseen ja huoltoon liittyvää ristiriitaa. Kuinka kohdata asiakas ja mahdollistaa hänelle omien mielipiteiden ilmaisu siten, että asiakas kokee tulleensa kuulluksi ja saaneensa kertoa oman mielipiteensä omalla tavallaan? Miten paljon asiakas tarvitsee ja saa apua omien mielipiteidensä selvittämiseen ja ilmaisuun?

Työntekijöiden asenne ja työtapo, tapaamisen tunnelma ja se, miten koko selvitysprosessi alkoi, näytti vastausten perusteella vaikuttavan siihen, miten asiakkaat kokivat tapaamiset ja selvitystyöskentelyn. Kokemukset siitä, että selvitys oli kuulustelua, uhkailua ja syyllistämistä, eivät tue asiakkaan ajatusten ilmaisuun. Asiakkaiden vastaukset siitä, että asia hoidettiin hienovaraisesti, ammattitaitoisesti ja ihmisläheisesti viittaavat siihen, että työntekijöiden tapa työskennellä loi hyvän ja turvallisen tunnelman. Myös riittävän tiedon antaminen vähensi huolta jo selvityksen alkuvaiheessa, jolloin omien ajatusten ilmaisukin on asiakkaalle helpompaa. Työntekijöiden on tärkeää kertoa siitä, miksi selvitystyöskentelyä tehdään ja mihin asioiden asiakkaan näkemyksiä kysytään. Mielenkiintoista olisi kysyä asiakkailta sitä, millä tavoilla ja valinnoilla työntekijä voi auttaa asiakasta omien ajatusten ilmaisuun.

6. Asiakkaan mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä päätöksiin

Kuudes osallisuuden elementti on asiakkaan mahdollisuus omaan elämään vaikuttaviin päätöksiin. Millaisia päätöksiä asiakas voi tehdä tai mihin päätöksiin hän voi suoraan vaikuttaa? Mahdollisuus itsenäisiin

päätöksiin voi toteutua esimerkiksi siinä, että lapsi voi päättää, mitä tekee tapaamisessa, missä tavataan tai keitä tapaamisessa on mukana. Työntekijöiden onkin tärkeä tunnistaa asiat ja tilanteet, joissa pienelläkin lapsella voi olla mahdollisuus valintoihin ja päätöksiin. (Lastensuojelun käsikirja.)

Asiakaspalautekyselyn pohjalta asiakkaan kokemukset siitä, saivatko he vaikuttaa siihen, miten heitä autetaan, toteutui vain puolessa tapauksia. Tärkeää on pohtia sitä, mistä asioista lapsi ja mistä asioista vanhempi voi päättää, kun sosiaalihuollossa ja lastensuojelussa arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta. Luottamme siihen, että asiakkaan näkemys omasta tilanteestaan ja tuesta, jota hän toivoo, on oikea?

Johtopäätökset ja pohdinta

Kokonaisuudessaan saatu palaute oli melko positiivista, vaikka kriittistäkin kokemusaantä kuuluu. Lastensuojelutarpeen selvitys tehtiin asiakkaan mielestä pääasiassa riittävästi aikaa käyttäen sekä asiakasta mukaan ottaen. Kyselylomakkeella kerätyt tiedot antavat hyvää perustietoa asiakkaiden kokemuksista, mutta herättävät myös lisäkysymyksiä, joihin täytyy etsiä vastauksia jatkossa. Kyselyjä tehdessä oli tiedossa jatkotyöskentelyn ja syventävien haastattelujen tarve, joita toivon mukaan voidaan toteuttaa hankkeen jälkeen esimerkiksi oppilaitoksissa tehtävillä opinnäytetöiden muodossa.

Oletuksena oli, että on kuntia, joissa työntekijöiden vaihtuvuus on suuri ja se voi näkyä asiakkaalle vaihtuvina työntekijöinä selvityksen aikana. Kuitenkin vain kymmenellä kyselyyn vastanneella asiakkaalla työntekijä oli vaihtunut selvityksen aikana. Sosiaalityöntekijöille alustavia tuloksia esitellessä tuli esille, että usein työryhmissä pyritään takaamaan työntekijäjärjestelyillä se, ettei työntekijä vaihdu selvityksen aikana. Äkilliset ja ennalta suunnittelemattomat työntekijöiden poisjäännit ovat luku sinänsä, johon tällaisilla järjestelyillä ei juurikaan voida vaikuttaa.

Mitä lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tapahtuu? LasSe-työpajoissa on tullut esille, että vuosina 2013–2015 yli puolet asiakkuuksista päättyi lastensuojelutarpeen selvitykseen. Samansuuntainen tulos saatiin myös tästä kyselystä. Suurimmalla osalla vastanneista lastensuojelun asiakkuus päättyi selvityksen jälkeen. Oliko lastensuojelutarpeen selvitys riittävä väliintulo ja tukitoimi perheen tilanteessa? Mielenkiintoista olisi ollut selvittää sitä, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että lastensuojeluasiakkuus päättyi selvityksen jälkeen. Kuinka monessa tilanteessa asiakkuus ei jatkunut siitä syystä, ettei asiakas kokenut avoimuutta tukea tarpeellisenä tai ei motivoitunut työskentelyyn? Oliko joskus syynä se, ettei kunnassa ollut tarjolla sopivaa tukea? Millaisia tukitoimia asiakas sai, kun asiakkuus jatkui? Entä mitä olivat vastaajien saamat muut kuin lastensuojelun tukitoimet? Siihen emme tällä kyselyllä saaneet vastauksia.

90 prosenttia vastaajista oli saanut osallistua ja vaikuttaa riittävällä tavalla selvityksen tekoon. Nuorista saman kokemuksen oli saanut hieman pienempi ryhmä (74%) vastaajista. Tähän tulokseen voi olla tyytyväinen. Kiinnostavaa olisi ollut kuulla, mitkä asiat vaikuttivat tähän kokemukseen ja millaisella työntekijän toiminnalla oli vaikutusta asiaan. Mitä olisi pitänyt tehdä toisin niissä 10 prosentissa tapauksia, joissa vastaaja ei ollut kokenut olleensa osallinen ja saaneensa vaikuttaa selvitykseen? Vapaapalautteista nousi esille yksittäisten asiakkaiden ääni ja kokemukset. Jokainen niistä on tärkeä, vaikka ne eivät edustaisikaan suurta enemmistöä. Palauteita pohtimalla työn kehittämistä voi jatkaa. Tärkeää on pohtia sitä, millä tavoilla voidaan lisätä työntekijöiden taitoja kohdata asiakas kunnioittaen ja vahvistaa asiakkaan mukaanottamista omassa asiassa. Tärkeää on myös tarkastella sitä, kuinka paljon asiakkaalle tarjottu tuki on kiinni työntekijöistä ja kuinka paljon se riippuu kuntien resursseista ja palvelurakenteesta, jolla lastensuojelun asiakkaita autetaan.

Tilastollisesti otos molemmissa kyselyissä oli pieni. Osassa kuntia tutkimusjakso jäi lyhyeksi tutkimuslupien odottamisesta tai tiedonkulun ongelmista johtuen. Isoja johtopäätöksiä näin pienestä aineistosta ei voi vetää, mutta se tuo esille tärkeää asiakkaan kokemusaantä melko monipuolisesti.

Toisen kyselyn vastausten määrä (19 kpl) oli selkeästi pienempi, kuin ensimmäisessä kyselyssä (90 kpl). Mitkä asiat vaikuttivat näinkin merkittävään eroon vastaajien määrässä aineistonkeruun ollessa kuitenkin molemmilla kerroilla samanpituisen ja saman vuoden aikana toteutettu? Yhtenä oletuksena voisi olla sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain muutokset, jotka hankekunnissa vaikuttivat työn uudelleenorga-

nisointiin ja järjestelyihin vuoden 2015 alkukuukausina. Joissakin kunnissa lain muutosten myötä tehdyt järjestelyt ja organisaatiouudistukset aiheuttivat työntekijävaihdoksia ja asiakastyön ruuhkaantumista, jolloin tiedon jakaminen asiakaspalautekyselystä on voinut unohtua. Joiltakin työntekijöiltä tuli myös suoraan viestiä, että he eivät olleet syystä tai toisesta antaneet asiakaspalautekyselyn infoa asiakkaille.

Ensimmäinen kysely toteutettiin paperilomakkeella, jonka rinnalla oli mahdollisuus vastata kyselyyn myös sähköisesti. 88 vastausta tuli perinteisesti postitse, 2 vastausta tuli sähköisesti. Onko niin, että asiakkailla olisi matalampi kynnyks vastata kyselyyn, joka annetaan paperisena lomakkeena ja jossa on valmiina maksettu palautuskuori? Olisiko asiakkaalle annettu info toisesta kyselystä voinut olla houkuttelevampi tai vastaamaan motivoivampi?

Asiakaspalautekyselyn kehittämistyön aikana pohdittiin erilaisia keinoja edistää vastaamista. Ideat liikuivat videopeleistä toimistoilla toteutettaviin haastatteluihin. Asiakas voisi muun muassa erilaisten lukukoodien (QR-koodi) avulla päästä älypuhelimella vastaamaan kyselyyn tai hän voisi vastata kyselyyn tabletitietokoneella tapaamisen yhteydessä toimistolla. Yhtenä vaihtoehtona olisi toteuttaa kysely perinteisesti lomakkeella, jonka asiakas täyttää tapaamisen jälkeen ja jättää toimistossa olevaan palautelaatikkoon. Koska hankkeen suunnitelmassa ei ollut budjetoitu rahaa kyselyn teknisen toteutuksen suunnitteluun ja kustannuksiin, jäi kehittyä tässä kohtaa ideointitasolle.

Toisessa asiakaspalautekyselyssä kysyttiin asiakkailta palautetta kyselylomakkeesta. Kyselylomakkeesta annettiin kiitosta ja toivottiin enemmän vastaavia selkeitä kyselyjä. Kysely oli ollut asiallinen, johdonmukainen ja nopea täyttää. LasSe-hankkeen kehittämistoiminta sai myös palautetta, jonka mukaan hanke oli lisännyt tiedonsaantia ja kehittänyt työntekijöiden työtapoja. Eräs asiakas toivoi, että hänen antamansa palaute käsitellään lastensuojeluviranomaisen kanssa, jotta toimintaan tulisi muutos. Lomakkeessa toivottiin olevan enemmän tilaa kertoa oma tarina lastensuojelun alkamisesta nykyhetkeen, tilaa esittää kysymyksiä, pohdintaa ja omia mielipiteitä. Yhden vastaajan mielestä kyselyssä raapaistiin vaan pintaa. Yhden nuoren kommentti asiakaspalautekyselylomakkeesta oli ”ihan kiva. Vähän vaikeaa tietää kumminkin vastausta. Olisiko yksinkertaisempaa rastittaa, kaikissa kohdissa joo vai ei ja enemmän/vähemmän kuin hyvä/huono”.

Kuntien on mahdollista hyödyntää jatkossa LasSe-hankkeessa kehitettyä asiakaspalautekyselyä palautetta kerätessään. Kyselyä täytyy lainsäädännön muutosten myötä päivittää, mutta muuten kysely on suoraan hyödynnettävissä. Hankkeen päättyessä kunnissa on hyvä käydä keskustelut siitä, kuinka kunnissa jatkossa kerätään asiakaspalautetta. Kuinka asiakaspalautteista saatua tietoa hyödynnetään osana työn kehittämistä ja kuinka saadulla tiedolla johdetaan toimintaa? Lastensuojelun asiakaskahviloissa, nuorten ryhmässä ja asiakaspalautekyselyssä nousi esille asiakkaiden toive, että kertomalla omista kokemuksistaan, he voisivat oikeasti vaikuttaa palveluihin ja työkäytäntöihin. Kunnissa onkin tehtävä suunnitelma siitä, millaisia erilaisia, asiakasta osallistavia työtapoja heillä on arjessa työn jatkuvan kehittämisen tukena. Työntekijöiden voisi olla tärkeää saada myös välitöntä palautetta asiakkaalta työskentelyn aikana ja sen päätyttyä. Palautekeskustelumallit ja erilaiset kirjaamisen käytännöt voisivat olla työskentelyä tukevia menetelmiä, joilla asiakas voisi osallistua työskentelyyn. Välitön, dialoginen palautteen antaminen voisi olla yksi kehittämisen teema jatkossa. Valtakunnalliset linjaukset ja ratkaisut tulevat jatkossakin vaikuttamaan myös asiakaspalautteen keräämiseen ja hyödyntämiseen. Pirkanmaalla asiakaspalautekyselyn ja asiakaspalautteen hyödyntämisen kehittämistä jatketaan sosiaalialan osaamiskeskusvetoisesti. Olisiko Suomessa jossain vaiheessa valtakunnallinen asiakaspalautejärjestelmä, jonka kautta sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakkailta kerättyä tietoa voisi käyttää avuksi valtakunnallisia linjauksia tehdessä?

Lähteet

- Kooste nykytilasta ja kehittämistarpeista hankekuntien yhdyshenkilöiden näkökulmasta (2013) (julkaisematon)
- LasSe-hankkeen toimintasuunnitelma (2013) (julkaisematon)
- Lastensuojelun käsikirja (2015) Saatavilla osoitteessa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 17.6.2015.
- Lastensuojelun laatusuositus, Työryhmän esitys (2013) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:20, Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Osmo-osahankkeen loppuraportti (2013) (julkaisematon)
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma, KASTE 2012–2015 (2015) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2012:1, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2012. Saatavilla osoitteessa: www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112146/STM_2012_%20KASTE_FI_uusi.pdf?sequence=3. Viitattu 17.6.2015.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989). Saatavilla osoitteessa: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Viitattu 17.6.2015.

Vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisessä tutkimuksessa

Johanna Hietämäki

Vanhempien näkökulman tarkastelu lastensuojelun alkuarvioinnin yhteydessä voi tuntua tänä päivänä sivussa olevalta asialta lapsikeskeisyyttä korostavassa ajassa. Vanhempien näkökulman sivuuttamisesta ollaan oltu myös hieman huolestuneita. Vanhempien ja kodin tilanne on kuitenkin oleellinen osa lapsen elinympäristöä ja vanhempien kanssa työskentely on oleellinen osa lastensuojelutyötä. Näyttääkin siltä, että lastensuojelun sosiaalityössä joudutaan tasapainottelemaan lapsikeskeisyyden ja vanhempikeskeisyyden välillä. Näiden ei kuitenkaan tarvitse olla ja edes pitää olla toisiaan poissulkevia osa-alueita. Tavoiteltavaa on, että lastensuojelutyö on lapsikeskeistä työtä, jossa vanhemmat ja heidän tilanteensa ovat tärkeässä roolissa. Johdattelen aiheen tarkasteluun katsomalla ensin vanhempien näkökulmaa ja kokemuksia lastensuojelutyöstä suomalaisten tutkimusten valossa. Sen jälkeen katson, minkälainen kuva vanhempien kokemuksista muodostuu lastensuojelun alkuvaiheen työskentelystä kansainvälisten tutkimusten pohjalta. Lopuksi luotaan tutkimuskatsauksen ja muiden huomioiden pohjalta näkökulmia lastensuojelutyössä tehtävän alkuvaiheen arvioinnin kehittämiseen tulevaisuudessa.

Vanhemmat ja lastensuojelu suomalaisessa lastensuojelututkimuksessa

Vanhempikeskeisyys lastensuojelutyössä tulee esille monissa suomalaisissa tutkimuksissa. Voidaan kuitenkin kysyä, mitä vanhempikeskeisyys tarkoittaa. Tutkimusten mukaan lastensuojelutyö on painottunut vanhempien tai pikemminkin äitien kanssa työskentelyyn lasten jäädessä vähäiselle huomiolle. (Esim. Heino 1997, 377–378; Hurtig 2003, 167–168.) Vanhempikeskeisyys näyttäisi tarkoittavan pääasiassa työskentelyn toteuttamista vanhempien kanssa. Vanhempien tapaaminen lastensuojelutyössä ei välttämättä kuitenkaan merkitse sitä, että he kokisivat aina saaneensa olla toivomallaan tavalla lastensuojelutyössä osallisina.

Vanhemmat arvostavat sitä, jos heitä kuullaan ja he saavat osallistua työskentelyyn aktiivisesti (esim. Juhila 2000; Rostila 1988, 157, 160; Ervast & Tulensalo 2006). Asiakkaiden oman osallistumisen myönteiset merkitykset ja vaikutukset tulee keskeisesti esille myös monissa sosiaalityön käytäntöjä kehittäneissä toiminnoissa (Pohjola ym. 2015; Palsanen & Kääriäinen 2015). Ervastin ja Tulensalon (2006) tutkimuksen mukaan lastensuojelutyö voi parhaimmillaan auttaa vanhempaa katsomaan ja ymmärtämään perheen tilannetta lapsen näkökulmasta.

Tutkimusten kautta tulee moninainen kuva vanhempien kokemuksista. Tutkimuksissa tulee esille myös se, kuinka vanhemmat ovat kokeneet jääneensä kuulematta ja tullessa ohitetuiksi lastensuojelutyössä (Laitinen ym. 2007, 99-100; Juhila 2000, 111-112, 117; Hotari, Oranen & Pösö 2007; Rostila 1988, 228). Lisäksi on tuotu esille, että sosiaalityön painopiste sijoittuu asiakkaiden ongelmiin voimavarojen tarkastelun jäädessä vähemmälle huomiolle (Reinikainen 2009, 106). Tutkimusten pohjalta muodostuu kuva, jossa vanhempien kanssa tapahtuva työskentely voi ohittaa vanhemman todellisen osallistumisen. Runsaskaan työskentely ei välttämättä merkitse vanhempien aitoa osallistumista ja heidän näkemystensä kuuntelemista. Lastensuojelutyön sisällölliset laatuksymykset tulevat keskeisesti esille.

Lastensuojelun asiakastyön toteuttamiseen vaikuttaa keskeisesti näkemys siitä, millainen on sosiaalityön luonne ja tavoite. Karkeasti jaoteltuna sosiaalityö voidaan nähdä palvelujen tarpeen arvioimiseksi ja palvelujen koordinoimiseksi tai muutokseen tähtääväksi toiminnaksi. Käytännön työssä nämä edellä mainitut näkökulmat yhdistyvät. Sosiaalityössä on kuitenkin mitä ilmeisimmin korostunut palvelujen koordinointi-

työ ja se voi korostua myös tulevaisuudessa. Palvelujen koordinoimisen keskeisyys tulee esille tutkimuksissa. Forssénin (1993, 117, 120) tutkimuksen mukaan lastensuojelutyötä kuvaa pitkälti seuranta ja palvelujen koordinointi. Vastaavasti Laitisen ja kumppaneiden (2007, 89) tutkimuksessa tulee esille, kuinka sosiaalityöntekijät ajattelevat perhetilanteen muutosta tavoittelevan työskentelyn tapahtuvan yhteistyökumppaneiden toimesta. Toisin sanoen sosiaalityöntekijät eivät pitäneet itseään keskeisinä muutostyön tekijöinä. Lastensuojelun alkuvaiheen arvioinnin näkökulmasta tämä voi tarkoittaa lapsen ja perheen palvelujen tarpeen arvioimista ilman, että arviointityö nähtäisiin muutostyön vaiheeksi.

Muutokseen tähtäävä toiminta on kuitenkin ollut keskeisenä kehittämisen kohteena lastensuojelutyössä. Tämä tulee keskeisesti esille julkaisussa *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*, jossa lastensuojelutyötä on kehitetty kohti suunnitelmallista ja tavoitteellista muutokseen tähtäävää työskentelyä (Muukkonen 2008). Asiakkaiden voimaantuminen ja heidän tilanteensa muuttuminen paremmaksi voivat olla tärkeitä tavoitteita jo alkuvaiheen arvioinnissa. Omassa tutkimuksessani tuli esille, että vanhemmista yli puolet koki alkuarvioinnin vaikuttaneen perhetilanteen muuttumiseen paremmaksi (Hietämäki 2015). Sosiaalityössä yhdistyvät asiakastyössä tehtävä tavoitteellinen ja muutokseen tähtäävä työ sekä tarkoituksenmukaisten palvelujen koordinoitua. Kiire ja paineet voivat mahdollisesti suunnata sosiaalityötä enemmän päätöksentekijän, palvelujen järjestäjän ja yhteistyöverkoston koordinoijan rooliin kuin muutostyön tekemiseen.

Tässä artikkelissa katsotaan, millaisia kokemuksia vanhemmilla on lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisten tutkimusten valossa. Keskittyminen kansainvälisiin tutkimuksiin johtuu siitä, että Suomessa on tutkittu vähän vanhempien kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnista. Aihetta koskevissa suomalaisissa tutkimuksissa lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihetta koskevat vanhempien kokemukset ovat pienessä roolissa osana lastensuojelua kokonaisvaltaisemmin tarkastelevaa tutkimusta (esim. Forssén 1991). Tässä katsauksessa tarkastellaan vanhempien kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisten tutkimusten pohjalta. Tutkimuskatsaus pohjautuu lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksia vanhempien näkökulmasta tarkastelevassa väitöskirjatutkimuksessa tekemääni kirjallisuuskatsaukseen (Hietämäki 2015).

Lastensuojelun alkuarvioinnin tarkastelua kansainvälisessä kentässä

Lastensuojelu ja lastensuojelun alkuarviointi tarkoittavat hieman erilaisia asioita eri maissa ja lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheesta tehtävästä arvioinnista käytetään monia käsitteitä. Silti vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnista näyttävät olevan hyvin samankaltaisia maasta riippumatta. Vanhempien kokemukset kohtaamisen ja vuorovaikutuksen merkityksestä ovatkin mitä ilmeisimmin hyvin universaaleja maasta, kulttuurista ja käytännöistä riippumatta. Maiden välillä on eroa lastensuojelujärjestelmissä esimerkiksi siinä, minkälainen kynnys lastensuojelun alkuarvioinnin tekemiseen on ja kuinka alkuarviointi toteutetaan. Suomessa ja myös muissa Pohjoismaissa lastensuojelullisen huolen heräämisen ja siihen reagoimisen kynnys on matalampi verrattuna englanninkielisiin maihin. Lisäksi eroa on siinä, että esimerkiksi Suomessa asiakkuuden syynä voivat olla vanhemman ongelmat, vaikka ongelmien jättämät kaltoinkohtelun jäljet eivät vielä ole nähtävissä lapsessa. (Esim. Aldegate 2002; Conley 2007, 1455.)

Maat ja toimintatavat eroavat myös sen suhteen, mitä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheesta tehtävällä arvioinnilla tarkoitetaan. Suomessa lastensuojelun alkuarviointi kohdistuu ainakin lähtökohtaisesti lapsen ja perheen elämän tilanteen arviointiin kokonaisvaltaisesti, vaikkakin arvioinnin laajuus voi vaihdella runsaasti tapauksittain. Englanninkielisissä maissa on vankka historia sille, että arviointi tehdään vain vakavissa tapauksissa ja sosiaalityöntekijän arviointi muistuttaa rikosoikeudellista lastensuojelututkintaa (investigation), jolloin arvioidaan lapsen pahoinpitelyn esiintymistä ja sen uusiutumisen riskiä (esim. Hughes & Rycus 2007). Englanninkielisissä maissa on havahduttu lastensuojelututkinnan ja riskiarvioinnin tekemiseen liittyviin ongelmiin koskien esimerkiksi vaikeuksia muodostaa hyvää yhteistyösuhdetta asiakkaiden kanssa, työskentelyn joustamattomuutta ja kapea-alaista keskittymistä lasten pahoinpitelyyn ja kaltoinkohteluun voimavaroja koskevien tekijöiden jäädessä tarkastelun ulkopuolelle (esim. Department of health 1995, 53–55). Näiden huomioiden on kuvattu johtaneen jopa lastensuojelun kriisiin (Harris 2011; 1384, 1399).

Englanninkielisissä maissa on kehitetty riskiarvioinnin rinnalle kokonaisvaltaisempaa työskentelyotetta käyttäviä työmuotoja. Kokonaisvaltaisemmissa työskentelymuodoissa pyritään arvioimaan lapsen ja perheen tilannetta kokonaisvaltaisemmin sekä lapsikeskeisemmin ja työskentely voi sisältää avoimuudollisten tukitoimien tarjoamisen (Schene 2005; Department of Health 2000). Riskiarviointia tehdään kuitenkin edelleen vakavissa pahoinpitelytilanteissa. Lastensuojelutyön perusorientaatioista ja niitä koskevista eroista on hyvä olla tietoinen, kun mietitään työmenetelmien ja käytäntöjen siirtämistä maasta toiseen. Lastensuojelun asiakkaina olleet vanhemmat kokevat samanlaisia asioita myönteisinä sekä kielteisinä. Seuraavaksi tarkastellaan tutkimuksissa esiin nousseita vanhempien kertomia kokemuksia.

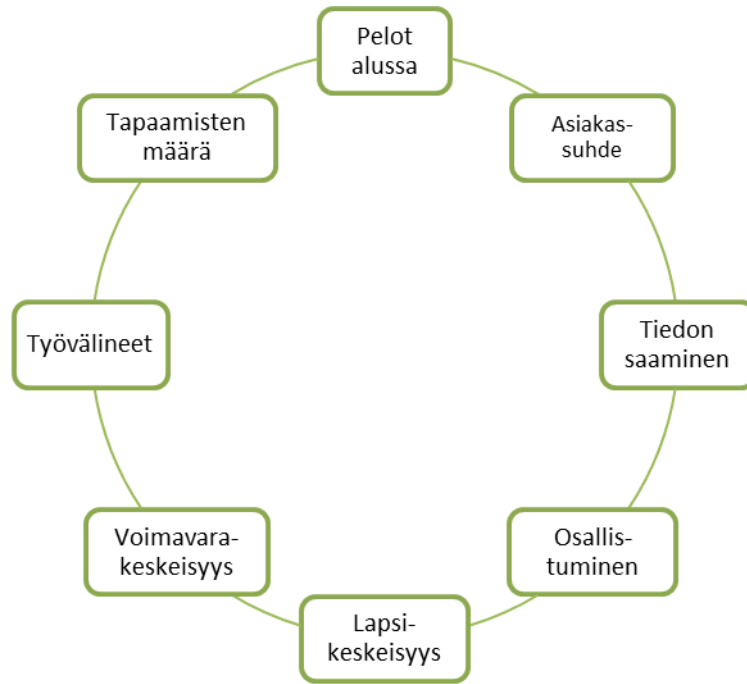
Tutkimuskatsauksen toteutus ja vanhempien kokemusten keskeiset elementit

Seuraavaksi tarkasteltavat lastensuojelun alkuarvioinnin keskeiset elementit pohjautuvat aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Tutkimukset on valittu siten, että niissä tulee esille vanhempien kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnista. Katsaukseen on pyritty saamaan mahdollisimman kattavasti tutkimukset, joissa tutkimusaineistot pohjautuvat vanhemmilta kerättyihin aineistoihin. Vanhempien kokemuksia koskevat elementit pohjautuvat 28 tutkimukseen¹, joista osasta on kirjoitettu useassa julkaisussa (tutkimukset liitteessä 1). Tutkimusten aineistot pohjautuvat vanhemmille tehtyihin haastatteluihin ja kyselyihin. Haastatteluihin on voinut osallistua vanhempien lisäksi myös lapsia ja muita perheelle läheisiä ihmisiä. Monissa tutkimuksissa on käytetty myös muita aineistoja, kuten sosiaalityöntekijöitä, esimiehiä ja muita palveluntarjoajia on haastateltu tai tehty kyselytutkimus, tehty kenttävierailuja, käytetty tilasto- ja asiakirja-aineistoja sekä tutkittu kustannuksia. Tutkimuksia on haettu englanninkielisiä hakusanoja käyttäen ja se on todennäköisesti vaikuttanut siihen, että lähes kaikki tutkimukset on julkaistu englanniksi. Kaikki tutkimukset yhtä poikkeusta lukuun ottamatta on tehty englanninkielisissä maissa, joita ovat Englanti, Irlanti, Yhdysvallat, Kanada ja Australia sekä yksi tutkimus on tehty Ruotsissa (Rasmusson 2006). Tuon tekstissä esille myös joitain asiayhteyteen sopivia muita tutkimuksia kirjallisuuskatsauksen ulkopuolelta. Pyrin esittämään tällaiset lähteet siten, että lukija tietää, milloin on kyse varsinaisen tutkimuskatsauksen ulkopuolisesta tutkimuksesta tai muusta lähteestä.

Tutkimuskatsauksessa mukaan olevien tutkimusten sisältämät tulokset vanhempien kokemuksista on tiivistetty oheiseen kuvioon (Kuvio 1). Nämä osa-alueet muodostavat lastensuojelun alkuarvioinnin peruselementtejä vanhempien näkökulmasta tarkasteltuna. Lapsen näkökulmasta tehdyt tutkimukset voisivat tuoda esille toisenlaisia asioita. Vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnin peruselementeistä koskevat heidän sosiaalityöntekijää kohtaan kokemiaan pelkoja, asiakassuhdettaan sosiaalityöntekijän kanssa, tiedon saamisen merkitystä, heidän kokemuksiaan omasta osallistumisestaan työskentelyyn, työskentelyn lapsikeskeisyyttä, voimavarakeskeisyyttä, työvälineiden käyttämistä ja tapaamisten määriä. Nämä osa-alueet on esitetty oheisessa kuviossa kehämäisesti ja käytännössä alkuarvioinnin peruselementit ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Esimerkiksi hyvän asiakassuhteen muodostumiselle ovat tärkeitä tiedon saaminen alkuarvioinnista ja voimavaroja tarkasteleva työskentely.

---

¹ Artikkeleita haettiin alkuarviointia kuvaavilla termeillä 'assessment', 'investigation', 'decision making', 'alternative response', 'differential response' sekä lapsia ja lastensuojelua kuvaavilla termeillä child*, 'child welfare', 'child protection'. Haut suoritettiin tietokantoihin ProQuest (Social Service Abstracts) ja Ebsco (Academic Search Elite). Haut koskevat ajanjaksoa 2000–2012. Lisäksi on tehty hakuja Ebsco (E-journals) -tietokannassa ja Googlessa. Osa tutkimuksista saatiin artikkeleissa olevien lähdeviittausten avulla.

Kuvio 1. Vanhempien kokemusten peruselementtejä tutkimuskatsauksen pohjalta.

Kuviossa olevista alkuarvioinnin peruselementeistä osa esiintyy lähes kaikissa ja osa vain joissain tutkimuksissa. Esimerkiksi lapsikeskeisyyttä korostetaan kaikissa maissa. Lapsikeskeistä työskentelyä on kuitenkin tutkittu vanhempien näkökulmasta vain vähän tässä katsauksessa mukana olevissa tutkimuksissa. Eräänä syynä voi olla se, että lapsikeskeisyys on melko uusi asia lastensuojelutyössä, ja sitä koskeva tutkimus on sen vuoksi vähäistä ainakaan vanhempien kokemuksista koskevissa tutkimuksissa. Asiakassuhde vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä on sen sijaan asia, joka tulee esille kaikissa tutkimuksissa. Vanhempien kokemuksia koskevia tutkimusten tuloksia tarkastellaan sen suhteen, miten kukin asia tulee esille tutkimuksissa ja minkälainen merkitys sosiaalityöntekijän työskentelyllä on vanhempien kokemuksiin.

Pelot

Vanhempien kokema pelko lastensuojelun sosiaalityön asiakkuuden alkuvaiheessa tulee keskeisesti esille tutkimuksissa. Voidaan kuitenkin pohtia, kuinka sosiaalityöntekijät ja muut perheiden kanssa työskentelevät huomioivat vanhemmilla lastensuojelutyötä kohtaan olevia pelkoja. Vanhempien pelon kokemukset ovat tavanomaisia ja erityisenä pelon aiheena on lasten vieminen pois kotoa (Davies 2011, 204; Platt 2006, 276; Bell 2002; Harris 2012, 184; Tunstill & Aldgate 2000, 70). Lastensuojelutyön kielteinen julkisuus lisää vanhempien kokemia pelkoja (esim. DeBoer & Coady 2003, 134-135; Buckley ym. 2008, 38; Wiffin 2010, 18, 47; Fleury-Steiner & Thompson Brady 2011, 891-892). Myös Suomessa muodostuu julkisen keskustelun pohjalta helposti kielteinen kuva lastensuojelusta ja vanhempien kokemat pelot ovat täällä myös keskeinen asia. Tutkimusten mukaan pelot voivat johtaa vanhempien varautuneeseen ja vastustavaan suhtautumiseen sosiaalityötä kohtaan (esim. DeBoer & Coady 2003, 135; Buckley ym. 2008, 38).

Pelkojen suhteen keskeistä on se, että pelot voivat heikentää vanhempien toimintakykyä ja heidän voi olla vaikea muistaa sosiaalityöntekijän kanssa käytyjä keskusteluja (esim. Buckley 2003, 173; Cleaver & Walker 2004a, 77). Vanhemmat ovat kokeneet, että heidän kanssaan käyty keskustelu peloista on helpottanut tilannetta (DeBoer ja Coady 2003, 134-135). Alkuarvioinnin toteuttamistavoilla on merkitystä vanhempien kokemuksiin. Yhdysvalloissa verrattiin kahdella eri tavalla toteutetun alkuvaiheen arvioinnin kokeneiden vanhempien kokemuksia pelosta. Kokonaisvaltaisen alkuarvioinnin (assessment) kokeneet vanhemmat kokivat merkittävästi vähemmän pelkoa, suuttumusta ja stressaantumista ensimmäisen kotikäynnin jälkeen kuin lastensuojelututkimuksen (investigation, riskiarviointi) kokeneet vanhemmat (Ruppel ym. 2011, 61).

Hyvä asiakassuhde

Asiakassuhde on osa-alue, jota pidetään kaiken ihmissuhdetyön ytimenä. Tämä on myös nähtävissä suomalaisissa lastensuojelun alkuarviointimenetelmiä koskevassa kirjallisuudessa, jonka mukaan hyvää ja luottamuksellista suhdetta asiakkaiden kanssa pidetään työskentelyn peruseriaatteena (Muukkonen 2008, 53; Ervast & Tulensalo 2006, 32–33, 36; Möller 2004, 18-19). Hyvää suhdetta asiakkaan kanssa pidetään todennäköisesti itsestään selvästi tärkeänä asiana. Asiakassuhteen muodostaminen ei kuitenkaan ole aina helppoa esimerkiksi tilanteissa, joissa vanhempi saattaa suhtautua lastensuojelutyöhön hyvinkin kriittisesti ja kielteisesti. Vanhempien kokemuksena tulee tutkimusten kautta kattavasti esille, kuinka tärkeänä he pitävät sitä, että sosiaalityöntekijä todella kuuntelee vanhempaa (Millar & Corby 2006, 895; Wiffin 2010, 49), ymmärtää hänen näkökulmansa (esim. DeBoer & Coady 2003, 47), sekä on aito (esim. Maiter, Palmer & Manji 2006, 25), pitää yllä toivoa (DeBoer & Coady 2003, 47, 135) ja kohtaa vanhemman avoimesti (esim. Platt 2008, 306). Näiden asioiden puuttumisen vanhemmat kokevat negatiivisesti samoin kuin heidän painostamisen (Harris 2012, 184) sekä työntekijän epäluottavuuden ja välinpitämättömyyden (esim. Buckley ym. 2008, 4). Tässä julkaisussa olevassa Koposen artikkelissa tulee esille vanhempien negatiiviset kokemukset kuulustelunomaisesta, syyllistävästä ja ongelmaakeskeisestä sosiaalityöstä. Vanhemmilla oli kuitenkin pääsääntöisesti myönteisiä kokemuksia työntekijöiden hyvästä ja ammattitaitoisesta kohtaamisesta ja lisäksi he kokivat työntekijät ihmisläheisiksi ja työskentelytavat miellyttäviksi. (Koponen tässä julkaisussa.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijällä voi olla kohtuuttoman suuri asiakasmäärä, joka voi tehdä työskentelystä kiireistä sekä vaikeuttaa paneutuvan ja asiakasta kuuntelevan työskentelyn toteuttamista. Tutkimuksen mukaan on erittäin tärkeää, että vanhempi kokee tulleen kuulluksi. Vanhemmalle on tärkeää, että työntekijä ymmärtää vanhemman näkemyksen asioista (esim. Harris & Gosnell 2012, 10; Maiter ym. 2006, 25; Tregeagle & Mason 2008, 395; Spratt & Callan 2004, 217). Ymmärtäminen on tärkeää riippumatta siitä, onko vanhempi ja työntekijä samaa tai eri mieltä asioista (Cleaver & Walker 2004a, 79). Asiakkaan näkemyksen ymmärtämisen viestintää asiakkaalle voidaan edistää vuorovaikutustaidoilla ja tekniikoilla. Winter (2010) esittelee huostaanotettuja lapsia koskevassa tutkimuksessaan, kuinka asiakkaan kertomia asioita toistamalla voidaan varmistaa, että työntekijä on ymmärtänyt asiakkaan esittämät asiat hänen tarkoittamallaan tavalla. Työntekijä voi myös kysyä, onko ymmärtänyt asiat sillä tavoin kuin vanhempi tarkoitti ja näin varmistaa, että hän on tullut ymmärretyksi². Panostaminen hyvän suhteen muodostamiseen vanhemman kanssa on erittäin tärkeää, jos vanhempi suhtautuu työntekijään kielteisesti. Hyvän asiakassuhteen on havaittu auttavan epäluottamuksen voittamisessa (esim. Millar & Corby 2006, 891, 895) ja vähentävän vanhemman kokemaa vihamielisyyttä (Platt 2006, 277).

Tiedon saaminen

Avoin tiedon saaminen lastensuojelutyöstä sekä alkuvaiheessa tehtävästä lapsen ja perheen tilanteen arvioinnista ovat merkittäviä asioita. Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijän on tärkeä antaa asiakkaille tietoa omasta työskentelystään, sen perusteluista ja sosiaalityöntekijän roolista laajemminkin. Työntekijän tulisi kertoa asiakkaille, mitä on tekemässä, perustella, miksi tekee alkuarvioinnin, miten toteuttaa työskentelyn ja mitä siitä voi seurata (esim. Cleaver & Walker 2004a, 84-85; Corby ym. 2002, 12; Dale 2004, 149; Spratt & Callan 2004, 217). Lisäksi työntekijän on tärkeä kertoa omasta työstään ja lastensuojelutyöstä myös laajemmin. Trotter (2002) toteaa lastensuojelutyötä koskevan tutkimuskatsauksensa pohjalta, että sosiaalityöntekijän tulisi selvittää avoimesti kaksinaisen roolinsa perheen tilanteen arvioijana ja perheen tukijana. Perheelle on tärkeä kertoa, että sosiaalityöntekijän ensisijainen tehtävänsä on perheen auttaminen, eikä lasten huostaan ottaminen. Arvioijan ja päätöksentekijän roolista on tärkeä kertoa avoimesti se, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida vanhempien kykyä huolehtia lapsista riittävän hyvin ja että sosiaalityöntekijä tekee päätöksiä niin tukitoimista kuin lapsen asumisesta perheen ulkopuolella. (Trotter 2002, 39.)

---

² Kerroit, että ... Varmistan vielä, että ymmärsinkö tämän oikein? (ks. Winter 2010).

Lastensuojelutyötä ja alkuvaiheen arviointia koskevalla tiedolla on suuri vaikutus vanhempien kokemuksiin ja pelkoihin. Tutkimusten mukaan lastensuojelutyöstä saatava tieto hälventää vanhempien lastensuojelutyötä koskevia pelkoja (esim. Millar & Corby 2006, 891–892), helpottaa asiakkaana olemista ja lisää luottamusta työntekijää kohtaan (esim. Rasmusson 2006, 45; Millar & Corby 2006, 891–892). Tiedon saamisen on havaittu myös vähentävän vanhemman sosiaalityöhön kohdistamaa vihamielisyyttä (Platt 2006, 277). Tiedon puuttuminen voi johtaa virheellisiin käsityksiin ja lisätä aiheettomia pelkoja. Vanhemmat saattavat kuvitella sosiaalityöntekijän voivan toimia tavalla, joka ei todellisuudessa ole edes mahdollista (Wiffin 2010, 18, 47). Vaikeissa tilanteissa vanhemmat kokevat vaikuttamisen mahdollisuudet tärkeiksi (ks. myös Koponen tässä julkaisussa). Tiedon saaminen lisää osaltaan vanhemman kokemusta omista vaikutusmahdollisuuksista (Healy ym. 2011, 287). Saadun tiedon muistaminen ei kuitenkaan ole vanhemmille aina helppoa. Uudet jännittävät tilanteet ja pelon kokemukset voivat vaikeuttaa muistamista (Clever & Walker 2004a, 77).

Osallistuminen

Vanhempien osallistumisen tukemisen tärkeys nousee selkeästi esiin tutkimuksissa. Keskeisenä näkökulmana on se, että asiakkailla itsellään tulisi olla mahdollisuus osallistua lapsen ja perheen tilanteen arviointiin. Kansainvälisissä tutkimuksissa tulee selkeimmin esille äitien osallistuminen alkuarviointityöskentelyyn. Tämä näkyy myös siinä, että tutkimuksiin osallistui lasten vanhemmista useimmiten äidit. Vanhempien kokemukset lasten kanssa tapahtuvasta työskentelystä ovat vähäisessä roolissa ja isän osallistumista työskentelyyn ei käsitellä tutkimuksissa juuri lainkaan. Erään tutkimuksen mukaan isät olivat tyytymättömiä, jos heitä ei otettu mukaan työskentelyyn. Samassa tutkimuksessa tuli esille myös se, että äiti ei isän läsnä ollessa uskaltanut puhua perheen tilanteesta väkivallan uhan vuoksi. (Buckley ym. 2008, 4, 36–37.)

Osallistumisella tarkoitetaan asiakkaan mahdollisuuksia esittää omia näkemyksiä, osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa johtopäätöksiin. Osallistumisen mahdollistavia asioita ovat asiakkaiden konkreettiset tapaamiset ja heidän näkemysten selvittäminen. (esim. Corby ym. 2002, 8; Tregeagle & Mason 2008, 393–395.) Vaikutusmahdollisuudet liittyvät myös osallistumiseen. Vanhemmat kokevat tärkeäksi sen, että he voivat vaikuttaa konkreettisiin asioihin, kuten tapaamisaikoihin (esim. Harris 2012, 184; Koponen tässä julkaisussa). Lisäksi he toivovat heidän näkemysten näkyvän esimerkiksi asiakirjoissa (Corby ym. 2002, 5, 9).

Vanhemmat pitävät tärkeänä osallistumisestaan lastensuojelun alkuvaiheen alkuarvioinnin tekemiseen (Clever & Walker 2004a, 84–85). Heidän osallistumisella on monenlaisia myönteisiä vaikutuksia. Osallistuminen saa vanhemmat kokemaan itsensä tärkeiksi (esim. Millar & Corby 2006, 893; Corby ym. 2002, 10) ja lisää heidän tyytyväisyyttään sosiaalityötä kohtaan (Clever & Walker 2004a, 80). Osallistumisen ja siihen tukemisen suhteen on kuitenkin tärkeä kuunnella asiakkaita herkällä korvalla. Liika painostaminen osallistumaan voi johtaa siihen, että vanhemmat kokevat työskentelyn uhkaavaksi (DeBoer & Coady 2003, 135). Vanhempien kanssa tapahtuvan yhteistyössä toimimisen on havaittu lisäävän heidän yhteistyöhalukkuutta ja päivävästaisen toiminnan on huomattu johtaneen vastustamiseen ja yhteistyön teeskentelemiseen (Dumbrill 2006, 27; myös Siegel & Loman 2000, 25).

Lapsikeskeisyys

Lapsikeskeisyyteen liittyvät asiat tulivat harvoin esille tarkastelluissa tutkimuksissa. Lapsikeskeisyys näkyy eniten lasten tapaamista koskevassa tarkastelussa. Skrypekin ja kumppaneiden (2012, 24) tutkimuksessa sosiaalityöntekijä tapasi lapsen alle puolessa (39 %) asiakastapauksista joko yksin tai muun perheen kanssa samanaikaisesti. Omassa väitöstutkimuksessani lasten tapaaminen oli selvästi tavallisempaa alkuarvioinnin aikana. Vanhemmista 87 % kertoi sosiaalityöntekijän tavanneen lapsen alkuarviointityöskentelyn aikana. Lasten tapaaminen samanaikaisesti muun perheen kanssa oli kuitenkin selvästi yleisempää kuin lasten omat tapaamiset. Sosiaalityöntekijät tapasivat lapsen yksin vähintään kerran 27 % perheistä. Vanhemmat suhtautuivat lasten kanssa työskentelyyn myönteisesti siten, että viidesosa vanhemmista olisi toivonut sosiaalityöntekijän keskustelevan enemmän heidän lastensa kanssa. Lisäksi suurehko osa vanhemmista (67 %) piti ylipäättänsä tärkeänä sitä, että sosiaalityöntekijä puhuu lasten kanssa perheen vaikeista asioista. (Hietamäki 2015.)

Tutkimuksissa tulee esille lasten tapaamisten arkaluonteisuus vanhempien näkökulmasta tarkasteltuna. Vanhemmat kiinnittävät huomiota esimerkiksi siihen, kuinka huomaavainen ja myötätuntoinen työntekijä on lapsia kohtaan (Siegel & Loman 2000, 26). Vanhemmat suhtautuivat kielteisesti sellaisiin lasten tapaamisiin, jotka he kokivat uhkaaviksi ja pakottaviksi. Tällaiset kokemukset olivat tavallisempia silloin, kun sosiaalityöntekijä tutki lapsen pahoinpitelyn esiintymistä ja arvioi sen esiintymisen todennäköisyyttä tulevaisuudessa verrattuna kokonaisvaltaisempaan arviointiin (assessment). (Harris 2012, 183, 185; Wiffin 2010, 14; Buckley ym. 2008, 36.)

Suomessa on tällä vuosituhanella kehitetty erityisesti lapsikeskeistä lastensuojelutyötä, jossa pidetään tärkeänä lasten tapaamista ja perheen tilanteen arvioimista lasten näkökulmasta myös työskenneltäessä vanhempien kanssa (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004). Kansainvälisessä tutkimuksessa lapsen tilanteeseen keskittyvän työskentelyn tarkastelu tuli esille vain kahdessa tutkimuksessa. Niissä vanhemmat kokivat tapaamiset kielteisesti ja kuvasivat sosiaalityöntekijän keskittyvän lasten tarpeisiin liikaa sekä sen johtaneen vanhemman tarpeiden ja kokemusten ohittamiseen (Tregeagle & Mason 2008, 397, 399; Corby ym. 2002, 13). Näiden kahden tutkimuksen pohjalta lapsikeskeisyyteen voidaan suhtautua myös hyvin kriittisesti.

Voimavarakeskeisyys

Voimavarakeskeisyyttä koskevat kokemukset tulivat esille vain muutamassa tutkimuksessa. Tämä on hie-man yllättävää, koska voimavarakeskeisyys on kuitenkin tavoitteen englanninkielisissä maissa kehitetyissä monissa alkuarviointimenetelmissä³. Voimavarakeskeinen työskentely tulee esille perheellä olevien voimavarojen tarkasteluna. Lisäksi voimavarakeskeisyyteen liittyy työskentelyn vaikutuksia koskeva ulottuvuus. Lastensuojelutyö voi vaikuttaa vanhempien kokemiin voimavaroihin niitä lisäten tai vähentäen.

Vanhemmat pitävät tärkeänä sitä, että työntekijä suhtautuu perheen tilanteeseen toiveikkaasti ja heidän voimavarojaan tarkastellen. Vanhemmat kokevat tärkeäksi sen, kun työntekijä kertoo heidän olevan arvokkaita ja että heillä on voimavaroja ja kykyjä sekä sen, että työntekijä antaa asiakkaalle positiivista palautetta. (DeBoer & Coady 2003, 135–136; Corby ym. 2002, 11; Skrypek ym. 2012, 23.) Asiakkaiden voimavarojen tarkastelu auttaa vanhempia näkemään myönteisiä asioita ja arvostamaan tehtäviä päätöksiä (Skrypek ym. 2012, 23). Lisäksi voimavarakeskeinen työskentely voi parantaa vanhemman itseluottamusta (Corby ym. 2002, 11).

Työvälineiden käyttö ja tapaamisten määrät

Lastensuojelun asiakkaana olleiden vanhempien kokemukset työvälineiden käyttämisestä ja tapaamisten määristä alkuarvioinnissa olivat vain vähän esillä tarkastelluissa tutkimuksissa. Työvälineiden käyttäminen tarkoittaa monissa maissa erilaisten kyselylomakkeiden ja riskiarviointimittareiden käyttämistä. Lisäksi käytetään esimerkiksi verkostokarttoja. Kyselylomakkeiden käyttämisestä vanhemmilla oli sekä kielteisiä että myönteisiä kokemuksia. Työskentely saatettiin kokea kuulustelevalaksi ja työskentely herätti pelkoa (Millar & Corby 2006, 892; Harris 2012, 184; Palmer ym. 2006, 821). Työskentely koettiin kysymyksiin vastaamisena ja lomakkeiden täyttämisenä (Corby ym. 2002, 9) ja kysymykset saatettiin kokea vaikeiksi sekä keskustelua vaikeuttaviksi (Tregeagle & Mason 2008, 396; myös Millar & Corby 2006, 893). Kyselylomakkeiden ja standardisoitujen työvälineiden käyttämistä kritisoidaan siitä, että ne voivat viedä huomion ja vuorovaikutus voi jäädä vähäisemmäksi. Tämä puolestaan todennäköisesti heikentää työskentelyn onnistumisen mahdollisuuksia. Kyselylomakkeiden täyttämistä oli myös myönteisiä kokemuksia. Lomakkeen täyttäminen koettiin helpoksi sekä lomakkeen koettiin helpottaneen rehellisen vastauksen antamista ja tunteiden tarkastelua (Millar & Corby 2006, 892–893).

Lastensuojelun alkuarvioiteja tehdään hyvin erilaisin tapaamismäärin. Omassa tutkimuksessani tapaamisten määrät vaihtelivat yhdestä tapaamisesta noin 12 tapaamiseen. Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista reilu neljäsosa kertoi tapaamisia olleen vain yksi. Useat tapaamiset osoittautuivat kuitenkin mer-

---

³ Englannissa core assessment (Department of Health 2000, 13), Yhdysvalloissa differential response (Loman & Siegel 2004, 2) ja Australiassa signs of safety (Turnell 2012, 26–28).

kittäväksi asiaksi sille, että alkuarviointityöskentely auttoi perheen tilanteen muuttumisessa paremmaksi. (Hietämäki 2015.) Tutkimuskatsauksessa mukana olevien tutkimusten mukaan tapaamisten määrä vaikuttaa yhteistyösuhteen muodostumiseen ja muutoksen tapahtumiseen. Hyvän ja luottamuksellisen asiakassuhteen muodostaminen vie aikaa eli tarvitaan useita tapaamisia (Skrypek ym. 2012, 16–17, 20; Tregeagle & Mason 2008, 395–396; Ruppel ym. 2011, 47–49).

Johtopäätöksiä ja näkökulmia lastensuojelutyön kehittämiseen

Tarkastelen lopuksi tutkimusten pohjalta nousevia johtopäätöksiä sekä katson myös muita tutkimusten pohjalta nousevia näkökulmia lastensuojelun alkuvaiheessa tehtävän arviointityön kehittämiseen. Tutkimusten kautta tulee esille alkuarviointityössä tarvittavia keskeisiä elementtejä. Nämä elementit tai periaatteet ovat yleisellä tasolla ja ne soveltuvat käytettäväksi myös kaikessa muussa lastensuojelutyössä. Esimerkiksi pelkojen huomioiminen, tiedon saaminen lastensuojelutyöstä, hyvä asiakassuhde ja voimavaroja tarkasteleva työskentely ovat yhtä tärkeitä työskentelyn lähtökohtia kaikessa lastensuojelutyössä ja työskentelyn eri vaiheissa.

Onnistunut työskentely lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävässä arvioinnissa muodostuu monen asian yhteispeleistä. Alkuarvioinnin keskeiset elementit ovat yhteydessä toisiinsa. Niiden huomioiminen ja sisällyttäminen työskentelyyn samanaikaisesti edistää hyvän kokonaisuuden muodostamista. Työntekijän olisi tärkeä pyrkiä muodostamaan hyvä suhde asiakkaaseen olemalla esimerkiksi empaattinen, ystävällinen ja kunnioittava. Samalla lastensuojelun alkuarvioinnista ja lastensuojelutyöstä kertominen yleisemminkin edistää hyvän asiakassuhteen muodostamista. Alkuarviointi on tärkeää tehdä perheen tarpeiden pohjalta ja heidän näkökulmaansa selvittäen. Asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa asioihin osaltaan edesauttavat alkuarvioinnista hyötymistä. Erityisesti hyvän asiakassuhteen muodostaminen ja voimavaroja tarkasteleva työskentely ovat tärkeitä työn onnistumiselle (Hietämäki 2015). Vanhempien kokemuksiin lastensuojelun alkuarvioinnista voivat vaikuttaa myös muut keskeiset asiat, jotka eivät tulleet esille tässä tutkimuskatsauksessa. Vaikkapa lasten näkökulmasta tarkasteltuna alkuarvioinnin keskeiset elementit voisivat olla osittain toisenlaisia.

Tutkimuksissa esiin tulevien peruselementtien pohjalta voidaan tehdä työskentelyä ohjaavia johtopäätöksiä. Aloitetaan tarkastelu vanhempien lastensuojelutyöhön kohdistuvista peloista ja jännittämisestä. Ne todennäköisesti ovat osa asiakkaan kokemusmaailmaa jo ennen työskentelyn alkamista ja muodostavat siten erään peruslähtökohdan työskentelylle. Avoin puhuminen heidän kokemistaan peloista voi helpottaa tilannetta. Vanhemmilta voi esimerkiksi kysyä, pelottiko heitä tulla sosiaalitoimistoon ja keskustella lastensuojelutyön luonteesta⁴. Vanhempien kokemat pelot voivat estää tiedon omaksumista. Sen vuoksi on hyvä antaa lastensuojelun alkuarviointia ja yleisemminkin lastensuojelua koskevaa tietoa myös kirjallisessa muodossa. Asiakastyössä tehtävien dokumenttien jakaminen ja niiden tuottaminen yhdessä voivat myös olla toimivia alkuvaiheen työskentelyssä. Tiedon antaminen lastensuojelutyöstä perustuu myös lainsäädäntöön, jonka mukaan asiakkaalle tulee selvittää erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset sekä muut hänen asiaansa vaikuttavat merkittävät seikat (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 5§).

Hyvän asiakassuhteen merkitystä pidetään todennäköisesti itsestään selvästi tärkeänä asiana. Hyvän asiakassuhteen muodostaminen ei ole aina helppoa. Myös tässä julkaisussa olevassa toisessa artikkelissa tuli esille, kuinka vanhemmilla oli kokemusta heitä kuulusteleavasta ja ongelmiin keskittyvästä työskentelystä (ks. Koponen). Tutkimusten mukaan avoimen ja asiakkaita kunnioittavan kohtaamisen lisäksi olisi

⁴ Vanhemmille voidaan antaa yleistä tietoa siitä, että tilastojen mukaan suurin osa lastensuojelun asiakkaina olevista lapsista asuu kotona. Lapsen kotona asumisen tukeminen näkyy myös tilastoissa. Lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista vain pieni osa on otettu huostaan ja näistä huostaanotoista suurin osa on tehty vanhempien ja 12 vuotta täyttäneiden lasten kanssa yhteisymmärryksessä. (Lastensuojelu 2013.) Näin ollen vanhempien lapsen huostaanottoon ja asumiseen kodin ulkopuolella liittyvät pelot kohdistuvat tilanteeseen, joka on suhteellisen harvinainen. Toisaalta vanhemmille on tärkeä kertoa, millaisissa tilanteissa lapsen kodin ulkopuolella asumista koskeva päätös on tarpeellinen.

tärkeä pyrkiä selvittämään vanhemman näkökulma perheen tilanteesta. Tähän on tärkeä kiinnittää huomiota työskenneltäessä esimerkiksi hankalissa asiakastilanteissa. Hyvän asiakassuhteen muodostaminen on tärkeää myös silloin, jos vanhempi ei näe lapsensa tai vanhemman tilannetta realistisella tavalla. Lisäksi vanhempien kesken voi olla vastakkaisia näkemyksiä lapsen tilanteesta. Suomalainen esimerkki tällaisesta tilanteesta on Vilja Erikan kohtalo ja se, kuinka hänen vanhemmillaan oli erilaiset näkemykset lapsen tilanteestaan. Lisäksi Vilja Erikan isä ei ymmärtänyt tilannetta, eikä oman ja avopuolison toiminnan merkitystä lapselle. (Oikeusministeriö 2013.) Sosiaalityössä tarvitaankin enemmän tietoa siitä, mitä asioita on tärkeä huomioida ja kuinka kannattaisi työskennellä erittäin vaikeissa ja monimutkaisissa asiakastilanteissa.

Lastensuojelun alkuarviointityön keskittyminen erityisesti äitien kanssa työskentelyyn nostaa esille tasa-arvoisuutta koskevan kysymyksen. Voidaan kysyä, onko eri perheenjäsenillä tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua alkuarvioinnin tekemiseen lastensuojelussa. Samalla on tärkeä huomioida, etteivät tasa-arvoiset osallistumisen mahdollisuudet tarkoita sitä, että eri perheenjäseniä tavattaisiin välttämättä samanaikaisesti. Esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa koskevat kokemukset voivat estää todellisten huoltien esiin nostamisen, jos eri perheenjäsenet osallistuvat samaan tapaamiseen. Tämä koskee myös lapsia, joille olisi tärkeä luoda turvalliset puitteet ja mahdollisuus kertoa mahdollisesta kaltoinkohtelusta. Perheenjäsenille on tärkeä antaa turvallinen ympäristö ja mahdollisuus kertoa näkemyksistä ja rohkaista myös väkivaltaan liittyvistä asioista kertomiseen.

Lapsikeskeisyyden merkitystä lastensuojelutyössä ei voi vähätellä. Tutkimukset nostavat kuitenkin esiin kysymyksen vanhempien tilanteiden huomioimisesta. Voidaan pohtia, kuinka tärkeänä lastensuojelutyössä nähdään lapsen vanhemmilla mahdollisesti olevat ongelmat ja heidän elämänsähistoriansa. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten perheillä on ylisukupolvaisia ongelmia (Kataja ym. 2014). Ongelmien ylisukupolvisen siirtymisen ja ongelmien edelleen jatkumisen ehkäisemisen näkökulmasta on tärkeä tietää ja ymmärtää vanhemmilla olevia ongelmia sekä sitä, miten toimien ongelmien siirtymiseen seuraavalle sukupolvelle voidaan vaikuttaa. Ylisukupolvisuutta koskeva ymmärrys voisi muodostaa yhden lähtökohdan sosiaalityön interventioiden perustelemiselle vanhemmille.

Asiakkaiden voimavarojen tarkastelu lastensuojelutyön kontekstissa on tutkimusten pohjalta tärkeää. Lastensuojelutyön asiakkuuden syynä ovat ongelmat, jolloin riskinä voi olla keskittyminen ongelmiin. Ongelmia koskevassa keskustelussa on ilmeisen tärkeä huomioida voimavaroja koskeva näkökulma. Kahneman (2011, 101) tuo esille, kuinka myönteisen palautteen antaminen ennen ongelmien tarkastelua lisää asioiden myönteistä tulkintaa verrattuna tilanteeseen, jossa ensin käsitellään kielteistä asiaa (myös Möller 2004). Vaikeista asioista keskustelu on myös hienosäätöjen tekemistä ja sanojen asettelun miettimistä, niin että asioissa päästäisiin hyvällä tavalla eteenpäin. Vaikeista asioista keskusteltaessa, ehkä hyvinkin kärjistyneissä tilanteissa, tarvitaan taitoa keskustelun eteenpäin viemisessä ja luottamuksellisen yhteistyön muodostamisessa.

Lastensuojelutyössä käytetään nykyään monenlaisia toiminnallisia työvälineitä, kuten verkostokarttaa, erilaisia kortteja ja ajankäyttöympyrää⁵. Oletuksena on, että työvälineiden avulla vaikeiden asioiden tarkastelu voi olla helpompaa. Esimerkiksi lomakkeen tai vaikkapa korttien käyttämisen avulla ongelmien tarkastelu tapahtuu hieman etäämpää⁶. Suomalaisessa lastensuojelutyössä käytettävien toiminnallisten menetel-

⁵ Lapsikeskeinen tilannearvio (Muukkonen & Tulensalo 2014), Lapsen elämäntilanteen kartoitus (Möller 2004).

⁶ Asiakastyössä voidaan käyttää erilaisia lomakkeita esimerkiksi väkivallan, päihteidenkäytön ja mielialan arvioimisessa. Joissain maissa lastensuojelun asiakkuuden arviointi voi perustua lapsen pahoinpitelyä ja sen esiintymistä tulevaisuudessa ennustavaan riskiarvioinnin tekemiseen riskiarviointimittaria käyttäen. Sen vuoksi katsomme lyhyesti erästä yhdysvaltalaisesta tutkimuksesta, joka koskee tätä aluetta. Yhdysvalloissa tehdyssä pitkittäistutkimuksessa verrattiin lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa eri tavoin toteutettuja arviointeja (differential response, traditional response/investigation). Tulosten perusteella kokonaisvaltaisesti toteutettu lastensuojelun alkuvaiheen arviointi ja palvelujen järjestäminen säästivät lastensuojelun kustannuksia pitkällä tähtäimellä. Alkuvaiheessa kustannukset olivat korkeammat, kun työntekijät käyttivät enemmän aikaa alkuarvioinnin (differential response) tekemiseen verrattuna toiseen arvioinnin tapaan (traditional response, riskiarviointi). Alkuarvioinnin asiakkaana olleet perheet saivat enemmän palveluja ja taloudellista tukea verrattuna toiseen arviointitapaan (riskiarviointi). Seurantatutkimuksessa kustannukset kuitenkin kääntyivät päinvastaiseksi eli alkuarvioinnin kokeneiden perheiden lastensuojelukustannukset olivat alhaisemmat. Tämä selittyi sillä, että asiakkuus uusiutui harvemmin, lapsia sijoitettiin kodin ulkopuolelle vähemmän ja sijoitusten kestot olivat lyhyempiä. (Loman & Siegel 2004, viii, ix-x, 151–157, 163.) Jatkotutkimuksessa havaittiin lastensuojelukustannusten erojen kasvaneen edelleen siten, että ne olivat isommat niillä perheillä, joille oli tehty lastensuojelututkinta verrattuna alku-

mien merkityksestä ja vaikutuksista ei tiettävästi ole tutkittua tietoa. Taidelähtöisten työmenetelmien käyttämisestä sen sijaan on tutkimustietoa, jonka voidaan ajatella soveltuvan myös toiminnallisten menetelmien käyttämiseen. Taidelähtöisen työskentelyn nähdään antavan tilaisuus käsitellä vaikeita asioita epäsuorasti. Erilaisia menetelmiä pidetään ongelmia etäännyttävinä ja niiden käsittelyä helpottavina työskentelytapoina. (Känkänen 2013, 70, 99–100.) Toiminnallisten ja myös muiden työvälineiden käyttämisellä voi olla merkittävä myönteinen vaikutus työskentelyyn. Toisaalta on kuitenkin tärkeä huomioida, että niiden käyttäminen ei todennäköisesti sovi kaikkiin tilanteisiin. Sen vuoksi onkin tärkeä toimia asiakasta kuunnellen.

Hyvän ja luottamuksellisen asiakassuhteen muodostamisen todettiin tutkimuksissa edellyttävän aikaa. Riittävään tapaamisten määrään onkin tärkeä kiinnittää huomiota. Laissa säädetyissä aikarajoissa pysyminen voi välillä johtaa siihen, ettei perhetilanteen arviointityöskentelyä pystytä tekemään riittävän kattavasti. Aikaa koskevaa kysymystä käsiteltiin myös LasSe-hankkeen päätösseminaarissa Tampereella (3.9.2015) olleessa paneelikeskustelussa. Paneelikeskustelussa mukana ollut kokemusasiantuntijavanhempi toi esille, kuinka perheen todelliset ongelmat eivät välttämättä tule esille yhden tapaamisen aikana. Kiireinen työskentely voi estää sen, että päästään tarkastelemaan todellisia ongelmia. Kyseisen vanhemman kommenttien pohjalta voisi sanoa, että työntekijöiden ei pitäisi tyytyä ensimmäiseen ja helpoimmin tarjolla olevaan tietoon perheen tilanteesta.

Tutkimusartikkelit sisälsivät tietoa vanhempien kokemuksista alkuarvioinnista, mutta niissä ei suoranaisesti käsitelty arvioinnin kohteena olevia asioita. Tutkimuksissa tulee kuitenkin esille joitain yksittäisiä arvioinnin kohteisiin liittyviä näkökulmia. Vanhemmilla oli kokemusta, ettei arvioinnissa huomioitu ja ymmärretty riittävästi perheväkivaltaan, vanhemman traumatisoitumiseen ja heikkoon toimintakykyyn liittyviä asioita (Buckley ym. 2008, 3). Lisäksi vanhemmat toivoivat työntekijöiden huomioivan ja ymmärtävän paremmin köyhyyden (Tregeagle 2010, 306; Wiffin 2010, 48), vanhempien oppimisvaikeudet (Wiffin 2010, 48) sekä monimutkaisten ja stressaavien (Buckley ym. 2008, 3) elämäntilanteiden merkityksen arvioitaessa perheen tilannetta. Nämä vanhempien esiin tuomat näkökulmat eivät tule kovinkaan vahvasti esille eri maissa käytössä olevissa alkuarvioinneissa (ks. Aaltion artikkeli tässä julkaisussa). Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen arvioinnissa tulisikin huomioida lasten ja heidän vanhempiensa elämäntilanne laajasti. Kokonaisvaltaisen tilannearvioinnin toteuttamisen ja sen edellyttämän asiantuntijuuden varmistaminen on ehkä yksi tulevaisuuden kehittämiskohteita. Aidosti moniammatillinen yhteistyö voi osaltaan tuoda tähän ratkaisuja. LasSe-hankkeessa on kokemusta moniammatillisesta yhteistyöstä, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja lastenpsykiatrian työntekijä ovat tehneet lastensuojelun alkuarviointeja yhteistyössä (Tuomela-Jaskari tässä julkaisussa).

Kuntien välillä on huomattavan suuria eroja siinä, kuinka moni lastensuojeluilmoitus johtaa lastensuojelutyössä tehtävään alkuarviointiin. Tätä voi selittää osaltaan alueiden ja asukaspuhjan erilaisuus, mutta yhtä hyvin työkäytännöt, toimintakulttuurit ja asiakasmäärät voivat selittää kuntien välisiä eroja. Lehtorannan opinnäytetyössä tulee esille, kuinka kunnissa voi olla hyvinkin erilaisia toimintakulttuureja (Lehtoranta 2015; Kaski ym. tässä julkaisussa). Miettisen ja Stenroosin (2011) selvityksessä⁷ lastensuojeluilmoituksista 11,6–68,8 % tapauksista johti alkuarviointiin. Lisäksi lastensuojeluilmoituksista 5,6–39,5 % tapauksista johti lastensuojelun asiakkuuteen. Erot ovat suuria jo siinä vaiheessa, kun päätetään alkuarvioinnin tekemiseen ryhtymisestä. Vastaavasti alkuarvioinnin tekemisen jälkeen erot ovat suuria siinä, moniko lapsi jatkaa lastensuojelun asiakkaana. Mikäli tavoitteena on lasten ja perheiden mahdollisimman tasa-arvoinen kohtelu, se ei näyttäisi toteutuvan saatavilla olevien tietojen pohjalta.

---

arviointiin. Kyseisen tutkimuksen tuloksissa kiinnostavaa on se, että asiakkuuden alkuvaiheessa tehty panostaminen näkyi lasten ja perheen elämässä. (Siegel & Loman 2006, 6-8.)

⁷ Tiedot koskevat Etelä-Suomen aluehallintoviraston alueella olevia suuria ja keskisuuria kuntia, joissa on yli 20 000 asukasta.

Lähteet

Tutkimuskatsauksen ulkopuolinen kirjallisuus

- Aldegate, Jane (2002) *Evolution not Revolution: Family Support Services and the Children Act 1989*. Teoksessa Harriet Ward & Wendy Rose (toim.) *Approaches to needs assessment in children's services*. London: Jessica Kingsley, 147-165.
- Conley, Amy (2007) *Differential response: A critical examination of a secondary prevention model*. *Children and Youth Services Review* 29 (11), 1454-1468.
- Department of Health (2000) *Framework for the assessment of children in need and their families*. London: The Stationery Office. Saatavilla osoitteessa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/http://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Framework%20for%20the%20assessment%20of%20children%20in%20need%20and%20their%20families.pdf> (4.9.2015).
- Department of Health (1995) *Child Protection: Messages from Research*. London: HMSO.
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) *Sosiaalityötä lapsen kanssa: Kokemuksia lapsi-keskeisen tilannearvion kehittämiseksi*. Helsinki: SOCCA & Heikki Waris -instituutti. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf (6.12.2013).
- Forssén, Katja (1993) *Suojaverkon lapsiperheet. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia, sarja A:2*. Turku: Turun yliopisto.
- Forssén, Katja (1991) *Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:31*. Turku: Turun yliopisto.
- Harris, Nathan (2011) *Does Responsive Regulation Offer an Alternative? Questioning the Role of Formalistic Assessment in Child Protection Investigations*. *British Journal of Social Work* 41 (7), 1383-1403.
- Heino, Tarja (1997) *Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi*. Stakes. Tutkimuksia 77. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hietämäki, Johanna (2015) *Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 529. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hughes, Ronald C. & Rycus, Judith S. (2007) *Issues in Risk Assessment in Child Protective Services*. *Journal of Public Child Welfare* 1 (1), 85-116.
- Hurtig, Johanna (2003) *Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paitan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännössä*. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Juhila, Kirsi (2000) *Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskusteluissa*. Teoksessa Arja Jokinen & Esko Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna: tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 105-129.
- Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) *Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä*. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (1), 38-54.
- Känkänen, Päivi (2013) *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia*. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, tutkimus 109*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007) *"Nyt kuullaan meitä asiakkaita": tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työ-prosesseissa*. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Saatavilla osoitteessa: http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/tyopaperit-ja-muut-julkaisut/Nyt%20kuullaan%20meita%20asiakkaita_kannellinen.pdf (21.11.2013).
- Lastensuojelu 2013. *Tilastoraportti 26/2014*. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf (12.11.2015).
- Miettinen, Mira & Stenroos, Marja-Leena (2011) *Lupaako laki liikaa? Selvitys lastensuojelulain asettamien määräaikaisten noudattamisesta Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa*. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 15/2011. Saatavilla osoitteessa: <http://www.avi.fi/documents/10191/149165/Lupaako+laki+liikaa/6943ceca-b279-4046-929d-340f4d3fb537> (12.8.2013).
- Muukkonen, Tiina (2008) *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17, 2008. Helsinki: Socca. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/julkaisut/julkaisusarja/suunnitelmallinen_sosiaalityo_lapsen_kanssa.381.shtml (18.11.2015).
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) *Kohtaavaa lastensuojelua: Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja*. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 1. Saatavilla osoitteessa: http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/julkaisut_ja_materiaalia/lastensuojeluprosessin_kehittaminen/lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.505.shtml (2.5.2007).
- Möller, Sointu (2004) *Sattumista suunnitelmallisuuteen Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa*. Jyväskylä: Pesäpuu.
- Oikeusministeriö (2013) *8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat*. Selvityksiä ja ohjeita 32. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla osoitteessa: <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1370865930372.html> (12.11.2015).

- Palsanen, Kati & Kääriäinen, Aino (2015) Asiakkaiden ja ammattilaiset yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. *Janus* 23 (2), 189-204.
- Pohjola, Pasi & Pitkänen, Niina & Koivisto, Juha (2015) Sosiaalitiön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoehtoina. *Janus* 23 (2), 174-188.
- Rostila, Ilmari (1988) Subjektina sosiaalitoimistossa: Asiakassuhteen analysointia toimeentulotuki-, PAV- ja lastensuojeluasiakkaiden kokemusten avulla. Helsinki: Sosiaalihalitus.
- Schene, Patricia (2005) The Emergence of Differential Response. *Protecting Children* 20 (2 & 3), 4-7.
- Winter, Karen (2010) *Building Relationships and Communicating with Young Children: A Practical Guide for Social Workers*. England: Routledge.
- Cleaver, Hedy & Walker, Steve (2004b) From Policy to Practice. *Child and Family Social Work* 9 (1), 81-90.
- Corby, Brian & Millar, Malcolm & Pope, Anne (2002) Assessing Children in Need Assessments - A Parental Perspective. *Practice* 14 (4), 5-15.
- Dale, Peter (2004) 'Like a Fish in a Bowl': Parents' Perceptions of Child Protection Services. *Child Abuse Review* 13 (2), 137-157.
- DeBoer, Catherine & Coady, Nick (2003) Good helping relationships in child welfare: Co-authored stories of success. Waterloo (Canada): Social Work, Wilfrid Laurier University. Saatavilla osoitteessa: https://www.wlu.ca/documents/7214/Good_Helping_Relationships.pdf (21.11.2013)
- Dumbrill, Gary C. (2006) Parental Experience of Child Protection Intervention: A Qualitative Study. *Child abuse & neglect* 30 (1), 27-37.
- Fleury-Steiner, Ruth E. & Thompson Brady, Laura (2011) The Importance of Resources and Information in the Lives of Battered Mothers. *Violence Against Women* 17 (7), 882-903.
- Harris, Nathan (2012) Assessment: when does it help and when does it hinder? Parents' experiences of the assessment process. *Child & Family Social Work* 17 (2), 180-191.
- Harris, Nathan & Gosnell, Linda (2012) From the Perspective of Parents: Interviews Following a Child Protection Investigation. Preliminary Findings. Canberra: Australian National University.
- Healy, Karen & Dalington, Yvonne & Feeney, Judith A. (2011) Parents' Participation in Child Protection Practice: Toward Respect and Inclusion. *Families in Society* 92 (3), 282-288.
- Loman, L. Anthony & Siegel, Gary L. (2005) Differential Response: A Common Sense Reform in Child Welfare. *Protecting Children* 20 (2 & 3), 78-92.
- Loman, L. Anthony & Siegel, Gary L. (2004) Minnesota Alternative Response evaluation: Final report. St. Louis (Missouri): Institute of Applied Research. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iarstl.org/papers/ARFinalEvaluationReport.pdf> (12.11.2015).
- Loman, L. Anthony & Filonow, Christine S. & Siegel, Gary (2010) Ohio Alternative Response Pilot Project Evaluation: Final Report. Ohio: Institute of Applied Research. Saatavilla osoitteessa: http://law.capital.edu/uploadedFiles/Law_Multi_Site/NCALP/2010_Section_FINAL_Evaluation_Report.pdf (16.1.2013).
- Maiter, Sarah & Palmer, Sally & Manji, Shehenaz (2006) Strengthening Social Worker-Client Relationships in Child Protective Services: Addressing Power Imbalances and 'Ruptured' Relationships. *Qualitative Social Work* 5 (2), 167-186.
- Millar, Malcolm & Corby, Brian (2006) The Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families - A Basis for a 'Therapeutic' Encounter? *The British Journal of Social Work* 36 (6), 887-899.
- Palmer, Sally & Maiter, Sarah & Manji, Shehenaz (2006) Effective Intervention in Child Protective Services: Learning from Parents. *Children and Youth Services Review* 28 (7), 812-824.

Lainsäädäntö

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 (Edilex)

Tutkimuskatsauksen kirjallisuus

- Buckley, Helen (2003) *Child Protection Work: Beyond the Rhetoric*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Buckley, Helen & Carr, Nicola & Whelan, Sadhbh (2011) 'Like walking on eggshells': service user views and expectations of the child protection system. *Child and Family Social Work* 16 (1), 101-110.
- Buckley, Helen & Whelan, Sadhbh & Carr, Nicola & Murphy, Cliona (2008) Service users' perceptions of the Irish child protection system. Dublin: Office of the Minister for Children and Youth Affairs. Saatavilla osoitteessa: http://www.dcy.gov.ie/documents/Publications/CF_service_users.pdf (20.12.2012).
- Buckley, Helen & Whelan, Sadhbh & Murphy, Carr & Horwath, Jan (2007) Using an assessment framework: outcomes from a pilot study. *Journal of Children's Services* 2 (1), 37-47.
- Caslor, Michael D. (2011) The Metis DR/FE Project Evaluation. Manitoba: Building Capacity Consulting Services. Saatavilla osoitteessa: http://www.metisauthority.com/wcm-docs/publications/Final_Metis_DRFE_Report_submitted_June_20_11_.pdf (21.11.2013).
- Center for Child and Family Policy 2006. Multiple Response System (MRS) Evaluation Report to the North Carolina Division of Social Services (NCDSS). North Carolina: Center for Child and Family Policy, Duke University. Saatavilla osoitteessa: <http://www.ncdhhs.gov/dss/mrs/docs/MRS%20Evaluation%20Report%202004.pdf> (19.12.2012).
- Cleaver, Hedy & Walker, Steve (2004a) *Assessing Children's Needs and Circumstances*. London: Jessica Kingsley.

- Platt, Dendy (2008) Care or Control? The Effects of Investigations and Initial Assessments on the Social Worker-Parent Relationship. *Journal of Social Work Practice* 22 (3), 301-315.
- Platt, Dendy (2007) Congruence and co-operation in social workers' assessments of children in need. *Child and Family Social Work* 12 (4), 326-335.
- Platt, Dendy (2006) Investigation or Initial Assessment of Child Concerns? The Impact of the Refocusing Initiative on Social Work Practice. *The British Journal of Social Work* 36 (2), 267-281.
- Platt, Dendy (2001) Refocusing Children's Services: Evaluation of an Initial Assessment Process. *Child & Family Social Work* 6 (2), 139-148.
- Rasmusson, Bodil (2006) Barnperspektiv i den sociala barnvården. Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst. Helsingborg: Socialhögskolan.
- Ruppel, Joanne & Huang, Yufan & Haulenbeek, Gail (2011) Differential Response in Child Protective Services in New York State: Implementation, Initial Outcomes and Impacts of Pilot Project. New York: New York State Office of Children and Family Services.
- Siegel, Gary L. & Loman, L. Anthony (2006) Extended Follow-up Study of Minnesota's Family Assessment Response. Final Report. Institute of Applied Research. St. Louis, Missouri: Minnesota Department of Human Services.
- Siegel, Gary L. & Loman, L. Anthony (2000) The Missouri Family Assessment and Response Demonstration Impact Evaluation: Digest of Findings and Conclusions. St. Louis (Missouri): Institute of Applied Research. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iarstl.org/papers/MoFamAssess.pdf> (2.1.2012).
- Siegel, Gary L. & Loman, L. Anthony & Cline, Jerome & Shannon, Christine & Sapokaite, Lina (2008) Nevada Differential Response Pilot Project: Interim Report. Saatavilla osoitteessa: http://dhhs.nv.gov/Grants/Documents/Nevada_DR_Interim_Report-December_2008.pdf. (20.11.2013).
- Skrypek, Maggie & Idzelis, Monica & Pecora, Peter J. (2012) Signs of Safety in Minnesota: Parent perceptions of a Signs of Safety child protection experience. Minnesota: Wilder Research. Saatavilla osoitteessa: <http://bayareaacademy.org/wp-content/uploads/Casey-Foundation-Birth-Parent-Perceptions.pdf> (22.1.2013).
- Spratt, Trevor. & Callan, Jackie (2004) Parents' Views on Social Work Interventions in Child Welfare Cases. *British Journal of Social Work* 34 (2), 199-224.
- State of Wisconsin (2012) Wisconsin Alternative Response Pilot. Report to the Legislature. Wisconsin: Wisconsin department of children & families. Saatavilla osoitteessa: http://dcf.wi.gov/children/cps/alternative_response/leg_rpt.pdf. (21.11.2013).
- Thompson, David & Siegel, Gary. L. & Loman, L. Anthony (2008) The Parent Support Outreach Program: Minnesota's Early Intervention Track. *Protecting Children* 23 (1-2), 23-29.
- Tregeagle, Susan (2010) Red Tape or Gold Standard? Australian Service User's Experiences of Child Welfare Case-Managed Practice. *Australian Social Work* 63 (3), 299-314.
- Tregeagle, Susan & Mason, Jan (2008) Service user experience of participation in child welfare case management. *Child and Family Social Work* 13 (4), 391-401.
- Wiffin, Jane (2010) Family perspectives on safeguarding and on relationships with children's services. London: Office of the Children's Commissioner. Saatavilla osoitteessa: http://www.c4eo.org.uk/themes/safeguarding/files/presentations/family_perspectives_on_safeguarding_full_report.pdf. (21.11.2013).

Liite 1.

A) Kansainväliset alkuarviointia koskevat tutkimukset (n=11)

Tekijä, vuosi, maa	Aineisto vanhemmat	Muut aineistot	Alkuarviointi
Cleaver & Walker 2004a ² , 2004b ¹ UK	Haastattelu 50 perheelle: 41 äiti, 2 äiti & isä, 4 isä, 1 isäpuoli, 1 isoäiti, 1 täti	Haastattelu 8 lapselle, 52 sosiaalityöntekijälle. Kysely 216 käytännön työntekijälle ja 93 esimiehelle. Asiakirja-aineistot: 2248 lähetettä, 866 ensiarviointia (<i>initial</i>), 86 alkuarviointia (<i>core assessment</i>)	<i>Initial assessment, core assessment</i>
Corby, Millar & Pope 2002 ¹ , Millar & Corby 2006 ¹ UK	Haastattelu 34 perheen vanhemmalle (10 <i>initial assessment</i> ja 24 <i>core assessment</i> , ilmeisesti kumpikin vanhempi). Kysely 13 vanhemmalle koskien <i>initial assessmentia</i>	Asiakasdokumentit. Neljä fokusryhmähaastattelua yhteensä 40 työntekijälle	<i>Initial assessment, core assessment</i>
Loman & Siegel 2004 ³ , 2005 ¹ , Siegel & Loman 2006 ³ USA, Minnesota	Haastattelu tai kyselylomake 1184 perheen vanhemmalle. 1. seurantakyselyyn vastasi 678. 2. seurantakyselyyn vastasi 413 vanhempaa. 3. seurantakyselyyn vastasi 388 vanhempaa.	Kysely työntekijöille koskien 690 ⁴ perhettä. Työntekijöille 1. kysely n=115, 2. n=106. Monet eri toimijat (esim. koulu, terveydenhuolto) 1. kysely 362. 2 kysely 364. Kenttävierailuja 82.	<i>Traditional response (investigation) ja alternative response (assessment)</i>
Loman, Filonow & Siegel 2010 ³ USA, Ohio	Kysely 804 perheelle, puhelinhaastattelu 20 vanhemmalle	Asiakirja-aineisto 4529 perheestä. Työntekijät vastasivat kyselyyn koskien 447 perhettä. Kysely työntekijöille 2008 (n=240), 2009 (n=300). Kenttävierailuja 30. Talous.	<i>Traditional response ja alternative response</i>
Platt 2006 ¹ , 2007 ¹ , 2008 ¹ UK	Haastattelu 21 perheen vanhemmalle (16 äiti, 4 äiti ja isä, 1 isä). Haastattelu 3-6kk alkuarvioinnista ja 3kk kuluessa ensimmäisestä	Haastattelu 14 sosiaalityöntekijälle	<i>Investigation, initial assessment</i>
Platt 2001 ¹ UK	Haastattelu 10 vanhemmalle	Sosiaalityöntekijä ja muut ammatillaiset täyttivät 47 perhettä koskevan kyselylomakkeen. Haastattelu sosiaalityöntekijöille 10 tapauksesta.	<i>Initial assessment</i>
Ruppel, Huang & Haulenbeek 2011 ³ USA, NewYork City	Kysely 616 vanhemmalle	Kysely 191 työntekijälle. Asiakirjat 1718 perheestä.	<i>Family assessment response, investigation</i>
Siegel & Loman 2000 ³ USA, Missouri	Kysely 502 vanhemmalle, haastattelu 62 vanhemmalle	Asiakirja-aineisto. Kysely sosiaalityöntekijöille ja muille ammatillisille	<i>Family assessment response, investigation</i>
Siegel ym. 2008 ³ USA, Nevada	Kysely 13 vanhemmalle	Kysely 59 työntekijälle. Lastensuojeluasiakirjat 563 perheestä.	<i>Family assessment response, investigation</i>
Skrypek, Idzelis & Pecora 2012 ³ USA, Minnesota	Haastattelu 24 vanhemmalle (18 äiti, 6 isä)		<i>Signs of safety (assessment)</i>
State of Wisconsin 2012 ³ , USA	Kysely 154 vanhemmalle	Kysely 37 työntekijälle	<i>Investigation, alternative response</i>

¹ Artikkel, ² Kirja, ³ Julkaisu internetissä.⁴ Koeryhmä 271 perhettä, kontrolliryhmä 206 perhettä ja ei koeasetelmassa 212 perhettä.

B) Kansainväliset tutkimukset, joissa alkuarviointia tutkitaan osana lastensuojelun prosessia (n=17)

Tekijä, vuosi, maa	Aineisto vanhemmat	Muut aineistot	Alkuarviointi
Buckley 2003 ² Irlanti	Haastattelu 14 vanhemmalle (11 perhettä, äiti 10, isä 4)		<i>Investigation</i>
Buckley, Whelan, Carr & Murphy 2008 ³ , Buckley ym. 2011 ¹ . Irlanti	Haastattelu 54 vanhemmalle (63 perhettä, 48 äiti, 15 isä)	Haastattelu 13 nuorelle	<i>Investigation, assessment</i>
Buckley ym. 2007 ¹ Irlanti ⁵	Haastattelu 23 tapauksen perhettä	Haastattelu 62 työntekijälle koskien 23 tapausta. Kysely 72 työntekijälle. 20 tapauksen asiakirjat	<i>Assessment framework</i>
Caslor 2011 ³ Kanada (Manitoba)	Puhelinhaastattelu 58 vanhemmalle (sturukturoitu)	Asiakirjat 102 perheestä. Fokuserhmähaastattelut, työntekijät 2 ryhmää ja esimiehet 1 ryhmä. Kysely 10 työntekijälle ja 5 esimiehelle. Puhelinhaastattelu 18 muiden palvelujen tarjoajalle.	<i>Assessment (differential response, signs of safety)</i>
Center for Child and Family Policy 2006 ³ USA, North Carolina	Haastattelu 30 vanhemmalle (21 pilotti ja 9 kontrolli). Puhelin-survey 122 perheenjäsenelle (pilottialue)	Haastattelu 103 sosiaalityöntekijälle ja esimiehelle. Näistä sosiaalityöntekijöistä: 24 pilottialueelta (45 asiakastapausta) ja 20 ei pilottialueelta (47 asiakastapausta). Tilasto- ja asiakirja-aineisto (pilotti 64, kontrolli 63)	<i>Family assessment, investigative assessment (multiple response)</i>
Dale 2004 ¹ UK	Haastattelu ja kyselylomake 25 vanhemmalle (18 perhettä, 17 nainen, 8 mies)	Haastattelu 2 nuorelle.	<i>Investigation, assessment</i>
DeBoer & Coady 2003 ³ Kanada	Haastattelu 6 vanhemmalle: 2 yksilöhaastattelua ja 1 haastattelu työntekijän kanssa (4 äitiä, 1 isä, 1 aikaisempi puoliso)	Haastattelu jokaisen vanhemman työntekijälle (6): 2 yksilöhaastattelua ja 1 haastattelu vanhemman kanssa	<i>Investigation, assessment</i>
Dumbrill 2006 ¹ Kanada	Haastattelu 18 vanhemmalle (7 äiti, 11 isä)		<i>Investigation</i>
Fleury-Steiner & Thompson Brady 2011 ¹ USA	Haastattelu 19 vanhemmalle (äiti)		<i>Investigation</i>
Harris 2012 ¹ , Harris & Gosnell 2012 ² Australia	Haastattelu 156 vanhemmalle (135 äiti, 17 isä, 1 isoäiti, 1 täti, 1 sisko, 1 veli)	(Harris 2012, käytti aineistosta 40 vanhemman aliotosta, heistä 32 äitiä, 8 isää)	<i>Investigation, assessment</i>
Healy, Darligton & Freeney 2011 ¹ . Australia	Haastattelu 11 vanhemmalle (10 perhettä, 11 äiti)		<i>Investigation (decision making)</i>
Palmer, Maiter & Manji 2006 ¹ , Maiter ym. 2006 ¹ Kanada	Haastattelu 61 vanhemmalle (57 äiti, 3 isä, 1 äiti ja isä)		<i>Investigation, assessment (decision making)</i>
Rasmusson 2006 ² Ruotsi	Haastattelu 4 vanhemmalle (2 perhettä, 2 äiti, 2 isä)	Haastattelu 3 lapselle ja sosiaalityöntekijöille	<i>Barnavårdsutrednin gen</i>
Spratt & Callan 2004 ¹ UK	Haastattelu 12 vanhemmalle (12 perhettä, 11 äiti, 1 isä)	17 sosiaalityöntekijää tulkitsi 34 tapausvinjettiä. Asiakirjat 154 tapauksesta. Haastattelu 26 sosiaalityöntekijälle	<i>Assessment</i>
Thompson, Siegel & Loman 2008 ¹ USA, Minnesota	Kysely 250 perheelle	Sosiaalityöntekijät tekivät arvioinnin 763 perheestä, joiden asiakkuus päättynyt	<i>Assessment</i>
Tregeagle & Mason 2008 ¹ , Tregeagle 2010 ¹ Australia	Haastattelu 18 vanhemmalle (16 äiti, 2 isä)	Haastattelu 14 lapselle ja nuorelle	<i>SCARF⁴</i>
Wiffin 2010 ³ UK	Haastattelu 11 vanhemmalle (10 äiti, 1 isä). Neljä fokusryhmähaastattelua, joissa 19 perheenjäsentä	Haastattelu 5 nuorelle. Haastatteluja asiantuntijoille. Fokusryhmähaastattelu 4 läheisneuvonpidon organisoijalle	<i>Assessment, investigation</i>

¹ Artikkel, ² Kirja, ³ Julkaisu internetissä, ⁴ SCARF=Supporting children and responding to families -alkuarviointimenetelmä on vastaava Englannin Framework for assessment children in need and their families menetelmän kanssa, ⁵ Ei esitetä, keitä perheenjäseniä haastateltiin eikä heitä koskevia tuloksia

Monialaisella arvioinnilla oikea-aikaista tukea lapsille ja perheille

Sirpa Tuomela-Jaskari

Monialainen yhteistyö lastensuojelun tarpeen arvioinnissa haastaa toimijoita yhteistyön kehittämiseen ja sen toteuttamiseen rohkeasti ja ennakkoluulottomasti. Vaikka yhteistyö eri tahojen välillä onkin lisääntynyt viime vuosien aikana, näyttäytyy yhteistyö asiakkaille edelleen vahvana hallinnonalakohtaisena viranomaistoimintana. Hallinnonalat tarjoavat oman järjestelmänsä lähtökohdista ja toimialaansa kuuluvia palveluita asiakkaalle tietämättä tai tuntematta toistensa toimintaa. Edelleen törmätään siihen, että asiakasta pallotellaan luukulta toiselle, yhteistyö ei suju, tiedonkulussa on ongelmia tai toimijat saattavat vetäytyä lakipykälien taakse (Kontio 2010). Erityisesti tämä korostuu lastensuojelun asiakkailla, joilla saattaa olla useita rinnakkaisia asiakkuuksia eri hallinnonaloilla.

Lastensuojelun tarvetta selvittäessä arvioidaan lapsen arkea, kasvuolosuhteita ja elämäntilannetta suhteessa lapsen huoltajien tai kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksiin huolehtia lapsen kasvatuksesta ja hoidosta. Koska kyse on lapsen ja perheen kokonaisvaltaisesta arvioinnista, tarvitaan monialaista yhteistyötä. Apua ja tukea tarvitseva asiakas tulisi nähdä yhteisenä asiakkaana ja kuntalaisena rakentaen yhteistyötä luontevasti asiakkaan ympärille.

Monialaisen yhteistyön kysymyksiä pohdittiin LasSe Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa 2013–2015 -hankkeen aikana lastensuojelun työntekijöiden ja lastensuojelun keskeisten yhteistyötahojen kanssa. LasSe-hankkeen yhtenä tavoitekokonaisuutena oli ammatillisen verkoston roolien ja toimintatapojen kehittäminen. Tavoitteena oli kehittää lastensuojelutarpeen arvioinnissa tapahtuvaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä huomioiden lapsen etu. **Tässä artikkelissa keskitytään Etelä-Pohjanmaalla toteutettuun monialaisen yhteistyön kehittämiseen ja sen myötä syntyneisiin tuloksiin.** Hankkeen aikana pyrittiin selkeyttämään ja yhtenäistämään eri toimijoiden käsityksiä lastensuojelun toimintatavoista, tiedoksiannosta ja salassapitosäännöksistä. Artikkelissa avataan kehittämistyön prosessi, siihen liittyvät koulutukset anteineen, lastensuojelun yhteistyötahoille suunnattu yhteistyökysely tuloksiin sekä yhteistyötapaamisten anti ja yhdessä tehdyt linjaukset ja sopimukset yhteistyöstä. LasSe-hanketyötä Etelä-Pohjanmaalla koordinoi projektikoordinaattori Sirpa Tuomela-Jaskari.

Artikkelissa monialaisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri hallinnon- ja tieteenalojen yhdistävää toimintaa. Monialaisuudella viitataan eri ammattilaisten osaamisen kytkemiseen toisiinsa, niin että saavutetaan yhteinen päämäärä. Moniammatillisuudella, jota käytetään monialaisuuden rinnakkaiskäsitteenä yleisesti, viitataan enemmän eri alan ammattilaisten keskinäiseen toimintaan, kuten informaation jakamiseen (Kontio 2010). Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) on eritelty tarkemmin, mitä monialaisuudella tarkoitetaan, miten se hyödyttää asiakasta sekä mitkä lait ja asetukset edellyttävät monialaisen yhteistyön tekemiseen.

Taulukko 1. Mitä monialainen yhteistyö on?

Monialainen yhteistyö on:

- Lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattilaisten näkökulmien yhteensovittamista asiakkaan asian tai tilanteen edistämiseksi.
- Avointa dialogia, joka mahdollistaa uuden oivalluksen ja uusien etenemisteiden löytymisen.
- Yhdessä tekemisen ja oppimisen tila, toisen toimijan näkökulmien kuuntelemista sekä oman näkökulman tuomista toisten käyttöön.
- Oman osaamisen, tiedon ja taidon jakamista toisten käyttöön tavalla, joka mahdollistaa osapuolten välisen dialogin ja syventää kaikkien osallisten yhteistä ymmärrystä.
- Synnyttää parhaimmillaan yhteistä uutta ja luo tilan kohtaamiselle. (Kontio 2010.)

Monialaiset yhteistyöverkostot ovat asiakkaan etu:

- Asiakkaan asia tulee käsiteltyä laajasti ja löydetään tilannetta parhaiten tukevat toimintatavat.
- Yhteistyöverkostojen avulla yhdistetään jo olemassa olevat tiedot asiakkaasta, luodaan yhteinen tavoite ja kannatellaan asiakasta hänen polkunsa vaikeimmissa vaiheissa. (Kontio 2010.)

Monialaiseen yhteistyöhön velvoittavat lait, ohjelmat ja asetukset (mm.):

- Kansallisen sosiaali- ja terveysalan (Kaste) -kehittämisohjelman tavoitteet
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet
- Perusopetuslaki (628/1998), perusopetuslain muutos (642/2010)
- Laki nuorisolain muuttamisesta (693/2010)
- Terveydenhuoltolaki (1326/2010)
- Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011)
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
- Lastensuojelulaki (1302/2014)

Asiakkaalle monialaisuus tuottaa parhaimmillaan paljon mahdollisuuksia: palvelut löytyvät helposti ja tarvittavat palvelut saadaan nopeammin ”luukuttamatta”. Toimivan yhteistyön avulla löydetään yhdessä väyliä perheen auttamiseksi. Työntekijöille hahmottuu yhteisen työskentelyn kautta kokonaiskuva toisen toimijan tai organisaation tekemästä työstä. Tiedetään, keneen voidaan ottaa yhteyttä, ketä voidaan konsultoida tai kenelle asiakas voidaan ohjata ilman väliportaita. Monialaiseen yhteistyöhön tarvitaan asiakaslähteisen yhteistyötarpeen tunnistamista, yhteistä suunnittelua ja työskentelyä. Monialaisuus on parhaimmillaan erilaisten osaamisen yhdistämistä, mutta pahimmillaan se jää epämääräiseksi. Monialaisessa yhteistyössä tärkeintä on vuorovaikutus sekä kyky antaa ja ottaa vastaa positiivista palautetta. Yhteistyö perustuukin luottamukseen, kollegiaalisuuteen ja professionaalisten rajojen ylittämiseen. Osaamisen johtaminen ja kehittäminen ovat monialaisen yhteistyön avainrooleissa. Tärkeitä kysymyksiä ovat, miten johdetaan ja kuka koordinoi monialaista yhteistyötä, sekä miten löydetään haastavassa kuntatilanteessa riittävästi aikaa

yhteistyölle. Tärkeää on myös saada päättäjät huomaamaan monialaisen yhteistyön merkitys saaden siihen poliittinen tahtotila. (Pärnä 2012; Kontio 2010; Isoherranen 2004.)

Yhteistyössä törmätään edelleen vanhoihin ja tuttuihin haasteisiin. Palvelujärjestelmä on sektoroitunut. Eri professioilla on oma kieli, omat toimintatavat ja tietosuoja. Yhteistyötä tehdään, mutta yhteistyön tavoitteet eivät ole aina ”kirkkaat”. Puuttuu selkeä yhteinen näky ja sitoutuminen. (Pärnä 2012; Kontio 2010; Isoherranen 2004; Isoherranen 2012.) Nämä monialaisen yhteistyön haasteet näkyvät myös lastensuojelun tarpeen selvittämisessä.

Lastensuojelun ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä on tutkittu paljon ja yhteistyöstä on puhuttu vuosikymmeniä. Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän raportissa (2013) todetaan, että viranomaisten välisessä tiedonvaihdossa on pulmia, jotka hankaloittavat perheiden avun saamista. Ehdotuksenaan työryhmä esittää muun muassa, että yhteistyöhön ja tietojen vaihtoon liittyviä lakeja tulisi yhtenäistää, yksinkertaistaa ja selkeyttää. Työryhmä ehdotti myös, että lastensuojelun tarpeen arvioinneissa tehtäisiin nykyistä enemmän yhteistyötä esimerkiksi terveydenhuollon henkilöstön kanssa. (Toimiva lastensuojelu 2013.) Myös lastensuojelun laatusuosituksessa (2014) korostetaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja sen merkitystä. Laatusuosituksessa esitetään, että eri organisaatioiden tulisi tukea asiantuntijoiden välistä yhteistyötä lasten ja nuorten asioissa. Suosituksessa huomioidaan myös eri ammattilaisten osaamisen hyödyntäminen lastensuojelun työntekijöiden tukena liittyen tiedonvaihtoon, tukeen tai arvioinnissa mukana oloon. (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014.)

Monialaisen yhteistyön kehittämisen prosessi

LasSe-hankkeen monialaista yhteistyötä kehitettiin monella tapaa ja Etelä-Pohjanmaalla yhteistyötä kehitävään tavoitekokonaisuuteen sitoutui kaksi yhteistoiminta-alueetta ja yksi kaupunki: Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alue, Kuntayhtymä Kaksineuvoinen ja Seinäjoen kaupunki¹. Kehittäminen tapahtui prosessinomaisesti ja piti sisällään:

- Yhteistyötahoille järjestetyt koulutukset
- Yhteistyötä koskevan kyselyn
- Reflektiokeskustelut lastensuojelussa kyselyn tuloksista
- Yhteistyötapaamiset

Hankkeen aikana ymmärrys monialaisesta yhteistyöstä karttui näiden toimien ja kohtaamisten kautta. Koulutuspalautteet, kyselyn tulokset sekä yhteistyötapaamisten keskustelut ja palautteet ovat myös tämän artikkelin aineistoja. Lisäksi hankkeen aikana valmistui Auli Romppaisen (2015) pro gradu -tutkielma, jossa tutkittiin moniammatillisen yhteistyön edistäviä ja ehkäiseviä tekijöitä lastensuojelun tarpeen selvittämisessä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä siitä, millaista moniammatillista yhteistyötä tehdään lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa lastensuojelun ja sen keskeisten yhteistyötahojen kanssa. Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia kuin hankkeen kehittämistyössä esiin nousseet asiat.

Artikkeli myötäilee kehittämisen prosessin kulkua siten, että kunkin kehittämisen tavan kuvauksen jälkeen avataan siinä prosessin vaiheessa esiin tulleita keskeisiä asioita.

Kehittämistyö käynnistettiin LasSe-hankesuunnitelman mukaisesti ”Lastensuojelulaki lastensuojelun yhteistyötahojen näkökulmasta” -koulutuksella. Koulutusten tavoitteena olikin tehdä lastensuojelulakia ja lastensuojelun prosessia tutummaksi lastensuojelun yhteistyökumppaneille. Hankkeen aikana järjestettiin

---

¹ Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueeseen kuuluvat Alajärven kaupunki (asukasluku 10 265) sekä Soinin (2 281) ja Vimpelin (3 156) kunnat. Kuntayhtymä Kaksineuvoisen alueeseen kuuluvat Kauhavan kaupunki (asukasluku 17 054) sekä Lappajärven (3 301) ja Evijärven (2 681) kunnat. Seinäjoen kaupunki on asukasluvultaan 60 563 asukkaana kaupunki. Yhteistoiminta-alueiden ja kuntayhtymien osalta työskentelyssä olivat mukana lastensuojelun sosiaalityöntekijät, sosiaalihoajaajat ja perhetyöntekijät. Seinäjoen kaupungilta työskentelyssä olivat mukana lastensuojelun alkuarviointitiimin sosiaalityöntekijät, sosiaalihoajaajat ja perhetyöntekijät. Lastensuojelun työntekijät osallistuivat koulutuksiin, heille suunnattuihin työpajoihin ja yhteistyötapaamisiin. Alueiden lastensuojelun yhteistyötahot osallistuivat työskentelyyn vastaamalla kyselyyn, osallistumalla koulutuksiin ja yhteistyötapaamisiin.

yhteensä kolme ”Lastensuojelulaki lastensuojelun yhteistyötahojen näkökulmasta” -koulutusta. Koulutukset olivat suunnattu laajasti lasten, nuorten ja perheiden palveluissa ja lastensuojelussa sekä lastensuojelun tarpeen selvittämisessä toimiville yhteistyökumppaneille (varhaiskasvatus, perusopetus, II asteen koulutus, nuorisotyö, perusterveydenhuolto, erikoissairaanhoido, seurakunta, järjestö, poliisi jne.).

Koulutusten lisäksi toteutettiin kysely lastensuojelun yhteistyötahoille ennen yhteistyötahojen tapaamisia. Tarve kyselystä yhteistyötahoille nousi koulutuspalautteen annista ja tarpeesta kerätä yhteistyötahojen arvokasta tietoa laajemmin työskentelyn pohjaksi. Tarkoituksena oli, että ennen yhteistyötapaamisia yhteistyökumppaneilla olisi selkeämpi kuva lastensuojelun prosesseista.

Koulutuspalautteissa osallistujat kertoivat saaneensa koulutuksista paljon lastensuojeluun liittyviä ideoita ja ideoita, joita he voivat hyödyntää omassa työssään. Suurin osa vastaajista oli koulutuksen myötä ymmärtänyt, että tehdystä lastensuojeluilmoituksesta pitäisi myös saada tietoa takaisin päin. He olivat oivaltaneet, että salassapitovelvollisuus ei ole niin tiukka, kuin on annettu ymmärtää. Uutta tietoa oli myös se, että vanhempi ei voi kieltää sosiaalityöntekijän yhteydenottoa yhteistyötahoihin, vaan päätösvalta on sosiaalityöntekijällä.

”Tietoni päivittyivät nykypäivälle. Huomasin monta asiaa, joita en ole tiennyt voivani vaatia. Esim. sitä, että tehdystä lastensuojeluilmoituksesta pitäisi saada tietoa, kun on tehnyt ilmoituksen.”

Kynnys ottaa huoli puheeksi asiakkaan kanssa ja tehdä lastensuojeluilmoitus oli monella osallistujalla palautteen perusteella matalampi koulutuksen jälkeen. Lastensuojeluprosessi ja erityisesti ilmoituksen tekemisen käytännöt selvenivät. Tärkeäksi tarkennukseksi koettiin se, että lastensuojeluilmoituksen tekee se, jolla huoli on noussut, eikä esimerkiksi esimies. Oli ymmärretty, että lapsesta voi tehdä useampia ilmoituksia huolen jatkuessa. Ilmoitus tulee tehdä, vaikka joku toinen samassa tilanteessa ollut olisi sen jo tehnyt.

”Lähinnä se, että lastensuojeluilmoituksen voi ja kannattaa tehdä riippumatta siitä, onko joku jo sellaisen tehnyt aiemmin.”

Usea vastaajista toivoi yhteistyön tiivistämistä ja lisäämistä eri toimijoiden välille, parannusta tiedon siirtoon sekä avoimuutta työskentelyyn. Yhteistyön parantamiseksi oli monia kehittämissuhteita. Tärkeimmiksi mainittiin se, että yhteistyötahojen tulisi saada lastensuojelusta tietoa lapsen ja perheen kanssa työskentelystä, jos he ovat olleet ilmoittajatahona.

”Olisi hyvä tietää toimenpiteistä, mitä tapahtuu kun olemme tehneet ls ilmoituksen, ja mitä meidän pitäisi tehdä.”

Yhteistyötahojen edustajat toivoivat kutsua aloituspalaveriin ja tietoa siitä, miten heidän tulisi jatkossa toimia. Tiedonsiirron toivottiin olevan avoimempaa ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toivottiin ottavan tulevaisuudessa aktiivisempaa roolia prosessinjohtajana. Palautteissa ehdotettiin myös mahdollisuutta ulkopuoliselle verkostojen koordinoijalle, joka olisi koollekutsujana ja huolehtisi tiedonvaihdon avoimuudesta ja laillisuudesta. Yhteisten palaverien merkitystä korostettiin esimerkiksi ammattilaisten yhteisen kielen syntymisen ja yhteisen ymmärryksen kannalta.

”Eri toimijat samoihin palaveriinkin ettei kaikki lapsen ympärillä toimivat tahot tee omia suunnitelmiaan ja ei olla tietoisia muiden tahojen toimista ja yhteistyöstä.”

Osa yhteistyötahojen edustajista koki, että yhteistyö lastensuojelun kanssa ei toimi tai hyviä käytänteitä asian suhteen ei ole.

”Koen, että meillä täällä ei pelitä tämä yhteistyö juurikaan lastensuojelun kanssa. Emme välttämättä tiedä asioista ja olisi mukava tietää, miten me voimme parhaamme mukaan auttaa juuri tätä lasta ja perhettä.”

Vastaajat toivoivat lisäkoulutusta yksiköittäin eri yhteistyötahoille. Vastauksista nousi esiin tarve tuottaa tietoa lastensuojelusta myös perheille. Lastensuojelun työnkuvan ja toimintatapojen avaaminen yleisölle parantaisi lastensuojelun mainetta.

”Työssäni olen huomannut, että perusopetuksen ja päivähoiton toimijat tarvitsevat lisää tietoa ja rohkaisua ls-ilmoitusten/pyyntöjen tekemiseen. Erityisesti heille suunnattu koulutus olisi mielestäni myös paikallaan. Valitettavasti paikalla ovat monesti kuraattorit/koulupsykologit, muttei opettajat jotka lasten kanssa päivittäin toimivat.”

Myös selkeitä ohjeita lastensuojeluasioihin sekä toiminnan mallintamista toivottiin.

”Juuri mallintaminen olisi tärkeää. Päivähoitoa käytetään laajasti avohuollon tukitoimena, mutta yhteistyötä ei tehdä oikeastaan nimeksikään”

Yhteistyökysely tiedontuottajana

Koulutusten jälkeen, ennen yhteistyötapaamisia, toteutettiin yhteistyökysely. Kyselyn avulla kartoitettiin lastensuojelun ja lastensuojelun yhteistyötahojen välistä yhteistyötä lastensuojelutyön prosessin alkuvaiheessa sekä lastensuojelun tarpeen selvittämisvaiheen aikana. Kysely kohdistettiin laajasti LasSe-hankkeen lastensuojelun yhteistyötä kehittävien kuntien tai kuntayhtymien (Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alue, Kuntayhtymä Kaksineuvoinen ja Seinäjoen kaupunki) lastensuojelun yhteistyötahoille: äitiys- ja lastenneuvoloiden, perheneuvolan, perhetyön, lapsiperheiden kotipalvelun, varhaiskasvatuksen, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon, koulujen opetustyön, koulujen sosiaalityön, nuorisotyön, kulttuuri- ja liikuntatoimen sekä aikuissosiaalityön, vammaispalvelujen, maahanmuuttajapalvelujen, erikoissairaanhoidon lasten- ja nuoris- ja aikuispsykiatrian, seurakuntien ja järjestöjen työntekijöille.

Yhteistyökyselyyn vastasi yhteensä 191 eri yhteistyötahon työntekijää. Eniten vastauksia saatiin varhaiskasvatuksen (30,4 %), koulun opetustoimen (24,6 %) ja erikoissairaanhoidon lasten-, nuoris- ja aikuispsykiatrian henkilöstöltä (17,8 %). Lisäksi vastauksia saatiin äitiys- ja lastenneuvolasta, aikuissosiaalityöstä, perheneuvolasta sekä yksittäisiä vastauksia muun muassa kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotyöstä, vammaispalveluista ja seurakunnasta.

Vastaajia ohjeistettiin vastaamaan kyselyyn työntekijäkohtaisesti omasta näkökulmasta ja kokemuksista. Vastaajille informoitiin, että kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja raportoidaan siten, ettei yksittäinen vastaaja profiloidu vastaajajoukosta. Heille kerrottiin, että kysely luo pohjaa yhteistyökusteluille, joita heidän alueillaan yhteistyötahojen kesken käydään.

Yhteistyökyselyn kysymykset:

- Vastaajan taustatiedot (toimipaikka, toimipaikan sijainti ja työnimike)
- Onko toimipaikallasi sosiaalityöntekijää tai sosiaalialan ohjaajaa?
- Onko sinulla riittävästi tietoa lastensuojelun toimintatavoista?
- Tunnetko sosiaalialan tietoa sisältävät internetosoitteet: www.sosiaaliportti.fi tai www.lastensuojelunkasikirja.fi?
- Toivotko saavasi koulutusta lastensuojelusta?
- Miten usein sinulle nousee huoli jonkun lapsen tai hänen perheensä tilanteesta?
- Oletko tehnyt lastensuojeluilmoituksen?
- Oletko tehnyt pyynnön lastensuojelutarpeen selvittämiseksi yhdessä perheen kanssa?
- Kohtaatko työssäsä lasten ja vanhempien kanssa tilanteita, joissa toivoisit konsultaatioapua lastensuojelun sosiaalityöstä?
- Oletko saanut konsultaatioapua lastensuojelusta silloin, kun olet sitä tarvinnut? Millaisista asioista?
- Toivoisitko, että yhteydenpito lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa olisi nykyistä tiiviimpää?
- Jos saat lastensuojelusta kutsun yhteiseen neuvotteluun perheen kanssa tekemäsi ilmoituksen/pyynnön johdosta tai myöhemmin esimerkiksi selvityksen yhteenvedoa käsiteltäessä, olisiko osallistuminen sinulle mahdollista?
- Miten itse haluaisit olla osallistumassa lastensuojelutarpeen selvitykseen?
- Toivotko, että lastensuojelun ja oman toimipaikkasi käytännöistä lastensuojelutarpeen selvitysvaiheen osalta sovittaisiin nykyistä tarkemmin, esimerkiksi laatimalla yhdessä ohjeistus tai toimintamalli?
- Miten kehittäisit yhteistyötä lastensuojelun kanssa?
- Jos sinulla on vielä ajatuksia ja/tai ehdotuksia, voit kirjoittaa tähän vapaasti?

Yhteistyökyselyn keskeiset tulokset

Yhteistyökyselyn vastauksissa on nähtävillä selkeitä yhtymäkohtia Lastensuojelulaki yhteistyötahoille - koulutuksista saatujen palautteiden kanssa. Palautteissa toivottiin *”tiivimmän yhteistyön tekemistä, yhteistyötahojen mukana oloa aloitustapaamisessa ja arviointiprosessissa sekä parempaa tiedonkulkua.”*

Yhteistyökumppaneiden lastensuojelua koskeva tieto

Keskeisinä kehittämistarpeina kyselyyn vastanneet työntekijät näkivät yhteistyön lisäämisen tarpeen erilais- ten tapaamisten ja palaverien osalta.

”Ei ole pahaksi, että tuntisimme toisiamme - Lastensuojelun ”paha stigma” voisi poistua.”

Vaikka moniammatillinen yhteistyö onkin lisääntynyt viime vuosien aikana, vastauksissa näkyi hallin- nonalakohtainen viranomaistoiminta, jossa kukin hallinnonala tarjoaa oman järjestelmän lähtökohdista, sektorikohtaisesti toimialaansa kuuluvia julkisen sektorin palveluita asiakkaalle tietämättä tai tuntematta toistensa toimintaa.

”Jos lastensuojelun työntekijät olisivat tuttuja, olisi kynnys konsultointiin ja kysymyksiin ma- talampi.”

Kysyttäessä, onko työntekijöillä riittävästi tietoa lastensuojelusta, eri ammattialojen välillä oli jonkin verran eroja. Riittävästi tietoa kokivat omaavansa lähinnä koulun sosiaalityön, aikuissosiaalityön ja koulun terveydenhuollon vastaajat. Sosiaalialan tietoa sisältävät internetosoitteet olivat tuttuja perheneuvolan, koulun sosiaalityön, aikuissosiaalityön, kouluterveydenhuollon sekä varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Osoitteet olivat vieraampia äitiysneuvolan sekä opetustyön vastaajille.

Lapsia koskevat huolet ja niiden käsittely

Noin puolet vastaajista kertoi, että heillä nousee huoli lapsesta tai perheestä lähinnä satunnaisesti. Huolen nouseminen useammin on yleisempää erikoissairaanhoidossa kuin muissa organisaatioissa. Yhteistyötaho- jen vastaajista noin puolet oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Pyynnön lastensuojelutarpeen selvittämisek- si perheen kanssa oli tehnyt vain pieni osa vastaajista.

”On tilanteita, jolloin on olo, että jotain pitäisi tehdä, mutta ei vielä ilmoitusta tai pyyntöä, silloin tarvittaisiin palveluohjausta.”

Huolen puheeksi ottamisessa olikin nähtävissä haasteita: miten huoli otetaan puheeksi ja millä keinoin asioihin voidaan puuttua varhaisessa vaiheessa. Erityisesti nämä asiat korostuivat varhaiskasvatuksen vas- tausten osalta.

Konsultaation tarve

Konsultaatioapua lastensuojelusta koettiin tarvittavan satunnaisesti. Konsultaatioapua on saatu jonkin ver- ran tai riittävästi, kun sitä on pyydetty. Murto-osa vastaajista totesi, että he eivät ole yrityksistään huolimatta saaneet konsultointiapua. Yleisin syy konsultaatioavulle on tilanne, jossa lapsi on jo lastensuojelun asia- kas ja työntekijä haluaa toimintaohjeita lapsen ja hänen perheensä kanssa toimimiseen. Konsultaatioapua on tarvittu myös, kun on mietitty lastensuojelutoimenpiteiden tarpeellisuutta ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Yhteistyön tiivistämiselle tarvetta

Tiiviimpää yhteistyötä oman työpaikan ja lastensuojelun välille toivoi suurin osa vastaajista. Vastauksista nousi vahvimpana esiin tarve yhteistyölle tilanteessa, jossa lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi on sijoit- tettu päivähoitoon lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Varhaiskasvatuksen työntekijät toivoivat, että

heille annettaisiin enemmän tietoa tilanteista, jotta he osaisivat paremmin toimia lapsen ja perheen hyväksi sekä omalta osaltaan arvioida tuen riittävyttä. Yhteistyön tiivistämistä tarvittaisiin myös silloin, kun suunnitellaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä ja tilannetta ilmoituksen tekemisen jälkeen.

Yhteistyötahot toivoisivat lastensuojelulta tietoa siitä, mitä ilmoituksen jälkeen on tapahtunut.

”Tiedon saantia lastensuojelulta ja sos. puolelta pitäisi helpottaa, jos kerran sille on perusteltu syy.”

Erityisesti terveydenhuollosta ja koulun opetustyöstä toivottiin, että lastensuojelu kertoisi yhteiselle asiakasperheelle tarjotuista palveluista myös ilmoittajataholle, jotta ilmoittaja ei jäisi epätietoisuuteen lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen.

Yhteistyökyselyyn vastanneet työntekijät haluaisivat osallistua lastensuojelun tarpeen selvittämiseen monin tavoin. Suurin osa toivoi, että heidät kutsuttaisiin lastensuojelun tarpeen selvittämisen aloitustapaamiseen tekemänsä ilmoituksen tai pyynnön perusteella.

”Kyllä mielestäni lastensuojelulla olisi mahdollisuus kutsua minua vastavuoroisesti kertomaan omaa ammatillista näkemystäni siitä, mitä jokin perheen/vanhempien tilanne/sairaus on lasten psyykkisen turvallisuuden ja kehityksen kannalta.”

Tapaamiseen osallistumisen mahdolliseksi esteeksi ilmoitettiin aikatauluongelmat. Aloituspalaverin lisäksi he haluaisivat olla mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa annettavia tukitoimia. Yhteistyötahot ovat valmiita olemaan mukana yhteisissä palavereissa kertomassa lapsen tilanteesta oman ammattinsa näkökulmasta, joka lisäisi keskinäistä tiedonvaihtoa.

”Olisi mukavaa olla yhtenä tärkeänä lenkinä moniammatillisessa yhteistyössä näissä tapauksissa. Perheen ja lapsen kanssa yhteistyössä olevat ammattilaiset kokoontuisivat yhteen ja mietittäisiin yhdessä niitä apukeinoja, joita juuri tämä perhe ja lapsi tarvitsee. Kaikki olisivat tasavertaisia tässä keskustelussa ja antaisivat oman ammatillisen panoksensa tähän. Kuitenkin kaikkien ammattilaisten tarkoituksena on auttaa mahdollisimman hyvin lasta ja perhettä.”

Yhteistyöhön liittyvät toiveet ja kehittämistarpeet

Vastaajat haluaisivat lisää tietoa ja koulutusta lastensuojeluun liittyvistä asioista, muun muassa oman alueen lastensuojelukäytännöistä ja ajankohtaisasioista. Tietoa halutaan myös lastensuojelulaista, sitä koskevista muutoksista ja viranomaisten välisestä yhteistyöstä. Vastaajat toivoivat käytännön toimintamalleja lastensuojelullisiin tilanteisiin: lastensuojelutarpeen tunnistamiseen ja siihen, milloin lastensuojeluilmoitus tulisi tehdä. Miten tulee toimia, kun huoli nousee ja mitkä ovat varhaisen puuttumisen keinot. Vastaajat haluaisivat tietää myös asiakkuuden kriteerit ja mitkä ovat oman kunnan lastensuojelun kautta tarjolla olevat palvelut. Koulutusta halutaan erityisesti viranomaisten välisestä yhteistyöstä sekä lastensuojelulaista ja sen muutoksista.

Yhteistyön parantamiseksi vastaajat toivoivat, että lastensuojelu tekisi itseään tunnetummaksi ja näkyvämmäksi.

”Lastensuojelun byrokratian rattaista, lainsäädännöstä toiminnan suhteen olisi hyvä tietää”.

He toivoivat, että lastensuojelu lisäisi tiedotusta asiakkaan asioista. Yhteisten asiakkaiden asioissa tulisi olla enemmän yhteisiä tapaamisia ja tiedon jakamista. Ehdotuksena oli, että lastensuojelu tekisi esimerkiksi säännöllisiä konsultaatiokäyntejä yhteistyökumppaneiden toimipaikkoihin. Yhteistyölle tulisi laatia yhteiset toimintatavat ja pelisäännöt. Yhteistyötä selkiyttävää toimintamallia toivoi suurin osa vastaajista. Toimintamallin toivottiin olevan selkeä, yksinkertainen ja kirjallinen.

”Selkeä kirjallinen ohjeistus, jossa vastuut ja tehtävät on jaettu selkeästi.”

Tahtotilaa tulisi hyödyntää

Yhteistyökyselyn vastauksissa korostui erityisesti, että eri yhteistyötahoilla on sekä ammattitaitoa että tahtotilaa yhteistyön tekemiseen ja sen kehittämiseen lastensuojelun kanssa. Kehittäminen ja siihen liittyvät muutokset näkyivät vastauksissa henkilöstön motivoitumisena ja sitoutumisena uusien asenteiden ja toimintatapojen oppimisessa. Vastauksista on tulkittavissa, että peruspalveluissa ilmoituksenteon kynnyksellä on

edelleen korkea ja huolen puheeksi ottamiseen liittyy haasteita. Vastajailla on epätietoisuutta siitä, mitä ja milloin asiat tulee ottaa puheeksi perheen kanssa. Kyselyyn vastanneiden eri tahojen määrä sekä vastausten positiivinen ja arvostava sävy suhteessa lastensuojeluun yllätti positiivisesti. Yhteistyötahojen halu ja suuri valmius yhteistyöhön voidaan vastausten perusteella todeta olevan kyselyn keskeinen tulos. Tähän valmiuteen on syytä tarttua ja hyödyntää eri asiantuntijoiden osaamista monialaisessa arvioinnissa suhteessa lapsen etuun. Monialainen yhteistyö ei kuitenkaan käynnisty itseksensä, vaan sujuvan yhteistyön taustalla tarvitaan koulutusta ja kyse on myös työprosessien johtamisesta, joka on olennaisen tärkeä asia.

Lastensuojelun työntekijät **reflekoivat kyselyvastauksia omista työpajoissaan** ja totesivat muun muassa, että yhteistyötahoille tulee antaa lisää faktatietoa lastensuojelusta sekä korostaa, kuinka paljon peruspalvelut voivat antaa varhaista tukea ennen lastensuojelua. Heille vahvistui vastausten perusteella, että lastensuojeluilmoituksen tekijän tulee ottaa aktiivisemmin mukaan selvittämiseen aina kun se on mahdollista. Myös yhteydenpitoon luvattiin kiinnittää huomiota, koska jo yksi puhelukin voi olla merkittävä ja luoda mahdollisuuden jatkotyöskentelylle. Lastensuojelun työntekijät korostivat vastavuoroista ja reflektivoavaa yhteistyötä:

”Ollaan vastavuoroisesti yhteistyössä; kaikilla tahoilla opittavaa toisten toimintatavoista ja mahdollisuuksista! Mitkä ovat päivähoidon tukitoimet, mitkä terveystarkastuksista saatavat tiedot. Nyt on mielikuvia siitä, miten toimitaan. Kun on väärää käsityksiä, saatetaan asiakkaalle tuottaa pettymys, kun annetaan väärää tietoa. Asiakas ei ymmärrä, ettei luvattu asia ole ollut alun perinkään mahdollista. Pettymysten jälkeisiin ”paikkauksiin” menee liikaa aikaa.”

Yhteiset työpajat – mitä niissä opittiin?

Yhteistyökyselyssäkin keskeisenä nousseeseen yhteistyön tarpeeseen vastattiin kutsumalla alueellisesti lastensuojelun keskeiset yhteistyökumppanit: äitiys- ja lastenneuvolan, sivistystoimen ja kouluterveydenhuollon sekä varhaiskasvatuksen työntekijät organisaatioittain yhteisten pöytien äärelle lastensuojelun työntekijöiden kanssa.

Yhteistyötapaamisissa² kerrottiin lyhyesti LasSe-hankkeen toimesta yhteistyökyselyn keskeisistä tuloksista sekä avattiin lastensuojelun ja yhteistyökumppanina toimivan organisaation työskentelyn prosessia. Tapaamisten pääpaino oli yhteisen yhteistyötaajuuden virittämisessä sekä informaation jakamisessa puolin ja toisin. Sekä lastensuojelun että yhteistyötahon edustajat kiteyttivät oman toimialansa ydinprosessin sekä yhteistyön onnistumisten ja haasteiden paikat. Yhteistyötapaamisissa selkeytettiin ja avattiin toiveita yhteistyön kehittämiseksi sekä vastattiin kyselyssä esille nostettuihin askarruttaviin kysymyksiin. Tapaamisissa sovittiin jatkoaskeleista ja toimintavoista, siitä miten edetään ja kuka ottaa mistäkin asiasta vastuun.

Tapaamisilla vastattiin myös 1.4.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain (1301/2014) haasteeseen miettimällä yhteisiä toimintamalleja ja -käytäntöjä, joilla voidaan vähentää toimijoiden työmäärää päällekkäisen työn osalta sekä saada sujuvuutta tiedonvaihtoon viranomaisten välille.

Yhteistyökumppaneiden toiveet lastensuojelulle

Neuvolan ja lastensuojelun yhteistyötapaamisissa korostui erityisesti ehkäisevän perhetyön merkitys ja mahdollisuus tukea perheitä varhaisessa vaiheessa. Neuvolan terveydenhoitajan ja perhetyöntekijän työparityöskentelyn mahdollisuus ja -käytänteet nousivat keskustelussa esille. Edellisellä hankekaudella työste-

---

² Tapaamiset järjestettiin Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueella, Kuntayhtymä Kaksineuvoisessa ja Seinäjoen kaupungissa. Lisäksi erikoissairaanhoidon lasten- ja nuorisopsykiatrian tapaaminen järjestettiin Seinäjoella yhteistyössä Seinäjoen kaupungin lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Yhteistyötapaamisissa kohdattiin yhteensä 314 työntekijää.

tyn Monialaisen tuen polku 4-8v. -mallinnuksen³ hyödyntäminen ja käyttöönotto nähtiin alueellisesti tärkeänä.

Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyötapaamisissa keskeisimpinä asioina nousivat esille lastensuojelun konsultaatiomahdollisuus matalalla kynnyksellä ja ilmoittajatahon mukaan kutsuminen lastensuojelun tarpeen selvittämisen aloitustapaamiseen. Ohjeistusta toivottiin selkeytettävän, kun lapsi tulee päivähoidon lastensuojelun tukitoimena. Tiedottaminen muun muassa lastensuojelusta ja matalan kynnyksen tukimuodoista esimerkiksi päivähoidon syystiedotteessa nähtiin tärkeäksi.

Sivistystoimen ja lastensuojelun yhteistyötapaamisissa keskusteltiin niin ikään huolen puheeksi ottamisesta, ilmoittajatahon mukana olosta ensimmäisessä tapaamisessa, säännöllisistä yhteistyötapaamisista ja tiedottamisesta sekä Huolipolku yläkouluikäisille -mallinnuksen hyödyntämisestä alueiden tarpeisiin.

Lastensuojelun toiveet yhteistyökumppaneille

Lastensuojelun työntekijät toivoivat erityisesti, että heihin otetaan rohkeasti yhteyttä (esim. nimellä tai nimettömästi), miten pitäisi tehdä ja toimia lastensuojelullisissa asioissa. Työntekijät korostivat, että heitä voi konsultoida matalalla kynnyksellä. Järvi-Pohjanmaan ja Kuusiokuntien sekä Seinäjoen lastensuojelun työntekijöiden omissa työpaikoissa pohdittiin monialaista yhteistyötä lastensuojelun tarpeen selvittämisessä, sen mahdollisuuksia ja haasteita sekä sitä, miten yhteistyökumppanit saadaan mukaan yhteistyöhön.

Lastensuojelun työntekijät nostivat tärkeimpinä monialaisuuden onnistumisen liittyvinä tekijöinä esiin luottamuksen ja arvostuksen toimijoiden kesken sekä tärkeyden ymmärtää eri toimijoiden vastuualueet ja toimintatavat. Haasteina nostettiin esiin salassapitosäännökset, joihin tulisi saada joustavuutta ja selkeyttä, sekä ajalliset resurssit tehdä yhteistyötä. Yhteistyön tekemiseen vaaditaan myös lastensuojelun työntekijöiden näkökulmasta koulutusta, jonka kautta toimintamallit ja mahdollisuudet avautuisivat. Yhteistyötä eteenpäin vievänä asioina nähtiin se, että ilmoittajataho otetaan mukaan aloituspalaveriin ja mahdollisuuksien mukaan laajemmin lastensuojelun tarpeen selvittämiseen. Keskustelussa nostettiin esille, että lastensuojelun näkökulma tulisi sisällyttää peruspalveluiden arkeen jo koulutusvaiheesta lähtien. Yhteyttä tulisi pitää matalalla kynnyksellä sekä järjestää säännöllisiä tapaamisia, joissa keskusteltaisiin työtavoista ja prosesseista. Myös tutuksi tuleminen toimijoiden kesken nähtiin yhtenä tärkeänä yhteistyötä edistävänä tekijänä.

LasSe-hankkeen aikana Pohjanmaalla, Vaasassa, kokeiltiin lastensuojelun ja erikoissairaanhoidon lastenpsykiatrin välistä työparityöskentelyä. Työskentelyyn osallistui kolme työntekijää lastenpsykiatrialta ja kolme työntekijää lastensuojelusta. Työskentely käynnistyi perheen luvalla, kun lastenpsykiatrialta tehtiin lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelun työntekijällä oli lastenpsykiatrian työntekijä työparina selvittämissä prosessin alusta loppuun saakka. Kokeilu todettiin hyväksi ja toimivaksi ratkaisuksi, jota jatkettiin kokeilun jälkeen. Asiakkaiden palautteina välittyi se, että asioista oli helpompi puhua, kun työskentelyssä oli mukana tuttu työntekijä lastenpsykiatrian yksiköstä. Asiakkaat kokivat, että asioihin tuli erilaisia näkökulmia ja tilanteesta saatiin syvempi kuva. Työntekijöiden mielestä kokeilu toimi hyvin ja hyödytti perheitä. Erityisesti tiedon jakaminen ja jatkosuunnitelmat helpottuivat. Toimijatahot kuuluivat perheiden näkemykset ja ajatukset samanaikaisesti. Perheet saivat nopeamman ja kokonaisvaltaisemman avun ja tuen. Tässä toteutui monialaisen työn ydinajatus: Vuorovaikutustilanteessa eri organisaatioiden työntekijät täydensivät omalla asiantuntijuudellaan toisen ammattikunnan asiantuntijuutta saavuttaen yhteisen tavoitteen.

Sovitut käytännöt

Työpaikoissa sovittiin yhdessä hyviä käytäntöjä ja avattiin niiden keskeisiä sisältöjä. Seuraavassa taulukossa (taulukko 2) on kootusti yhteistyön hyvät käytännöt.

---

³ Monialaisen tuen polku 4-8v ja Huolipolku yläkouluikäisille -mallinnukset on työstetty ELLA Etelä-Pohjanmaan lapsiperhepalvelu-kehittämishankkeessa 2011–2013. Mallinnukset löytyvät sähköisesti Seinäjoen kaupungin Internet-sivuilta.

Taulukko 2. Yhteistyön hyvät käytännöt LasSe-hankkeessa

Konsultaatio	<p>Lastensuojelulla on sekä virka-aikainen että virka-ajan ulkopuolinen päivystysnumero konsultaatiota varten.</p> <p>Lastensuojelun työntekijät pitävät puhelinajoista kiinni ja yhteydenottajalle soitetaan takaisin.</p> <p>Konsultaation sisältöön ja laatuun kiinnitetään huomiota neuvomalla, ohjeistamalla ja antamalla tietoja soittajalle. Konsultointi tehdään kertomatta lapsen henkilötietoja.</p>
Lastensuojeluilmoituksen tekeminen	<p>Ilmoituksen tekijää ohjeistetaan kirjaamaan ilmoituksen omat yhteystietonsa tarkasti (nimi, sähköposti ja puhelinnumero) sekä huolen ja mitä sen suhteen on jo tehty.</p> <p>Ilmoittajaa ohjeistetaan keskustelemaan huolesta / ilmoituksen tekemisestä lapsen ja huoltajien kanssa.</p> <p>Lapsen pahoinpitelyn- ja seksuaalisen hyväksikäytön epäilyissä ohjeistetaan yhteistyötahoa tekemään lastensuojeluilmoitus ja konsultoimaan poliisia / tekemään ilmoitus poliisille. Ilmoittajalle korostetaan, että tässä tapauksessa huolesta ja ilmoituksen tekemisestä ei keskustella perheen kanssa.</p>
Ilmoituksen vastaanottokäytännöt	<p>Ilmoittajaan otetaan yhteyttä ja kerrotaan ilmoituksen vastaanottamisesta. Samalla ilmoitetaan myös lapsen asioista vastaavan työntekijän nimi ja yhteystiedot. Ilmoittajalle kerrotaan, miten asiassa edetään sekä se, että ilmoittaja kutsutaan ensimmäiseen tapaamiseen avaten, mitä se tarkoittaa.</p>
Ilmoittajatahon kutsuminen mukaan aloitustapaamiseen	<p>Aloitustapaamisessa tavataan huoltajat ja lapsi. Aloitustapaamisessa kerrotaan lastensuojelusta ja selvittämisen prosessista.</p> <p>Myös ilmoittajataho, erityisesti ne viranomaiset, jotka lapsi tuntee ja joihin hän luottaa, kutsutaan mukaan aina aloitustapaamiseen. Ilmoituksen tehneellä työntekijällä on paljon asiantuntemusta ja tietoa muun muassa lapsen kehityksestä ja sosiaalisista suhteista, joita hän on valmis tuomaan keskusteluun perheen auttamiseksi ja tukemiseksi. Aloitustapaamisessa sovitaan sekä yhteistyöstä että mahdollisesta työparityöskentelystä ilmoittajan kanssa.</p>
Muut työpajoissa sovitut asiat	<p>Tapaamisissa sovittiin yhteistyötahojen kanssa sektorikohtaisista toimintakäytännöistä, kuten asiakkaan ohjauksesta varhaiseen tukeen, työparityöskentelystä ja yhteisistä kotikäynneistä (muun muassa terveydenhoitaja ja perhetyöntekijä) sekä toimintaohjeista, kun lapsi on esimerkiksi päivähoitossa lastensuojelun avoimuuden tukitoimenpiteenä. Lisäksi sovittiin, että Huolipolku yläkouluikäisille ja Monialaisen tuen polku 4-8-vuotiaille -mallinnukset otetaan käyttöön ja/tai muokataan alueellisiin tarpeisiin.</p> <p>Yhteistyötä jatketaan olemassa olevissa foorumeissa tai kutsutaan tarvittavat työntekijät ja esimiehet erilliseen palaveriin.</p>

	Lastensuojelusta tavataan ja tiedotetaan yhteistyötahoja säännöllisesti muun muassa lastensuojelun ajankohtaisasioista, palveluista ja käytännöistä.
--	--

Työpajoista innostusta ja varmuutta omaan työhön

Yhteistyötapaamisista välittyi puheliaisuus, innostus yhteisestä työstä ja suora puhe. Palautteista, joita osallistujat antoivat, välittyi tärkeänä viestinä muun muassa se, että tapaamisissa saatiin tietoa lastensuojelusta, sekä varmuutta ja rohkeutta puuttua ja ottaa huoli puheeksi. Toimijoita helpotti myös tietoisuus siitä, että haastavien asioiden kanssa ei ole yksin, vaan lastensuojelun työntekijöitä voi konsultoida matalalla kynnyksellä. Monialainen yhteistyö vaatii toimijoiden keskinäistä tutustumista ja sitä, että saadaan tietoa muiden tahojen työstä. Tapaamiset lähensivätkin palautteiden perusteella yhteistyötahoja: kohdattiin ja tultiin tutuiksi. Yhteistyön tekemisen merkitys ja sen kehittämisen tärkeys korostui.

Yhteistyötapaamisiin osallistuneet työntekijät avasivat monialaista yhteistyötä omista lähtökohdistaan

Monialainen yhteistyö koettiin olevan sujuvaa silloin, kun yhteistyötä vie eteenpäin luottamus, aito kiinnostus ja yhteinen intressi. Sujuvan yhteistyön taustalla on kyse työprosessin johtamisesta, joka koettiin olennaisen tärkeäksi asiaksi. Monialainen yhteistyö nähtiin myös persoonakysymyksenä. Usein sen tekeminen kumuloituu johtajaan:

”Sitoutuminen edellyttää, että ... ylin johto on myös mukana.”

Yhteistyön tekemiseen vaikuttavat myös historia sekä käytännöt ja tavat, joita on totuttu noudattamaan:

”Neuvolan kanssa yhteistyössä on tapahtunut edistymistä. Työskentelylle on myös oma historiansa Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet -Kaste kehittämishankkeessa tehdyn yhteistyön myötä. Neuvolan toimijoiden kanssa tehdään yhteisiä kotikäyntejä ja konsultoidaan puolin ja toisin. Puheeksiottaminen ja yhteinen tekeminen on muuttunut”

Johtopäätökset

Kehittämistyön tulosten perusteella lastensuojelun yhteistyötahoilla on selkeää halua ja tahtotilaa kulkea asiakkaiden rinnalla auttaen heitä yhdessä lastensuojelun työntekijöiden kanssa haastavissa ja monimutkaisissa lastensuojelullisissa tilanteissa. Kehittämistyön prosessin eri vaiheet: koulutukset, kysely ja yhteistyötapaamiset tuottivat hyvää informaatiota monialaisen yhteistyön merkityksestä, yhteistyötahojen valmiudesta siihen sekä toimintamalleja ja sopimuksia yhteistyön tekemiseen.

Niiden yhteistyötahojen, jotka ovat lähellä lapsen luontaisissa kehitysympäristöissä, mukaan ottaminen arviointityöskentelyyn on kehittämistyön tulosten perusteella ensiarvoisen tärkeää suhteessa asiakkaiden tilanteiden selkeyttämiseen haastavissa elämäntilanteissa. Yhteistyötahoilla on käsitys lapsesta ja tietoa hänen kehityksestään, mikä on olennaista lastensuojelun tarpeen arvioinnissa ja jota yhteistyötahot ovat halukkaita jakamaan. Yhteistyön tekeminen ja mahdollisuuksien mukaan toteutettava työparityöskentely lisäävät parhaimmillaan lastensuojelun resursseja. Olemassa olevaa tietoa saadaan esille dialogisessa prosessissa asiakkaiden, lastensuojelun ja heidän yhteistyötahojen kanssa – yhdessä niiden toimijoiden kanssa, jotka tukevat lasta, nuorta ja perhettä heidän arjessaan.

Monialaisessa arvioinnissa tavoitteena onkin työn todellinen tekeminen yhdessä, ei pelkästään kirjallisten lausuntojen antaminen tai tiedustelupyyntöihin vastaaminen. Monialainen yhteistyö vaatii kuitenkin vielä vahvaa asenne- ja toimintakulttuurin muutosta, vaikka yhteistyökumppaneita on jo otettu mukaan arviointityöstelyyn hyvin kokemuksiin, hyödyntäen olemassaolevaa tietoa ja osaamista puolin ja toisin.

Lastensuojelun haastavien ja monimutkaisten ongelmien ratkaiseminen vaatii monialaista yhteistyötä ja toimijoilta sellaista tietämystä, joka ei sijoitu yhdelle tieteen- ja ammattikohtaiselle asiantuntemusalueelle (Launis 1997). Monialainen työskentely ei muodostu itsestään työntekijöiden välille, vaan siihen on panostettava. Monialaisen yhteistyön tekeminen edellyttää koulutusta ja harjoittelua. Toimiakseen se edellyttää tiivistä vuoropuhelua työntekijöiden kesken, rohkeutta luopua omista tieteenala- ja ammattikohtaisesta rajoista ja oikeanlaista asennetta ylittää ne sekä kykyä jakaa osaamista, oppia toisilta ja ratkaista ongelmia yhdessä.

Monialaista yhteistyötä toteuttaakseen eri organisaatioiden työntekijöiden on oleellista tietää ja tiedostaa sekä oman työn ydinprosessi ja oma asiantuntijuus rajoineen että toisten asiantuntijoiden ydinprosessi. (Launis 1997). Tietoisuus toisen organisaation / työntekijän työstä ja tehtävistä on monialaisen yhteistyön osalta ensiarvoisen tärkeää. Tietojen päivittäminen jatkuvasti ja sovitusti on tärkeää, mikä kyselyvastauksissa ja yhteistyötapaamisissa nousi esille. Kunnioitus ja arvostus saavutetaan yhteisen työn ja tuntemuksen avulla.

Monialaisessa yhteistyössä on huomioitava myös se, että palvelujärjestelmien rakenteet tulee olla riittävän toimivat ja selkeät, että yhteistyö toimii eri organisaatioiden välillä. Tämä vaati edelleen esimiestason keskustelua, palvelujärjestelmien ja palveluiden yhteensovittamista. (Perälä ym. 2012). Haasteena tietyissä kohdissa tulee vastaan myös palvelujen mahdollistuminen rahoituksen osalta sekä eri asiantuntijoiden välinen ”valtakamppailu”. Vaikka ammattiryhmät täydentävät toistensa asiantuntijuutta, he myös kilpailevat samoista resursseista (Hytönen 2012).

Auli Romppaisen (2015) opinnäytetyön tutkimustulokset ovat tiiviissä vuoropuhelussa kehittämistyön tulosten kanssa. Romppaisen tutkimuksen tuloksista nousee erityisesti esille lastensuojelun monialaista yhteistyötä estävät ja edistävät tekijät, joita liittyvät sekä hallinnon rakenteisiin että toiminnan organisoitumisesta sopimiseen. Yhteistyötä edistävinä tekijöinä Romppainen nostaa esille lastensuojeluilmoituksen tekijän mukaan ottamisen aloitustapaamiseen, riittävän ajan ja työmäärän resursoimisen, olemassa olevien palvelujen hyödyntämisen sekä esimiehen roolin yhteistyön käynnistäjänä ja koordinoijana. Yhteistyötä edistävät myös toimintakäytänteet, kuten vastuukysymyksistä ja työnjaosta sopiminen. Kuten kehittämistyön prosessissa, myös tutkimuksessa oleellisena tekijänä yhteistyön edistäjänä nousee esille tiedonkulku ja siihen liittyvä sopimuksellisuus. Yksilötason suhteina edistävinä asioina mainitaan mm. tiedon jakaminen, yhteistyön merkityksellisyys ja luottamuksellisuus. Nämä sisältävät lastensuojelun työntekijöiden tavoitettavuuden, konsultoinnin, ja sen, mitä lastensuojeluilmoituksen jälkeen tapahtuu. Estävinä tekijöinä Romppainen (2015) näkee tutkimustulosten valossa resursseihin, organisoitumiseen ja rajaamiseen liittyvät asiat, kuten jonot palveluihin, hitaan reagoinnin, aikataulujen yhteensovittamisen, kiireen, työmäärän suuruuden ja vähäiset henkilöstöresurssit. Yhteistyötä estävinä tekijöinä tutkimuksessa nähtiin toimintarakenteisiin ja tapoihin liittyvät haasteet, jotka johtavat epäselviin toimintakäytänteisiin. Rajaamista kuvaavat huolen puheeksi ottaminen, lastensuojeluilmoitusten tekemättä jättäminen tai delegointi esimiehille, vastuunottamisen pakoilu sekä asiakkaiden pallottelu. Myös aiemmin mainitut valtakysymykset nähtiin olevan yksi yhteistyötä estävä tekijä. Yksilötason suhteista mainitaan tiedon jakamiseen liittyvät ongelmat sekä kunnioituksen, arvostuksen ja luottamuksen puute, jotka aiheuttavat muun muassa epä tietoisuutta ja epärealistia odotuksia.

Kehittämistyön prosessi osoitti toteen ennako-oletuksen siitä, että monialaisen työn kehittäminen tulee olemaan haasteellista, mutta antoisaa ja monivivahteista. Haasteena eteen nousi muun muassa yhteistyökumppaneiden suuri määrä suhteessa lastensuojelun työntekijöiden resursseihin; miten kohdataan kaikki toimijat, miten saadaan yhteinen toimintamalli ja käsitys monialaisesta yhteistyöstä hankekauden aikana.

Työskentely on saanut toimijoissa aikaan pohdiskelua työn uudenlaisen toteuttamisen osalta. Myös itse-kriittinen pohdinta on käynnistynyt. Vaikka monialaisen yhteistyön eteenpäin vieminen on ollut haastavaa ja hidasta, on yhteistyön tavoissa menty eteenpäin. Hankekunnissa yhteistyötä on tiivistetty, tehty tarvittavia ja mahdollisia suunnanmuutoksia. Monialaisessa arvioinnissa on kiinnitetty huomiota erityisesti konsultointipuheluiden sisältöön ja laatuun, jotta konsultioija saa tarvitsemansa tiedot, neuvoja ja ohjeita. Lastensuojeluilmoituksen tekijälle ilmoitetaan, että hänen tekemänsä ilmoitus on vastaanotettu ja käsitellyssä. Ilmoituksen tekijä tai erityisesti ne viranomaiset, jotka lapsi tuntee ja joihin hän luottaa, kutsutaan pääsääntöisesti aloitustapaamiseen. Aloitustapaamisessa saman pöydän äärellä pystytään huomioimaan perheen

tilanne hyödyntäen toisen ammattilaisen asiantuntemusta. Yhdessä voidaan tarkentaa ja sopia toimijoiden roolit. Tärkeää on tehdä työtä yhdessä perhettä tukien, ei päällekkäin tai pois lähettämisen kulttuurin hengessä. Tarvittaessa tehdään yhteisiä kotikäyntejä esimerkiksi neuvolan terveydenhoitajan ja lastensuojelun perhetyöntekijän kesken. On tehty myös selkeitä sopimuksia ja toimintaohjeita, miten toimitaan esimerkiksi silloin, kun lapsi tulee päivähoidon lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Myös yhteistyötahojen säännöllinen tapaaminen on käynnistynyt yhteistyötapaamisten jälkeen. Lastensuojelun toimijat ovatkin kertooneet, että hankeprosessista on ollut hyötyä myös laajemmin lastensuojelun eri prosesseihin, ei pelkästään arviointivaiheeseen.

Kehittämisprosessi opetti, että vaikka yhteistyötahot ovat valmiita yhteistyöhön, on yhteistyöstä sovittava tarkasti ja avattava esimerkiksi työparityöskentelyn ja erityisesti vastuukysymysten osalta. Työparityöskentely näyttäisi olevan luontevaa ja helpommin toteutettavaa lastensuojelun ja muun sosiaalityön eri toimijoiden välillä. Tällöin on kyse jaetusta professiosta sekä yhteisestä työorientaatiosta ja kielestä. Vaikka yhteistyökyselyn vastauksissa ja yhteistyötapaamisissa nousi esille yhteistyötahojen halu ja tahtotila muun muassa työparityöskentelyyn, nousi vastaavasti esille, että osalla yhteistyötahoista on haasteita ottaa lapsesta noussutta huolta puheeksi perheen kanssa. Lastensuojeluilmoituksen tekemistä jopa väistellään tai lausuntopyyntöön ei uskalleta kirjata kaikkia oleellisia asioita. Kyse lienee muun muassa pelosta ja vastuunottamisen haasteellisuudesta vaikeissa asioissa. Myöskään työntekijän peruskoulutuksessa ei ole keskitytty näihin asioihin. Tämä tulee näkyviin erityisesti haastavien asiakastilanteiden työparityöskentelyssä, jossa lastensuojelun työntekijän ja hänen työparinsa tulee luottaa toisiinsa.

Esimiesten ja johdon tuki monialaisen arviointityöskentelyn mahdollistajana on yhteistyön toimivuuden osalta oleellista. Työparityöskentely eri organisaation työntekijän kanssa vaatii keskustelun ja sopimisen käytännöistä organisaatioiden johtajien kesken. Toimintakäytännöistä, yhteistyön tavoista ja kohtaamisista tulee sopia, niin että yhteistyöstä saadaan jouhevaa ja pitkäjänteistä. Tiedonkulkuun, luottamuksen rakentamiseen ja yhteistyön merkityksellisyyteen tulee kiinnittää huomiota.

Lastensuojelupalveluita monialaisesti kehitettäessä tulee huomioida myös asiakaskeskeys ja osallisuus. Asiakkaiden kokemusten ja näkökulmien avulla saadaan palveluista asiakkaita parhaiten palvelevia. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) keskeisinä lähtökohtina ovatkin asiakkaiden yhdenvertaisuuden turvaaminen ja osallisuuden edistäminen sekä viranomaisten välisen yhteistyön ja monialainen työotteiden tiivistäminen. Monialainen yhteistyö vaatii siis rakenteiden integroinnin lisäksi asiakaskeskeytyksen näkemistä ja asiakkaan kuulemistä sekä herkkiä tuntosarvia, reflektointia, jatkuvaa oppimista ja itsekriittisyyttä. Hyvin toimiessaan monialainen yhteistyö kantaa hedelmää ja on sekä asiakkaan, meidän yhteisen kuntalaisen, että työntekijän etu.

VINKIT JA OPIT

- Lastensuojelun tarpeen arviointia tehtäessä on tärkeää hyödyntää yhteistyötahoilla olevaa tietoa lapsesta
- Arviointia tulee toteuttaa dialogisessa prosessissa asiakkaiden, lastensuojelun ja yhteistyötahojen kanssa – yhdessä niiden toimijoiden kanssa, jotka tukevat lasta, nuorta ja perhettä heidän arjessaan. Parhaimmillaan eri alojen työntekijät täydentävät omalla asiantuntijuudellaan toisen ammattikunnan asiantuntijuutta
- Arviointi voidaan tehdä työparina myös yhdessä yhteistyötahon kanssa
- Eri organisaatioiden työntekijöiden on oleellista tietää ja tiedostaa oman työn ydinprosessi ja oma asiantuntijuus sekä toisten asiantuntijoiden ydinprosessi.
- Tietojen päivittäminen toisen työstä ja sen sisällöistä on tärkeää
- Yhdessä sovitut ja kirjatut käytännöt helpottavat yhteistyön tekemistä

Lähteet

- Hytönen, Pauliina (2012) Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muovautuminen ja moniammatillinen Yhteistyö. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40991/urn:nbn:fi:juu-201302261271.pdf?sequence=1>.
- Isoherranen, Kaarina (2004) Moniammatillinen yhteistyö. Porvoo: WSOY
- Isoherranen, Kaarina (2012) Uhka vai mahdollisuus moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:18: Helsingin yliopisto. Saatavilla osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/37493>.
- Kontio, Mari (2010) Moniammatillinen yhteistyö. TUKEVA -hanke, Oulu.
- Launis, Kirsti (1997) Moniammatillisuus ja rajojen ylityksen asian-
tuntijatyössä. Teoksessa Juhani Kirjonen, Pirkko Remes & Anneli Eteläpelto (toim.) (1997) Muuttuva asiantuntijuus. (s. 122–133). Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto
- Lavikainen, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina (toim.) (2014) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto. Saatavilla osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISB_N_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1.
- Perälä, Marja-Leena & Halme, Nina & Nykänen, Sirpa (2012) Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteensovittava johtaminen. Saatavilla osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90893/THL_OP_A019_2012web.pdf?sequence=1.
- Pärnä, Katariina (2012) Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Väitöskirja. Turun yliopisto. Saatavilla osoitteessa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77506/AnnalesC341Parna.pdf>.
- Romppainen, Auli (2016) Tangoon tarvitaan kaksi. Moniammatillista yhteistyötä edistävät ja ehkäisevät tekijät lastensuojelutarpeen selvitystyössä Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla osoitteessa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97348/GRADU-1434027658b.pdf?sequence=1>.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Saatavilla osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.
- Toimiva lastensuojelu. Selvitystyöryhmän loppuraportti (2013) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19 Saatavilla osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126183/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1.
- Tuomela-Jaskari, Sirpa (2015) Yhteistyökyselyn tulokset pohjana yhteiselle työskentelylle ”ei ole pahaksi, että tuntuksimme toisiamme - lastensuojelun ”paha stigma” voisi poistua.” Raportti 5/2015. LasSe Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa 2013–2015 -kehittämishanke.

III LAPSIKESKEISYYS ARVIOINTIKÄYTÄNNÖISSÄ

Katsaus lastensuojeluilmoitusten käsittelyn ja lastensuojelutarpeen selvittämisen nykykäytäntöihin

Päivi Kaski, Heli Kosola & Minna Lehtoranta

Lastensuojelun käytännöt ja työntekijöiden vastuu asiakkaista ovat viime vuosina nousseet julkiseen keskusteluun lasten turvallisuutta kasvuperheissään vaarantaneiden vakavien, jopa lapsen kuolemaan johtaneiden tapahtumien tultua suuren yleisön tietoisuuteen. Osittain näiden tapahtumien johdosta lastensuojelussa tehtävä arviointi on noussut yhdeksi keskeiseksi kehittämis- ja tutkimustyön kohteeksi.

Viimeisten vuosikymmenien kuluessa lastensuojelussa tehtävää arviointi- ja selvitystyöskentelyä on kehitetty useissa kansallisen tason ohjelmissa ja hankkeissa sekä yksittäisissä kunnissa ja organisaatioissa. Lastensuojelun käytäntöihin kunnissa liittyvät selvitykset ovat antaneet kuvan arviointikäytäntöjen suuresta vaihtelusta eri kuntien, kunnan sisäisten toimipaikkojen ja jopa tietyn toimipaikan työntekijöiden välillä. Selvityksissä ja asiantuntijaraporteissa on nostettu esiin huoli arviointityöskentelyn laadullisista puutteista ja asiakkaiden joutumisesta erilaiseen asemaan asuinpaikkakunnasta riippuen. (Oranen 2006, Toimiva lastensuojelu 2013, Tutkintaryhmä 2013.) Moninaisista selvityksistä ja hankkeista huolimatta lastensuojelussa tosiasiallisesti tarkoituksenmukaisuutta voitaisiin arvioida ja kehittää, tarvitaan tietoa siitä, mitä työprosesseissa tapahtuu. Tarvitaan tietoa esimerkiksi siitä, miten lastensuojelullisten huolten herättyä toimitaan ja miten lastensuojelun päätöksentekoa perustellaan.

LasSe-hankkeessa (2013–15) koottiin kehittämistyön ohella tietoa ja tehtiin kartoituksia lastensuojelun toimintakäytännöistä. Tietoa tarvittiin siitä, miten lastensuojelussa toimitaan sen jälkeen, kun työntekijät ovat saaneet joko lastensuojeluilmoituksella tai muutoin tiedon lapsen terveyden tai kehityksen vaarantumiseen liittyvästä huolesta. **Tässä artikkelissa tarkastelemme lastensuojelun alkuvaiheen työnprosessin työkäytäntöjä keskittyen erityisesti lastensuojeluilmoitusten vastaanottoon ja käsittelyyn sekä lastensuojelutarpeen selvittämiseen.**

Artikkelin pohjana ovat Heli Kosolan ja Minna Lehtorannan pro gradu -tutkielmat, jotka toteutettiin yhteistyössä LasSe-hankkeen kanssa. Heli Kosolan tutkielmassa selvitettiin, miten lastensuojelutarpeen arviointia tällä hetkellä kunnissa tehdään, missä määrin käytännöt ovat yhteneväisiä ja millaista mahdollista vaihtelua toiminnassa esiintyy. Tutkielmassa tarkasteltiin myös lapsen osallisuuden toteutumista alkuvaiheen työskentelyssä. Minna Lehtoranta puolestaan tutki lastensuojeluilmoitusten käsittelyn päätöksentekoprosessin sisältöä kahdessa eri alkuarviointitilimissä. Tutkielmassa kuvataan, miten lastensuojeluilmoituksia käytännössä käsitellään, millaisia sisältöjä käsittelyyn liittyvissä keskusteluissa on havaittavissa ja mitkä seikat vaikuttavat olevan merkityksellisiä silloin, kun ratkaisuja jatkotoimista tehdään.

Artikkelin ensimmäisessä luvussa luomme katsauksen lastensuojeluprosessin alkuvaiheeseen liittyvään juridiikkaan, työn vaiheisiin ja työmenetelmiin sekä niissä havaittuihin kehittämistarpeisiin. Toisessa luvussa rakennamme kuvaa lastensuojeluprosessin alkuvaiheen nykykäytännöistä Heli Kosolan ja Minna Lehtorannan tutkimusten keskeisten tulosten kautta. Viimeisessä luvussa tarkastelemme tuloksista nousevia keskeisiä johtopäätöksiä ja pohdimme sitä, miten kattavasti ja tarkoituksenmukaisesti lastensuojeluilmoitusten käsittely toteutuu ja mitä nykykäytännöissä tulisi muuttaa tai kehittää.

Lastensuojelun alkuvaihe

Lastensuojelulain mukaan lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Käytännössä vireille tulo tapahtuu useimmiten viranomaisen tai yksityishenkilön tekemän lastensuojeluilmoituksen perusteella. Lastensuojelulaissa (25§) on lueteltu ne työssään tai luottamustoimissaan lapsia ja nuoria kohtaavat henkilöt, joilla on velvollisuus salassapitosäännösten estämättä ja viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

1.4.2015 tuli voimaan uusi Sosiaalihuoltolaki ja Lastensuojelulain tiettyjä kohtia koskevat muutokset. Sosiaalihuoltolaissa säädetään yhteydenotosta sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi: viranomaisen ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehtynä yhteydenotona sosiaalihuoltoon. (Sosiaalihuoltolaki 35 §.)

Lastensuojeluasia voi tulla vireille myös Sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä, jos lapsen tai vanhemman palvelutarvetta arvioitaessa tulee esille, että on tarpeen arvioida myös lastensuojelun palvelujen tai tukitoimien tarvetta. Lisäksi tieto mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta voi tulla esiin sitä kautta, että muualla sosiaalihuollossa, kuten esimerkiksi aikuissosiaalityössä työskentelevä työntekijä havaitsee lapsen mahdollisen lastensuojelun tarpeen.

Lastensuojeluilmoitukset tehdään pääsääntöisesti kirjallisina. Useissa kunnissa on käytössä lomake, jota on jaettu ilmoittajatahoille. Joillain paikkakunnilla ilmoituslomake on tulostettavissa kunnan verkkosivuilta tai ilmoittajat voivat käyttää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivustolta Lastensuojelun käsikirjasta saatavaa lomaketta. Mikäli ilmoitus tehdään puhelimitse, esimerkiksi kiireellisessä tapauksessa, lastensuojelun työntekijä kirjaa ilmoituksen sisällön toimipaikan tietojärjestelmään.

Lainsäädännössä on määräykset siitä, että lastensuojeluasian tultua vireille on välittömästi arvioitava, onko lastensuojelun tarve kiireellinen. Mikäli välittömät toimenpiteet ovat tarpeen, on toimittava heti. Tilanne voi johtaa esimerkiksi kiireelliseen sijoitukseen. Kiireelliset toimenpiteet eivät ole kuitenkaan syy jättää palvelutarpeen arviointi tekemättä. Mikäli kiireellisiä toimia ei tarvita, lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee seitsemän vuorokauden kuluessa päätöksen siitä, ryhdytäänkö palvelutarpeen arvion tekemiseen. Palvelutarpeen arvioinnin on valmistuttava kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta.

Lastensuojelun painopistettä halutaan siirtää kohti ennaltaehkäiseviä palveluja ja avohuoltoa. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi lastensuojeluun ohjautuville asiakkaille on pystyttävä tarjoamaan oikeanlaista apua oikeaan aikaan. Työvälineenä palvelutarpeen arvio ja sen yhteydessä tapahtuva lastensuojelun tarpeen selvittäminen on tässä avainasemassa sen sisältäessä ohjausta ja neuvontaa kohti perheen tarpeita vastaavia palveluita sekä sen toimiessa porttina lastensuojelupalveluihin. Lasten ja perheiden oikea-aikainen palveluiden saanti on osaltaan kiinni siitä, pääsevätkö perheet arviointiin vai seuloutuvatko he sen ulkopuolelle ja siten jäävät mahdollisesti myös avun ulkopuolelle.

Lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyn jäsenyyksiä ja suosituksia

Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämässä Lastensuojelun kehittämisohjelmassa vuosina 2004–2007 yhdeksi tavoitteeksi asetettiin lastensuojelun asiakastyön suunnitelmallisuuden, tavoitteellisuuden ja pitkäjänteisyyden kehittäminen. Kehittämisohjelman osana toimiva Alkuarviointi- ja avohuolto -asiantuntijatyöryhmä kuvasi ja eritteli lastensuojelun alkuvaiheen työtä ja nosti esille siihen saakka tutkittuja ja käytettyjä lapsen elämäntilanteen ja kehityksen arviointimenetelmiä. Työryhmän raportissa todettiin, että arviointityöskentelyä ohjaavia rakenteita on vähän eikä arviointiprosessia ollut juurikaan jäsennetty. Lastensuojeluilmoitusten käsittelyyn ei ollut normeja tai ohjeita. Työryhmän jäsenten kokemusten mukaan ilmoitusten käsittelykäytännöt vaihtelivat kunta- ja työntekijäkohtaisesti. Ilmoitusten käsittelykäytännöistä

ei myöskään kerätty tietoja. Raportissa mainitaan että ”pahimmillaan yksittäistä ilmoitusta ei edes noteerata, vaan jäädään odottamaan mahdollisia uusia ilmoituksia samasta lapsesta eli annetaan tietojen ikään kuin kumuloitua itsestään”. (Oranen 2006, 8.)

Alkuarviointi- ja avohuolto -työryhmä toimeenpani kuntien lastensuojelutarpeen arviointikäytäntöjä koskeneen kyselyn, josta ilmeni, että tutkituissa 44 kunnassa ei ollut vakiintuneita, systemaattisesti käytössä olevia, kirjallisesti ohjeistettuja arviointimalleja. Kolmasosassa kuntia oli hyvin vähän käytössä arvioinnin menetelmiä tai välineitä ja arviointi oli lähinnä kartoittamista ja tietojen keräämistä eri lähteistä. Selvityksessä kartoitettiin myös arvioinnin välineitä, joita mainittiin viisi: Huoliseula, Vanhemmuuden roolikartta, Pesäpuun välineet, Perhepuntari ja Pylpyrä. (Oranen 2006, 12.) Lopuissa kunnista oli lähdetty kokeilemaan ja kehittämään erilaisia käytäntöjä ja menetelmiä, kuten Pesäpuu ry:n Lapsen elämäntilanteen kartoitusmallia (Möller 2004) tai Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa kehitettyä lapsikeskeisen tilannearvioinnin mallia (Muukkonen & Tulensalo 2004). Nämä työmallit kuvataan työryhmän raportissa. Näiden lisäksi raportissa esiteltiin muun muassa Englannissa kehitetty arviointimalli (Framework for assessment of children in need and their families) sekä sen käyttöönottoon ja toimeenpanoon liittyntä tutkimustietoa. (Oranen 2006, 29–35.)

Englannissa kehitetyn arviointimallin tunnuspiirteenä on, että mallin avulla kerätään tietoa lapsen kehityksellisistä tarpeista, vanhemmuuden voimavaroista ja lapsen tilannetta määrittävistä perhe- ja ympäristötekijöistä. Tärkein työväline on keskustelu ja haastattelu, mutta työn tukena on runsaasti lomakkeita ja muita apuvälineitä. Suomessa kehitellyt arviointimallit (Pesäpuu ry, Kohtaavaa lastensuojelua) auttavat jäsentämään suunnitelmallista arviointityöskentelyä prosessina: Molemmissa eritellään työskentelyn aloitusvaihe, työskentelyvaihe teemoitettuihin perheenjäsenten tapaamisineen sekä yhteenveto- ja päätös vaihe, joka jakautuu kirjalliseen yhteenvetoon ja perheenjäsenten tapaamiseen. Työskentelyn prosessissa lapsia ja vanhempia tavataan sekä erikseen että yhdessä. Lapsen henkilökohtaisia tapaamisia malleissa on ohjeistettu tekemään yhdestä neljään. Työskentelyn menetelminä ovat keskustelut ja havainnointi, jonka lisäksi käytävissä on erityisesti lapsen kanssa työskentelyyn soveltuvia monenlaisia työvälineitä. (Oranen 2006; Paaso 2010; Muukkonen & Tulensalo 2004; Samsonsen & Willumsen 2014.)

Vuoden 2008 alusta voimaan tullut Lastensuojelulaki (417/2007) selkiytti osaltaan lastensuojelutyön prosessinomaisuutta. Arviointityöskentelyn kehittämistä sekä ulkomailla että Suomessa hankitut kokemukset olivat käytettävissä lakia valmisteltaessa. Lakimuutos auttoi identifioimaan lastensuojelun työvaiheita, joista osalle annettiin toteuttamisen määräajat. Lastensuojelulain yhtenä tavoitteena oli myös lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuus asuinkunnasta tai työntekijästä riippumatta. Lisäksi lapsen osallisuuden toteutumiseen kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota.

Lapsen osallisuudesta säädetään lastensuojelulain ensimmäisessä ja neljännessä luvussa. Lain mukaan lapselle on hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 5 §, 20 §)

Toimiva Lastensuojelu -selvitystyöryhmä (2013, 65, 69) esitti, että kansallisella tasolla tulee luoda toiminnan yhdenmukaistamisen välineitä ja kokeilualueita. Työryhmä painotti työprosessin alkuvaiheen työskentelyä ja lastensuojelun arviointikäytäntöjen systematisointia ja yhtenäistämistä. Työryhmä esitti, että lastensuojelutarpeen ja lapsen hyvinvointikehityksen arvioinnissa tulee käyttää strukturoituja, dokumentoituja ja tutkimukseen perustuvia arviointivälineitä.

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto antoivat vuonna 2014 ensimmäisen lastensuojelun laatusuosituksen. Se korostaa lastensuojelun eettisyyttä ja lapsen sekä vanhempien osallisuutta. Keskeisenä sisältönä on myös palvelujärjestelmää, henkilöstöä, arviointia ja osaamista koskevat suositukset. Suosituksessa otetaan kantaa siihen, että lastensuojelun prosessin pilkkominen moneen osaan ei aina ole asiakkaan

kannalta hyvä asia. Suosituksissa korostuu lapsen asiassa tehtävä monialainen yhteistyö. Lastensuojelusta tulee muun muassa antaa ilmoituksen tehneelle taholle tieto lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta sekä asiaa hoitavan henkilön tai toimiston yhteystiedot. Ilmoituksen tehnyt ammattilainen on tarvittaessa mukana asian selvittämisessä ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä huolehtii yhteistyöhön liittyvästä tiedonvaihdosta. Suosituksessa ei oteta kantaa lastensuojelutarpeen arvioinnissa käytettävään malliin tai systemaattiseen etenemistapaan, vaan viitataan meneillään olevaan selvittämisprosessin kehittämistyöhön LasSe-hankkeessa. (Lastensuojelun laatusuositus 2014.)

Lastensuojeluilmoitusten käsittelyn ja lastensuojelutarpeen selvittämisen käytäntöjä Väli-Suomessa

Heli Kosolan pro gradu -tutkielmassa (2014) tarkasteltiin sosiaalityön sisäisiä toimintakäytäntöjä Väli-Suomen alueella lastensuojelutarpeen selvitystä¹ tehtäessä. Tarkastelu kohdistui siihen, miten käytännöissä oli huomioitu mahdollisuus lapsen osallisuuteen ja toteutuiko asiakasperheiden yhdenvertaisuus asuinpaikasta ja työntekijästä riippumatta. Tutkielmassa jäsennettiin myös sitä, mikä merkitys lastensuojelua toteuttavan organisaation koolla oli toimintakäytäntöihin ja millä tavoin lapsen ja perheen tilannetta arvioitiin selvityksen aikana.

Kosolan tutkielman aineistona ovat webropol-kyselyyn saadut vastaukset. Vastaajina oli 17 lastensuojelutarpeen selvityksen avainhenkilöä. Vastaukset edustivat 39 kunnan lastensuojeluorganisaatiota, sillä mukana oli useita kuntayhtymiä ja yhteistoiminta-alueita Väli-Suomessa. Lisäaineistona toimivat dokumentit eri kuntien lastensuojelutarpeen selvityksessä käytettävistä materiaaleista. Tutkimus toteutettiin mixed methods -tyyppisesti käyttäen sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen tutkimuksen lähestymistapoja. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimi lastensuojelussa tehtävän arvioinnin sekä lapsen osallisuuden tarkastelu.

Kosolan tutkimuksen perusteella toimintakäytännöt lastensuojelutarpeen selvityksen vireilletulovaiheessa Väli-Suomessa olivat varsin yhtenevät sen suhteen, miten lastensuojeluilmoitukset, hakemukset ja pyynnöt lastensuojelutarpeen selvittämiseksi vastaanotetaan. Ilmoitukset tulevat lastensuojeluun pääosin kirjallisina. Lähes puolet vastaajista arvioi, että puhelimitse vastaanotettujen ilmoitusten määrä on alle kymmenen prosenttia ilmoituksista. Puhelimitse tulleet ilmoitukset kirjataan välittömästi tietojärjestelmään ja ne käsitellään samoin kuin kirjalliset ilmoitukset. Kaksi vastaajaa kertoi, että viranomaiselta vaaditaan aina lastensuojeluilmoitus tai pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi kirjallisena, ainoastaan yksityishenkilö voi tehdä suullisen ilmoituksen.

Käytännöt olivat yhteneviä myös siltä osin, milloin lastensuojelutarpeen selvitys aloitetaan ja milloin se jätetään tekemättä. Yli puolet vastaajista perusteli lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamista sillä, että lastensuojeluilmoituksen, hakemuksen tai selvityspyynnön perusteella nousee huoli lapsen tilanteesta. Vastaajista lähes puolet perusteli selvityksen aloittamista myös sillä, että on yleinen käytäntö, että lastensuojelutarpeen selvitys pääsääntöisesti tehdään. Kyselytutkimuksessa tuli esiin kolme kategorialla, joiden perusteella lastensuojeluilmoitus ei johda selvitykseen tai muihin toimenpiteisiin: (1) Vähäiseksi koettu huoli (pääasiassa poliisin ilmoitukset pienistä rikkomuksista), (2) Asian ei katsottu kuuluvan lastensuojelun toimialaan (esim. toistuva ilmoittaminen lapsen tapaamisen toteutumattomuudesta huoltoriidan yhteydessä) sekä (3) Muut syyt (esim. selkeä tieto siitä, että kyseessä on kiusanteko tai tieto siitä, että lapsen asia on otettu hoitoon toisen viranomaisen taholla).

Vireilletulovaiheessa erot väestöpohjaltaan erikokoisten yksiköiden kesken tulivat esiin siinä, käsitelläänkö vastaanotettua ilmoitusta, hakemusta tai pyyntöä useasta työntekijästä koostuvassa tiimissä vai yksittäisen työntekijän tai työparin toimesta. Pienimmissä yksiköissä asiaa käsiteltiin yhteisesti tiimissä selvästi harvemmin kuin isommissa yksiköissä. Tämä mahdollisesti johtui siitä, että pienissä yksiköissä ei ole

¹ Tutkimuksen teon aikana voimassa olevan lainsäädännön mukaan puhuttiin lastensuojelutarpeen selvityksestä nykyisen lastensuojelun tarpeen selvittämisen sijaan.

useasta työntekijästä koostuvaa tiimiä käytettävissä. Neljä seitsemästätoista vastaajasta ilmoitti, että ilmoituksen vastaanottanut työntekijä tekee yksin päätöksen siitä, lähdetäänkö ilmoituksen johdosta tekemään selvitystä. Kuudella vastausalueella päätös jatkotoimista tehdään ilmoituksen vastaanottaneen työntekijän ja hänen työparinsa kesken. Yleisintä oli ilmoitusten jatkokäsittely useasta työntekijästä koostuvassa tiimissä, kaikkiaan kolmellatoista vastausalueella.

Selvitysprosessi tehtiin yleisimmin (kahdeksan vastaajaa) sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan tai perhetyöntekijän työparityöskentelynä. Toiseksi yleisintä on kahden sosiaalityöntekijän työparityöskentely (kuusi vastaajaa). Yksi vastaaja ilmoitti, että sosiaalityöntekijä tekee selvityksen pääsääntöisesti yksin. Selvitystä tehtäessä käytettiin yleisimmin Pesäpuu ry:n työskentelymallia, joka oli käytössä lähes kolmasosassa vastausalueita. Kuitenkin yli 40 prosentissa yksiköistä ei ollut käytössään mitään tiettyä mallinnettua tapaa tehdä selvitystä. Vastaajat olivat yhtä tyytyväisiä yksikkönsä tapaan tehdä lastensuojelutarpeen selvitystä, oli käytössä sitten mallinnettu työskentelytapa tai selvityksen teko tapauskohtaisen itsenäisen harkinnan pohjalta.

Toimintatapojen yhtäläisyyksistä huolimatta lapsen tilanteen ja palvelutarpeen arvioinnissa vastaajilla ei ollut käytössä systemaattista arviointikehikkoa, vaan arviointikohteet määräytyivät tapauskohtaisesti. Yleisimpiä konkreettisia arviointikohteita olivat vastausten perusteella perheen arki, vanhemmuus, perheen käytössä olevat verkostot, vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä sekä koulun sujuminen. Melko yleisesti arvioitiin myös lapsen tarpeita, perheenjäsenten päihteidenkäyttöä ja terveyttä, vapaa-ajan viettoa, perheen taloudellista tilannetta, lapsen turvallisuutta ja perheväkivallan mahdollisuutta. Pesäpuu ry:n arviointikehikon mukaiset teemat voitiin selvästi tunnistaa neljässä vastauksessa, mutta useimmat vastaukset heijastavat sitä, että arvioinnin sisältö ja keskusteluissa käsiteltävät teemat määräytyivät tapauskohtaisesti.

Yhteistyökäytännöt muiden toimijoiden ja asiakkaan lähiverkoston kanssa vaihtelivat eri organisaatioiden välillä melko paljon. Jossain yksiköissä ilmoittajataho kutsuttiin rutiininomaisesti alkuvaiheen neuvotteluun ja myös usein loppuvaiheen tapaamiseen. Samaisissa yksiköissä järjestettiin myös enemmän verkostokokouksia. Väestöpohjaltaan yli 40 000 asukkaan organisaatioissa yhteistyö muiden toimijoiden kanssa oli selkeästi tiiviimpää kuin pienemmissä yksiköissä. Toisaalta pienissä yksiköissä löytyi sellaisia yksikköjä, joissa tarvittaessa oli käytössä mahdollisuus läheisneuvonpitoon tai moniammatilliseen konsultaatioon. Tarve yhteistyön kehittämiseen muiden palvelutahojen kanssa nähtiin lähes poikkeuksetta tarpeellisenä. Noin puolet yksiköistä kehittäisi yhteistyötä ottamalla muita palvelutahoja enemmän mukaan selvitysprosessiin. Organisaatioiden toimintakäytännöt erosivat myös sen suhteen, miten usein asiakas ohjattiin muiden palvelujen piiriin, jos tarvetta lastensuojelun asiakkuuteen ei ollut. Vain puolet yksiköistä ohjasi asiakkaansa usein suunnitelmallisesti muihin palveluihin. Pienissä yksiköissä ohjausta tapahtui hiukan useammin kuin isommissa yksiköissä.

Tutkimuksen perusteella lasten osallisuus oli huomioitu toimintakäytännöissä eri yksiköissä vaihtelevasti. Vain hiukan alle puolet lapsista tai nuorista sai oman kirjeen lastensuojeluasian vireilletulovaiheessa. Selvitysprosessia päätettäessä kirjallinen yhteenveto käsiteltiin noin 60 prosentin osalta neuvotteluissa, joissa asiakkaat olivat paikalla. Väestöpohjaltaan yli 40 000 asukkaan organisaatioissa lastensuojeluasian tultua vireille lasten osallisuus huomioitiin oman kirjeen muodossa paremmin kuin pienemmissä yksiköissä, mutta toisaalta pienimmissä yksiköissä lapsi oli useammin mukana yhteenvetoa käsiteltäessä.

Sosiaalityöntekijä tapasi lapsen yksin ilman huoltajia selvitysprosessista vain neljäsosassa yksiköitä. Enemmistö vastaajista kuitenkin piti henkilökohtaista tapaamista lapsen oikeutena, työprosessiin kuuluvana vaiheena ja lapsen kuulemisena. Lisäksi kuusi seitsemästätoista vastaajasta perusteli kahdenkeskistä tapaamista sillä, että lapsi uskaltaa puhua vapaammin ja avoimemmin ja/tai vanhemmat eivät pääse vaikuttamaan lapsen tai nuoren mielipiteeseen. Vastaukset tapaamisista koskeviin kysymyksiin kuvastavat sitä, että sosiaalityöntekijät ymmärtävät ja arvostavat henkilökohtaisia tapaamisista lasten edun mukaisina ja toivottavina tapahtumina, mutta eivät kuitenkaan syystä tai toisesta toteuta niitä käytännön työssään.

Lastensuojeluilmoitusten käsittelyn toimintamalli ja käsittelyä ohjaavat tekijät kahdessa alkuarvointitiimissä

Minna Lehtoranta (2015) tutki etnografisella tutkimusotteella lastensuojeluilmoitusten käsittelyä ja siihen liittyvää merkityksellistämistä. Lehtoranta tarkasteli sitä, miten lastensuojeluilmoitusten käsittely ja jatko-toimiin liittyvä päätöksenteko toteutuvat tiimikokoustilanteissa. Lisäksi tutkimuksessa analysoitiin Karl E. Weickin (1995) sensemaking-teorian ohjaamana työntekijöiden tapaa merkityksellistää lastensuojeluilmoituksessa ilmeneviä asioita. Lehtorannan tutkimuskohteena olivat kahden kunnallisen lastensuojeluorganisaation alkuarvointitiimit (A ja B), joiden vastuulla on lastensuojeluviranomaiselle lastensuojelulaissa määritetyt tehtävät lastensuojeluilmoitusten vastaanottamiseen ja lastensuojelutarpeen selvityksiin liittyen. Kyseisissä alkuarvointitiimeissä vastaanotettujen lastensuojeluilmoitusten käsittely tapahtui 2-3 kertaa viikossa tiimikokouksissa. Aineisto kerättiin havainnoimalla kahdeksaa työntekijöiden tiimikokousta, joissa käsiteltiin havainnointijakson aikana yhteensä 38 lastensuojeluilmoitusta.

Lehtorannan tutkimuksessa mukana olleissa alkuarvointitiimeissä lastensuojeluilmoitusten vastaanottamisesta vastasivat tietyt ennalta sovitut työntekijät. A-tiimissä lastensuojeluilmoituksen vastaanottanut työntekijä pyrki hankkimaan lastensuojeluilmoituksesta tarvittaessa lisätietoja jo ennen sen käsittelyä tiimikokouksessa. B-tiimissä lastensuojeluilmoitukset vastaanottanut työntekijä sai usein puhelimitse lisätietoa ilmoituksen tehneiltä henkilöiltä, mutta hän ei itse pyrkinyt hankkimaan täydentävää informaatiota. Molemmissa tiimeissä työntekijä selvitti etukäteen lastensuojeluilmoituksessa asianosaisena olevien väestökisteritiedot sekä kartoitti sen, onko perheellä ollut saman kunnan/kaupungin alueella aikaisempaa lastensuojelun asiakkuutta.

Tiimikokouksissa tapahtuvasta lastensuojeluilmoitusten käsittelystä voitiin tunnistaa kolme vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa lastensuojeluilmoituksen vastaanottanut työntekijä esitteli lastensuojeluilmoituksen muille tiimin työntekijöille kertoen lastensuojeluilmoituksen sisällön ja mahdolliset saamansa lisätiedot. Jo tässä vaiheessa muut työntekijät saattoivat ilmaista heille syntyviä ajatuksia kommentoimalla esittelijän kertomaa lyhyin lausahduksin, kuten "ai tää on tää" tai "voi ei". Myös lastensuojeluilmoitusta esittelevä työntekijä toi usein lopuksi esille itselleen syntyneitä ajatuksia ja tulkintoja tapaukseen liittyen.

Toisessa vaiheessa työntekijät keskustelivat lastensuojeluilmoituksen sisällöstä kommentoiden ja ottaen kantaa siinä ilmeneviin asioihin. Käyty keskustelu rakensi yhteisen merkityksellistämisen prosessin, jonka sisältöä avataan myöhemmin tässä luvussa. Keskustelun kautta lastensuojeluilmoituksessa kuvattu tilanne määrittyi joko huoleltaan niin vähäiseksi, että lastensuojelun jatkotoimia ei tarvittu, huoleltaan niin suureksi, että lastensuojelutarpeen selvittäminen oli välttämätöntä, joissain tapauksissa jopa kiireellistä, tai huoleltaan niin epämääräiseksi, että ratkaisun tekeminen oli mahdotonta ja lisäinformaation hankkiminen välttämätöntä.

Kolmannessa vaiheessa työntekijät arvioivat sitä, millaisia, minkä laajuisia ja kuinka kiireellisiä jatko-toimia tilanne vaati. Työntekijät joutuivat priorisoimaan lastensuojeluilmoituksia kiireellisyysjärjestykseen, koska sen hetkessä työtilanteessa ensimmäinen yhteydenotto saattoi olla mahdollista tehdä osassa tapauksia vasta useamman viikon kuluttua. Niiden lastensuojeluilmoitusten osalta, joiden ei katsottu tarvitsevan lastensuojelutarpeen selvittämistä käytiin keskustelua siitä, minkälaista ohjausta ja neuvontaa perheelle haluttiin antaa puhelimitse tai kirjeitse tapahtuvalla yhteydenotolla.

Tutkittujen tiimien toimintakäytännöissä oli selkeitä eroja. B-tiimissä ratkaisu selvityksen aloittamatta jättämisestä tehtiin huomattavasti useamman lastensuojeluilmoituksen kohdalla kuin A-tiimissä, jossa periaatteena vaikutti olevan kaikkien lastensuojeluilmoitusten selvittäminen jollain tavalla. B-tiimissä ilmoituksen niukka sisältö ja epäselviksi jäävät asiat eivät automaattisesti merkinneet selvityksen aloittamista. Merkityksellisempää oli se, tuliko ilmoituksen sisällöstä ilmi sellaisia asioita, jotka vahvasti puolsivat lastensuojelutarpeen selvittämisen tarpeellisuutta. A-tiimissä taas ilmoituksen sisällöstä tai aikaisemmista kokemuksista oli tultava selkeästi lastensuojelutarpeen selvittämisen tarpeettomuutta vahvasti puoltava asia, jotta selvitys jätettiin tekemättä.

A-tiimin tiimikokouksissa keskityttiin lastensuojeluilmoitusten käsittelyyn, keskustelu oli runsasta ja kanta-aottavaa ja ratkaisu selvityksen aloittamisesta tai aloittamatta jättämisestä tehtiin poikkeuksetta tiimikokouksen aikana. B-tiimin tiimikokousajasta huomattava osa kului muiden organisaation toimintaan liittyvien asioiden käsittelyyn, kuten työntekijöiden vaihtuvuuteen ja epäselviin toimintakäytäntöihin liittyvien ongelmien ratkaisemiseen. Työntekijät kertoivatkin, että kiireinen työtilanne oli ajanut tiimin siihen tilanteeseen, että lastensuojeluilmoitukset oli ollut tapana vain jakaa työntekijöiden kesken eikä niistä käyty yhteistä keskustelua. Näin ollen ratkaisu selvityksen aloittamisesta oli jäänyt yksittäisen valitun työntekijäparin tehtäväksi. Havainnointijakson aikana työntekijät pyrkivät kuitenkin palauttamaan käyttöön vanhaa käytäntöä, jossa lastensuojeluilmoituksista käytiin myös yhteistä keskustelua. Tästä huolimatta lastensuojeluilmoituksiin liittyvä keskustelu jäi niukaksi ja pysyi enemmän toteavalla tasolla.

Lastensuojeluilmoituksia käsiteltäessä saatu informaatio ilmoitukseen liittyen tuli monilta eri tahoilta. Ilmoittajalta saatujen tietojen lisäksi työntekijöillä oli joissain tapauksissa käytettävissään asianosaisilta eli yleensä vanhemmilta saatuja tietoja ja työntekijöiden aikaisempiin kokemuksiin pohjautuvia tietoja. Työntekijöiden aikaisemmillä kokemuksilla oli vahva merkitys lastensuojeluilmoitukseen liittyviä jatkotoimia arvioitaessa. Mikäli esimerkiksi lastensuojeluilmoitukseen liittyvät vanhemmat miellettiin aikaisempien kokemusten perusteella vastuuntuntoisiksi ja toimintakykyisiksi, katsottiin, ettei lastensuojelun ole välttämättä tarvetta puuttua ilmoittajassa huolta herättäneeseen tilanteeseen. Vastakkaisesti yhteistyökyvyttömyksi ja vastuuttomiksi koetut vanhemmat lisäsivät lapsesta ja tilanteesta koettua huolta. Joissain tilanteissa ilmoituksen kohteena oleva lapsi ja vanhemmat olivat useammalle työntekijälle tuttuja ja huolenaiheita perhettä koskien oli saatettu käsitellä ja sivuta monissa eri kohtaamisissa. Keskustelun aikana tuli mielenkiintoisella tavalla esille se, miten erilainen kokemus eri työntekijöille oli saattanut jäädä saman tapauksen osalta riippuen siitä, kenen kanssa ja missä tilanteessa he olivat olleet kontaktissa tapauksen asianosaisiin.

Lastensuojeluilmoitusten käsittelyä ohjasivat erilaiset muodolliset toimintakäytännöt sekä epämuodolliset tiimin sisäiset ajattelumallit. Toimivaltaan ja organisaation sisällä tehtyihin vastuunjakoisiin liittyvät rajoitukset vaikuttivat tehtyihin ratkaisuihin. Jonkin ilmoituksen kohdalla päädyttiin siihen, ettei selvitystä aloiteta, koska nähtiin asian hoitamisen kuuluvan jonkin toisen palvelutahon vastuulle tai toimivallan alle (esimerkiksi lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvät tapaukset). Vanhempien ensisijainen vastuu lapsistaan korostui työntekijöiden puheessa ja heidän oletettiin kantavan vastuunsa, ellei sen laiminlyönti ollut ilmoituksen sisällöstä selkeästi toteen näytettävissä. Samoin eroperheiden osalta katsottiin, että mikäli huolen aiheena oli etävanhemman lapselle haitallinen käytös, oli lähivanhemman tehtävänä turvata lapsi, eikä lastensuojelu puuttunut asiaan ennen kuin lähivanhemman kykenemättömyys rajaamiseen oli näytetty toteen.

Orasen (2006) raportoima havainto yksittäisten ilmoitusten noteeraamatta jättämisestä sai vahvistusta myös tämän tutkimuksen kautta. Työntekijöiden puheessa esiintyi luonnehdintoja, kuten "tästä kuullaan varmasti vielä" ja "no jos sit seuraavalla kerralla selvitetään". Työntekijöiden puheesta tuli selkeänä esille ajatusmalli siitä, että apua tarvitsevat lapset palautuisivat tarvittaessa lastensuojeluun uudelleen, minkä vuoksi ensimmäiset vähäpätöisiksi luokiteltavat ilmoitukset voitiin jättää selvittämättä.

Tyypillisimmin lastensuojeluilmoituksesta poimittiin tekijöitä liittyen ilmoitusta koskevan lapsen perheen rakenteeseen. Ilmoituksen esittelyn yhteydessä tuotiin lähes joka kerta ilmi oliko kyseessä esimerkiksi yksinhuoltaja, ”peruserpe” tai lapsiluvultaan suuri perhe ja tähän palattiin myös keskustelun aikana. Vanhempien toiminta ja tausta hallitsivat lastensuojeluilmoituksesta käytyä keskustelua. Vanhempien toiminta vaikutti olevan avainasemassa lastensuojelullisen huolen rakentumisen kannalta. Mikäli lastensuojeluilmoituksesta ilmeni, että vanhempi oli huolta tuottaneessa tilanteessa pystynyt toimimaan lapsen edun mukaisesti ja vastuuntuntoisesti, ajateltiin hänen pystyvän siihen myös muuten lapsen arjessa. Jos lastensuojeluilmoitus koski lapsen selkeää laiminlyöntiä vanhemman taholta, oli lastensuojelutarpeen selvityksen aloittaminen itsestäänselvyys, eikä sen arviointiin käytetty aikaa.

Ilmoittajasta saatu mielikuva poimittiin joko vahvistamaan tai heikentämään lastensuojeluilmoituksen vakavuutta. Mikäli lastensuojeluilmoituksen vastaanottanut työntekijä kertoi ilmoittajan kuulostaneen puhelimessa epämääräiseltä, tai jokin hänen toiminnassaan oli saanut aikaan vaikutelman epäluotettavuudesta, vaikutti se siihen, millä vakavuudella hänen ilmoittamaansa asiaan suhtauduttiin. Huomionarvoista on se, että tilannetta ei yleensä pyritty analysoimaan lapsen näkökulmasta vaan se jäi keskustelussa lähes täysin näkymättömiin.

Johtopäätökset

Kosolan (2014) tutkimustulosten mukaan lastensuojeluprosessin alkuvaiheen työskentelytavoissa löytyi tutkimuksissa Väli-Suomen 39 kunnassa sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Ilmoitusten vastaanottamisessa, niiden kirjaamiskäytännöissä, yhteydenotoissa asiakkaisiin sekä ylipäätään työskentelyn etenemisen vaiheissa havaittiin paljon yhtäläisyyksiä. Vastaanotetut ilmoitukset käsiteltiin pääosin työntekijätiimeissä tai yhdessä työparin kanssa ja selvitykset tehtiin pääasiassa työparityöskentelynä. Tiimityöskentely oli yleisempää asukasluvultaan isommissa organisaatioissa. Vastaajat toivoivat yhtenevästi lastensuojelun ja muiden ammattilaisten yhteistyön kehittämistä. Osassa kuntia yhteistyökäytännöt olivat kehittyneet siten, että ilmoittajataho oli mukana lastensuojelun järjestämisessä perheneuvotteluissa. Perheille annettava palveluohjaus toteutui yleisemmin pienemmissä toimintayksiköissä.

Lapsen osallisuutta edistävät käytännöt toteutuivat eri yksiköissä vaihtelevasti. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että lapsen osallisuus ei toteudu riittävän hyvällä tavalla. Ilmi tulleen huolen jälkeen lapsen asiaa selvitetään aikuisten kesken: keskusteluissa työntekijöiden kesken tai työntekijöiden ja vanhempien kesken. Lapsen henkilökohtainen tapaaminen selvitysprosessin aikana oli pääasiallinen käytäntö vain neljäosassa vastanneista organisaatioista.

Kosolan kyselytutkimuksen tuloksissa toimintakäytännöissä havaittuja yhtäläisyyksiä selittää osaltaan vuoden 2007 lastensuojelulaki, joka selkiytti lastensuojeluprosessin vaiheita ja määritteli aikarajat tiettyjen kokonaisuuksien käsittelylle. Tästä huolimatta lähes puolessa kyselyyn vastanneista alueista ei ollut käytössä sovittua ja kirjallisesti kuvattua selvittämisen viitekehystä. Tältä osin tilanne vastaa kymmenen vuoden takaista Alkuarviointi- ja avuhoolto-asiantuntijatryöryhmän raportoimaa tilannetta (Oranen 2006). Ilmoitusten käsittely ja selvitysten tekeminen on pyritty organisoimaan mahdollisimman tehokkaasti. Tehokkuuteen pyrkivä kehittäminen on johtanut työprosessin pilkkomiseen, tiimien erikoistessa työskentelemään tietyssä lastensuojeluprosessin vaiheessa. Asiakasnäkökulmasta tämä saattaa olla ei-toivottu muutos, sillä pitkäaikaisissa asiakkuuksissa asiakkaan vastuusosiaalityöntekijä vaihtuu useaan kertaan lastensuojeluprosessin aikana.

Lehtorannan (2015) havainnot kahdesta alkuarviointitiimistä kertovat, että lastensuojeluilmoitusten käsittely ja lastensuojelun asiakkuuden määrittely on joiltain osin täsmällisempää ja johdonmukaisempaa kuin aikaisemmin (ks. esim. Heino 1997). Jokainen lastensuojeluun vastaanotettu yhteydenotto pyritään käsittelemään yhteisesti niin, ettei asiakkaan asia jää pelkästään yhden työntekijän tietoon ja harkintaan. Samanaikaisesti hurjasti kasvanut lastensuojeluilmoitusten määrä ja vuoden 2008 lastensuojelulain määrittämät käsittelyajat ovat tuoneet lastensuojelutarpeen selvittämisestä vastaaville työntekijöille tiukat paineet selviytyä työstään yhtä aikaa laadukkaasti ja lain kirjaimen mukaisesti. Eri yksiköt ovat kehittäneet tilanteessa erilaisia selviytymisstrategioita, joiden kautta on pyritty työn mahdollisimman optimaaliseen toteuttamiseen. Työpaine näyttää muokkaavan tilanteita kuitenkin niin, ettei sovitussa käytännöissä aina pysytä. Esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten yhtenäisen tiimikäsittelyn sijaan niiden käsittely saatetaan jättää yksittäisen työntekijän vastuulle.

Lastensuojelussa tulee vääjäämättä vastaan tilanteita, jossa päätös siitä, mihin toimenpiteisiin ryhdytään lastensuojeluilmoituksen tai hakemuksen johdosta, on tehtävä pikaisesti. Päivi Sinkon (2004, 93) mukaan lastensuojelussa kiireisen ja kaoottisen tilanteen keskellä olennaisen ja epäolennaisen erottaminen on luonnollisesti haastavaa. Näissä tilanteissa on tärkeää, että sosiaalityöntekijällä olisi esimiehen, tiimin tai työparin tuki käytettävissä, jotta vaikeissa tilanteissa työntekijän ei tarvitse tehdä päätöksiä yksin. Kosolan tutkimuksen mukaan väestöpohjaltaan pienissä, alle 15 000 asukkaan organisaatioissa, sosiaalityöntekijä joutui jonkin verran enemmän päättämään itsenäisesti, mihin toimenpiteisiin ryhdytään lastensuojeluilmoituksen johdosta tai tekemään itsenäisesti lastensuojelutarpeen selvityksen kuin isommissa yksiköissä.

Lehtorannan tutkimista tiimeistä toisessa ratkaisut lastensuojeluilmoitusta seuraavista toimenpiteistä tehtiin poikkeuksetta yhteisesti tiimissä, kun toisessa päätös vaikutti usein jäävän yhden yksittäisen työparin arvioitavaksi. Yhteisesti tiimissä tehty päätös ei kuitenkaan taannut lastensuojeluilmoitusten perusteellista käsittelyä ja luotettavaa riskien arviointia käsittelyn ollessa nopeampoina ja seulontaan pyrkivää. Lapsen liittyvää huolta saatettiin vähätellä ja kynnys lastensuojelutarpeen selvittämisen aloittamiseen nousi, kun työmäärä pyrittiin pitämään kohtuullisena.

Laadukkaan lastensuojelutyön varmistamiseksi vaikeat päätökset tulisi aina perustua useamman ammatillaisen yhteiseen harkintaan. Näin toimittaessa pystyttäisiin vaikuttamaan myös yksittäisen työntekijän työssä kuormittumiseen, kun vastuuta lapsen tilanteesta ei tarvitsisi kantaa yksin. Työntekijöillä tulisi olla mahdollisuus pysähtyä pohtimaan lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti, ilman jatkuvaa painetta työn tehokkuuteen toteuttamiseen. Ilmoituksen vastaanottamis- ja käsittelyvaiheessa työkäytäntöjen tulisi mahdollistaa lisätietojen mahdollisimman monipuolinen kerääminen, jotta ratkaisu jatkotoimista voitaisiin perustaa kattavampiin tietoihin kuin pelkkään lastensuojeluilmoituksen sisältöön.

Lastensuojelun yksi merkittävistä kysymyksistä on se, kuinka paljon työskentelyä kannattaa mallintaa. Mallintaminen antaa työhön hyvät raamit, mutta liian täsmälliseksi mentyyään työskentelyn strukturointi ei enää jätä tilaa asiakkaiden ainutlaatuisuudelle eikä myöskään työntekijöiden ammattitaidolle. Eileen Munron (2014) 7, 8, 9) näkemyksen mukaan lastensuojelutyöntekijöiden tulisi päästä käyttämään ammatillista arviointikykyään, kehittää osaamistaan ja hyödyntää eri ammattikuntien osaamista työssään. Myös Kirsi Juhilan (2006, 262) mukaan sosiaalityössä moninaisuuden ja erilaisten vaihtoehtojen näkeminen on tärkeää. Yhden mallin mukainen sosiaalityö voi olla asiakkaan näkökulmasta ongelmallista ja jopa vaarallista.

Mallintamista koskevassa keskustelussa on tarpeen erottaa suunnitelmallisesti toteuttavan arvioinnin työskentelyprosessin kuvaus arvioinnin sisällöllisistä ratkaisuista. Työskentelyprosessin mallinnus antaa rakenteen ja viitekehyksen esimerkiksi sille, mitä välttämättömiä vaiheita arviointiprosessiin tulisi sisältyä ja mihin tekijöihin työntekijöiden olisi syytä kiinnittää huomiota jokaisen tapauksen kohdalla. Arvioinnin suorittamisen sisältöjen tulisi sen sijaan jatkossakin perustua tapauskohtaiseen jatkuvan kriittisen tarkastelun ja keskustelun alla olevaan ammatilliseen harkintaan.

Lehtorannan tutkimuksessa alkuarviointitiimit arvioivat lastensuojeluilmoituksessa esiintyvää huolta tapauskohtaisesti pohjautuen suurelta osin työntekijöiden aikaisempiin kokemuksiin perheestä sekä vanhempien toimintakyvyn arviointiin. Käsittelyä oli ohjaamassa myös muodollisia toimintakäytäntöjä, kuten erilaiset toimivalta- ja vastuujaoit eri palveluyksikköjen kesken, mutta yhtenäistä arviointikriteeristöä ei ollut havaittavissa. Arviointikriteeristön puuttuessa lastensuojeluilmoituksen sisältö ohjasi siihen liittyvää arviointia, jolloin niukasti informaatiota sisältäviä ilmoituksia arviointiin kapea-alaisesti pyrkimättä lapsen tilanteen kokonaisvaltaiseen pohtimiseen.

Yhtenäisten arviointikriteeristöjen ja toimintamallien puuttuessa organisaatioon ja resursseihin liittyvät tekijät ohjaavat lastensuojelun työkäytäntöjä. Jokaisessa organisaatiossa on erilaisia käytäntöjä ja rajoituksia lastensuojeluprosessin alkuvaiheen työskentelystä, jolloin eri kuntien asukkaat voivat tulla kohdelluiksi hyvinkin eri tavalla. Työtä ohjaa käytännössä pitkälti se, miten paljon juuri tietyllä hetkellä on käytettävissä aikaa ja huomiota yksittäiseen tapaukseen. Tällaiset rakenteelliset tekijät voivat johtaa monien tärkeiden näkökulmien sivuuttamiseen ja siihen, ettei lapsen todellista tilannetta tavoiteta.

Lehtorannan tutkimuksessa lastensuojeluilmoituksen sisältöä tulkittiin etsien siinä kuvatulle tilanteelle selitystä, jonka avulla ratkaisu selvityksen tarpeellisuudesta tai kiireellisyydestä voitiin tehdä. Tutkijan näkökulmasta "paperilla" hurjalta kuulostava tilanne oltiin valmiita arvioimaan huoleltaan vähäiseksi yksittäisen, tiimin ulkopuolisen ihmisen tekemän tulkinnan perusteella. Tai huolen kohdistuessa isän toimintaan, oletus äidin vastuunkantamisesta sai työntekijät päättämään siihen, ettei lapsen tilannetta ole tarpeen selvittää tarkemmin. Työntekijät haastoivat toisiaan harvoin vaihtoehtojen selitysten löytämiseksi, eikä tehtyjä tulkintoja pyritty tarkastelemaan kriittisesti, kun yksi uskottava selitys oli saatu muodostettua.

Lapsen osallisuus on ollut lastensuojelun toiminnan kehittämisen painopisteenä jo useamman vuoden ajan. Useissa tutkimuksissa (esim. Hurtig 2003; Oranen 2001; Forsberg 1998) on kuitenkin todettu, että lapsi on edelleen melko näkymätön lastensuojelun työprosesseissa. Kosolan tutkimuksen perusteella lapsen osallisuus ei toteudu lastensuojelutarpeen selvittämisen työkäytännöissä parhaalla mahdollisella tavalla kaikissa yksiköissä. Esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvitystä päätettäessä lapsen osallisuus ei toteudu, jos lapsella ei ole mahdollisuus esittää näkemyksiään sosiaalityöntekijän yhteenvedoon kirjaamiin asioihin ja sosiaalityöntekijän näkemyksiin hänen omasta tilanteestaan. Suomessa kehitetyt työmallit selvitysten tekemiseen (Paaso 2010; Muukkonen & Tulensalo 2004) osaltaan varmistaisivat lapsen ja vanhempien tapaamisten toteutumisen, mutta Kosolan tutkimuksen mukaan niiden systemaattinen käyttö on verrattain vähäistä.

Myös Lehtorannan tutkimustulokset kertovat, että lapsen näkökulma ei ole arviointia ohjaava tekijä myöskään lastensuojeluilmoituksia käsiteltäessä. Huomiota herättävää on se, että suuri osa lastensuojeluilmoituksia koskevista ratkaisuista tehdään ilman kontaktia lapseen, jota ilmoitus koskee. Mikäli tehty ratkaisu on lastensuojelutarpeen selvityksen tekemättä jättäminen, ei lapselle tarjoudu minkäänlaista mahdollisuutta ilmaista omaa näkemystään tilanteestaan. Tällainen toimintamalli jättää suuren aukon lastensuojelun perustehtävään lapsen oikeuksista huolehtijana.

Artikkelissa esitellyt nykykäytännöt herättävät monia ajatuksia lastensuojelutyön kehittämiskohdista. Työkäytännöt vaativat myös jatkossa yksityiskohtaista tarkastelua ja sen pohtimista, mitä erilaisilla toimintamalleilla saavutetaan. Jokaisen organisaation, tiimin ja yksittäisen työntekijänkin tulee ottaa vastuulleen omien työt ohjaavien ajatusmallien kriittinen tarkastelu. Lastensuojelutyön hektisessä työtilanteessa työntekijät tulevat hyväksyneeksi toimintatapoja, jotka eivät kuvaa heidän ajatustaan laadukkaasta lastensuojelutyöstä. Tästä esimerkkinä lapsen tapaamatta jättäminen, vaikka sen merkitys ja tärkeys periaatteena tunnustetaan.

Jo 2000-luvun puolivälissä Alkuarviointi- ja avohuolto -asiantuntijatyöryhmässä pidettiin epäkohtana yksittäisen ilmoituksen jättämistä vähälle huomiolle, jolloin jäätiin ikään kuin odottelemaan ”tiedon kumuloitumista” (Oranen 2006, 8), mutta tästä huolimatta sama käytäntö näyttäytyy edelleen elävän lastensuojeluorganisaatioissa. Lastensuojelun nykytilaa tarkastellut selvitysryhmä toteaa loppuraportissaan, että vaikka lastensuojelulakia on uudistettu, lastensuojelutarpeen kasvu on tapahtunut ilman rakenteiden ja sisältöjen suunnitelmallista kehittämistä ja ohjaamista (Toimiva lastensuojelu 2013, 75). Pystyttäisiinkö kansallisella rakenteiden ja sisältöjen kehittämisellä ja ohjaamisella puuttumaan tällaisiin sitkeästi esiintyviin epäkohtiin? Toisaalta kansallinen ohjaaminen vaikuttaa turhalta, ellei työn laadukkaaseen toteuttamiseen anneta siihen vaadittavia resursseja.

Sosiaalihuoltolain uudistamisen keskeisenä tavoitteena on lasten ja perheiden tuensaannin helpottaminen perhepalveluissa. Myönteisenä visiona uudistuksen seurauksena saattaisi olla, että lastensuojeluilmoitusten käsittelyyn ja lastensuojelun tarpeen selvittämiseen vapautuisi nykyistä enemmän henkilöstöresursseja. Silloin työkäytäntöjen muuttaminen systemaattisempaan ja lapsen osallisuutta vahvistavaan suuntaan voisi olla mahdollista jo ilmoituksia käsiteltäessä, mutta myös riittävän kattavan ja lapsilähtöisen selvitystyön toteuttamisessa.

Tässä artikkelissa esitetyt tulokset jättävät pohdittavaksi paljon avoimia kysymyksiä. Voisiko työn vaikuttavuutta lisätä sillä, että ilmoitusten tiimikäsittelyyn sijaan lastensuojelun työntekijöiden niukka aika-resurssi kohdentuisi ilmoituksen saapumisen jälkeen lapsen ja perheen suoraan kohtaamiseen? Tuottaisiko suora kohtaaminen esimerkiksi kotikäynnin muodossa enemmän ja luotettavampaa informaatiota kuin ilmoituksen vakavuusasteen ja sitä seuraavien toimien pohtiminen tiimissä? Entä mikä on asiakkaan kokemus avun saamisesta sekä erilaisista työkäytännöistä?

VINKIT JA OPIT:

- Asiakkaiden, lasten ja vanhempien osallisuuteen lastensuojeluilmoituksen vastaanotto- ja käsittelyvaiheessa tulee kiinnittää erityistä huomiota.
- Lastensuojeluilmoituksen jälkeisessä tilanteen analysoinnissa on kiinnitettävä huomiota siihen, että sitä tehdään lapsen näkökulmasta.
- Lapsen mahdollisuutta osallistua oman tilanteensa arviointiin on vahvistettava.
- Lastensuojeluilmoituksen ja sen kiireellisyyden arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota siihen, että siinä tarkastellaan lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti välttäen niukan tiedon varassa tehtyä kaipa-alaista arviota.
- Mikäli ratkaisu jatkotoimista edellyttää lisätietoa lapsen ja perheen tilanteesta, tulee työntekijöillä olla mahdollisuudet mahdollisimman monipuoliseen tiedonsaantiin.
- Huolehditään siitä, että arvioinnit perustuvat yhtenäisiin teemoihin (tutkitaan mitä tietoa on ja mitä ei ole).
- Aikarajojen lisäksi on tarpeen kiinnittää huomiota myös arvioinnin laadukkuuteen sekä työn rakenteellisiin tekijöihin. Rakenteelliset tekijät eivät saa aiheuttaa sitä, että lapsen todellista tilannetta ei lastensuojelussa tavoiteta.

Lähteet

- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. Helsingin yliopisto. Tutkimuksia 77. Helsinki: STAKES.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina, Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kosola, Heli (2014) Lastensuojelutarpeen selvityksen toimintakäytännöt kunnissa. Kartoitus Väli-Suomen käytännöistä. Pro Gradu –tutkielma. Jyväskylä: Yliopistokeskus Chydenius, Jyväskylän yliopisto.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lastensuojelun laatusuositus (2014) Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2014:4. Saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3488-7>.
- Lehtoranta, Minna (2015) Lastensuojeluilmoitusten käsittely ja merkityksellistäminen lastensuojelun työntekijöiden tiimikokouksissa. Pro Gradu –tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Munro, Eileen (2014) Creating an Effective Child Protection System. Esitelmä. Hämeenlinna: Valtakunnalliset lastensuojelupäivät, 30.9.2014.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1.
- Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua - Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma.
- Oranen, Mikko (2001) Taistelut ja tulokset – lasten kokemuksia jakamassa. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 66–97.
- Paaso, Sari-Anne (toim.) (2010) Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Pesäpuu ry. Opas- ja käsikirjat 2010:1.
- Samsosen, Vibeke & Willumsen, Elisabeth (2014) Assessment in child protection. Social worker's voices in England and Norway. Journal of comparative social work, 9(1), 1-34.
- Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu, Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Toimiva lastensuojelu (2013) Selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3264-7>.
- Tutkintaryhmä (2013) 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita 32/2013. Oikeusministeriön julkaisu
- Weick, Karl E. (1995) Sensemaking in Organizations. London: SAGEpublications.

Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia

Hanna Tulensalo & Tiina Muukkonen

Artikkelin tarkoituksena on kuvata Helsingissä vuosina 2001–2005 Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa kehitettyä tilannearvion mallia ja esitellä sen keskeisimmän periaatteen lapsikeskeisyyden sekä siihen läheisesti liittyvien suunnitelmallisuuden, kohtaamisen ja arkikeskeisyyden periaatteet. Erityisesti paneudumme kuvaamaan sitä, mitä lapsikeskeisyys tilannearvion mallissa tarkoittaa sekä miten se toteutuu lapsen tilannetta koskevan arvioinnin käytännöissä nyt – lähes 15 vuotta mallin kehittämisen jälkeen. Houkutellemme lukijan pohtimaan kanssamme lapsen kanssa työskentelyn kehityskaarta suomalaisessa lastensuojelun sosiaalityössä. Kysymme, miltä lastensuojelun sosiaalityön arviointikäytäntö näyttää lapsikeskeisyyden toteutumisen näkökulmasta.

Avaamme artikkelissa lapsikeskeisen tilannearvion yllä mainittuja periaatteellisia sitoumuksia kiinnittäen niitä sosiaalityön ja lastensuojelun tutkimuskeskusteluihin. Peilaamme niitä myös lastensuojelun toimintaympäristöön tilannearvioinnin mallin kehittämisen aikana 2000-luvun alussa ja nykyhetkessä. Kirjoituksen lopuksi pohdimme myös, mitä annettavaa mallilla on lapsen tilannetta koskevalle arvioinnille ja sen kehittämiseksi tänä päivänä. Artikkelin aineistona ovat Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeen aikana ja sen jälkeen tehdyt julkaisut ja kirjoitukset (Muukkonen & Tulensalo 2004; Muukkonen & Tulensalo 2005; Ervast & Tulensalo 2006; Muukkonen 2008; Muukkonen 2009) sekä pääkaupunkiseudulla toimivien sosiaalityöntekijöiden fokusryhmäkeskustelut keväältä 2013.

Lapsikeskeisyys tilannearvion keskeisenä periaatteena

Mallin kehittäminen lähti 2000-luvun alussa tarpeesta lisätä ja kehittää lapsen kanssa työskentelyä lastensuojelun sosiaalityössä. Kehittämisen tarve kumpusi vahvasti omista kokemuksistamme sosiaalityön opiskelijoina ja työntekijöinä 1990-luvulla. Myös tutkimukset (esim. Pohjola 1999) todensivat kokemaamme: lapsen asema ei ollut perhekeskeisessä työotteessa selkeä ja koko perheen kanssa työskenneltäessä vanhempien ääni oli hallitseva. Kasvatustieteen ja sosiologisen lapsuustutkimuksen vahvana orastava lapsen huomioiminen ja lapsen näkökulma eivät vielä tuolloin olleet lastensuojelun sosiaalityön työkäytännöissä vallitsevia. Näimmekin sosiaalityössä selvän tarpeen kehittää käytäntöjä lasta huomioivampaan suuntaan ja tehdä niistä mahdollisimman lapsiystävällisiä – vanhempia unohtamatta.

Lapsikeskeisen työn pääajatus oli lapsen nostaminen vanhempien rinnalle työskentelyn keskiöön sekä avun saajaksi että sosiaalityöntekijän työskentelykumppaniksi. Lapsen kanssa työskentely pakotti miettimään työtapoja ja käytäntöjä sellaisiksi, että ne ovat lapselle sekä ymmärrettäviä että lasta auttavia. Kehittämisen lähtökohta ei siis ollut tilannearviomallin luominen, vaan lapsen kohtaamisen lisääminen ja kehittäminen. Tilannearvion malli syntyi lapsikeskeisen ja lasta huomioivan työn raamiksi. Lapsen kanssa työskentely lisäsi ymmärrystä myös siitä, miten merkittävää lapsen tieto on vanhemmille ja työntekijöille lapsen hyvinvoinnin turvaamisen näkökulmasta. Aktiivisen osallistujan roolin tarjoaminen lapselle toi esille sen, miten voimauttava työtapo oli lapsille ja työntekijöille, ja josta myös vanhemmat kiittivät. Yllättävän

positiivinen seuraus oli myös se, että lapsen keskiöön nostava työtapa tarjosi vanhemmille uudenlaisen roolin olla lasta ja hänen kokemustaan arvostava ja kuunteleva kumppani yhdessä työntekijän kanssa.

Seuraavaksi esittelemme Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa kehitetyn lapsikeskeisen tilannearvion keskeisten periaatteiden synteetit (Muukkonen & Tulensalo 2004; Muukkonen & Tulensalo 2005; Ervast & Tulensalo 2006). Lapsikeskeisyys oli ohjaava periaate, jota suunnitelmallisuus, kohtaaminen ja arkikeskeisyys tukivat. Kehittämisen alussa ei lapsikeskeisyyttä ollut juurikaan tutkittu eikä määritelty, joten hanke palveli siten myös lapsikeskeisen sosiaalityön kuvaajana.

Lapsikeskeisen sosiaalityön ideaa voi kuvailla tihkuvan auttamisen mallin (Hurtig 2003, 39) kääntämisellä siten, että aikuisten välisen työskentelysuhteen ohella työn ja kohtaamisen keskiössä on myös lapsi ja lapsen todellisuus. Tavoite on lapsen kanssa työskentelyn vahvistaminen niin, että jokainen asiakkaana oleva lapsi saa sosiaalityön apua suoraan sekä myös edelleen välillisesti vanhempia auttamalla. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä sosiaalityöntekijän tehtävänä on työskennellä lapsen kanssa, olla lasta varten koko asiakkuusprosessin ajan, välittää lapselta saatua tietoa vanhemmille sekä ottaa lapsen kokemukset ja näkökulma vanhempien ja muiden tahojen kanssa tehtävän työn lähtökohdaksi (Muukkonen 2008; Ervast & Tulensalo 2006).

Kehittämisen alusta saakka lapsikeskeisyyden yksi ydinasia oli lapsen näkeminen omaan lähiyhteisöön kuuluva, ei siitä irralliseksi (esim. Ervast & Tulensalo 2006, 31). Lapsikeskeisyyteen kohdistui kehittämisen alusta saakka myös kritiikkiä ”liiallisesta” lapseen keskittymisestä ja vanhempien unohtamisesta. Näin ei hyvässä lapsen huomioivassa työskentelyssä voi kuitenkaan olla. Lapsikeskeisyyden suhde perhekeskeisyyteen on luonteeltaan neuvotteleva: ensinnäkin liikkeelle lähtö tapahtuu lapsen näkökulmasta, jolloin vanhempia autetaan katsomaan lasta ja lapsen näkökulmasta sekä liittoutumaan lapsen puolesta työskentelyyn työntekijöiden kanssa. Toiseksi on tärkeä selvittää myös koko perheen tilannetta ja tukea koko perhettä, mutta siten, että lapsen auttaminen on keskiössä. Lapsikeskeisyyden lapsikäisyys nousee lapsen asemasta auttamisjärjestelmässä, jossa lapsen kanssa on toimittava erityisesti, jotta hän tulee huomioiduksi. Toisaalta kyse on lastensuojelutyön perustehtävästä suojella lasta, sen täytyy olla tekemisen ytimessä. Kolmanneksi kyse on lapsen asemasta perheessä erityistä huolenpitoa tarvitsevana. Palvelujärjestelmä voi omalla toiminnallaan näyttää perheelle, jossa lapsen asemaa tulee vahvistaa, mallia lapsen huomioimisesta.

Sitoutuminen lapsikeskeisyyteen toi korostetusti esille suunnitelmallisuuden tarpeen lastensuojelutyössä. Sama tarve oli huomattu myös sosiaalityön tutkimuksissa (esim. Heino 1997). Lapsen kanssa työskennellessä oli voitava kertoa, mitä tapahtuu seuraavaksi, milloin lasta ja perhettä seuraavaksi tavataan ja mitä työskentelystä seuraa. Työskentelyn kuvaaminen prosessina auttoi sen hahmottamisessa lapselle. Prosessin kuvaaminen oli merkityksellistä myös siksi, että se tuki suunnitelmallisuuden toteutumista. Lapsikeskeisyys pakotti siten kehittämään työtä avoimeen, suunnitelmalliseen ja läpinäkyvään suuntaan.

Kohtaamisen korostaminen tarkoitti ihmisläheisyyttä, joustavuutta ja yksilöllisyyden huomioimista työskentelyn aikana. Tilannearviossa keskeistä oli asiakkaan, lapsen ja hänen vanhempiensa kohtaaminen yksilöllisesti. Kohtaamisen periaatetta voi kuvata myös suhdeperustaisuudeksi (Ruch ym. 2010). Ihmissuhdeperustainen sosiaalityön ajattelu toimii psykodynaamisessa, systeemisessä ja kiintymyssuhdeteorian viitekehyksessä. Sen keskeinen ajatus on toimia (tehdä sosiaalityötä) suhteessa (in relationship) ja suhteen avulla (with relationship). Ihmissuhdeperustainen sosiaalityö pyrkii huomioimaan ihmisen sisäisen ja suhteessa muihin olevan puolen sekä laajemman sosiaalisen kontekstin, jossa ihminen elää. (Mt. 2010, 21; myös Gordon 2001.)

Ihmissuhdeperustaisessa sosiaalityössä ihmisten välinen suhde asetetaan sosiaalityön käytännön ytimeksi. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä tuo suhde luodaan myös lapsen kanssa. Kohtaaminen korostuu myös arvioinnissa. Lapsi ja vanhemmat sekä mahdollisesti heidät tuntevat yhteistyökumppanit osallistuvat lapsen tilanteen arviointiprosessiin mahdollisimman tasavertaisina toimijoina ja ovat sopimassa arvioinnin toteuttamisesta. Asianomaisten kohtaamisen ja kuulemisen jälkeen on mahdollista arvioida lapsen tilannetta ja mallin kehittämisen aikana pyrittiinkin rauhoittamaan kohtauksia jatkuvan arvioinnin vaatimuksilta. Asiakkaiden omien kokemusten arvostus, kuuleminen ja luottamus niihin ovat arvioinnin perusta. Arviointia tehdään yhdessä ja avoimesti niin, että myös työntekijä perustelee näkemyksensä.

Lapsen tilanteen selvittämisen ytimessä on lapsen arki tarkoittaen lapsen elämäntilannetta sekä lapsen arjen turvallisuutta ja sujumista nyt sekä hyvien kasvuedellytysten turvaamista tulevaisuudessa. Lapsen arkea selvitetään lapsen itsensä, vanhempien sekä yhteistyökumppaneiden kanssa. Arkikeskeisyydellä haimme ongelmalähtöisen ajattelun laventamista lapsen tilanteen kokonaisvaltaisempaan huomioimiseen, ja voimavarojen esiin nostamiseen. Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ovat ensisijassa lapsia, heillä on kaikilla voimavaroja, vahvuuksia, ilosia ja sujuvia asioita arjessaan sekä suhteissaan. Niiden tunnistaminen ja arvion antaminen helpottaa paitsi luottamuksen löytymistä, mahdollistaa myös aidosti hyvän työskentelyperustan. Arkikeskeisyys tukee lapsikeskeisyyttä, sillä arjen tapahtumiin, ihmisiin ja sanoihin lapsen ja nuoren on helpompi liittyä työskentelyssä. Sosiaalityön näkökulmasta arki muodostuu ajankäytön, arjen toimintojen sekä arjen vuorovaikutus- ja tunnesuhteiden ulottuvuuksista (Ervast & Tulensalo 2006, 34). Lapsen tapaamisen teemat (koti ja perhe, päiväkotiki tai koulu, vapaa-aika ja kaverit sekä minä ja mun elämä) juontuivat arkikeskeisyyden periaatteesta. Niiden avulla työstä ja siinä käytettävästä kielestä saatiin lapselle ymmärrettävää. Arkikeskeisyydellä haettiin myös kokonaiskuvan muodostamista lapsen elämäntilanteesta siten, että keskiössä on lapsen oma kokemus ja tarina elämästään. Tämä ajattelutapa haastoi perinteisen aikuis- ja asiantuntijakeskeisen tavan muodostaa tietoa lapsen elämästä.

Tilannearviomallin lapsikeskeisyyden kriittiset kohdat

Lapsi ja vanhemmat voivat tulla lastensuojeluun monista eri syistä ja monella eri tavalla. Lapset voivat olla iältään 0-17-vuotiaita, lapsen ja perheen ongelmat sekä vahvuuksien ja voimavarojen kombinaatiot voivat olla hyvin monenlaisia. Siksi työtavoissa tarvitaan joustavaa yksilöllisyyttä, vaikka samaan aikaan kaikkia pitäisi kohdella myös tasapuolisesti ja ennakoitavissa olevalla tavalla. Mallissa merkittävintä oli lapsen kanssa tehtävän sosiaalityön mallintaminen, mikä tarkoitti jokaisen lapsen ja vanhemman kanssa paitsi tilanteen arviointia myös suhteen luomista sekä suoraa auttamista (ks. Särkelä 2001).

Työskentelytavassa on lapsen osallisuutta ja suojelua prosessissa, kohtaamisessa ja arvioinnissa tukevat tavat ja paikat. Prosessina lapsikeskeisyys tarkoittaa sitä, että lapsen osallistumiseen kiinnitetään huomiota heti työskentelyn alussa ja varmistetaan työskentelyn jatkumo lapsen kanssa. Lapsi on läsnä alkutapaamisessa ja saa siten tietoa asiakkuudesta ja lastensuojelun auttamisen keinoista. Lapsi voi siinä esittää myös toiveita yhteisestä työskentelystä. Yhteinen alkutapaaminen voi mahdollistaa lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen sekä aloittaa yhteisen tarinan kertomisen.

Lapsen omat tapaamiset kuuluvat prosessiin ja ne toteutetaan tarvittavassa laajuudessa. Käytännössä osoittautui, että arvioinnin tekemisen kannalta riittävä lapsen henkilökohtaisten tapaamisten määrä oli yhdestä kolmeen kertaa. Prosessin päätteeksi lapsi osallistuu arvioinnin yhteenvetotapaamiseen, jolloin hän saa kuulla aikuisten arviot ja liittyä tekemään päätöstä siitä, jatketaanko asiakkuutta ja mitä apua hän tai perhe tarvitsevat.

Vaikka lapsen kanssa työskentelyn kohdat oli prosessissa määritelty tarkkaan, ei lapsikeskeisyys tarkoittanut kaavamaisista työskentelyä lapsen kanssa, vaan herkimistä ”tilannesidonnaiselle lapsilähtöisyydelle” (Eskonen ym. 2006). Tämän vuoksi mallissa jätettiin väljyyttä siihen, ettei lapsen osallisuus toteudu jokaisen lapsen kohdalla samalla tavalla, vaan vaatii tapauskohtaista arviointia. Lapsen osallistumisen määritellyt tavat ja paikat auttavat kuitenkin työntekijää ja perhettä tässä pohdinnassa, eikä lapsi jää niin helposti työskentelyssä sivuun.

Kohtaamisessa lapsikeskeisyys tarkoitti lapselle soveltuvia välineitä ja siten uudenlaista lapsen tiedon kuulemistä ja hyödyntämistä osana lastensuojelun sosiaalityötä. Tiedon muodostamisessa toistui systemaattisuus, kuten tapaamismäärä ja teemat (koti, päiväkotiki tai koulu, vapaa-aika, minä ja mun elämä), mutta riittävä tapauskohtaisuus teki mallista samalla joustavan ja yksilöllisen. Lapsen kohtaamisen periaatteita ja käytännön toteutumista määriteltiin myös, jotta lapsen omat tapaamiset olisivat lapselle turvallisia, auttaisivat lasta kertomaan tarinaansa, ilmaisemaan itseään sekä ymmärtämään myös itse omaa tilannettaan. Käänsimme suojeluajatuksen pääläelle: kaikkein tärkeintä ei olekaan suojella tulevaisuuden uhkilta vaan tässä ja nyt, jokainen lapsen kohtaaminen on hänen suojeluaan heti. Uudenlainen suojeluajattelu edellytti kohtaamisilta lapsen uudenlaista kuulemistä, aikaa ja yllättäen toi työhön myös paljon iloa. Jotta kohtaamiset

olisivat lapselle myönteisiä kokemuksia, piti kaikki tapaamiset mieltä uudelleen ja lapsen näkökulmasta. Mallinsimme sitä, miten toimia lapsen omassa tapaamisessa, mutta erityisesti myös silloin, kun paikalla on muita aikuisia. Lapsen huomioiminen perheen tai viranomaisten yhteisissä tapaamisissa voidaan toteuttaa esimerkiksi parityöskentelyllä siten, että toinen työntekijöistä keskittyy aina lapseen. Lapsen mukanaolo yhteisissä tapaamisissa tarkoitti myös koko tapaamisen kulun miettimistä siten, että lapsi pysyy keskiössä.

Arvioinnissa lapsikeskeisyys tarkoitti lapsen mahdollisuutta olla mukana asiakkuuden jatkamisen tai päättämisen arvioinnissa, tavoitteiden ja muutostarpeiden määrittelyssä sekä arvioimassa kohtaamisten ja työskentelyn tapoja. Merkittävä tavoite oli pitää arviointi voimauttavana ja auttavana. Käytännössä lapsen osallistuminen arviointiin mahdollistui, kun lapsen omat kertomukset ja näkemykset sekä toiveet kirjattiin yhteenvedon, jolloin ne tulivat näkyviksi ja jäivät muistiin. Olennaista oli myös, että lapsi oli mukana yhteenvedotapaamisessa, kun kirjattuja ja puhuttuja asioita käytiin yhdessä läpi. Näin voitiin mahdollistaa se, että hän sai tietoa arvioinnista ja päätöksistä, osallistui niiden tekoon sekä oli suunnittelemassa auttamisen jatkoa. Myös lapsen ja vanhempien kertomusten yhteen liittäminen ja välittäminen toisilleen oli mahdollista tapahtua yhteenvedon yhteydessä.

Kehittämisen tapa ja toimintaympäristö mallin käyttöönnoton taustalla

Tilannearvion mallia kehitettiin ensimmäiset kaksi vuotta Helsingin kaupungin lastensuojelun yhdessä toimipisteessä. Mallia kehittivät sosiaalityöntekijät ja me kehittäjätyöntekijät, mutta lasten, nuorten ja vanhempien kokemuksia kuultiin tarkasti asiakastyön yhteydessä. Yhteistyökumppanit olivat alusta asti mukana muun muassa alkutapaamisissa ja miettimässä hyvää yhteenliittymistä. Kutsuimme kehittämisen tapaa ammattikäytäntöä tutkivaksi työotteeksi (Ervast & Tulensalo 2006, 43–47), jossa yhdessä asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden kanssa käytännön asiakastyössä kokeiltiin ja etsittiin sopivia tapoja toteuttaa lapsen kohtaamista sekä arviointityöskentelyä.

Kehittämisen aikana kaikki uudet lastensuojeluilmoitukset ja yhteydenotot (myös vanhoista asiakkaista) johtivat kehitettävien kohteena olevan tilannearvion mukaiseen työskentelyyn. Keskeisenä tavoitteena kehittämisessä oli luoda käytännön asiakastyössä toimiva ja siihen luontevasti istuva työtapo, joka yhdistää arvioinnin ja auttamisen tarpeet. Käytännön kokeilujen rinnalla kulki myös mallin teoreettinen ”koettelu”. Tutustuimme muihin kansainvälisesti käytössä oleviin arviointimalleihin kuten Englannin Framework for assessment -malliin ja Signs on safety -menetelmään (<http://www.signsofsafety.net/signs-of-safety/>) sekä niiden taustateorioihin ja totesimme teoreettisen tausta-ajattelun olevan samansuuntaista. Englannin malli kiinnittyi vahvasti lapsikeskeisyyteen (esim. Holland 2004, 80–86), mutta sen käytännön sovellus ei mielestämme ollut lapsikeskeinen, päinvastoin. Jaoimme lapsikeskeisen periaatteen, mutta halusimme toisenlaisen käytännön sovelluksen, jossa lapsen kohtaamista eivät kahlitsisi esimerkiksi samalla tavalla lomakkeet kuin englantilaisessa mallissa. Myöhemmin seurasimme tiiviisti, kun Englannin arviointimalli rantautui Ruotsiin BBIC-malliksi (esim. Eklund ja Matscheck 2012).

Intensiivisen kehittämisen jälkeen malli otettiin vaiheittain käyttöön koko Helsingissä ja sen kehittämistä jatkettiin useamman toimipisteen työntekijöiden kanssa. Jatkokehittämisen rinnalla mallia otettiin käyttöön koko pääkaupunkiseudulla sekä koulutettiin työntekijöitä lapsen kohtaamiseen. Malliin koulutettiin lastensuojelun työntekijöitä myös muualla Suomessa. Lisäksi mallia jatkokehitettiin osaksi suunnitelmallista työtä (Muukkonen 2008).

Mallin intensiivisen kehittämisen aikana elettiin aluetoimistojen aikaa. Hankkeen aikana Helsingissä toteutui organisaatiomuutos, jossa siirryttiin keskitetympiin yksiköihin. Valtakunnallinen asiakkuuden alun kehittäminen alkoi (Lastensuojelun kehittämisohjelman alkuarvio-työryhmä) ja lakimuutosta viriteltiin. Nämä kaikki veivät eteenpäin yhtenäisen, suunnitelmallisen ja lapsikeskeisen työn tutkivaa kehittämistä ja käytäntöjä.

Lapsikeskeisyyden toteutumisesta nykykäytännöissä

Lastensuojelun toimintaympäristössä on tapahtunut muutoksia niin pääkaupunkiseudulla kuin valtakunnallisesti lapsikeskeisen tilannearviomallin kehittämisen vuosien 2001–2005 jälkeen ja ennen fokusryhmän keskusteluiden toteuttamista vuonna 2013. Alkuvaiheen arvioinnin kannalta merkittävä muutos oli vuoden 2008 alusta voimaan tullut lakimuutos, jossa asiakkuuden alussa tapahtuva arviointi nimettiin lastensuojelutarpeen selvitykseksi ja sen sisältöä ja kestoä määriteltiin ensimmäistä kertaa laissa (LsL 26§). Lakimuutoksen jälkeen etenkin isoissa kaupungeissa lastensuojelua on uudelleen organisoitu siten, että lastensuojelutarpeen selvitykset tehdään omana työvaiheenaan ja sitä varten on perustettu vastaanotto- ja arviointitiimejä. Lakimuutoksen jälkeen myös valvontaa on kohdennettu erityisesti selvityksen aikarajoihin, joissa kuntien on uhkasakon uhalla pysyttävä.

Kuuden suurimman kunnan (Kuusikko) tilastot osoittavat, että lastensuojelutarpeen selvityksen määrät ovat nousseet rajusti. Esimerkiksi vuonna 2011 Kuusikko-kunnissa tehtiin lastensuojelutarpeen selvityksiä lähes 20 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna ja 135 prosenttia enemmän kuin vuonna 2008. Lastensuojelutarpeen selvitysten lukumäärän kasvua selittää vuoden 2008 alussa voimaan tullut lastensuojelulaki, jossa säädetään määräajat lastensuojelutarpeen selvityksen laatimiselle. (Ahlgren-Leinvuo 2012, 6-7.) Tilastojen valossa näyttää siltä, että vuodesta 2010 lastensuojelun asiakasmäärä on kuutoskaupungeissa nousut 16,5 prosenttia (Ahlgren-Leinvuo 2015, 26).

Tarkastellaksemme arvioinnin käytäntöjä sekä lapsikeskeisyyden toteutumista pääkaupunkiseudulla, keräsimme aineistoksi *kaksi fokusryhmäkeskustelua keväällä 2013*. Ensimmäiseen fokusryhmäkeskusteluun osallistui pääkaupunkiseudun kunnista neljä lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Keskustelussa jokaisella työntekijällä oli mukanaan yksi toteutunut selvitysprosessi, jossa asiakkuus oli jatkunut selvityksen jälkeen. Eli aineistossa oli yhteensä neljän lapsen arviointiprosessi. Emme asettaneet mukaan valittaville asiakkuuksille muita kriteereitä kuin, että arvioinnissa oli päädytty jatkamaan asiakkuutta. Keskustelun teemoina olivat: prosessin kulku, arviointi, tieto, lapsen osallisuus ja arki, sekä työn vaikutukset lapsen tilanteeseen. Tapaamiseen sisältyivät kertomukset teemoista sekä kohtaamisten, osallisten ja tapahtumien eli koko työskentelyprosessin piirtäminen ja selittäminen muille. Tehdyt selvitykset refleктоitiin monesta näkökulmasta yhdessä ja koko keskustelu nauhoitettiin ja litteroitiin. Etenimme tutkimuksessa aineiston analyysiin, jonka toteutimme teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaattein (Tuomi & Sarajärvi 2009) nojautuen Johanna Hurtigin (2003) tutkimuksen jaotteluun lapsen suojelun edellyttämän paikan tasoista: fyysinen, faktinen, kommunikatiivinen ja diskursiivinen läsnäolon taso. Fyysisellä tasolla tarkoitetaan lapsen tapaamisissa mukana oloa, faktisella tasolla lapsesta kerättävää tietoa, diskursiivisella tasolla puolestaan lapseen kohdistuvasta huolesta puhumista ja kommunikatiivisella tasolla huolista puhumista myös lapsen kanssa. Analyysi eteni siten, että luimme aineistoa tarkkaan etsien sieltä edellä mainittuja lapsen paikkoja.

Lapsen paikan tasoja tuli esille hyvin ja halusimme keskustella niistä työntekijöiden kanssa ja kysyä osallistujilta, vastaavatko löydökset heidän todellisuuttaan lapsen paikasta lastensuojelussa laajemmin. Kutsuimme osallistujat avoimella kutsulla toiseen fokusryhmäkeskusteluun. Osallistujajoukoksi muodostui ensimmäiseen fokusryhmään osallistuneita työntekijöitä, muita työntekijöitä ja sosiaalityön opiskelija (HY, käytännönopintopaketti), yhteensä viisi sosiaalityöntekijää. Toisessa fokusryhmässä esittelimme ensimmäisen aineiston tuloksia ja esitimme alustavat tutkimustulokset väittämien muodossa. Pyysimme työntekijöitä kumoamaan tai vahvistamaan väittämiä ja keskustelemaan niistä, sillä halusimme viedä ensimmäisen aineiston tulokset yleisemmälle tasolle. Saimme sekä vahvistettua että rikastettua väittämiä, mutta myös täsmennettyä ensimmäisen analyysikerroksen löydöksiä. Keskustelun nauhoitimme lisäaineistoksi.

Lapsen paikan toteutumisen erilaiset tavat

Aineiston perusteella lastensuojelutarpeen selvityksen nykykäytäntöjen lapsikeskeisyydestä voi sanoa, että aineiston neljässä arvioinnissa lastensuojelutarpeen selvitys oli ollut prosessi, jossa lapsi oli paikalla ja mukana (fyysinen taso). Lapsia tavattiin selvityksen aikana ja heillä oli pääsääntöisesti ollut omat tapaamiset. Näin ollen voi todeta, että lapsen fyysinen läsnäolo selvityksen aikana toteutui hyvin ja lapsen tapaami-

nen oli vakiintunut arvioinnin aikaiseksi työtavaksi. Tämä tuli esille sekä ensimmäisessä tutkimuskeskustelussa asiakasprosesseja läpikäydessä, että laajempaa näkökulmaa korostaneen toisen fokusryhmäkeskustelun aineistossa.

Aineiston perusteella lapsi tavataan selvityksen aikana henkilökohtaisesti keskimäärin kerran. Jos lapsen tilanne oli akuutti tai selvitystyöskentely piti sisällään esimerkiksi verkostotapaamisia, silloin erityisesti nuoren kanssa saattoi olla useita tapaamisia, koska hän oli mukana verkostotapaamisissa. Nuoren omia tapaamisia oli kuitenkin edelleen vähän. Erityisesti pienemmän lapsen kohdalla näytti siltä, että tapaaminen rajautuu yhteen kertaan. Pienen lapsen kohdalla keskeinen prosessi luotiin aikuisten välille, eikä lapsi ollut työskentelyssä mukana muutoin kuin omassa tapaamisessaan. Pienen lapsen useamman tapaamisen esteenä näytti olevan myös se, ettei lapsen haluttu olevan mukana tai lapsen mukanaolosta ei huolehdittu, vaikka niin oli työntekijän kanssa sovittu.

T¹: Niin lapsi ei ollu siinä?

S: Lapsi ei ollu, koska äiti ei halunnut, että lapsi tulee näitä kaikkia asioita kuulemaan.

S: kotikäynti on aina osa prosessia ja lapsikin pitäisi olla siellä koska haluaisimme nähdä lapsen omassa luonnollisessa ympäristössä. Lapsi ei kuitenkaan ollut eikä x, oli vain äiti.

Vaikka aineistosta tulee esiin selvityksen prosessimainen luonne, kertoo se myös lapsen paikan kaventumisesta prosessiin osallisena. Näyttäisi siltä, että lapsi jää pois erityisesti yhteenvetotapaamisesta ainakin silloin, kun asiakkuus lastensuojelussa jatkuu². Aina ei yhteenvetotapaamisia pidetä, eikä niitä välttämättä pidetä niin, että suunnitelmallisen työn tekijät olisivat neuvottelussa mukana. Jos paikalla on sekä perhe että tuleva sosiaalityöntekijä, on kyse yleensä yhdistyneestä yhteenvetotapaamisesta ja siirtoneuvottelusta suunnitelmalliseen tiimiin. Lapsen hyvästä paikallaolosta huolimatta aikuisten välisen keskustelun ja erityisesti aikuisten lapsen kohdistuvien huolien on vaara hallita työskentelyä. Lapsen kohdistuvasta huolesta (diskursiivinen taso) keskustellaan vanhempien kanssa.

S: keskustelimme äidin kanssa tästä ...siitä, että isän ja pojan välinen suhde on heikko ja että pojan verkosto on suppea.

S: Niin näistä teemoista keskustelin äidin kanssa... ja kun juttelin äidin kanssa joka kovasti puolustautui. ...ollaan jo tavattu isä ensimmäisen kerran ja isän huolet ja hänen näkemys ja näin, niin kuuntelin ja isänkin kanssa päädyimme että olisi toisen tapaamisen paikka. Ja ensimmäisessä tapaamisessa meidän tapa toimia ja selvityksen kulku oli käyty hänenkin kanssa läpi ja sitten kävimme läpi lastensuojeluilmoituksen ja hän oli eri mieltä monestakin asiasta ja kuvaili miten se oikeasti meni.

Vanhempien ja muiden aikuisten huolista (jotka on mainittu ilmoituksessa tai muutoin) keskustellaan myös lapsen kanssa (kommunikatiivinen taso) erityisesti isompien lasten kanssa. Myös lapsilla oli mahdollisuus kertoa omista näkemyksistään.

T: Toikse x jotain, oliko hänellä huolia jostain?

S: Siis hän oli huolissaan siitä, että vanhemmat juovat ja isä on lyönyt ja kotona ei oo kiva olla ja siis hengaa kavereitten kanssa.

Merkille pantavaa kuitenkin on, että lapsen omat huolet tulevat kysytyiksi ja kuulluiksi heikosti tai vain osittain. Tämän suuntaisesti sosiaalityöntekijät arvioivat omaa toimintaansa sekä ensimmäisessä että toises-

---

¹ T=tutkija, S=sosiaalityöntekijä

² Aineiston keräämisen aikana voimassa olevan Lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan asiakkuus alkoi arviointityöskentelyn alkaessa.

sa aineistossa ja analyysi vahvisti tätä. Käytäntönä on myös, että vanhemman toiminnasta (suhteessa lapseen) puhutaan vanhempien kanssa, mutta ei välttämättä lapsen itsensä kanssa. Kohtia, joissa työntekijöillä tapahtui ”napsahdus asiakkuuden jatkumisen puolesta”, oli jokaisessa selvitysprosessissa useita. Ne liittyivät huoleen lapsesta, mutta eivät välttämättä lapsen omiin kertomuksiin vaan vanhempien ja yhteistyökumppaneiden tai vanhempien ja lasten keskusteluihin tapaamisissa.

Lapsesta kerätään tietoa selvityksen aikana (faktinen taso). Tiedon muodostamiseen osallistuvat lapsi ja vanhemmat sekä laajasti eri yhteistyötahot, kuten päiväkotit, perheneuvola, turvatalo, sosiaali- ja kriisipäivystys, nuorisoasema, suunnitelmallinen sosiaalityö, neuvola, poliisi, lastenvalvoja sekä lapsen muut läheiset. Jos päätös lastensuojelutarpeen arviosta on selvä, lapsesta kerättävä ja erityisesti lapsen kanssa käsiteltävä tieto on vähäistä. Tällöin paradoksaalisesti käy niin, että mitä selvemmin lapsi on lastensuojelun tarpeessa, sitä vähemmän hän saa sijaa ja tulee kuulluksi asiakkuuden alun työskentelyssä.

S: Tapaamisia oli kaksi (koko selvityksen aikana). Oishan niitä voinu olla enemmän, mutta tää oli niin selkeä.

Myös lapsen itsensä määrittämät tarpeet ja lapsen kertoma tieto arjestaan on niukkaa. Tämä tuli työntekijöiden keskustelussa ilmi molemmissa aineistoissa. Näin ollen ne eivät voi tulla kuulluiksi eivätkä siis myöskään voi välittyä vanhemmille tai muille aikuisille.

Toisessa fokusryhmähaastattelussa työntekijät peilasivat omia kokemuksiaan alustaviin tuloksiin tarkentaen ja syventäen ensimmäistä aineistoa. Arviointia ei näytä ohjaavan lapsen tilanteen selvittäminen vaan muut tekijät. Keskustelussa tuli selkeästi esiin työntekijöiden kokema ristiriitainen paine siitä, että prosessin on edettävä nopeasti ja toisaalta asiakkaat ja erityisesti lapset pitäisi kohdata hyvin. Sujuvana prosessina pidetään kuitenkin sellaista, jossa arvio (lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta) tulee mahdollisimman nopeasti selväksi ja aikaa käytetään vähän ja tietoa kerätään juuri sen verran, että tämä päätös voidaan tehdä. Tavoitteena ei ole lapsen tilanteen arvioiminen kokonaisvaltaisesti tai ylipäättään se ei ole arvioinnin kohteena vaan selvityksen kohteena on arvioida lastensuojelun asiakkuuden tarvetta.

Ensimmäisessä fokusryhmässä työntekijät kuvaavat hyväksi sellaista selvitysprosessia, jossa yhteistyö toimii perheen ja lapsen sekä yhteistyökumppaneiden kanssa, jossa syntyy idea, joka auttaa perhettä ja ”solmut” avautuvat. Toisaalta hyvänä pidettiin prosessia, jossa selvitysvaihe on tehty nopeasti, sillä silloin suunnitelmallisesta työstä saatava apu on nopeammin perheen tukena. Toisessa fokusryhmässä tästä puhuttiin enemmän. Koska palvelua ei aloiteta vielä arvioinnin aikana, se tuottaa myös painetta työntekijöille siirtää asiakkuus nopeasti eteenpäin, jotta asiakkaat saavat mahdollisimman pian palvelua.

S: Meil tulee kauhee kiire siirtää ne sinne eteenpäin. Ja itse asiassa se arviotyö tapahtuuki siellä avohuollon sosiaalityön puolella.

S: Tavallaan olis hirveen mielenkiintosta tehdä arviota hyvin, silleen päästä vähän syvemmälkin, mut sit taas toisaalt se ei oo asiakkaan etu, koska ei voi tarjota palveluja.

Työntekijät miettivät myös periaatteen, prosessin ja kohtaamisen ristiriitaa. Jos arvioinnissa tavataan lasta kerran, eikä seuraavasta lastensuojelun työntekijän tapaamisesta ole mitään tietoa, ei yksi tapaaminen ole riittämättömyydessään edes välttämättä hyväksi lapselle. Kohtaamistyöhön ei paradoksaalisesti ryhdytä siksi, että suojellaan lasta umpimähkäiseltä prosessilta.

S: Jotta se yks kohtaaminen ja se lapsen mielipide, et ne jotenki tulis esille. Ehkä seuraava työntekijä tapaa joskus useamman kuukauden päästä sitä lasta ja vähän juttelee muista asioista, että onko se tarkoituksenmukaista vai onko se enemmän haitallista, että onko hyvä tässä kohtaa (selvitysvaiheessa) puhua näistä asioista.

S: Oishan niitä voinu olla enemmän (lapsen tapaamisia), mutta tää oli niin selkeä, et sitte kuiteski, kun tässä on just tää, kun siirtyy toiseen tiimiin niin et halua mahdollisimman nopeesti saada sen siirron, että sitten se työskentely oikeesti alkaa eikä sitte käytetä siihen niinku tavallaan aikaa. Et jossain tällä mallilla on musta pakko tehdä myös sitä arvioo että onko jär-

kee haalia enemmän ja enemmän niitä tapaamisia, onko siinä lisäarvoa sille. Vai onko tärkeämpää se, että päästään aikaisessa vaiheessa työskentelemään.

Työntekijät kuvaavat päätöksentekoa prosessiksi, jossa osalliset ovat mukana. Kohtaamisia työntekijät pitävät tärkeinä, jotta osallisilla on mahdollisuus vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja tiedonmuodostukseen.

Työntekijät pelkäävät, että arviointityöskentelyn jälkeen ei ole takeita siitä, että lapsen kanssa työskentely jatkuu. Arviointiin käytettävää kolmen kuukauden aikaa pidettiin riittämättömänä, johtuen pääasiassa asiakasmääristä. Silti siinä ajassa pidettiin tärkeänä suhteen ylläpitotyötä ja sitä pidettiin aivan mahdollisena. Yleensä perheet tulevat jännittyneinä ja varautuneina ensimmäiseen tapaamiseen, mutta lähtevät sieltä paremmalla tuulella ja avoimempina eteenpäin. Alussa tapahtuva sosiaalityö on työntekijöiden mielestä mitä suurimmassa määrin tunteiden vastaanottamista ja suhteen ylläpitoa. Näin siitä huolimatta, että kohtaamisessa ei koeta voivan mennä niin syvälle, että voitaisiin tehdä hyvä ja kokonaisvaltainen arvio lapsen tilanteesta.

Pohdintaa

Lapsikeskeisessä tilannearviossa lapsen paikka on mietitty periaatteen, prosessin kuin kohtaamisenkin tasolla. Periaatteet on pyritty viemään käytännön toiminnaksi niin, että ne näkyvät mallissa selkeästi. Erityistä huomiota on kiinnitetty siihen, että arvioinnin aikainen työ on lapselle prosessi ja kaikki kohtaamiset lapsen huomioivia. Lapsikeskeinen malli pyrkii nostamaan sekä työn että tiedon muodostuksen keskiöön lapsen arjen ja elämäntilanteen. Myös lapsen oma kokemus arjestaan on tiedon keskiössä ja tiedon muodostuksen tueksi mallissa on yhtenäiset teemat. Näistä käytännöistä huolimatta malli jättää edelleen sosiaalityöntekijöiden ratkaistavaksi tilannekohtaisesti esimerkiksi sen, missä laajuudessa arviointi tehdään, miten lapsen tapaaminen toteutetaan sekä miten lapsen tai vanhempien sanomiseen suhtaudutaan.

Lastensuojelun arviointityöskentelyn orientaatioiden ääripäiden voi nähdä muodostavan käytäntöjen jatkumon riski- ja strukturoidun arvioinnin sekä ihmissuhdeperustaisen, kostruktionistisen ja reflektiivisen arvioinnin (Holland 2004, 33-36; Ruch ym. 2010; Parton & O'Byrne 2000) välillä. Lapsikeskeinen tilannearviomalli sijoittuu arviointimallien kartalle näiden väliin yhdistäen kumpaakin. Lapsikeskeisessä tilannearviossa on yhtymäkohtia brittiläiseen Framework for the assessment of children in need and their families -arviointimalliin (Horwath 2001; Holland 2004). Lapsikeskeisen tilannearvion tavan periaatteet ja taustateoriat ovat pitkälle samat kuin Briteissä sekä siihen pohjautuvassa Ruotsissa käytössä olevassa BBIC-mallissa, mutta toteutuksen käytäntö on lähempänä joustavan ja ihmissuhdeperustaisen sosiaalityön työkäytäntöjä.

Lapsikeskeisen tilannearvion mallissa lapsen osallistumisen prosessi sekä kohtaaminen ovat keskeisiä elementtejä. Brittimallissa puolestaan korostuu arvioinnin teemat (esim. Rose 2001, 40–44). Brittimalli, erityisesti Englannissa käytössä oleva, on myös pitkälle strukturoitu (lapsen kehityksellisten tarpeiden mukaiset lomakkeet) jopa niin, että tutkimusten mukaan lapsi ”standardoituu”, eikä huomio ole enää yksittäisen lapsen persoonassa, toiveissa ja tunteissa (Thomas & Holland 2010). Lomakkeet ovat myös lisänneet byrokratiaa ja pakottaneet työntekijöitä käyttämään entistä enemmän aikaa kirjaamiseen kasvokkain kohtaamisen sijaan (Horwath 2011; Thomas & Holland 2010). Merkittävä ero eri malleissa on se, millaisen roolin ja aseman työskentely antaa arvioinnille: onko se kaiken päämäärä vai väline auttaa. Lapsikeskeisessä tilannearviomallissa arviointi on tärkeä, yksi kolmesta tehtävästä, mutta se pyrkii tasapainoon kahden muun tehtävän kanssa – suhteen ylläpidon ja auttamisen kanssa. Toisaalta myös Briteissä korostetaan lapsen osallisuutta ja kohtaamista lapsikeskeisiä menetelmiä käyttämällä sekä lapselle ymmärrettävillä termeillä asioista puhumista (esim. Hutton ym. 2006).

Lapsen osallisuutta tutkittaessa korostuu osallisuuden näkeminen prosessina eikä vain päätöksenteossa tapahtuvaksi yksittäiseksi kuulemiseksi tai tapahtumaksi. Lapsi tulisi huomioida koko ajan ja arviointia tulisi tehdä lapsen kanssa (with children), ei vain lapsen vuoksi (for children) (Vis, Holtan & Thomas 2012). Jos lapsen näkemykset halutaan ottaa huomioon kokonaisvaltaisesti, osallisuus tulee nähdä prosessina, joka

pitää sisällään useita tapaamisia. Lapsen osallisuuden varmistaminen ei kilpisty yhteen yhteiseen neuvotte- luun. Svein Arild Visin & Nigel Thomasin (2009) mukaan tarvitaan strukturoitu systeemi, joka mahdollis- taa osallisuuden, jossa lapsen on mahdollista tuoda esiin ja viedä eteenpäin omia näkemyksiään. Tapaami- set on räätälöitävä lapsen tarpeiden ja osallisuuden vahvistamisen mukaiseksi. Lapsen osallisuuden varmis- tamiseksi tulee jokainen yksilöllinen asiakkuusprosessi mukauttaa lapsen toiveiden ja odotusten mukaisesti. Lapsikeskeisen tilannearviomallin etu on ollut, että lapsen kanssa työskentely on ollut alusta loppuun pro- sessi lapsen kanssa. Osallisuus prosessina sekä toisaalta työskentely suhdeperustaisesti ovat lapsikeskeisen lastensuojelutyön kulmakiviä. Aineiston mukaan nykyinen selvitystyöskentely ei kuitenkaan välttämättä ole sellainen tilanteissa, joissa lapsen tapaaminen rajautuu yhteen kertaan tai lapset eivät ole osallisia arvi- oinnin lopussa. Lapsikeskeisen prosessin näkökulmasta arvioituna nykykäytännön ongelmana on, että lap- sia tavataan selvityksen aikana yleisesti vain kerran ja jos useammin, niin neuvotteluissa. Lapset eivät myöskään välttämättä ole yhteenvetotapaamisessa kuulemassa, arvioimassa, vaikuttamassa ja sopimassa tulevasta.

Näyttää siltä, että Suomessa lastensuojelun sosiaalityön on muovautunut suuntaan, joka korostaa arvi- ointia ja alleviivaa yhtenäisiä sekä strukturoituja arviointikäytäntöjä (esim. Toimiva lastensuojelu 2013). Arvioinnin korostaminen sinänsä ei ole huono asia, onhan huolellinen asiakkaan tilanteen arviointi sosiaali- työn ydintä (Thompson 2005; Rostila 2001; Särkelä 2001; Niemelä 2012). Lastensuojelun toimintaympä- ristössä tapahtuneet muutokset kuten eriytyneet arviointitiimit, pilkotut asiakasprosessit ja tiukat aikarajat virtaviivaistavat asiakkuuden alussa tapahtuvan arvioinnin kuitenkin sellaiseksi, että fokus on siirtynyt lapsen huomioimisesta ja auttamisesta mahdollisimman sujuvaan ja nopeaan prosessiin. Arvioinnin keski- össä näyttäisi olevan se, alkaako lastensuojelun asiakkuus, ei lapsen arjen kokonaisuus. Lapsikeskeisen työn yksi keskeinen kivijalka, lapsen kohtaaminen ja lapsen elämäntilanteen kokonaisvaltainen selvittämi- nen, on muuntunut yhdeksi lapsen tapaamiseksi, jonka aikana ei välttämättä vielä saa kattavaa kuvaa lapsen kokemasta todellisuudesta. Tai pahimmillaan, lapsinäkökulmaista kuvaa lapsen kokemasta todellisuudesta ei saada lainkaan. Yksi tapaaminen ei myöskään välttämättä ole riittävä lasten omien huolien selvittämiseksi, sillä keskiössä ovat aikuisten esille tuomat huolet lapsen elämään liittyen. Ajan vähyyks ja käsiteltävien asioiden laajuus taas tuo paineita tapaamisen sisältöihin ja uhkaa täten kohtaamisen lapsikeskeisyyden to- teutumista sekä kohtaamisen että prosessin tasolla.

Arvioinnin lisäksi sosiaalityön muut merkittävät tehtävät, kuten auttaminen ja suhteen ylläpito, ovat jääneet ylikorostuneen arviointitehtävän jalkoihin. Taustalla lienee ajatus, että hyvä arviointi mahdollistaa oikeanlaisen palvelun- ja tuen tarpeen näkemisen. Näin toki onkin, mutta arviointia on vaikea pitää sosiaa- lityön näkökulmasta hyvänä, ellei sitä ole tehty yhdessä asiakkaan kanssa, samalla auttaen ja suhteen kautta vaikuttaen. Tämä koskee myös lapsia. Myös Suomessa strukturoidun arviointimallin ja arvioinnin korosta- misen taustalla lienee ajatus lapsen kaltoinkohtelun mahdollisimman hyvästä ja oikeasta tunnistamisesta, jotta välttyttäisiin traagisilta kohtaloilta (Samsonsen & Willumsen 2014, 3). Lapsen kaltoinkohtelun tunnis- taminen on äärimmäisen tärkeä ja vaativa tehtävä, joka useimmiten edellyttää lastensuojelun oman toimin- nan lisäksi mahdollisimman saumatonta yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa (esim. Muukkonen & Tu- lensalo 2015).

Lapsen oman kokemuksen kuuleminen on asia, jota ei mielestämme hyvässä arvioinnissa voi koskaan ohittaa, mutta jonka tavoittaminen ei ole itsestään selvyys silloinkaan, kun lapsen ympärillä on laaja joukko ammattilaisia (Tutkintaryhmä 2013). Näkemyksemme mukaan lapsen kokemuksen ja todellisuuden tavoit- taminen ja sitä kautta mahdollistuva lapsen auttaminen ja suojeleminen edellyttää ensisijassa aikaa lapsen koh- taamiseen. Riittäväällä ajankäytöllä voidaan mahdollistaa se, että lapsen ja hänen läheisten kanssa voidaan rakentaa ”syvää” kuvaa lapsen arjesta ja elämästä. Ajan lisäksi tarvitaan tietoa lapsista ja lapsuudesta sekä taitoa lapsen kanssa työskentelyyn, jotta lapsen kokemuksen tavoittaminen ja auttaminen ovat mahdollisia. Arvioinnin struktuurilla voidaan saavuttaa yhtenäisiä käytäntöjä ja parhaimmillaan ne ohjaavat kokonais- valtaisen ja lapsinäkökulmaisen tiedon yhteiseen kokoamiseen, mutta ne eivät korvaa lapsen kohtaamiseen tarvittavaa aikaa, eivätkä ne toisaalta saisi kaventaa lapsen kohtaamisen tapoja.

Kovin pitkälle ei ole vielä päästy siinä, miten lapsen auttaminen ja huomioiminen jatkuvat alkuvaiheen arvioinnin jälkeen. Mikäli aikarajojen ja asiakasmäärien paine lastensuojelussa pysyy ennallaan ja arvioin- nin aikainen lapsen kohtaaminen rajautuu minimiin, luo se painetta suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Lap-

sen kokonaistilanteen kartoittaminen ja arvioiminen siirtyvät suunnitelmallisen työn tehtäväksi. Tällöin myös suunnitelmallisessa sosiaalityössä tulisi olla nykyistä enemmän mahdollisuuksia lapsen kohtaamiselle sekä selkeät ja pitkän asiakkuuden aikana toistuvat tilannearviokäytännöt, joiden avulla voidaan varmistaa lapsen tiedon ja kokemuksen mukana olo sekä kokonaisvaltainen näkemys lapsen elämäntilanteesta.

Tutkimuksissa on tuotu esiin erilaisia lapsen osallisuuden esteitä. Svein Arild Vis, Amy Holtan ja Nigel Thomas (2012) kiteyttävät lapsen kanssa työskentelyn olevan vaikeaa kolmesta syystä: 1) on vaikea saada aikaan vuorovaikutussuhdetta lapsen kanssa, 2) suojeluorientaatio asetetaan osallistumisorientaation edelle ja 3) lapsen osallisuuden tärkeänä pitämisen aste vaihtelee. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että työntekijöillä ei ole tarpeeksi taitoja lapsen kanssa työskentelyyn, työntekijät eivät saa tarpeeksi tukea lapsen kanssa työskentelyyn, työntekijät pelkäävät osallistaessaan vahingoittavansa lasta sekä kokevat osallisuuden toteuttamisen vaikeaksi lastensuojeluprosessin aikana.

Aineistossamme tuli esiin lasten omien huolien ja muidenkin näkemysten kuulemattomuus verrattuna aikuisten (vanhemmat ja yhteistyökumppanit) näkemysten kuulemiseen. Selkeä syy vähäiseen lasten kuulemiseen on työntekijöiden näkemyksen mukaan aikapula. Aineistossa ei tullut esiin, että lapsen kanssa työskentelyyn tarvittavien taitojen puute olisi syy lasten kuulemisen vähäisyydelle. Tämä on hyvä asia, koska sen voi tulkita niin, että työntekijät kokivat riittäviä taitoja olevan silloin kun lapsen kohtaaminen mahdollistui. Voi myös olla, että koska aikaa lapsen kohtaamiseen oli niin vähän, ei puutteita päässyt edes kunnolla havaitsemaan. Sinänsä on erikoinen ajatus vaatia lastensuojelun työntekijää luomaan vuorovaikutussuhdetta jokaisen lapsen kanssa, ellei samalla taata riittäviä taitoja eri-ikäisten lasten kohtaamiseen, ja jos työkuorma estää prosessimaisen osallisuuden toteuttamisen

Tutkimuksemme tuloksista käy ilmi lapsikeskeisyyden toteutumisen kannalta ristiriitaisia asioita. Tulokset osoittavat lapsen oman tapaamisen olevan pääsääntöinen työikäntö asiakkuuden alkuvaiheen arviointia tehtäessä. Tämä tulos on hyvä ja rohkaiseva, vaikka tutkimustietoa on myös siitä, että lasta ei aina tavata (Hietämäki 2015, myös Kaski, Kosola ja Lehtoranta tässä teoksessa). Näyttäisi kuitenkin siltä, että riittävän pitkäjänteisellä ja systemaattisella kehittämistyöllä, selkeillä rakenteilla sekä kansallisella ohjauksella (Oranen 2006, Salpakoski 2009) voidaan vaikuttaa lastensuojelun käytäntöihin. Ristiriitaista tuloksissa on se, että toisaalta lapsen paikka on – pitkälti toimintaympäristöstä johtuvien työ- ja asiakaspaineiden vuoksi – arvioinnissa kaventunut. Samaan aikaan kuitenkin esimerkiksi lainsäädännöllisillä muutoksilla pyritään lisäämään lapsen henkilökohtaisia tapaamisia sekä vahvistamaan lapsen oikeutta omaan sosiaalityöntekijään (Lsl 30§) lastensuojelun asiakassuunnitelmaan perustuvassa sosiaalityössä. Myös tutkimukset eri maiden lastensuojelujärjestelmien toimintaperiaatteista vahvistavat lapsikeskeisen ajattelun nousun perhe- ja suojelukeskeisen orientaation rinnalle (Pösö ym. 2014). Näyttäisi siltä, että lainsäädännön ja periaatteen tasolla lapsikeskeisyys elää vahvana, mutta käytännön työssä sen toteuttamisen mahdollisuudet ovat kuitenkin osittain jopa kaventuneet.

Lapsikeskeistä periaatetta on pidetty lastensuojelussa lähes itsestään selvyytenä (esim. Hurtig 2006), mutta sen tosiasiallista toteutumista käytännön työssä on toistuvasti pidetty puutteellisena (esim. Hurtig 2003; Hyytinen 2007; Kouvonen 2013; de Godzinsky 2014; Tutkintaryhmä 2013). Työkäytäntöjen, erityisesti arviointikäytäntöjen, kehittämisestä huolimatta lapsikeskeisyyttä on edelleen voimakkaasti peräänkukulutettu myös muissa maissa (esim. Munro 2011).

Mitä lapsikeskeisyyden ja lastensuojelun toimintaympäristön nykytilasta voimme siis päätellä? Ainakin sen, että lapsikeskeisellä mallilla on edelleen annettavaa nykypäivän lastensuojeluun Suomessa ja kansainvälisesti. Lapsikeskeisten käytäntöjen kehittämistä tulee systemaattisesti jatkaa. Monella tasolla olisi myös herkistytävä lapsikeskeisyyttä heikentävien ja kaventavien tekijöiden tunnistamiseen.

Johtopäätökset

Ajattelemme, että hyvässä arviointimallissa voi yhdistää strukturoituja ja reflektiivisiä käytäntöjä. Niiden ei tarvitse olla toisiaan poissulkevia, vaan suuntausten välistä tasapainoa etsivää. Tästä näkökulmasta katsottuna lapsikeskeisessä tilannearviossa on elementtejä, joita tulisi säilyttää ja vahvistaa. Arvioinnin nykykäytäntö pääkaupunkiseudulla näyttää pienen aineistomme perusteella painottuvan arviointiin auttamistyön

kustannuksella ja arviointiinkin vain suppeassa näkökulmassa: onko tarvetta asiakkuudelle vai ei? Silloin olemme hukanneet idean lapsen kokonaisvaltaisesti huomioivasta työtavasta.

Lapsikeskeinen tilannearvio voi jatkossakin edistää lapsen auttamista sekä osallisuutta. Se tuo lapsen tiedon monipuolisesti esille ja on lasta auttava: lapsen osallistuminen arviointiin on prosessi, jonka aikana lapsen ja vanhempien tietoa liitetään yhteen ja myös vanhemmat kuulevat lapsen kertomia asioita. Näin ollen malli parhaimmillaan edistää lapsen ja vanhemman suhdetta ja hyvinvointia: tapa mahdollistaa sen, että lapsi ja vanhemmat kuulevat toistensa näkemykset ja voivat ymmärtää toisiaan. Näkemyksemme mukaan lapsen osallistumisen prosessimaisuudesta ei tulisi luopua, vaan päinvastoin vahvistaa sitä. Prosessimaisuus edellyttää kuitenkin huomion kiinnittämistä siihen, ettei se jää lapselle epäselväksi ja lapsi ulkopuoliseksi tapaamisissa, joissa on useita osallistujia (esim. Viholainen 2011). Vaikka prosessin systemaattisuudesta pidetään kiinni, tulee tavan olla kuitenkin myös joustavuuden ja tilannekohtaisuuden salliva. Lähökohdat lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ovat hyvin vaihtelevat ja lapsen tilanteeseen kohdistuvat huolet voivat olla isoja tai pieniä. Tämä tulee ottaa huomioon, kun arvioidaan arvioinnin laajuutta. Lasta ja perhettä ei ole tarpeen kuormittaa liian raskaalla arvioinnin prosessilla. Toisinaan taas lastensuojelun ja tukitoimien tarve voi olla niin selkeä, että arvioinnin rinnalla on tarpeen saada vahvoja tukitoimia.

Erityisesti silloin, kun asiakkuuden taustalla on vanhempien ongelmat, on lapsen osallisuuden ja suojelun välinen jännite ilmeinen (Vis ym. 2012). Jännite osallisuuden ja suojelun välillä vaikuttaa lapsen paikkaan työskentelyssä ja saattaa jättää lapsen tiedollisena toimijana kokonaan työskentelyn ulkopuolelle (Tulensalo 2016). Lapsen positio kuulijana ja tiedon saajana vaatii erityistä herkkyyttä sekä myös erilaisia välineitä tiedon antamiseen lapselle, ei vain tiedon keräämiseen instituutionaalista tarkoitusta varten. Lapsikeskeisen tilannearvion mallissa lapsen kohtaamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota ja lapsen kanssa käytetyt välineet ja myös termit ovat lapselle ymmärrettäviä.

Lapsikeskeisessä tavassa olemme korostaneet arkikeskeisyyden periaatetta. Tästä syystä arvioinnin tiedon muodostuksen keskiössä on ollut ajankäyttö, arjen toiminnot ja niiden sujuminen sekä vuorovaikutussuhteet. Tietoa lapsen arjesta on muodostettu perustuen lapsen ja vanhempien kokemuksiin sekä perheen perustietoihin (Ervast & Tulensalo 2006, 35). Ymmärrys asiakkaan arjesta on sosiaalityössä keskeistä. Ritva Poikelan tutkimuksen mukaan (2010, 202–205) perheiden auttamisessa ei kuitenkaan tunnisteta asiakkaan arjen kokonaisvaltaisuutta, dynaamisuutta ja erityislaatuisuutta. Perhe nähdään usein yksinäisenä yksikkönä ja työskentely voi kohdentua vain joihinkin perheenjäseniin. Palvelut suuntautuvat instituutionaalisesti määriteltyihin ongelmiin asiakkaan arjessa, ei hänen omaan tulkintaan ja arjen dynaamisuutta huomioiden. Tutkimuksen mukaan asiakkaan muutostarpeen määrittely, jota arviointi käytännössä on, tulisi perustua ammattilaisten ja asiakkaiden yhteiseen kokonaisuuden tutkimiseen, jossa asiakkaan omat tulkinnot ja merkityksenannot omasta arjestaan ovat keskiössä (mt. 212–213). Tutkimus vahvistaa arjen selvittämisen merkityksellisyuden. Täten näemme olennaisena niiden piirteiden säilyttämistä sekä edelleen vahvistamista arvioinnin käytännöissä.

Dokumentointi on yksi keskeinen osa arvioinnin kokonaisuutta. Dokumentoinnin kautta kohtaamisissa puhutut tai muuten esille tulleet asiat tulevat näkyviin. Arvioinnin dokumentoinnin tarkoitus on myös jäsentää tapaamisista sekä eri tahoilta koottua tietoa. Dokumentoinnissa tulisi kiteytyä arvioinnin lopputulos sekä perustelut ja sen tulisi olla aineiston analyysin paikka (Milner & O'Byrne 2002, 63). Dokumentoinnin tulisi olla moniäänistä, mutta siten, että sosiaalityöntekijän ja myös muiden toimijoiden ääni tulee selkeästi esiin.

Tiedon dokumentointi on arvioinnin edelleen kehittämisen kriittinen kohta. Lapsen osallisuuden kannalta pidämme välttämättömänä, että dokumentointi on mietitty myös lapsen näkökulmasta. Siten dokumentointi ei ole irrallinen tai erillinen asia arvioinnin prosessissa, vaan kiinteä osa kokonaisuutta. Lapsikeskeisessä mallissa kirjaaminen on ollut avointa ja eri tahojen näkemyksiä esille tuovaa. Tämä on mahdollistanut lapsen äänen esille tulemisen, sillä eri-ikäiset lapset kertovat asioita monin eri tavoin. Mallissa on pyritty huomioimaan lapseen ja perheeseen liittyvät voimavarat, mutta selkeästi myös huolen aiheet. Lapsen läheisiä on pyritty osallistamaan arvioinnin tekemiseen sekä lapsen elämän huolta aiheuttavien asioiden ja niiden ratkaisuehdotusten pohtimiseen sillä ajatuksella, että osallisuuden kokemuksen kautta myös motivaatio muutokseen on mahdollinen. Jatkossa dokumentoinnin tulisi palvella lasta myös tiedon saajana ja reflektiojajana. Nykykäytännöissä dokumentointi tapahtuu edelleen pitkälle perinteisesti kirjoitetussa muodossa. Lap-

set, jotka osaavat lukea, ovat voineet saada oman asiakirjansa. Ne lapset, jotka eivät osaa lukea, ovat erityisen paljon aikuisten kertoman tiedon varassa.

Suomalaisessa arvioinnissa tarvetta on nähty erityisesti sen tieto- ja teoriapohjan vahvistamisessa, johon arvioinnin aikana kerättyä tietoa voi suhteuttaa sekä tulkita. Vaikka lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevat syyt ovat jossain määrin selkeät ja yhteneväiset (esim. Ahlgren-Leinvuo 2015, 5) on myös niin, ettei sama ongelma taustalla välttämättä johda asiakkuuteen. Asiakkuuden tarvetta suhteutetaan muun muassa lapsen ja perheen sosiaalisiin verkostoihin sekä erilaisiin tasapainottaviin te-kijöihin (Pösö 2010, 324, 329). Arviointia ei sosiaalityössä sen tapauskohtaisuuden vuoksi siten saa helposti asetettua tiettyyn kriteeristöön. Tästä huolimatta arvioinnin tulisi olla läpinäkyvää, lopputulokset selkeästi perusteltuja sekä sosiaalityön uudenlaiset tietokäytännöt huomioiden vuorovaikutuksellista ja dialogista (esim. Pohjola ym. 2015). Arvioinnin tulkintakehys on nähdäksemme asia, joka vaatii edelleen kehittämistä. Kehyksen kriittinen tekijä on, miten se säilyttää lapsen arvioinnin keskiössä.

Mallilla on annettavaa sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelutarpeen arviointiin sekä suunnitelmalliseen lastensuojelun työvaiheeseen, josta lastensuojelun asiakkuus alkaa. Lasta tulee nähdä systemaattisesti auttamisen, arvioinnin ja asiakkuuden eri vaiheissa. Suunnitelmallinen työ pohjautuu hyvään tilanteen arvioon (Muukkonen 2008, 40), jolloin tilannearviota tarvitaan aina kun suunnitelmaa tarkistetaan kokonaisuutena. Tutkimuksemme mukaan näyttää siltä, että lapsen tapaamiset voivat olla yksittäisiä ja tekemisen tapa on muuttunut kohti lyhyttä ja nopeaa prosessia, jossa lapsen osallisuus on rajattua. Arvioinnit (palvelutarpeen arviointi, johon lastensuojelun tarpeen selvittäminen sisältyy) ovat luonteeltaan lyhyitä, joka lisää tarvetta paneutuvalla ja lapsen tarinaa kuulevalle työskentelylle suunnitelmallisen työn aikana. Lapsikeskeisessä mallissa ajatus oli tilannearvion tekemisestä lapsen tilanteesta myös jo asiakkaana olevan lapsen kanssa. Lapsen kanssa tehtävän sosiaalityön kehittämisen haasteellinen kestokysymys on edelleen, onko sosiaalityöntekijällä tila ja lupa tehdä lapsen kanssa työtä. Tai toisinpäin: onko lapsella oikeus saada sosiaalityötä? Lapset, vanhemmat ja sosiaalityöntekijät ovat tähän valmiita, mutta toteutukseen tarvitaan valtakunnan tasolta kuntiin, lapsisosiaalityön tasolle saakka kantautuva lupa, tuki ja osaamisen vahvistus.

VINKKEJÄ LAPSIKESKEISYYDEN YLLÄPITÄMISEKSI ARVIOINNISSA:

- Huolehdi siitä, että arviointi on lasta auttavaa ja voimauttavaa
- Pidä lapsi arvioinnin keskiössä koko ajan: muodosta yhdessä lapsen, hänen läheisten ja muiden lapsen tuntevien tahojen kanssa kuvaa lapsen arjen ja elämän kokonaisuudesta.
- Huolehdi, että arviointi on lapselle jatkumo, jossa on alku, asioiden syventämisen vaihe sekä päätös. Kerro lapselle mitä arvioidaan ja miksi. Anna lapsen kuvata omaa elämäänsä mahdollisimman vapaasti, mutta voit kysyä myös tarkentavia kysymyksiä. Päätä arviointi lapsen kanssa ja kerro mitä seuraavaksi tapahtuu. Mikäli arvioinnin matka lapsen kanssa on lyhyt, esimerkiksi yksi tapaaminen, huolehdi myös siinä näiden vaiheiden toteutuminen.
- Muista kartoittaa lapsen ja vanhempien kanssa hänen elämänsä myönteisiä asioita sekä niitä, joista lapsi itse on huolissaan. Älä muodosta kuvaa lapsesta aikuisten huolien kautta. Hyödynnä myönteistä tunnistamista.
- Kunnioita lapsen tiedollista toimijuutta, moninaisia tapoja kertoa itsestään ja kokemuksistaan.
- Muista lapsen kohtaamisessa tilan merkitys, tapaa lasta lapsiystävällisessä paikassa ja kuuntele lapsen toiveita tapaamisen ajasta ja paikasta.
- Anna lapselle tietoa hänelle luontevalla ja ymmärrettävällä tavalla (lastensuojelusta, arvioinnista ja sen tuotoksista).
- Huolehdi yhteisissä tapaamisissa, että joku työntekijöistä on lapsen kanssa koko ajan, eikä lapsi jää sivuun.
- Kerro vanhemmille selkeästi lapsen kanssa työskentelystä.

Lähteet

- Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2012) Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2011. Helsinki: Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 3/2012.
- Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2015) Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2014. Helsinki: Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 4/2015.
- Eklundh Berg, Lotta ja Matscheck David (2012) Medför BBIC ett förbättrat barnperspektiv? En studie om arbetet med implementering av BBIC och barns delaktighet i sju nordostkommuner. FoU Nordost i Stockholms län: Rapport nr. 19.
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2006:8.
- Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna ja Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selonteokoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Ritale-Koskinen & Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 21–44.
- de Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267.
- Gordon, Jack (2001) Ecological perspectives in assessing children and families. Teoksessa Horwath, Jan (ed.) The child's world. Assessing children in need. London: Jessica Kingsley Publisher. 53-74.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Stakes. Tutkimuksia 77. Jyväskylä: Stakes.
- Hietämäki, Johanna (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylä studies in education, psychology and social research 529.
- Holland, Sally (2004) Child and family assessment in social work practice. Gateshead: Sage Publication.
- Horwath, Jan (ed.) (2001) The Child's world. Assessing child in need. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Horwath, Jan (2011) See the practitioner, see the child: The framework for the assessment of children in need and their families Ten years on. British Journal of Social Work (41), 1070–1087.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna (2006) Lapsen tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg Hannele, Ritale-Koskinen Aino & Törrönen Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 167–193.
- Hutton, Angela & Partridge, Kate (2006) "Say it in your own way". Children's participation in assessment: a guide and resources. Ilford: Barnados Policy and Research Unit.
- Hyytinen, Riitta (2007) Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotienliiton julkaisu 37.
- Kouvonen, Petra (2013) Participatory policies and social rights in out-of-home placement services. Negotiated agencies of vulnerable children. Turku: Kirjapaino Gosmo Oy, Department of Social Research University on Helsinki.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 12.9.2015.
- Milner, Judith & O'Byrne, Patrick (2002) Assessment in social work. Hampshire: Palgrave McMillan.
- Munro, Eileen (2011) The Munro Review of child Protection: Final report. A child-centered system. Department for education.
- Muukkonen, Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2008:17.
- Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 133–143.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeinen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvio. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 1/2004.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Satka Mirja, Karvinen-Niinikoski Synnove, Nylund Marianne & Hoikkala Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia. 2005.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2015) Lastensuojelun tehtävät kun lapsen epäillään kokeneen väkivaltaa. Duodecim 10/2015.
- Niemelä, Pauli (2012) Tapauskohtaisuus sosiaalityössä. Teoksessa Tuohino Noora, Pohjola Anneli & Suonio Mari (toim.) Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. Tampere: Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet julkaisu 5, 20-35.
- Oranen Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua - Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämisseuranta Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006 Lastensuojelun kehittämissuunnitelma. Saatavilla osoitteessa: <https://www.thl.fi/documents/647345/0/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf/4c1af916-87f3-41b0-bd61-0e9daaea69d8>
- Parton, Nigel, & O'Byrne, Patrick (2000). Constructive social work: towards a new practice. London: MacMillan.
- Pohjola, Anneli (1999) Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa Virtanen Päivi (toim.) Verkostoituvaa asiakastyötä. Tampere: Kirjayhtymä Oy ja Lastensuojelun keskusliitto, 110–128.

- Pohjola, Pasi & Pitkänen, Niina & Koivisto, Juho (2015) Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoehtoina. *Janus vol 23 (2) 2015*, 175-189.
- Poikela, Ritva (2010) Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä. Helsinki: Sosiaalityöiden laitoksen julkaisuja 2010:5.
- Pösö, Tarja (2010) Havainnot suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus vol. 18 (4) 2010*, 324–336.
- Pösö, Tarja & Marit, Skivenes & Anne-Dorthe, Hestbaek (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for child centric approach? *European Journal of Social Work 17 (4)*, 475-490.
- Rose, Wendy (2001) Assessing children in need and their families. An overview of the framework. Teoksessa Horwath Jan (ed.) (2001) *The Child's world. Assessing child in need*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. 35-49.
- Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. *SoPhi 61*, Jyväskylän yliopisto.
- Ruch, Gillian & Turney, Danielle & Ward, Adrian (2010) Relationship-based social work. *Getting to the Heart of Practice*. Cornwall: Jessica Kingsley Publisher.
- Salpakoski, Ritva (2009) Lastensuojelun alkuarviointi - hankkeen loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Raportteja 17.
- Samsonsen, Vibeke & Willumsen, Elisabeth (2014) Assessment in child protection. *Social worker's voices in England and Norway. Journal of comparative social work 2014/1*.
- Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Thomas, Jane & Holland, Sally (2010) Representing children's identities in core assessments. *British Journal of Social Work (2010) 40*, 2617-2633.
- Thompson, Neil (2005) *Understanding social work. Preparing for practice*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Toimiva lastensuojelu (2013) Selvitysryhmän loppuraportti. Raportteja ja muistioita 2013:19. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Tulensalo, Hanna (2016) Lapsi tiedollisena toimijana lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kärräinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka ja Heidi Muurinen (toim.) (2016) *Käytäntötutkimuksen taito*. Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet. 262-288.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkintaryhmä (2013) 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita 32/2013. Oikeusministeriön julkaisu.
- Viholainen Niina (2011) Lasten kokemuksia osallisuudesta lastensuojelutarpeen selvityksessä. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos.
- Vis Svein Arild & Thomas Nigel (2009) Beyond talking- children participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work 12 (2)*, 155-168.
- Vis Svein Arild, Holtan Amy & Thomas Nigel (2012) Obstacles for Scild Participation in Care and Protection Vases – why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review Vol. 21:7-23*.

Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa

Anne-Mari Jaakola

Tiivistelmä

Lastensuojelussa lapsikeskeisyys on noussut lasta koskevan tilanearvioinnin lähestymistavaksi vanhempi- ja perhekeskeisyyden rinnalle 2000-luvun aikana. Vaikka lapsikeskeisyys on terminä lastensuojelussa varsin tuttu, tiedämme kuitenkin vähän niistä näkökulmista, joilla lapsikeskeisyyttä voidaan perustella. Tässä artikkelissa tuotetaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmällä tutkimusperustaista tietoa lapsikeskeisyyden perusteluiden näkökulmista ja lapsikeskeisyyden toteutumisen ehdoista. Artikkelin selvittää myös kysymyksiä siitä, mihin lapsikeskeisyydellä lastensuojelussa pyritään, mitä ovat lapsikeskeisyydelle asetettavat ehdot ja millä edellytyksillä lapsikeskeisyyden katsotaan toteutuvan.

Aineistona ovat viitetietokannoista kerätyt 26 kansainvälistä lastensuojelun tutkimusartikkelia. Aineiston sisällönanalyyysistä muodostettiin kolme luokkaa lapsikeskeisyyden perusteluiden näkökulmiksi. Näkökulmat nimettiin 1. lasten oikeuksien toteutumisen, 2. lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioiden ja 3. eettisen kohtaamisen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen perusteluiksi. Lapsikeskeisyyden tärkeys nousee esiin kaikissa kolmessa näkökulmassa. Lapsikeskeisyys liitetään erityisesti osaksi lastensuojelutyön onnistuneisuutta ja vaikuttavuutta. Vaikuttavan lastensuojelun edellytyksenä on lapsikeskeisyys, jossa toteutuu lapsen osallistumisen oikeus työntekijän ammatillisen osaamisen takaamana. Lapsikeskeisyys toteutuu paremmin myös silloin, kun lastensuojelu järjestelmänä on sitoutunut lapsikeskeiseen lähestymistapaan, joka tukee ja kannattelee lapsen hyvinvointia ja kehitystä määrittäviä tekijöitä. Tuloksista käy myös ilmi, että lapsikeskeisyyden merkitys ei tule tulevaisuudessa vähenemään, vaan ennemminkin perustelut sen puolesta voimistuvat erityisesti lapsen osallistumisen ja kuuluksitulemisen oikeuksien näkökulmasta.

Johdanto

Keskustelu lapsikeskeisestä lastensuojelusta on ollut jo pitkään lastensuojelun tutkimuksen ja ammatillisten käytäntöjen kiinnostuksen kohteena. Ajan myötä yleinen käsitys lapsikeskeisyydestä lastensuojelun kontekstissa on selkeytynyt. Tavallisimmin se mielletään lapsen edun ja tarpeiden ensisijaisuutena lastensuojelutoimissa. Se on myös lapsen tunteiden ja kokemusten esille tuomista lapsen tilanteen arvioinnissa ja päätöksenteossa sekä lapsen osallisuutta häntä itseään koskevissa asioissa. Lapsikeskeisyyteen sisältyy myös lapsen oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi. Lapsikeskeisyys kiteytyy tavallisimmin lapsen näkökulman selvittämiseksi ja sen ylläpitämistä on pidetty 2000-luvulla johtavana periaatteena lasta koskevassa arvioinnissa läpi lastensuojelun asiakkuuden prosessin (Welbourne 2012; Ervast & Tulensalo 2006; Muukkonen 2008; Väliavaara 2006).

Vaikka lapsikeskeisyys on terminä paljon käytetty ja tuttu lastensuojelussa, tiedämme kuitenkin varsin vähän niistä näkökulmista, joilla lapsikeskeisyyttä voidaan perustella. Tämän artikkelin tavoitteena on tuottaa esiin lapsikeskeisyydestä tietoa, joka kuvaa tarkemmin sen perusteluita. Perustelut ilmentävät myös

lapsikeskeisyyden toteutumisen ehtoja ja edellytyksiä. Artikkelin pohtii sitä, mihin lapsikeskeisyydellä lastensuojelussa pyritään, mikä on lapsikeskeisyyden lisäarvo ja miksi lastensuojelussa tulisi toimia vieläkin selkeämmin lapsikeskeisesti. Lapsen osallisuus omaa itseään koskevissa asioissa ja lapsen kuulluksi tuleminen omassa asiassa ovat määreitä, joita tavallisimmin liitetään lapsikeskeisyyteen arkipuheen tasolla. Tutkimustiedon kautta määrittyneenä lapsikeskeisyys ja sen perustelut lisäävät tietoisuuttamme siitä, mihin sitä koskevalla argumentaatiolla pyritään ja mitkä ovat sen toteutumisen edellytykset.

Lapsikeskeisyyden tärkeys on korostunut lastensuojelussa viime vuosina osana lapsen tilannetta koskevaa arviointia. Tähän on vaikuttanut toisaalta yleinen tietoisuus lasten yhteiskunnallisista oikeuksista ja asemasta, erityisesti tietoisuus lapsen oikeudesta osallistua omaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Toisaalta lapsikeskeisyyden korostamiseen on myös ollut vaikuttamassa meillä Suomessa ja muissa länsimaissa lapsen kuolemaan johtaneet lastensuojelutapaukset, joiden seurauksena lapsikeskeisyyden tärkeys on noussut korostuneesti esille julkiseen keskusteluun ja median otsikkoihin (Welbourne 2012; Kananoja ym. 2013). Lapsikeskeisyyden merkitys on noussut uudella tavalla myös poliittisen ja hallinnollisen kiinnostuksen kohteeksi, mikä on lisännyt lapsikeskeisyyttä käsittelevää lastensuojelututkimusta länsimaissa. Viimeaikaisessa tutkimuksessa lapsikeskeisyyden toteutumista on pidetty edellytyksenä lastensuojelun onnistuneisuudessa ja arvioitaessa lastensuojelutyön vaikuttavuutta (Matscheck & Eklundh 2015; Pösö ym. 2014; Munro 2011).

Käytän tarkastelussani viitetietokannoista kerättyä artikkeliaineistoa. Analysoin lapsikeskeistä lastensuojelua käsitteleviä kansainvälisiä tieteellisiä aikakausjulkaisuja. Tavoitteena on tuottaa kirjallisuuskatsaus, jossa tarkastellaan näkökulmia, joiden kautta lapsikeskeisyys tulee perustelluksi tutkimuskirjallisuudessa. Tutkimuskirjallisuuden analysoinnissa fokus kohdistuu näkökulmiin lapsikeskeisen tilanearvioinnin puolesta ja edellytyksiin, jotka mahdollistavat lapsikeskeisyyden toteutumisen. Erityisesti kiinnitetään huomiota näkökulmiin, joihin lapsikeskeisyyden tärkeys liitetään; liitetäänkö lapsikeskeisyyden tärkeys esimerkiksi ammatilliseen asiantuntijuuteen, osaksi lastensuojelutyön vaikuttavuutta, osaksi arvioinnin tarkkuutta tai yhteiskunnallista ajattelutapaa.

Lapsikeskeisyyden käsitteen tausta

Kiinnostus lapsikeskeisyyteen ei ole ollut vain lastensuojelun sosiaalityötä koskeva asia, vaan se on liittynyt laajempaan modernin ajan lapsuuden ja lasten yksilöllistymisen kehitysprosessiin, jonka aikana lasten yhteiskunnallinen asema on tullut aiempaa näkyvämmäksi (Qvortrup 1987; Prout & James 1990; Alanen 1992; Bardy 2009; Forsberg ym. 2006). Lapsikeskeisyyden esiin nostaminen on ollut osa prosessia, jossa erityisesti lasten yhteiskunnallinen ja oikeudellinen asema on alettu huomioida yhteiskunnan eri tasoilla. Se on edellyttänyt kulttuurisia arvoja ja asenteita lasten aseman huomioimisen puolesta, mikä on näkynyt yhteiskuntatieteissä erityisesti tavoissa hahmottaa lapsi- ja aikuissukupolvien välisiä suhteita (Prout & James 1990; Alanen 1992). Lapsikeskeisen ajattelun juuret eivät kuitenkaan ole löydettävissä vain yhteiskuntatieteen tieteenaloilta, vaan enemmän psykologian tieteenalan teorioista lapsen kehityksestä sekä kasvatustieteen pedagogisista näkemyksistä lapsikeskeisestä oppimisesta ja kasvatuksesta (Hytönen 2008).

Lapsikeskeisen ajattelun ydin on lapsen yksilöllisyyden kunnioittamisessa ja tasa-arvoisuuden ihanteessa. Lapsikeskeisyyden klassikkona voidaan pitää valistuskirjailija Jean Jacques Rousseau'n pedagogista ajattelua. Hänen teoksensa *Emilie – eli kasvatuksesta* (1762) oli modernin lapsuuden alkukuva, jonka keskeinen sanoma oli lapsen näkeminen ihmisenä ja lapsuuden kunnioittaminen arvona (Hytönen 2008; Bardy 1996). Rousseau loi ajattelullaan pohjan uudentalaiselle tavalle ymmärtää lasta ja lapsuutta kehitysvaiheena. Hänen ajattelunsa vaikutus nykypäivän lapsikäsitteeseen ja lapsikeskeisyyden toteutumiseen on ollut merkittävä. Lapsuuden käsittäminen ainutkertaiseksi ja yksilölliseksi kehitysvaiheeksi on vaikuttanut ymmärrykseen sukupolvien välisistä suhteista (Bardy 1996). Se on vaikuttanut myös yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun lapsesta sosiaalisena konstruktiona, jolla viitataan lapsuuden kulttuuriseen sisältöön, joka määrittyy ajallisesti ja paikallisesti yhteiskunnan eri tasoilla esimerkiksi lainsäädännössä, perhe- ja lapsipolitiikassa ja lapsuuden eri instituutioissa kuten koulussa, neuvolassa, päivähoitossa ja lastensuojelussa.

1900-luku oli ruotsalaisen kirjailijan Ellen Keyn (1900) sanoin lasten vuosisata. Mennyt vuosisata merkitsi modernin lapsuuden tunnustamista, erityisesti lapsen aseman ja oikeuksien näkyville tulemista yhteiskunnan eri tasoilla. Lasten oikeuksien turvaaminen kansainvälisellä Lapsen oikeuksien sopimuksella loi viitekehyksen lapsikeskeiselle ajattelulle 1900-luvun aikana. Marjatta Bardy (2009, 30) kuvaa lapsen oikeuksien sopimuksen hyväksymistä suurena hiljaisena käänteenä lapsuuden historiassa. Vuonna 1989 hyväksytty yleiskansallinen lasten oikeuksien sopimus (LOS 60/1991) korostaa lasten kaikkinaisen ihmisarvon kunnioittamista ja vahvistamista. Se sisältää myös vaateen erityisen suojelun varmistamisesta kaikista heikoimmassa asemassa oleville lapsille.

Lapsen oikeuksien sopimuksen arvopäämäärät ja kokonaisuus kattavat lapsen kaikkinaisen huolenpidon (provision for children), suojelun (protection for children) ja osallisuuden (participation with children). Se sisältää myös periaatteet lapsen syrjimättömyydestä, lapsen edun harkinnan ensisijaisuudesta, lapsen osallisuudesta ja oikeudesta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (Pajulammi 2014; Araneva 2001). Lasten oikeuksiin liittyvä toinen merkittävä sopimus solmittiin vuonna 1999, jolloin Suomi liittyi Euroopan ihmisoikeussopimukseen (1999/63). Siinä tärkeä kohta on perhe-elämää koskeva 8. sopimusartikla, jonka mukaan yksilöä on suojattava julkisen vallan mielivaltaiselta puuttumiselta perhe-elämään.

Kansainvälisillä lasten oikeuksia määrittävillä sopimuksilla on ollut tärkeä vaikutus poliittisesti, juridisesti ja asenteellisesti lasten asemaan ja lapsikeskeisen ajattelun yleistymiseen jo lähes kolmenkymmenen vuoden ajan. Lasten oikeuksia määrittävät sopimukset ovat ohjanneet lasten aseman ja hyvinvointipoliittisen ajattelun kehittymistä lapsi- ja perhepolitiikassa useimmissa länsimaissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteista on tullut oikeusvaltiota sitovia juridisia normeja, joiden kautta on edistetty lapsiväestön hyvinvointia ja lasten oikeuksia (Hämäläinen 2011, 56–57). Erityinen vaikutus niillä on ollut lasten oikeudelliseen asemaan lastensuojelun kautta. Esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuuden korostamisella halutaan ohjata ja painottaa lapsen oikeuksien ja lapsikeskeisyyden huomioimisen merkitystä kaikissa lastensuojelun viranomaistoiminnoissa (Pajulammi 2014).

Lapsikeskeisyys ja lastensuojelu

Lastensuojelun sosiaalityön peruslähtökohtana on aina ollut kiinnostus lapsuuteen, lapsen tilanteen suojaamiseen ja turvaamiseen. Lastensuojelun käytännöille on kuitenkin ollut ominaista aikuiskeskeinen lähestymistapa ja työskentelyä ovat ohjanneet enemmän perhe- ja vanhempikeskeisyys kuin lapsikeskeisyys (Holand 2004; Forsberg ym. 2006).

Perheterapeutin ja systeemiteoreettinen lähestymistapa ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että lastensuojelussa tarkastelun kohteena on ajateltu olevan perhekokonaisuus yksittäisen lapsen sijaan (Sinko 2001). Kehityopsykologinen tieto on puolestaan ohjannut huomion kohdistamista vanhemmuuteen ja vanhemman ja lapsen vuorovaikutukseen, eikä niinkään lapseen yksilönä ja hänen yksilöllisten kehitystarpeidensa huomioimiseen. Aikuiskeskeistä lähestymistapaa on vahvistanut myös viranomaisten vallan ja vanhempien oikeuksien välinen sidos. Aikuisten ja vanhempien on katsottu olevan lastensuojelussa kykenevämpiä kuvaamaan perheen ja lapsen tilannetta ja tuottamaan siihen ratkaisuja (Hurtig 2006). Valta päättää lapsen asioissa on kuulunut paljolti aikuisasiantuntijoille ja lastensuojelun painopiste on ollut vanhempien kautta tehtävässä työssä (Pösö 1997; Pösö ym. 2014; Hurtig 2006; 2002; Forsberg ym. 2006; Sinko 2001).

Lastensuojelun juridinen viitekehys on ollut Suomessa lapsikeskeinen lastenoikeuksien sopimuksen ratifioinnista ja vuoden 1984 lapsilainsäädännön uudistumisesta lähtien. Vaikka lapsilainsäädäntö uudistui Suomessa 1980-luvulla, osoittivat 2000-luvun taitteen lastensuojelututkimukset lapsikeskeisen näkökulman jäävän vielä alisteiseksi aikuis- ja perhenäkökulmille lastensuojelussa (Hurtig 2003; Forsberg ym. 2006; Sinko 2001). Lapsikeskeisyys tuli lastensuojeluun vahvemmin perhe- ja vanhempikeskeisyyden rinnalle 2000-luvun aikana yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen ja kasvatustieteellisen tutkimustiedon vaikutuksesta. Lapsuutta ja lapsen asemaa ei tullut katsoa enää vain suojelun näkökulmasta tai pelkästään yksilöllisenä kehitysvaiheena, vaan yhteiskuntaan liittyvänä rakenteellisena ja kulttuurisena ilmiönä (Prout & James 1990).

Yhteiskuntatieteellinen lapsuuden tutkimus ja muiden tieteiden lapsikeskeisyyden tutkimus ovat muokanneet 2000-luvun aikana lastensuojeluun uudenlaista lapsikäsitystä, jonka merkitys on näkynyt lapsikeskeisen lähestymistavan yleistymisenä ja lasten oikeuksien kunnioittamisena niin meillä Suomessa kuin kansainvälisesti (Welbourne 2012; Gilbert ym. 2011). Sen vaikutuksesta lastensuojelun käytännössä on alettu huomioida lasten autonomia ja lapsuuden subjektiluonne, jolla tarkoitetaan lasten osallisuutta, heidän kokemustensa, tietonsa ja arkinsa esille tuomista (Sinko 2001; Qvortrup 1987). Suomessa lapsikeskeisyyden painotus otettiin myös osaksi lastensuojelulainsäädännön uudistamista vuonna 2007. Lainsäädännön uudistamisessa lapsikeskeisyyden tavoitteena on ollut lapsen yksilöllisempi huomioiminen ja lapsen osallisuuden varmistaminen koko lastensuojeluprosessin ajan.

Lapsinäkökulman korostuminen on muokannut lastensuojelun käytäntöjä 2000-luvun aikana enemmän lapsikeskeiseksi niin Suomessa kuin myös muissa länsimaissa. Lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen arvioinnin erilaiset mallinnukset ja uudenlaiset lapsikeskeiset työmenetelmät ovat vaikuttaneet sosiaalityöntekijöiden osaamisen ja taitojen lisääntymiseen lastensuojelussa. Erityisesti ne ovat vaikuttaneet tapoihin mahdollistaa lapsen osallisuus asiakastyössä. Esimerkiksi uudenlaiset toiminnalliset tavat työskennellä lapsen kanssa ovat edistäneet lasten kokemusten esille nostamista ja kuulluksi tuleamista. Ne ovat myös muokanneet vanhempien kanssa työskentelyä lapsikeskeisemmäksi. (Matscheck & Eklundh 2015; Ervast & Tulensalo 2006; Rasmusson ym. 2010.)

Lapsikeskeisyyden tärkeyteen liittyvät kysymykset ovat olleet viime aikoina paljon esillä Suomessa esimerkiksi lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa ja toisaalta liittyen lapsiin palveluiden käyttäjinä. Näissä esimerkeissä lapsikeskeisyys on kuvastunut moraalisenä punnintana lapsen parhaasta. Lapsikeskeisyys ei enää määrity vain lapsen edun tai suojaamisen kautta, vaan yhä vahvemmin sen arvopohjan kautta, joka mahdollistaa lapsen osallisuuden. On nähtävissä, että vaade lasten oikeuksien puolustamisesta tulee tulevaisuudessa korostumaan viranomaistoiminnassa ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin (Pajulampi 2014; Picot 2014). Lastensuojelun ammattilaisilta edellytetään eettistä velvollisuutta mahdollistaa lasten osallisuutta. Se tarkoittaa entistä tarkempaa lasten tiedon ja heidän kokemustensa tavoittamista, ymmärtämistä ja hyödyntämistä huomioiden lasten ihmisarvo, yhdenvertaisuus ja autonomia. Se myös vaatii tilannekohtaista herkistymistä lapsen asiassa ja erityistä lapsisensitiivistä työtettä, joka on ammatillista osaamista edellyttävä taito (Fern 2014; Bardy 2009).

Aineisto ja menetelmä

Tässä artikkelissa käytetään kartoittavan ja kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmää tutkittaessa lapsikeskeisyyttä käsittelevää lastensuojelututkimusta. Tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa lapsikeskeisen lastensuojelun perusteluiden näkökulmista tutkimustietoon pohjautuen. Artikkelissa uudelleen eritellään aiempaa lapsikeskeisyyttä käsittelevää kansainvälistä lastensuojelututkimusta. Tutkimuksista nostetaan esiin keskeiset näkökulmat lapsikeskeisyyden perusteluista. Saaduista tuloksista muodostetaan lopuksi yhteenveto. Kirjallisuuskatsauksen avulla pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mitkä ovat ne näkökulmat, joilla lapsikeskeisyyttä perustellaan lastensuojelun tutkimuksessa?
- 2) Mitä näkökulmat kertovat lapsikeskeisyyden toteutumisen edellytyksistä?

Artikkelia varten tehtiin aineistonkeruu kansainvälisiin tieteellisiin viitehaketietokantoihin lastensuojelun, lapsikeskeisyyden ja tilanearvioinnin hakusanoilla. Aineistohaut tehtiin englanninkielisillä hakusanoilla Turun yliopiston kirjaston Nelli-portaalissa keväällä 2015. Hakusanat on lueteltu alla olevassa taulukossa suomeksi ja englanniksi (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Aineistohaun hakusanat

Lastensuojelu	Lapsikeskeisyys	Arviointi
child protection child welfare child care child neglect child abuse	child cent? child direct? child focus? child centri? child? participation child? voice child? visibility child? competence child? strength child? encounter child? agency child's best interest	assessment decision making comprehensive assessment
Tietokannat: Sociological Abstracts (ProQuest); SocINDEX with Full Text (EBSCO); Social Services Abstracts (ProQuest); Social Sciences Citation Index (ISI); ScienceDirect (Elsevier); JSTOR; Elsevier ScienceDirect; ARTO; Annual Reviews All series; Academic Search Premier(EBSCO)		

Taulukosta voi huomata, että lapsikeskeisyyttä kuvaava termistö ja käsitteet ovat moninaiset lastensuojelututkimuksessa. Suomen kielessä lapsikeskeisyyteen liitetään läheisesti esimerkiksi lapsen osallisuuden, suojelemisen, kuulemisen, kohtaamisen, huomioimisen ja näkemisen termit. Myös lapsen toimijuuden, subjektiivisuuden ja lapsen edun käsitteet liitetään kuvaamaan lapsikeskeisyyttä. Lapsikeskeisyydellä tarkoitetaan myös lapsen edun ja tarpeet huomioivaa näkökulmaa.

Hakusanoja vaiheittain kokeilemalla saatiin viitetietokannoista hakuosumia, joiden lukumäärä vaihteli 74 ja 104 osuman välillä. Sopivimmaksi hakusanayhdistelmäksi osoittautuivat hakusanat ”child welfare” or ”child protection” and ”child cent?” or ”child focus?” and ”assessment”. Aineistoa luettiin ja rajattiin ensin tiivistelmien ja asiasanojen perusteella. Ensimmäisen redusointivaiheen jälkeen aineistossa oli yhteensä 34 artikkelia. Aineistosta rajattiin pois artikkelit, jotka eivät kuuluneet yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alaan tai käsitteivät jotain muuta maata tai maanosaa kuin länsimaita tai käsitteivät muun muassa adoptiota, lapsikauppaa tai erilaisia etnisiä ryhmiä. Rajaavana kriteerinä oli myös artikkelien viimeaikaisuus, jonka perusteella aineisto rajattiin käsittelemään artikkelit vuosilta 2006–2015. Kokotekstien tarkastelun tuloksena aineistoon jäi lopulta yhteensä 26 artikkelia (ks. liite 1).

Aineistoon valikoituivat artikkelit, joissa yhdistyivät käsitteet lapsikeskeisyys, lastensuojelu ja/tai tilanarviointi. Aineistoon otettiin mukaan sekä yleisesti lapsikeskeisyyden teemaa lastensuojelussa käsittelevät tutkimukset että lapsikeskeisyyttä tilanarviointinissa käsittelevät tutkimukset. Aineiston artikkeleihin sisällytettiin sekä empiirisiä että teoreettisia tarkastelutapoja lapsikeskeisyyden aiheeseen. Aineiston analyysivaiheessa artikkelit taulukoitiin artikkelin tekijän, aiheen, ilmestymisvuoden ja -maan, tutkimuksen tarkastelutavan ja keskeisten tulosten mukaisesti.

Lapsikeskeisyyden perusteluiden näkökulmat lastensuojelututkimuksessa

Aineiston analyysin tuloksena muodostettiin kolme näkökulmaluokkaa kuvaamaan lapsikeskeisen lähtökohdan perusteluja lastensuojelussa. Luokat nimettiin lapsen oikeuksien toteutumisen, lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioiden sekä eettisen kohtaamisen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen näkökulmiksi. Näkökulmaluokat ja niihin sisältyvät perustelut on esitelty alla olevassa taulukossa (ks. taulukko 2).

Taulukko 2. Lapsikeskeisyyden perusteluiden näkökulmaluokat

Näkökulma	Lapsen oikeuksien toteutumisen perustelut	Lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioihin liittyvät perustelut	Eettisen kohtaamisen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen perustelut
	<ul style="list-style-type: none"> • lapsen oikeudellinen asema • lapsen oikeus suojeluun • lapsen oikeus osallisuuteen ja kuulemiseen • lapsi oikeussubjektina 	<ul style="list-style-type: none"> • tarve- ja riskilähtöisyys • lastensuojelun yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti/orientaatio/ideologia taustalla • lapsi- ja perhepolitiikka 	<ul style="list-style-type: none"> • lastensuojelutyöntekijöiden ammatillisuus, osaaminen ja työn eettiset periaatteet • työntekijöiden koulutuksen merkitys lapsikeskisyydessä • suhdeperusteinen työote • työntekijöiden osaaminen lapsen identiteettikehityksen tukena • lapsen kokemus emotionaalisesta kohtaamisesta • lapsen ihmisarvo
Artikkelit	Yht. 6	Yht.8	Yht. 12

Lapsen oikeuksien toteutumisen perustelut

Lapsen oikeuksien toteutumisen perusteluita kuvaavat aineistossa artikkelit, jotka käsittelevät lapsen oikeudelliseen asemaan liittyviä normatiivisia perusteluita. Aineistossa tähän luokkaan sijoittuvia artikkeleita oli yhteensä kuusi (Picot 2014; Fern 2014; Bijleveld ym. 2014; Horwath & Tarr 2014; Pösö ym. 2014; Archard & Sikivenes 2009). Artikkeleissa tulee korostuneesti esiin Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan velvoitteet lapsikeskeisyyden toteuttamiseksi. Artikkeleissa tulee myös selkeästi esiin lapsen oikeuksien sopimuksen merkitys lastensuojelulainsäädäntöön eri maissa ja lainsäädännön vaikutus lastensuojelun työntekijöiden käytäntöihin huomioida lapsi ja lapselle kuuluvat osallistumisen oikeudet lastensuojelun toimenpiteissä (esim. Picot 2014; Fern 2014). Artikkeleissa on keskeistä, millä tavoin lapsen oikeuksia hahmotetaan ja miten niiden velvoittavuuteen suhtaudutaan.

Tämän luokan artikkeleissa lapsikeskeisyyttä määrittävinä termeinä tulevat esiin erityisesti lapsen osallisuus (Horwath 2011; Fern 2014) ja kuuleminen (Archard & Skiveness 2009). Artikkeleissa myös korostetaan lapsen oikeutta olla oikeussubjekti, jolla on laillinen oikeus suojeluun ja turvallisuuteen. Lapsen oikeus yhtäläisiin ihmisoikeuksiin aikuisten kanssa tulee oleellisesti myös esiin. Lastensuojelun toimenpiteissä lapsella tulisi olla oikeus ilmaista tarpeensa suoraan itsenäisenä oikeussubjektina, ei niinkään aikuisten tai vanhempien tuottaman tulkinnan välityksellä (Pösö ym. 2014).

Artikkeleissa tuodaan esiin, että lapsen tilanteen arvioinnissa lapsen osallisuuden ja kuulemisen mahdollistaminen ovat keskeisiä lapsikeskeisyyden toteuttamisen muotoja. Aina ei kuitenkaan ole selvää, miksi ja miten lapsen osallisuus tulisi toteuttaa tai miten sen mahdollistamisessa onnistutaan (Horwath 2011). Bijleveldin ym. (2014) ja Fernin (2014) artikkelista käy ilmi työntekijöiden ja asiakasnuorten erilaiset käsitykset osallisuudesta arvioinnissa. Työntekijöiden käsitys osallisuudesta määrittyi instrumentaalisesti arviointiin sisältyvien toimenpiteiden kautta. Nuorten käsitys osallisuudesta kuvastui puolestaan konkreettisina mahdollisuuksina vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Nuoret myös hakevat sosiaalityöntekijältä enemmän emotionaalista ja empaattista tapaa olla vuorovaikutuksessa.

Lapsen oikeuksien toteutumisen artikkeleista käy ilmi, että lapsikeskeisyyden toteuttaminen on edelleen varsin vaativa tehtävä lastensuojelussa ja seuraukset siinä epäonnistumisessa voivat johtaa jopa lapsen kuolemaan (Horwath & Tarr 2014). Lapsen kuulemisen ja osallisuuden huomiotta jättäminen on ollut yksi kaikista merkittävin käytännön epäkohta vakavissa kaltoinkohtelu ja pahoinpitely tapauksissa, joissa lapsi on menehtynyt. Lasten kuolemaan johtaneiden tapausten tutkinnassa lastensuojelun toimet on nähty aikuiskeskeisinä, mikä on estänyt lapsen osallisuuden huomioimisen. Epävarmuus ja pelko ammatillisista virheistä voi viedä työntekijöiden huomion pois lapsesta ja lastensuojelutyötä alkaa määrittää enemmän toimenpidekeskeisyys kuin lapsikeskeisyys. On todettu, että sosiaalityöntekijöiden käsityksissä osallisuus on ymmärretty kapeasti vain lapsen informoisena lastensuojelun prosessista (Archard & Skivenes 2009). Toisaalta kyse on myös siitä, että sosiaalityöntekijät ovat jättäneet lapsen toiveet ja ajatukset huomiotta ja lapsen tieto on sivuutettu tai käsitelty asiaankuulumattomaksi (Horwath 2011).

Artikkeleissa pohditaan myös suojelun ja osallisuuden yhteensovittamisen vaikeutta lasta koskevassa arvioinnissa (Archard & Skivenes 2009). Lapsen oikeus osallisuuteen saattaa asettaa joissain tilanteissa ristiriitaa suojelun velvoitteen kanssa. Archard ja Skivenes (2009) tuovat artikkelissaan esille, että sosiaalityöntekijät tasapainoilevat oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Aina ei myöskään ole selvää, miten lasta tulisi kuulla. Joskus lapsen kuulematta jättäminen voi olla tehokkain tapa suojella lasta. Lapsen tilanne huomioiden sosiaalityöntekijän velvollisuutena on suojata lasta suoralta kuulemiselta ja tulkita viestejä, joita lapsi tilanteessaan äänettömästäkin viestittää. Lapsen kuulemisen ja osallisuuden toteutumisen ei tarvitse olla itsetarkoitus. Lapsi voi tulla kuulluksi monin tavoin; suoraan lapsen suullisen tai kirjallisen lausunnon kautta tai epäsuoraan aikuisen välittämänä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lapsen kuulemisessa ensiarvoista on lapsen edun ensisijaisuus, sen arvioiminen millainen kuuleminen on lapsen edun mukaista lapsen ikä ja kehitystaso huomioon otettuna (Archard & Skivenes 2009). Lapsen osallisuuden mahdollistamisen ja kuulemisen tarkoituksena ei ole lapsen omasta asiastaan päättämisen kyvykkyyden arvioimisessa, vaan enemmän lapsen perustavanlaatuisesta oikeudesta hänen ihmisarvonsa kunnioittamiseen.

Lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioiden perustelut

Lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioihin liittyvissä perusteluissa on keskeistä se, millainen lastensuojelun lähestymistapa ja lapsikeskeisyys siihen liittyneenä ovat osa lastensuojelua palvelujärjestelmänä. Keskeisiä tämän näkökulman perusteluissa ovat palvelujärjestelmätasoiset erot eri maiden välillä siinä, millainen vallankäyttö ja puuttumisen oikeutus ohjaavat lastensuojelua. Lisäksi se, miten lapsikeskeisyyttä perustellaan sosiaalipoliittisesti osana palvelujärjestelmää, on osa tämän näkökulmaluokan perusteluja. Yhteiskunnallista kategoriaa edustavia artikkeleita luokitui aineistoon yhteensä kahdeksan (Benbenishty ym. 2015; Hayes & Spratt 2014; Rasmusson ym. 2010; Winter 2014; Jones ym. 2015; Kriz & Skivenes 2012; Parton 2010; Vis & Thomas 2009).

Tämän luokan artikkeleista käy ilmi, että lastensuojelun lähestymistapa ja orientaatio määrittävät yhteiskunnallista lähtökohtaa lapsikeskeisyyden toteutumisessa (esim. Rasmusson ym. 2010). Eri maiden lastensuojelun käytännöissä on eroa esimerkiksi tavoissa käsitteellistää lapsikeskeisyyttä lapsen tilanteen arvioinnissa. Erot tulevat esiin esimerkiksi tavoissa painottaa lapsen osallisuutta tai suojelua. Rasmusson ym. (2010) artikkelissa tulee hyvin esiin angloamerikkalaisten maiden lähestymistapa jäsentää lapsikeskeisyyttä enemmän yhteiskunnallisten voimavarojen (provision) ja suojelun (protection) kautta. Pohjoismaisen

lastensuojelun tapa jäsentää lapsikeskeisyyttä ilmentyy puolestaan enemmän lapsen oikeuksia puolustavan (rights) ja lapsen osallisuutta (participation) korostavan lähestymistavan kautta (ks. myös Kriz & Skivenes 2012).

Eri maiden välisiä eroja lastensuojelujärjestelmissä voidaan selittää erilaisilla lastensuojeluorientaatioilla. Artikkeleissa tulee erityisesti esiin tarve- ja riskiorientaation väliset erot lapsen tilanteen arvioinnissa ja eri maiden lastensuojelujärjestelmien välillä (Kriz & Skivenes 2012; ks. myös Petrelius tässä julkaisussa). Pohjoismaissa lastensuojelu perustuu lähtökohtaisesti ennaltaehkäisevään tukeen ja perheen suostumukseen. Lapsikeskeisyydessä korostuvat lapsen hyvinvoinnin lähtökohta ja tarvenäkökulma. Lastensuojelulle on annettu valta toimia lapsen hyvinvointia edistävasti tarjoamalla universaaleja palveluja tarveperustaisesti ja korostaen lastensuojelun avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta.

Angloamerikkalaisissa maissa lastensuojelulle on puolestaan annettu mandaatti toimia enemmän lapselle aiheutuvien hyvinvoinnin häiritsevien vaikutusten, lasta kohtaavien riskien ja turvallisuuden uhkien ehkäisijänä. Keskeinen peruste lapsikeskeisyydelle on kartoittaa lapsen elämään kohdistuvia riskejä, ehkäistä lapsen kaltoinkohtelua ja varmistaa lapsen turvallisuus. Angloamerikkalaisten maiden lastensuojelu ei pohjautu niinkään ennaltaehkäisevään työhön, vaan enemmän reaktiiviseen tapaan toimia. Kynnys puuttua perheen yksityisyyteen on korkea ja kielteinen leima lastensuojelun asiakkuutta kohtaan on vahva. (Rasmusson ym. 2010; Parton 2010.)

Jonesin ja kumppaneiden (2015) artikkeli käsittelee yhdysvaltalaista lastensuojelua, jossa lapsen olosuhteiden turvaaminen ja kaltoinkohtelun ehkäiseminen ovat pitkälti määrittäneet lastensuojelun orientaatiota. Viime vuosina lapsikeskeisyys on kuitenkin ollut likeisesti liittyneenä lastensuojeluorientaation muutokseen, jossa keskeinen tekijä on ollut lapsen hyvinvointi- ja tarvenäkökulman laajeneminen riskinäkökulman rinnalle. Jones ym. (2015) toteavat artikkelissaan, että yhdysvaltalaisessa lastensuojelussa lapsen tilanteen riskilähtöinen kartoitus ja lapsen olosuhteiden turvaaminen eivät takaa riittävästi lapsen tarvetta hyvinvointiin. Jones ym. (2015) tuovat esiin, että ollakseen vaikuttavaa ja tuloksellista lastensuojeluun tarvitaan myös muita kuin riskilähtöisiä lapsen hyvinvoinnin mittareita.

Rasmusson ym. (2010) toteavat, että angloamerikkalainen riskilähtöinen lastensuojeluorientaation epäkohtana on, että se ei välttämättä näe ja huomioi lasta suojaavia resilienssitekijöitä, mikä vaikeuttaa lapsikeskeisen lähestymistavan käyttöä angloamerikkalaisten maiden lastensuojelussa. Riskilähtöisyyteen sisältyvä käsitys lapsesta heikkona, hauraana ja suojelua tarvitsevana on myös estämässä mahdollisuuksia toteuttaa lapsikeskeistä arviointia. Bijleved ym. (2014) toteavat, että angloamerikkalaisissa maissa lasten suojeleminen heihin kohdistuvilta riskeiltä on tärkeämpää kuin lasten oikeus osallisuuteen omassa asiassaan.

Rasmussonin ja kumppaneiden (2010) artikkelin mukaan lapsikeskeisyyden yhteiskunnalliset perustelut tiivistyvät kansallisiin, sosiaalipoliittisiin ja organisatorisiin eroihin eri maiden lastensuojelujärjestelmissä. Kulttuuriset ja yhteiskunnalliset erot vaikuttavat lapsikeskeisyyden käsitteen tulkintaan ja käytäntöihin eri maissa. Sosiaalityöntekijät ohjautuvat omassa työskentelyssään lastensuojelua määrittävän poliittisen ja kulttuurisen taustansa mukaan. Krizin ja Skivenesin (2012) artikkeli käsittelee norjalaisten ja englantilaisten sosiaalityöntekijöiden lapsikeskeisten ajattelutapojen eroja etnisiin ryhmiin kuuluvien lasten kohdalla. Artikkelit tuo hyvin esille erilaisten lastensuojeluorientaatioiden erot tavoissa käsitteellistää lapsikeskeisiä käytäntöjä lastensuojelutyössä ja sen, miten historiallinen, kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti muokkaavat lapsikeskeisiä käytäntöjä eri maiden lastensuojelussa.

Eettisen kohtaamisen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen perustelut

Artikkeliaineiston eettisen kohtaamisen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen luokan tekstien sisältöinä ovat perustelut sosiaalityöntekijöiden ammatillisen osaamisen merkityksestä lapsikeskeisessä työskentelyssä. Tähän luokkaan kuuluvia artikkeleita oli aineistossa yhteensä kaksitoista (Horwath 2011; Vis ym. 2012; Ferguson 2009; Handley & Doyle 2014; Helm 2011; Jobe & Gorin 2013; Toros ym. 2013; Connolly 2007; Wilkins 2015; Skivenes & Skramstad 2014; Lefevre 2015; Zufferey ym. 2015). Ammatillisen osaamisen

lisäksi artikkeleissa on kyse myös arvoperustasta, joka määrittää ja ohjaa lastensuojelun työntekijöitä moraalisesti ja eettisesti arvioinnissa ja päätöksenteossa.

Artikkeleista tulee esille eri maiden lastensuojelujärjestelmien yhteiskunnalliset ja kulttuuriset erot ihmis- ja lapsikäsitelyssä. Ihmiskäsityksen osana käsitys ihmisestä lapsena ohjaa eri tavoin lastensuojelun työntekijöiden toimintaa eri maissa (esim. Benbenishty ym. 2015). Vaikka lapsen tiedon ja hänen kokemusmaailmansa tavoittaminen on tunnustettu yhdeksi merkittävimmistä ammatillisista taidoista lapsikeskeisessä työskentelyssä, määrittää lastensuojelun toimintakonteksti kuitenkin paljolti sitä, kuinka lapsikeskeisyys toteutuu lastensuojelun työntekijöiden ammatillisissa käytännöissä eri maissa (vrt. ed. lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatio luokan perustelut).

Artikkeliaineistossa on useita artikkeleita, jotka käsittelevät lapsen tilanteen arvioinnin toteuttamisen muutosta esimerkiksi Englannissa ja Uudessa-Seelannissa 2000-luvun aikana (Horwath 2011; Helm 2011; Toros ym. 2013; Connolly 2007). Englannissa otettiin käyttöön 2000-luvun alussa systemaattinen strukturoitu lapsen tilanteen arvioinnin mallinnus edesauttamaan lapsikeskeisen työskentelyn toteutumista. Malli on levinnyt 2000-luvun aikana laajalti erityisesti englanninkielisiin maihin. Lapsikeskeisen työn mallintamisella on ollut hyvä vaikutus lapsen näkökulman uudenlaiseen huomioimiseen lastensuojelussa, mutta sen käyttö ei ole ollut aivan ongelmattomakaan.

Horwath (2011) toteaa, että käytäntöjen ja arvioinnin tekemisen tapojen muuttaminen Englannissa ei ole yksin riittänyt kasvattamaan ammatillista osaamista lapsikeskeisessä työssä, vaan muutokseen olisi tarvittu enemmän koulutusta ja tietoa uusien työtapojen periaatteista (Handley & Doyle 2014; ks. myös Vis ym. 2012; Lefevre 2015; Zufferey ym. 2015). Myös muut tutkijat tuovat esiin, että lastensuojelun uudistuksessa tarvitaan tietoa ja koulutusta lisää arvioinnin kokonaisuuteen sisältyvien eri ulottuvuuksien taustateorioista liittyen esimerkiksi lapsen kehitystä kuvaavan tiedon merkitykseen arvioinnissa sekä lapsen kykyyn kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa työntekijän kanssa (Lefevre 2015; Handley & Doyle 2014; Horwath 2011; Connolly 2007).

Artikkeleista on nähtävissä, että lapsikeskeisen lastensuojelun toteutumisen esteenä ovat usein hallinnolliset ehdot ja vaateet, jotka eivät välttämättä jätä riittävää tilaa lapsikeskeiselle työskentelylle, joka edellyttää työntekijältä luovuutta, luottamuksen rakentamista, tiedon reflektiota ja lapsen tilanteeseen liittyvien asioiden emotionaalista käsittelemistä (Jobe & Gorin 2013; Horwath 2011; Helm 2011). Hallinnollisten ehtojen lisäksi lapsikeskeisyyden toteutumiseen vaikuttavat myös lastensuojelun työntekijöiden tietoisuus ja tahto toteuttaa työtä lapsikeskeisesti (Toros ym. 2013). Eettisen kohtaamisen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen luokan artikkeleissa tuodaan selkeästi esiin, että näennäinen tai symbolinen lapsen kohtaaminen lastensuojelussa ei ole riittävä ehto lapsikeskeisyydelle ja lasten osallistumisen oikeuden toteutumiselle. Myöskään rutiininomaiset tavat työskennellä eivät ole riittävä tapa kohdata, tulkita ja analysoida lasten kokemusmaailmaa, heidän elämäänsä ja tarpeitaan (Helm 2011; Horwath 2011).

Artikkeleissa tulee esiin lasten emotionaalisen ja empaattisen kohtaamisen tärkeys lapsikeskeisyyden toteutumisen perustana (Skivenes & Skramstad 2014; Horwath 2011; Helm 2011). Skivenesin ja Skramstadin (2014) artikkelissa emotionaalisen kohtaamisen tärkeys liittyy erityisesti lapsen biologiseen tarpeeseen luoda kiintymyssuhteita. Heidän artikkelissaan tulee esiin eri maiden lastensuojelutyöntekijöiden väliset erot huomioida ja ymmärtää kiintymyssuhteiden merkitys lapsen kehityksessä ja erityisesti siinä tapahtuvan laiminlyönnin vaikutuksen merkitys lapsen kehitykselle.

Lapsen emotionaalisen kohtaamisen tärkeys mainitaan artikkeleissa lasta suojaavana, lapsen identiteetikokemusta, resilienssia ja selviytymismahdollisuuksia vahvistavana tekijänä (Wilkins 2015; Skivenes & Skramstad 2014; Jobe & Gorin 2013; Horwath 2011). Emotionaalinen kohtaaminen liitetään artikkeleissa myös edellytykseksi lastensuojelun vaikuttavuudelle, koska emotionaalinen kohtaaminen lapsuudessa on olennainen ehto lapsen osallisuuden kokemuksessa ja identiteetin kehittämisessä. Siksi emotionaalisen kohtaamisen mahdollistaminen lastensuojelun käytännöissä on merkittävä lastensuojelun laatuun ja vaikuttavuuteen liittyvä tekijä. Se on myös merkittävä sosiaalinen ja yhteiskuntapoliittinen kysymys, jonka tärkeydestä tulisi keskustella enemmän (esim. Bardy 2009, 266).

Eettisen kohtaamisen ja lasten tarpeisiin vastaamisen osaamisen varmistaminen tulisi olla osa lastensuojelun työntekijöiden peruskoulutusta. Lefevre (2015) pohtii artikkelissaan, kuinka sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa voitaisiin parhaiten edistää tulevien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden lapsikeskeisen työn

taitoja ja osaamista. Kriittisen reflektion ja päättelykyvyn taidot tulisi varmistaa jo koulutusvaiheessa. Koulutuksen merkitys korostuu myös eettisessä sitoutuneisuudessa työskentelyssä lasten kanssa ja edistäen heidän osallistumisen oikeuttaan. Lefevre painottaa, että uudistukset pelkästään lastensuojelutyön käytäntöihin eivät riitä parantamaan lapsikeskeisen työn toteutumista, vaan tarvitaan myös tietoa siitä, kuinka sosiaalityöntekijöiden koulutus tarjoaa mahdollisuuksia pätevöityä lapsikeskeiseen työskentelyyn ja saada riittäviä valmiuksia lasten kanssa työskentelyyn jo koulutusvaiheessa.

Lefevre (2015) korostaa työntekijän kommunikaatiotaitojen merkitystä lapsikeskeisen työn edellytyksenä (myös Handley & Doyle 2014; Zufferey ym. 2015). Artikkelissa esitellään CCWC (Communicative capabilities with children) luokittelu, jonka ensimmäinen osatekijä on työntekijän tietoisuus (knowing) ymmärtää lapsen tapaa kommunikoida, toinen osatekijä kuvaa lapsikeskeisten tekniikoiden ja menetelmien kautta toteutettavaa lapsikeskeistä toimintaa (doing) ja kolmas työntekijän eettiseen sitoutumiseen ja arvoihin perustuvia henkilökohtaisia ja persoonallisia ominaisuuksia (being). Lefevren mukaan nämä osa-alueet tulisi olla osa sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta työskennellessä lasten kanssa. Hän kuitenkin korostaa, että lasten kanssa työskentelyyn vaadittavaa vuorovaikutusosaamista tulisi opettaa vahvemmin osana sosiaalityöntekijöiden peruskoulutusta.

Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän artikkelin lähtökohtana oli tutkia aiempaan lastensuojelun tutkimuskirjallisuuteen pohjautuen lapsikeskeisyyden perusteluiden näkökulmia. Artikkelin on käsitellyt lapsikeskeisyyttä käsitteenä, tuonut esiin lapsikeskeisyydelle asetettuja ehtoja ja yleisesti sitä, mihin lapsikeskeisyydellä pyritään lastensuojelun sosiaalityössä. Artikkelin tuotti tuloksena lapsen oikeuksien toteutumisen, lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioiden sekä lapsen eettisen kohtaamisen ja hänen tarpeisiinsa vastaamisen näkökulmaluokat kuvaamaan lapsikeskeisyyden perusteluita.

Lapsen oikeuksien näkökulma painotti lapsikeskeisyyden oikeudellisia perusteluita, erityisesti lapsen osallistumisen ja kuulluksi tuleminen oikeutta. Lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioiden näkökulma toi esiin yhteiskunnallisia ja poliittis-ideologisia eroja eri maiden välillä, jotka vaikuttavat lapsikeskeisyyden toteutumisessa eri maiden lastensuojelujärjestelmissä. On ilmeistä, että lapsikeskeisyyden toteuttaminen on sidoksissa yhteiskunnan sosiaalipoliittisen perustaan, joka ohjaa lastensuojelun järjestelmä- ja ideologiatasoisia lähtökohtia. Siihen, miten lapsikeskeisyys toteutuu tai miten lapsen yksilölliset oikeudet tulevat varmennetuiksi lastensuojelun toimenpiteissä, vaikuttaa erilaiset lähestymistapaerot, joiden kautta lapsen elämäntodellisuus kuvastuu esimerkiksi lapsen kohdistuvina turvattomuuden ja hyvinvoinnin uhkina, riskeinä, tarpeina tai voimavaroina. Erot lähestymistavoissa heijastuvat puolestaan lastensuojelun työntekijöiden ammatillisiin valmiuksiin toteuttaa työtä lapsikeskeisesti.

Näkökulmaluokat eivät kuvaa pelkästään lapsikeskeisyyden perusteluita, vaan ne tuovat esille myös lapsikeskeisyyden toteutumisen hallinnollisia, organisatorisia ja ammatillisia edellytyksiä lastensuojelussa. Artikkelin perusteella vaikuttaa siltä, että lapsikeskeisyyden merkitys tunnustetaan laajasti kansainvälisessä lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa. Lapsikeskeisyyden merkitys liitetään erityisesti lapsen tilanteen arvioinnin onnistuneisuuteen ja lasta koskevan päätöksenteon vaikuttavuuteen. Jotta lapsikeskeisyys voisi toimia lastensuojelutyön vaikuttavuutta lisäävänä tekijänä, edellyttää se ammatillisesti osaavaa sosiaalityöntekijäresurssia, joille mahdollistuu työn toteuttaminen lapsikeskeisesti.

Artikkelin aineistona olevan tutkimuskirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että pelkästään työkäytäntöjen muuttaminen lapsikeskeiseksi ei kuitenkaan ole riittävä ehto lapsikeskeisyyden toteutumiselle. Toimenpiteiden sijaan lapsikeskeisyys vaatii suoraa lapsen kanssa työskentelyä ja luottamukseen pohjautuvaa suhdeperustaista työtä lapsen ja hänen läheisverkostonsa kanssa. Näyttää siltä, että lapsikeskeisyys edellyttää poliittista ja ideologista tahtotilaa, joka mahdollistaa lapsikeskeisen työtavan käyttöönoton lastensuojelussa.

Lapsikeskeisyyden siirtyminen osaksi arvioinnin ja päätöksenteon käytäntöjä vaatii lapsikeskeisen osaamisen takaamista työntekijöille ja riittävää koulutusta tämän osaamisen saavuttamiseksi. Työntekijöillä tulisi olla lupa ja mahdollisuus työskennellä lapsikeskeisten periaatteiden mukaan niin, että lapsen oikeudet

osallisuuteen toteutuvat suoran ja vuorovaikutteisen työskentelyn ja kommunikaation välityksellä. Artikkelin tulokset viittaavat siihen, että lapsikeskeisyydellä pitäisi voida taata lapsen tarpeisiin vastaavaa tuki lapsen tunteiden tasolla niin, että se vahvistaisi lapsen kokemusta myös emotionaalisenä kohtaamisena. Näin toteutuneena lapsen tilanteen arvioinnissa toteutuisivat ehkä entistäkin paremmin lapsikeskeinen lähestymistapa ja lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan periaatteet lapsen osallistumisen ja lapsen kuulluksi tulemisen oikeudesta.

Lähteet

- Alanen, Leena (1992) Modern childhood? Exploring the “child question” in sociology. Institute for educational research. Publication series A. research reports 50. University of Jyväskylä.
- Araneva, Mirjam (2001) Lapsen oikeuksien yleissopimus. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Archard, David & Skivenes, Marit (2009) Hearing the child. *Child & Family Social Work* 14, 391-399.
- Bardy, Marjatta (1996) Lapsuus ja aikuisuus – kohtauspaikkana Émile. Tutkimuksia 70. Helsinki:Stakes.
- Bardy, Marjatta (2009) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Benbenishty, Rami & Davidson-Arad, Bilha & López, Mónica & Devaney, John & Spratt, Trevor & Koopmans, Carien & Knorth, Erik J. & Witteman, Cilia L.M. & Del Valle, Jorge F. & Hayes David (2015) Decision making in child protection: An international comparative study on maltreatment substantiation, risk assessment and interventions recommendations, and the role of professionals’ child welfare attitudes. *Child Abuse & Neglect*, 39, April 2015, 63-75.
- van Bijleveld & G. Dedding, G.W.M & Bunders-Aelen, J.F.G. (2014) Seeing eye to eye or not? Young people’s and child protection workers’ perspectives on children’s participation within the Dutch child protection and welfare services. *Children and Youth Services Review* 47, 253-259.
- Connolly, Marie (2007) Practice Frameworks: Conceptual Maps to Guide Interventions in Child Welfare 37, 5, 825-837.
- Ervast & Tulensalo (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvioinnin kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006.
- Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien perusvapauksien suojaamiseksi), SopS 63/1999.
- Ferguson, Harry (2009) Performing child protection: home visiting, movement and the struggle to reach the abused child. *Child & Family Social Work* 14, 471-480.
- Fern, Elizabeth (2014) Child-Directed Social Work Practice: Findings from an Action Research Study Conducted in Iceland. 44, 1110-1128.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. kohtauksia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. WS Bookwell oy, Juva. 5-20.
- Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skivenes, Marit (toim.) (2011) Child protection systems. International trends and orientations. Oxford: University Press.
- Handley, Gill & Doyle, Celia (2014) Ascertain the wishes and feelings of young children: social workers’ perspectives on skills and training. *Child & Family Social Work* 19, 443-454.
- Hayes, David & Spratt, Trevor (2014) Child Welfare as Child Protection Then and Now: What Social Workers Did and Continue to Do. *British Journal of Social Work* 44, 615-635.
- Helm, David (2011) Judgements or Assumptions? The Role of Analysis in Assessing Children and Young People’s Needs. *British Journal of Social Work* 41, 894-911.
- Holland, Sally (2004) Child and Family Assessment in Social Work Practice. London:Sage.
- Horwath, Jan & Tarr, Sukey (2014) Child Visibility in Cases of Chronic Neglect: Implications for Social Work Practice. *British Journal of Social Work*. doi: 10.1093/bjsw/bcu073
- Horwath, Jan (2011) See the Practitioner, See the Child: The Framework for the Assessment of Children in Need and their Families Ten Years On. *British Journal of Social Work* 41, 1070-1087.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 60.
- Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena teoksessa Forsberg, Hannele – Ritala-Koskinen, Aino – Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö, kohtauksia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hytönen, Juhani (2008) Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. WSOY Helsinki.
- Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell oy, Juva. 47-66.
- Jobe, Alison & Gorin, Sarah (2013) 'If kids don't feel safe they don't do anything': young people's views on seeking and receiving help from Children's Social Care Services in England. *Child & Family Social Work* 18, 429-438.
- Jones, Annette Semanchin & LaLiberte, Traci & Piescher, Kristine N. (2015) Defining and strengthening child well-being in child protection. *Children and Youth Services Review* 54, 57-70.
- Kananoja, Aulikki & Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko (2013) Toimiva lastensuojelu –selvitysryhmän raportti. Raportteja ja muistioita 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Key, Ellen (1900) *Barnets århundrade*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Kriz, Katrin & Skivenes, Marit (2012) Child-centric or family focused? A study of child welfare workers' perceptions of ethnic minority children in England and Norway. *Child & Family Social Work* 17, 448-457.
- Lefevre, Michelle (2015) Becoming Effective Communicators with Children: Developing Practitioner Capability through Social Work Education. *British Journal of Social Work* 45, 204-224.
- LOS (1991) Lapsen oikeuksien yleissopimus, SopS 60/1991, LOS.
- Matschecka, David & Berg Eklundh, Lotta (2015) Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support. *Nordic Social Work Resear* 5, Issue 3, 193-211.

- Munro, Eileen (2011) *The Munro Review of Child Protection: Final Report. A child-centred system.* Department for Education. May 2011.
- Muukkonen, Tiina (toim.) (2008) *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa.* Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17, 2008.
- Pajulammi, Henna (2014) *Lapsi, oikeus ja osallisuus.* Helsinki: Talentum.
- Parton, Nigel (2010) *Child Protection and Safeguarding in England: Changing and Competing Conceptions of Risk and their Implications for Social Work.* *British Journal of Social Work* 41, 854-875.
- Picot, Aurélie (2014) *Transforming child welfare: from explicit to implicit control of families.* *European Journal of Social Work* 17, 689-701.
- Prout, Alan & James, Allison (1990) *A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems.* Teoksessa James, Allison & Prout, Alan (toim.) *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood.* The Falmer Press, London. 7-34.
- Pösö, Tarja & Skivenes, Marit & Hestbaek, Anne-Dorthe (2014) *Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states--time for a child centric approach?* *European Journal of Social Work* 17, 475-490.
- Pösö, Tarja (1997) *Finland: Child Abuse as a Family Problem.* Teoksessa Gilbert, Neil (ed.), *Combatting Child Abuse. International Perspectives and Trends.* Oxford: Oxford University Press, 143-166.
- Qvortrup, Jens (1987) *Introduction.* Teoksessa Qvortrup, Jens. *The sociology of childhood.* *International Journal of Sociology* 17, 3, 3-37.
- Rasmusson, Bodil. & Hyvönen, Ulf. & Nygren, Lennart. & Khoo, Evelyn (2010) *Child-centered social work practice — three unique meanings in the context of looking after children and the assessment framework in Australia, Canada and Sweden.* *Children and Youth Services Review* 32, 452-459.
- Sinko, Päivi (2001) *Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet.* Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro.* Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Skivenes, Marit & Skramstad, Heidi (2014) *The Emotional Dimension in Risk Assessment: A Cross-Country Study of the Perceptions of Child Welfare Workers in England, Norway and California (United States).* *British Journal of Social Work.* doi: 10.1093/bjsw/bct177
- Toros, Karmen & Tiko, Anne & Saia, Koidu (2013) *Child-centered approach in the context of the assessment of children in need: Reflections of child protection workers in Estonia.* *Children and Youth Services Review* 35, 1015-1022.
- Vis, Svein Arild & Thomas, Nigel (2009) *Beyond talking – children's participation in Norwegian care and protection cases.* *European Journal of Social Work* 12, 2, 155-168.
- Vis, Svein Arild & Holtan, Amy & Thomas, Nigel (2012) *Obstacles for child participation in care and protection cases – why Norwegian social workers find it difficult.* *Child Abuse Review* 21, 7-23.
- Välivaara, Cristine (2006) *Kuinka päästä lapsen kartalle lastensuojelussa? Lapsilähtöisiä lähestymistapoja vakaviin asioihin.* Niilo Mäki bulletin, *Oppimisvaikeuksien erityislehti* nro. 3/2006.
- Welbourne, Penelope (2012) *Social work with children and families. Developing advanced practice.* Routledge London – New York.
- Wilkins, David (2015) *Balancing Risk and Protective Factors: How Do Social Workers and Social Work Managers Analyse Referrals that May Indicate Children Are at Risk of Significant Harm.* *British Journal of Social Work* 45, 395-411.
- Winter, Karen (2014) *Understanding and Supporting Young Children's Transitions into State Care: Schlossberg's Transition Framework and Child-Centred Practice.* *British Journal of Social Work* 44, 401-417.
- Zufferey, Carole & Gibsona, Christine & Buchanana, Fiona (2015) *Collaborating to Focus on Children in Australian Social Work Education.* *Social Work Education* 34, 32-45.

Liite 1. Aineiston artikkelit

Lapsen oikeuksien toteutumiseen liittyvät artikkelit	
1.	Archard, David & Skivenes, Marit (2009) Hearing the child. <i>Child & Family Social Work</i> 14, 391-399.
2.	van Bijleveld, G. & Dedding, G.W.M & Bunders-Aelen, J.F.G. (2014) Seeing eye to eye or not? Young people's and child protection workers' perspectives on children's participation within the Dutch child protection and welfare services. <i>Children and Youth Services Review</i> 47, 253-259.
3.	Fern, Elizabeth (2014) Child-Directed Social Work Practice: Findings from an Action Research Study Conducted in Iceland. 44, 1110-1128.
4.	Horwath, Jan & Sukey, Tarr (2014) Child Visibility in Cases of Chronic Neglect: Implications for Social Work Practice. <i>British Journal of Social Work</i> . doi: 10.1093/bjsw/bcu073
5.	Picot, Aurélie (2014) Transforming child welfare: from explicit to implicit control of families. <i>European Journal of Social Work</i> 17, 689-701.
6.	Pösö, Tarja & Skivenes, Marit & Hestbaek, Anne-Dorthe (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states--time for a child centric approach? <i>European Journal of Social Work</i> 17, 475-490.
Lastensuojelun ja palvelujärjestelmän orientaatioihin liittyvät artikkelit	
1.	Benbenishty, Rami & Davidson-Arad, Bilha & López, Mónica & Devaney, John & Spratt, Trevor & Koopmans, Carien & Knorth, Erik J. & Witteman, Cilia L.M. & Del Valle, Jorge F. & Hayes David (2015) Decision making in child protection: An international comparative study on maltreatment substantiation, risk assessment and interventions recommendations, and the role of professionals' child welfare attitudes. <i>Child Abuse & Neglect</i> , 39, April 2015, 63-75.

2.	Hayes, David & Spratt, Trevor (2014) Child Welfare as Child Protection Then and Now: What Social Workers Did and Continue to Do. <i>British Journal of Social Work</i> 44, 615-635.
3.	Vis, Svein Arild & Thomas, Nigel (2009) Beyond talking – children’s participation in Norwegian care and protection cases. <i>European Journal of Social Work</i> 12, 2, 155-168.
4.	Jones, Annette Semanchin & LaLiberte, Traci & Piescher, Kristine N. (2015) Defining and strengthening child well-being in child protection. <i>Children and Youth Services Review</i> 54, 57-70.
5.	Kriz, Katrin & Skivenes, Marit (2012) Child-centric or family focused? A study of child welfare workers' perceptions of ethnic minority children in England and Norway. <i>Child & Family Social Work</i> 17, 448-457.
6.	Parton, Nigel (2010) Child Protection and Safeguarding in England: Changing and Competing Conceptions of Risk and their Implications for Social Work. <i>British Journal of Social Work</i> 41, 854-875.
7.	Winter, Karen (2014) Understanding and Supporting Young Children's Transitions into State Care: Schlossberg's Transition Framework and Child-Centred Practice. <i>British Journal of Social Work</i> 44, 401-417.
8.	Rasmusson, Bodil & Hyvönen, Ulf & Nygren, Lennart & Khoo, Evelyn (2010) Child-centered social work practice — three unique meanings in the context of looking after children and the assessment framework in Australia, Canada and Sweden. <i>Children and Youth Services Review</i> 32, 452-459.
Eettiseen kohtaamiseen ja lapsen tarpeisiin vastaamisen artikkelit	
1.	Connolly, Marie (2007) Practice Frameworks: Conceptual Maps to Guide Interventions in Child Welfare 37, 5, 825-837.
2.	Ferguson, Harry (2009) Performing child protection: home visiting, movement and the struggle to reach the abused child. <i>Child & Family Social Work</i> 14, 471-480.
3.	Helm, David (2011) Judgements or Assumptions? The Role of Analysis in Assessing

	Children and Young People's Needs. <i>British Journal of Social Work</i> 41, 894-911.
4.	Horwath, Jan (2011) See the Practitioner, See the Child: The Framework for the Assessment of Children in Need and their Families Ten Years On. <i>British Journal of Social Work</i> 41, 1070-1087.
5.	Handley, Gill & Doyle, Celia (2014) Ascertaining the wishes and feelings of young children: social workers' perspectives on skills and training. <i>Child & Family Social Work</i> 19, 443-454.
6.	Jobe, Alison & Gorin, Sarah (2013) 'If kids don't feel safe they don't do anything': young people's views on seeking and receiving help from Children's Social Care Services in England. <i>Child & Family Social Work</i> 18, 429-438.
7.	Lefevre, Michelle (2015) Becoming Effective Communicators with Children: Developing Practitioner Capability through Social Work Education. <i>British Journal of Social Work</i> 45, 204-224.
8.	Skivenes, Marit & Skramstad, Heidi (2014) The Emotional Dimension in Risk Assessment: A Cross-Country Study of the Perceptions of Child Welfare Workers in England, Norway and California (United States). <i>British Journal of Social Work</i> . doi: 10.1093/bjsw/bct177
9.	Toros, Karmen & Tiko, Anne & Saia, Koidu (2013) Child-centered approach in the context of the assessment of children in need: Reflections of child protection workers in Estonia. <i>Children and Youth Services Review</i> 35, 1015-1022.
10.	Vis, Svein Arild & Holtan, Amy & Thomas, Nigel (2012) Obstacles for child participation in care and protection cases – why Norwegian social workers find it difficult. <i>Child Abuse Review</i> 21, 7-23.
11.	Wilkins, David (2015) Balancing Risk and Protective Factors: How Do Social Workers and Social Work Managers Analyse Referrals that May Indicate Children Are at Risk of Significant Harm. <i>British Journal of Social Work</i> 45, 395-411.
12.	Zufferey, C. 2015. Collaborating to Focus on Children in Australian Social Work Education. <i>Social Work Education</i> 34, 32-45.

IV ARVIOINTIA KOSKEVA TUTKIMUS JA ARVIOINTIMENETELMÄT

Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus

Päivi Petrelius

Käsittelen tässä artikkelissa kansainvälistä lastensuojelun arviointia käsittelevää tutkimusta sekä esittelen kirjallisuudessa esiin nousseita tutkimusteemoja ja arvioinnin kehittämistarpeita. Lisäksi pohdin, mitkä kansainvälisen tutkimuksen esiin nostamat näkökulmat ovat merkityksellisiä myös suomalaisten työkäytäntöjen kehittämiseksi ja mitä annettavaa lastensuojelussa tehtävää arviointia koskevalla kansainvälisellä tutkimuksella olisi meille.

Lastensuojelussa tehtävää lapsikohtaista arviointia käsittelevää tutkimusta on tehty laajasti, ja julkaistu tieteellisinä tutkimusartikkeleina 1990-luvulta alkaen. Vilkasta tieteellistä keskustelua on käyty erityisesti angloamerikkalaisissa maissa. Myös tässä artikkelissa tarkasteltua kirjallisuutta hallitsee määrällisesti näissä maissa tehty tutkimus. Osa tästä tutkimuksesta on kiinnostavaa myös suomalaisen kehittämistyön näkökulmasta. Kansainväliseen tutkimukseen perehtyessä on kuitenkin tärkeää pitää mielessä, että esimerkiksi angloamerikkalaisten maiden lastensuojelujärjestelmät eroavat monin tavoin suomalaisesta. Esimerkiksi USA:ssa kehitetyt arviointikäytännöt ovat ymmärrettäviä silloin kun niitä tarkastellaan kontekstissaan, osana maiden lastensuojelujärjestelmää ja sen toimintalogiikkaa. USA:n, Iso-Britannian, Kanadan, Australian ja Uuden Seelannin lastensuojelujärjestelmille on perinteisesti ollut ominaista pohjoismaiseen ja suomalaiseen lastensuojeluun verrattuna lastensuojelun kohdeongelmien kapeampi määrittely, asiakkuuden korkeampi kynnyks, koko lastensuojelujärjestelmän sijaishuoltopainotteisuus, työskentelyn vahva fokusoituminen lapsen kohdistuvaan kaltoinkohteluriskiä, keskittyminen arviointivaiheessa tapahtuneen kaltoinkohtelun tai laiminlyönnin ”tutkinnalliseen toteen näyttämiseen” sekä pyrkimys kaltoinkohtelun toistumisen todennäköisyyden ennustamiseen. (esim. Gilbert, Parton & Skivenes 2011.) Tämä perinne selittää sitä, että lastensuojelun ydintehtävänä näyttäytyy näissä maissa tehdyn tutkimuksen perusteella huomattavasti suomalaista lastensuojelua selkeämmin lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun toteen näyttäminen, tulevan kaltoinkohteluriskin arviointi ja kaltoinkohtelun toistumisen estäminen. Vaikka edellä mainituissa maissa on 1990-luvulta alkaen pyritty luomaan vaihtoehtoja kapeasti kaltoinkohtelua koskevan näytön todistamiseen keskittyville toimintatavoille, ovat nämä edelleen runsaasti esillä kyseisten maiden lastensuojelun keskusteluteemoina ja kehittämistavoitteina.

Tätä artikkelia varten kootussa kirjallisuudessa nousee esiin erityisesti USA:ssa ja Iso-Britanniassa tehty tutkimus. Aineistona olevassa USA:ssa tehdyssä tutkimuksessa on laajasti esillä pyrkimys kehittää tutkimusperustaisia riskinarviointivälineitä. Tutkimusperustaisuudella viitataan tällöin usein tilastolliseen todennäköisyyteen perustuviin, kaltoinkohtelun ja sen toistumisen todennäköisyyttä arvioiviin riskinarviointimenetelmiin ja niiden soveltamiseen lapsikohtaisessa arvioinnissa. Kirjallisuudessa on runsaasti esimerkkejä erilaisista riskinarviointivälineistä kehittävästä tutkimuksesta. Suomalaisessa lastensuojelussa lapsen kohdistuvan kaltoinkohteluriskin arviointi ei ole ollut vastaavalla esillä, eikä tutkimusta ole meillä suunnattu vastaavasti riskinarviointivälineiden kehittämiseen.

Tarkastellun kirjallisuuden valossa brittiläisessä tutkimuksessa nostetaan amerikkalaista tutkimusta useammin esiin arviointiin vaikuttavia kontekstuaalisia tekijöitä. Arviointia koskeva tutkimus ei fokusoidu samalla tavalla riskiarviointiin kuin USAssa tehty tutkimus. Sen sijaan brittiläinen tutkimus asettuu usein tarkastelemaan kehitettyjä arviointivälineitä todellisissa käyttöyhteyksissään. Erityisen tärkeitä näkökulmia myös suomalaiseen kehittämistyöhön avaavat tutkimukset, joissa lähestymistapa on tavalla tai toisella etnografinen ja todellisia, asiakastyössä toteutuvia arviointikäytäntöjä havainnoiva. Kiinnostavia ovat myös tutkimukset, joissa analysoidaan sitä, miten organisaatiot toimivat arvioinnin reunaehtojen asettajana, ts.

miten organisaatioissa asetetut tulostavoitteet, pyrkimys asiakastyön standardointiin tai esimerkiksi arvioinnille asetetut aikarajat sekä työntekijöiden ajattelua monissa maissa ohjaava riskinhallinnan ideologia jäsentävät arviointikäytäntöjä. Arviointia näyttää näiden tutkimusten perusteella ohjaavan voimakkaasti organisaatioiden toimintakulttuuri. Näitä puolestaan muovaavat monenlaiset tekijät, mm. poliittiset ideologiat, lainsäädäntö sekä erot hyvinvointipalveluiden järjestämisen tavoissa.

Kansainvälisen tutkimuskartoituksen tekemiseen liittyvänä eräänä haasteena ovat eri maiden lastensuojelun ja laajemmankin palvelujärjestelmän ideologiset, rakenteelliset sekä lastensuojelun tehtävään ja toimintakäytäntöihin liittyvät erot. Erot tekevät vaikeaksi tulkita kansainvälisessä kirjallisuudessa esiintyviä käsitteitä ja sekä myös tutkimuksissa esiin nousevien teemojen merkitystä tutkimuksen konteksteina toimivissa maissa. Tutkimuksissa ei useinkaan esimerkiksi määritellä selkeästi, mitä tarkoitetaan erilaisilla arviointiin viittaavilla käsitteillä kuten ”initial assessment”, ”core assessment” tai ”investigation”. Lisäksi lastensuojelun asiakkuuden alkamisen prosessit näyttävät eri maissa poikkeavan suomalaisen lastensuojelun asiakkaaksi tulon tavoista. Esimerkiksi asiakkaaksi tulon syiden kirjo voi olla hyvin toisenlainen kuin Suomessa, koska esimerkiksi englanninkielisten maiden lastensuojelun kynnyks on korkeampi verrattuna suomalaiseen järjestelmään. Tällöin asiakkaaksi tulevaa lasta koskevat huolet voivat olla jo asiakkuuden alkuvaiheessa keskimäärin vakavampia ja monitahoisempia kuin meillä ja myös kodin ulkopuolelle sijoittamisen tarve voi olla suomalaisia käytäntöjä vahvemmin läsnä jo asiakkuuden alkaessa. Tämän koosteen puitteissa ei ole ollut mahdollista tarkastella järjestelmien, käytäntöjen ja prosessien eroja perusteellisesti. Tarkempi kuvaus arviointikäytäntöjen ja esimerkiksi asiakkaaksi tulon eroista edellyttäisi erillistä katsausta. Erojen olemassaolo on kuitenkin tärkeää pitää mielessä kun pohditaan kansainvälisten tutkimusten merkitystä suomalaiselle lastensuojelulle. Myös eri tutkimuksissa esiin nousevien lastensuojelun palveluorganisaatioiden toimintaa koskevien havaintojen ja johtopäätösten osalta on tärkeää pitää mielessä havaintojen ja johtopäätösten kontekstuaalisuus.

Osa kansainvälisen tutkimuksen esiin nostamista näkökulmista tuntuu eri maiden lastensuojelujärjestelmien ja lastensuojelun painopiste-erojen vuoksi suomalaisittain vierailta, esimerkkinä riskinarviointimallien kehittämistä koskeva keskustelu ja tutkimus. Muissa maissa käytyyn keskusteluun perehtyminen on kuitenkin hyödyllistä. Kansainvälinen tutkimus tarjoaa peilin, jota vasten on mahdollista arvioida muiden maiden ja suomalaisen lastensuojelun arviointikäytäntöjen samankaltaisuuksia ja eroja. Kansainvälinen tutkimus kertoo osaltaan myös siitä, miten arviointiin liittyvät uudistukset ovat onnistuneet muissa maissa ja millaisia ovat esimerkiksi arviointimallien implementointiin liittyvät keskeiset kipupisteet. Kansainväliseen tutkimukseen perehtyminen auttaa tarkastelemaan myös sitä, mitä toistaiseksi tutkimattomia ja keskustelemattomia alueita suomalaisessa lastensuojelun arviointia käsittelevässä ammatillisessa ja tieteellisessä keskustelussa on nähtävissä.

Tarkasteltava kirjallisuus

Artikkelin tavoitteena on ollut käytäntölähtöisen tutkimuskoosteen rakentaminen ja kansainvälisen keskustelun pääpiirteiden kartoittaminen sen avulla. Kyseessä ei ole systemaattinen katsaus vaan menetelmällisesti väljemmin toteutettu tutkimuskartoitus. Kirjallisuutta on aluksi kartoitettu useista tietokannoista tehdyn aineistohaun avulla (ASSIA, Social Services Abstracts, SocIndex with Fulltext, Web of Science, Social Care Online). Hakutermeinä käytettiin erilaisia empiiriseen tutkimukseen viittaavia termejä, lastensuojeluun viittaavia termejä (child protection, child welfare services, family social work jne.) sekä arviointiin viittaavia termejä (esim. psychosocial assessment, needs assessment, assessment forms, risk assessment, family assessment device, quantitative risk assessment, decision making jne.). Hakua ei hakutermin avulla rajattu koskemaan pelkästään lastensuojelun asiakasprosessin alkuvaiheessa tehtävää arviointia.

Haun tuloksena löytyi 679 viitettä, jotka seuloin käyttämällä neljää rajaamiskriteeriä: 1) tutkimuksen teeman kytkeytyminen lastensuojelussa tehtävään asiakaskohtaiseen arviointiin, 2) julkaisuajankohta vuosien 2000–2014 välillä, 3) ruotsin- tai englanninkielisyys, 4) artikkelin julkaiseminen vertaisarvioidussa tieteellisessä julkaisussa. Kriteerien lisäksi aineiston muotoutumiseen on vaikuttanut arvioni tutkimuksen teeman kiinnostavuudesta suomalaisen kehittämistyön näkökulmasta. Kiinnostavuus-kriteerin soveltamista

on syytä pitää eräänä koosteen tuloksiin vaikuttavana tekijänä ja rajoituksena. Aineiston seulonnessa ei ole ollut mahdollista käyttää kahta riippumatonta tutkijaa, minkä vuoksi yksittäisen tutkijan näkemykset vaikuttavat merkittävästi kokonaisuuteen. Usean tutkijan yhteistyönä tehty ja systemaattisen katsauksen menetelmiä soveltava kartoitus olisi voinut olla aineistorajauksiltaan ja myös tuloksiltaan toisenlainen.

Koska julkaisut rajattiin tieteellisissä lehdissä ilmestyneisiin vertaisarvioituihin tutkimusartikkeleihin, ovat haun tuottaman aineiston ulkopuolelle jääneet tutkimukset, joita on julkaistu muulla tavoin kuin artikkeleina tieteellisissä lehdissä, esimerkiksi kirjoina tai opinnäytteinä. Ulos on samasta syystä jäänyt muu arviointia käsittelevä kirjallisuus kuten esimerkiksi arviointimalleihin liittyvät oppaat. Seulonnan jälkeen aineistoon jäi 39 artikkelia. Olen lisäksi täydentänyt edellä kuvatun aineistohaun tuottamaa kirjallisuutta joillakin kiinnostavilla yksittäistutkimuksilla tai katsauksilla. Aineistoon sisältyy mm. kaksi aineistohaun tuottamaa aineistoa täydentävää lastensuojelun arviointia tarkastellutta tutkimuskatsausta sekä muutamia yksittäisiä tutkimusartikkeleita¹.

Olen järjestänyt tarkasteltavan kirjallisuuden viideksi teemaksi ja esitellyt tiiviisti kirjallisuuden artikkeleiden lopusta löytyvässä taulukossa. Kaksi täydentävää kirjallisuuskatsausta löytyvät myös taulukosta. Artikkelin alaluvuissa käsitellyt tutkimusten teemoja ovat:

- a) riskinarviointivälineiden kehittäminen ja arviointi
- b) arviointityön organisatorinen konteksti ja vaikutukset arviointiin
- c) työntekijöiden toiminta- ja ajattelutavat arvioinnissa ja päätöksenteossa
- d) Iso-Britannian arviointimallin liittyvät tutkimukset
- e) vanhemmat arvioinnin osapuolina ja kohteina

Alla olevissa luvuissa käsitelen näitä teemoja. Kuvailen yleisesti, miten näitä teemoja on käsitelty tarkasteltavassa kirjallisuudessa ja avaan tarkemmin joidenkin kiinnostavimpien tutkimusten sisältöä. Lopuksi kokoa ja pohdin esiin tulleen tutkimustiedon merkitystä ja antia suomalaiselle arvioinnin kehittämistyölle.

Riskinarviointivälineisiin ja riskinarvioinnin toteuttamiseen liittyvä tutkimus

Lastensuojelun riskinarviointivälineisiin ja riskinarviointiin liittyvä tutkimus on keskeinen teema katsauksen paikantamassa tutkimuskirjallisuudessa. Aineistossa on runsaasti tutkimuksia, jotka käsittelevät erilaisen strukturoitujen arviointivälineiden kehittämistä ja pilotointia sekä arviointivälineiden luotettavuutta lapsen kohdistuvan kaltoinkohteluriskin ennustajana tai lapsen kohdistuvan riskitason määrittelijänä. (Arruabarrena & De Paul 2012; Begle, Dumas & Hanson 2010; Bolton & Lennings 2010; Cash, Ryan, Siebert & Wiles 2005; Crea, Barth, Chintapalli & Buchanan 2009; Leschied, Chiodo, Whitehead, Hurley & Marshall 2003; Johnson 2011.)

Strukturoidulla arviointivälineillä viitataan tutkimuksissa eri tavoin rakennettuihin, lasta koskevaa tiedonkeruuta standardoiviin lomakkeisiin tai lomakkeistoihin, joiden tavoitteena on yhtenäistää arvioinnin kohteet, vähentää arviointiprosessien välistä vaihtelua ja vähentää esimerkiksi työntekijöiden osaamiseen ja asenteisiin liittyvien subjektiivisten tekijöiden vaikutuksia arviointiin. Strukturoidulla arvioinnilla pyritään lapsen kohdistuvan riskitason määrittelyyn ja/tai toteennäytetyn kaltoinkohtelun toistumisriskin ennustamiseen. Arviointimalleihin sisältyvissä lomakkeissa pyrkimys nykyisen riskitason määrittelyyn ja kaltoinkohtelun toistumisen ennustamiseen merkitsee usein erilaisten vakavuus- tai esiintyvyyssasteikkojen täyttämistä.

Arvioinnin laadun ja luotettavuuden keskeisinä kriteereinä arviointivälineitä kehittäneissä tutkimuksissa nähdään arvioinnin ja arviointivälineiden kyky ennustaa lapsen kohdistuvan kaltoinkohteluriskin todennäköisyys. Välineiden kehittelyyn tähtäävien tutkimusten johtopäätöksenä on usein, että tilastollisiin riskiana-

---

¹ Esim. Ward, Brown & Hyde-Dryden 2014; Turney ym. 2012; Matscheck & Eklundh 2014.

lyyseyhin ja todennäköisyyslaskentaan perustuva lapsen kohdistuvien riskien ennustaminen strukturoidun arviointivälineen avulla tuottaa luotettavampia arviointeja kuin työntekijän kokemukseen ja tietoon perustuva arviointi pelkästään.

Riskinarviointivälineisiin ja riskinarviointiin liittyviä teemoja on käsitelty yksittäisten empiiristen tutkimusten lisäksi yleisemmällä tasolla riskinarviointiin liittyvää tutkimusta kokoavissa katsaustyyppisissä artikkeleissa. Cash (2001) määrittelee riskinarvioinnin pyrkimykseksi koota systemaattisesti tietoa lapsen tulevaisuudessa mahdollisesti kohdistuvasta kaltoinkohtelusta tai laiminlyönnistä. Cashin mukaan USA:n eri osavaltioissa kehitettyihin välineisiin ja niiden käyttöön on liittynyt runsaasti erilaisia arvioinnin luotettavuutta heikentäviä ongelmia. Välineitä ei esimerkiksi ole useinkaan kehitetty tutkimusperustaisesti, niiden luotettavuutta ei ole testattu eikä työntekijöitä ole aina riittävästi koulutettu välineiden käyttöön. Vaikka Cash nostaa esiin runsaasti arviointivälineisiin liittyviä ongelmia, päätyy hän silti näkemykseen, jonka mukaan strukturoituja arviointivälineitä tarvitaan parantamaan lastensuojelussa tehtävien riskiarviointien laatua ja luotettavuutta. Hänen mukaansa arvioinnissa tarvitaan sekä ammattilaisten kokemuseräistä tietoa että tutkimukseen perustuvia riskinarviointivälineitä.

Myös Hughes ja Rycus (2007) arvioivat USA:ssa käytössä olevia arviointivälineitä omassa arviointivälineitä ja -käytäntöjä käsittelevässä katsauksessaan. Heidän mukaansa lastensuojelussa tarvitaan kokonaisvaltaisia työntekijöiden päätöksentekoa tukevia toimintatapoja sekä erilaisia luotettavia arviointivälineitä eri tarkoituksiin alkaen lastensuojeluilmoitusten vastaanottamisesta asiakkuuden päättämiseen. He korostavat, että kaikkien käytettyjen arviointivälineiden tulisi perustua uusimpaan tutkimukseen. He pitävät tärkeänä, että arviointivälineitä kehitetään yhteistyössä sellaisten ammattilaisten kanssa, joilla on arviointivälineiden rakentamisen, arvioimisen ja testaamisen erityisosaamista. Vastuuta arviointivälineiden rakentamisesta ei saisi jättää sellaisille kokoonpanoille, joilla ei tällaista erityisosaamista ole. Hughes ja Rycus nostavat esiin myös arviointimenetelmien kehittämiseen, hallinnoimiseen, arvioimiseen ja käyttämiseen liittyvän ohjauksen tarpeen. Välineiden valideetti ja reliabiliteetti tulisi tutkijoiden mukaa testata, ja välineiden implementoinnin olisi oltava suunnitelmallista. He toteavat, että arviointimenetelmien käyttöönotto ja implementointi tulisi nähdä järjestelmätasoisena, laaja-alaisena muutoksena ja menetelmien implementointia tulisi johtaa muutosjohtamisen peruseräiteiden mukaisesti.

Pecora, Chahine & Graham (2013) ovat tarkastelleet USA:ssa käytössä olevia riskinarviointivälineitä lapsen kuolemaan johtaneiden kaltoinkohtelutapausten valossa. Heidän mukaansa lastensuojelussa käytössä olevia riskin- ja turvallisuuden arviointivälineitä ei ole alun perin kehitetty arvioimaan ja ehkäisemään vakavaa kaltoinkohtelua, eikä niiden kykyä ennustaa vakavan kaltoinkohtelun todennäköisyyttä ole testattu. He katsovat, että turvallisuuden ja riskinarviointivälineiden tehokkuudesta riippumatta, riittävä ja pätevä arviointi ja päätöksenteko lastensuojelussa perustuvat huolelliselle ammatilliselle arvioinnille sekä laaja-alaiselle systeemiseen työskentelytavalle asiakastyössä. Tällaisessa työskentelyssä on tutkijoiden mukaan tärkeää hyödyntää arviointivälineitä nojautumatta kuitenkaan yksinomaan niihin. Tutkijat pitävät asiantuntevien työntekijöiden osaamista keskeisenä arvioinnin laadun edellytyksenä.

Organisaatiot arvioinnin toimintaympäristöinä

Kiinnostava teema arviointia käsittelevässä tutkimuksessa on arviointityö organisaatioihin sijoittuvana toimintana sekä toimintaympäristöjen merkitys arvioinnin toteuttamiselle. Lastensuojelun asiakastyön käytäntöihin ja organisaatioihin paikantuvissa tutkimuksissa sovelletaan usein erilaisia laadullisen tutkimuksen menetelmiä, esimerkiksi etnografista havainnointia ja haastatteluja sekä erilaisten asiakastyöhön liittyvien dokumenttien analyyseja. Huomion kohteena on arviointi todellisissa ympäristöissä toteutuvina prosesseina, joihin vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin arviointivälineet ja niiden luotettavuus.

Arviointia paikantuneena ja kontekstuaalisena toimintana tarkastelevissa tutkimuksissa analysoidaan mm. sitä, miten standardoituja arviointimenetelmiä sovelletaan paikallisissa konteksteissa (Broadhurst ym. 2010; Gillingham 2010), miten arviointivälineen käyttöönotto vaikuttaa työntekijöiden ammatilliseen kehittymiseen (Gillingham 2011) tai missä määrin välineen käyttöönotolla on saavutettu sille asetetut tavoitteet,

kuten arviointikäytännön yhtenäisyys ja läpinäkyvyys ja eri ammattikuntien välisen yhteistyön vahvistuminen (Buckley 2007).

Tutkimukset, joissa kiinnostus kohdistuu organisaatioissa toteutuviin arviointikäytäntöihin laajemmin, ei siis arviointivälineisiin sinänsä, selvittelään esimerkiksi sitä, millaisia lastensuojelun eri työyhteisöissä toteutuvat arviointiprosessit ovat (Waugh 2000), millaiset organisatoriset tekijät vaikuttavat lastensuojelun päätöksentekoon ja mitä seurauksia päätöksenteolla on eri ryhmiin kuuluville lapsille (Östberg 2014). Niissä tarkastellaan myös sitä, millaisia kontekstuaalisia piirteitä liittyy organisaatioihin, joissa lastensuojelun työntekijät tekevät arviointityötään ja tekevät päätöksiä (Fitch 2006), miten kontekstitekijät selittävät lastensuojelun arviointityössä tehtyjä virheitä (Gambrell 2005), miten lastensuojelun työntekijät arvioivat laiminlyöntiin liittyviä tapauksia tai miten organisatoriset tekijät vaikuttavat laiminlyönnin arviointiin lastensuojelun työkäytännöissä (Horwarth 2005). Organisaatiokontekstien merkitys nousee keskeisenä teemana esiin myös Turneyn ym. (2012) brittiläistä arviointikirjallisuutta kartoittaneessa katsauksessa. Kontekstin merkityksestä kertoo esimerkiksi se, että Iso-Britanniassa on runsaasti interventiokynnyksiin liittyvää vaihtelua paikkakunnittain. Joillakin paikkakunnilla kaikki ilmoitukset johtivat seitsemän vuorokauden mittaiseen alkuarviointiin (initial assessment) kun taas joillakin paikkakunnilla vain joka neljäs ilmoitus ylittää tämän kynnyksen. Vaihtelua on myös varsinaisen alkuvaiheen selvityksen (core assessment) tekemisen kynnyksissä.

Osassa kontekstuaalisen näkökulman omaksuneista tutkimuksista asetetaan kritisoimaan näkemystä strukturoitujen arviointivälineiden yliveraisuudesta laadukkaassa arvioinnissa. Esimerkiksi Gillinghamin ja Humphreys'n (2010) mukaan arviointivälineiden käyttö ei välttämättä paranna arvioinnin laatua kun välineiden käyttöä tarkastellaan todellisissa käyttöyhteyksissään. He ovat tarkastelleet lastensuojelun arvioinnin ja päätöksenteon tueksi kehitettyjen arviointivälineiden käyttöä laadullisin menetelmin neljässä australialaisessa lastensuojelun toimipisteessä. Näissä toimipisteissä käyttöön otetun välineen (SDM = structured decision making) tavoitteena on ollut auttaa työntekijöitä asiakasprosesseja koskevassa päätöksenteossa, edistää arvioinnin ja päätöksenteon johdonmukaisuutta sekä tunnistaa eniten avun ja tuen tarpeessa olevat lapset. Tutkimuksen keskeisin tulos oli, ettei arviointivälineitä käytetty lastensuojelun käytännöissä aiotulla tavalla, eikä välineen käytöllä saavutettu sille asetettuja tavoitteita. Tutkijoiden mukaan tutkimukseen osallistuneet työntekijät esimerkiksi tekivät asiakastilanteita koskevia päätöksiä ennen kuin he käyttivät arviointivälineitä, eikä välineen käyttö siten vaikuttanut heidän päätöksentekoonsa. Välineitä käytetään tutkijoiden mukaan joissakin tilanteissa myös tietoisesti tuloksia manipuloiden: työntekijät pyrkivät täyttämään esimerkiksi lomakkeita siten, että tuloksena rakentunut riskiarvio tai muu tulos tukee jo aiemmin tehtyjä päätöksiä. Tarkastellun välineen käyttöä myös välteltiin tutkituissa työyhteisöissä, mikä johtuu siitä, että työntekijät kokivat välineen olevan jäykkä ja asiakastilanteita yksinkertaistava sekä antavan ylimitoitettuja riskiarvioita asiakkaana olevista lapsista.

Gillinghamin ja Humphreys'n (2010) mukaan strukturoidun arviointivälineen käytöllä oli tutkituissa konteksteissa myös useita ei-aiottuja ja ei-toivottuja vaikutuksia käytäntöihin. Välineen käyttö vie huomiota ja aikaa suoralta, lapsia ja perheitä kohtaavalta ja tukevalta työltä. Työntekijät kokevat välineen olevan organisaation tarpeita palveleva tilinteon väline sen sijaan että väline vastaisi työntekijöiden tarpeisiin ja palvelisi asiakastyön päätöksentekoa. Gillinghamin ja Humphreys'n (2010) mukaan arviointivälineiden kehittämisessä ja käyttöönotossa tulisi olla varovainen ja kriittinen. He pohtivat, millä muilla tavoilla arvioinnin laatua voitaisiin parantaa kuin ottamalla käyttöön monimutkaisia ja aikaa vieviä arviointimenetelmiä ja tuovat esiin, että tutkimuksessa haastatellut työntekijät nostivat itse tärkeäksi arvioinnin laatuun vaikuttavaksi tekijäksi esimerkiksi omaa asiantuntijuuttaan ja ajattelutaitojaan vahvistavan koulutuksen.

Broadhurst ym. (2010) käsittelevät Iso-Britannian lastensuojeluun paikantuvassa tutkimuksessaan arvioinnissa tapahtuvia virheitä systeemisestä näkökulmasta. Heidän mukaansa lastensuojelun arvioinnin virheitä tuottavat monenlaiset organisaatioissa vaikuttavat systeemisistä heikkoudet. Ne liittyvät keskeisimmin lastensuojelussa vallitsevaan työpaineeseen, jonka aiheuttaa suuri työmäärä ja kiire yhdistyneenä arvioinnille asetettuihin aikarajoihin. Nämä tekijät voivat johtaa esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten käsittelyvaiheessa ilmoitusten nopeisiin kategorisointeihin ja priorisointeihin asiakas- ja työmäärän hallitsemiseksi. Työmäärää voidaan pyrkiä hallitsemaan ilmoitusten käsittelyvaiheessa esimerkiksi pyytämällä täydennyksiä ilmoituksen tietoihin, siirtämällä ilmoitus käsiteltäväksi toiselle viranomaiselle tai luokittelemalla ilmoi-

tus automaattisesti riskitasoltaan vähäiseksi esimerkiksi sen perusteella, kuka ilmoituksen on tehnyt tai minkä ikäistä lasta ilmoitus koskee. Systemisinä virheitä lisäävinä tekijöinä tutkijat pitävät myös sähköisten asiakastietojärjestelmien jäykkyyttä, kiireestä johtuvia virheellisiä kirjauksia, vaikeutta korjata virheellisiä tietoja sähköisistä järjestelmistä sekä tiedon pirstaloitumista tietojärjestelmässä siten että kokonaisvaltaisen kuvan luominen lapsen ja perheen tilanteesta on vaikeaa.

Myös Wardin ym. katsauksessa (2014), jossa on tarkasteltu vanhemmuuden arviointia vakavan huolen tilanteissa, nostetaan esiin organisaatioon liittyvänä tekijänä arvioinnille asetettujen aikarajojen ongelmallisuus. Kiireisissä ilmoituksia käsittelevissä tiimeissä päätöksiä saatetaan tehdä esimerkiksi nojautumalla muiden ammattilaisten raportteihin, jotka on tehty muuhun tarkoitukseen kuin lastensuojelutarpeen määrittelyyn. Näin toimien keskeistä tietoa lapsen tilanteesta voi jäädä kokonaan rakentumatta. Nopeasti koottu tieto voi olla puutteellista, epätäsmällistä ja altista tulkinnoille.

Edellä olevat esimerkit osoittavat, että arviointiprosessien toteuttamista on välttämätöntä tarkastella osana laajempaa systeemistä kokonaisuutta, johon vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin asiakkaan tilanteeseen liittyvät piirteet. Myös Suomessa tarvittaisiin tutkimusta siitä, millaiset tekijät vaikuttavat interventiokynnysten asettumiseen kuntien lastensuojelussa ja mikä selittää kynnysten vaihtelua. Pelkästään Etelä-Suomen suurten kaupunkien välillä on esimerkiksi lastensuojelun Kuusikko-työryhmän tuottaman tiedon perusteella runsaasti vaihtelua sen suhteen, kuinka suurelle osuudelle lastensuojeluilmoituksen kohteena olleista lapsista tehdään lastensuojelutarpeen selvitys (Lastensuojelun Kuusikko-raportit saatavilla osoitteessa: <http://www.kuusikkokunnat.fi>). Organisaatioiden sisäiset linjaukset, ohjeet ja menettelytavat koskien ilmoitusten käsittelyä eivät ole laajemmin tiedossa organisaatioiden ulkopuolella. Myös kuntien erilaiset palvelurakenteet vaikuttavat siihen, millaiset ilmoitukset johtavat lastensuojelun työskentelyyn ja millaiset ohjataan jo ilmoitusvaiheessa muiden palvelujen piiriin. Vaikka laajempaa tutkimusta kuntien välisestä vaihtelusta asiakkuuden kynnyksissä ja kriteereissä ei ole, on todennäköistä, että ilmoitusten käsittelyn käytännöt ja kriteerit rakentuvat meilläkin hyvin erilaisina ja vaihtelevina ja että vaihteluun vaikuttavat paikalliset, palvelurakenteeseen ja organisaatioon liittyvät, työyhteisökohtaiset ja jopa työntekijäkohtaiset tekijät.

Työntekijöiden toiminta- ja ajattelutavat arvioinnissa ja päätöksenteossa

Osa arviointia käsittelevästä tutkimuksesta kohdentuu lastensuojelun työntekijöiden toiminta- ja ajattelutapoihin. Niitä on tutkittu useista eri näkökulmista, esimerkiksi analysoimalla, millaisiin ajattelutaktiikoihin sosiaalityöntekijät turvautuvat arvioidessaan lastensuojeluilmoituksia (Platt 2006), millaisia sosiaalityöntekijöiden tekemien päätösten perustelut ja argumentaatorakenteet ovat (Gold, Benbenishty & Osmo 2003) tai miten esimerkiksi työntekijöiden interventioita koskevat asenteet vaikuttavat päätöksentekoon (Davidson-Arad & Benbenishty 2010).

Platt (2006) on tarkastellut lastensuojelun työntekijöiden ajattelutaktiikoita lastensuojeluilmoitusten käsittelyvaiheessa. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät tekevät Plattin mukaan ilmoituksia koskevia arvioita soveltamalla erityisiä ajattelu- ja arviointitaktiikoita. He kiinnittävät huomiota esimerkiksi ilmoitusten selkeyteen ja yksityiskohtaisuuteen, lapsen tilanteen vakavuuteen, lapsen kohdistuvan riskin tasoon, vanhempien kertomusten uskottavuuteen sekä siihen vahvistuuko ilmoituksen sisältämä tieto jotakin muuta kautta, esimerkiksi muilta ilmoittajilta tulleiden ilmoitusten avulla. Plattin mukaan ilmoitusten arviointi edellä kuvattujen tekijöiden avulla voidaan nähdä pyrkimyksenä hallita ilmoitusvaiheeseen sisältyvää epävarmuutta paineenalaisessa tilanteessa, jota luonnehtii sekä lapsia ja heidän tilanteitaan koskevan informaation niukkuus että arviointiin käytettävissä olevan ajan vähäisyys.

Stanley (2013) on riskinhallinnan ideologiaan kriittisesti suhtautuvassa etnografisessa tutkimuksessaan selvittänyt sitä, miten ”riski” lastensuojelun keskeisenä ideana jäsentää lastensuojelun työntekijöiden ajattelu- ja toimintatapoja ja miten riskiä konstruoidaan objektiivisesti olemassa olevana ja professionaalisesti hallittavana ilmiönä. Tutkimuksen kontekstina on uusiseelantilainen lastensuojelu. Riski näyttäytyy tutkimuksessa jonakin, joka tulee ottaa haltuun ja määritellä jo asiakasprosessin varhaisessa vaiheessa. Tutkimuksen mukaan riskin varhaiseen määrittelyyn ja ammatilliseen haltuunottoon pyrkivällä toimintatavalla

on monia seurauksia; se vähentää esimerkiksi asiakkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa omaa tilannettaan koskeviin tulkintoihin, koska asiakastapauksiin sisältyvän riskin konstruointi käynnistyy usein jo ennen asiakkaiden tapaamista aikaisemmin asiakastietojärjestelmään kirjautuneiden merkintöjen perusteella. Tutkijan mukaan työntekijöiden varhain tekemät lapsen kohdistuvaa riskiä koskevat johtopäätökset ovat usein hyvin pysyviä eikä niitä juurikaan kyseenalaisteta. Stanleyyn mukaan merkille pantavaa on, ettei varhaista riskinhallintaa ja riskin vahvaa professionaalista haltuunottoa korostava työkuultuuri näytä mahdollistavan työyhteisössä esimerkiksi riskin konstruoinnin tapoihin kohdistuvaa kriittistä reflektointia ja vaihtoehtoisten tulkintatapojen pohdintaa.

Työntekijöiden ajattelu- ja työskentelytapoja on selvitetty myös eri maiden lastensuojelun työntekijöitä vertailevissa tutkimuksissa (Jegerby & Soydan 2002; Kriz & Skivenes, Brunnberg & Pécnik). Näissä tutkimuksissa kiinnostus kohdistuu mm. siihen, miten arviointia ohjaavat lastensuojelua ohjaavat ideologiat, arvot ja tavoitteet heijastuvat työntekijöiden ajattelu- ja toimintatapoihin (Keddell 2011; Stanley 2013).

Jegerbyn ja Soydanin tutkimuksessa (2002) tarkasteltiin tanskalaisten, saksalaisten, ruotsalaisten, texasilaisten ja brittiläisten sosiaalityöntekijöiden tapaa arvioida saamiensa lasta koskevien tietojen luotettavuutta sekä sitä, miten työntekijät pyrkivät hankkimaan lapsen tilannetta koskevaa tietoa. Tutkimus on toteutettu vinjettitutkimuksena, jossa työntekijät arvioivat asiakastapauksia kuvaavien vinjettien perusteella lasta koskevan tiedon luotettavuutta ja sitä, miten he itse toimisivat saamansa tiedon varassa kyseisissä tilanteissa. Keskeisin tulos oli työntekijöiden arvioiden ja toimintamuotojen runsas vaihtelu sekä maiden välillä että maiden ja organisaatioiden sisällä. Tutkijat päätyvät johtopäätöksen, jonka mukaan lastensuojelussa tehtävä arviointi on varsin moniulotteista toimintaa, johon jossain määrin vaikuttavat maa- ja kontekstikohtaiset toimintakulttuurit. Keskeisin johtopäätös kuitenkin on, että arviointiin liittyy kaikissa konteksteissa hyvin runsaasti työntekijäkohtaista harkintaa ja vaihtelua.

Krizin ja Skivenesin (2013) vertailevassa vinjettitutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten eri maissa ja erilaisten riskinarviointikäytäntöjen konteksteissa toimivat sosiaalityöntekijät arvioivat lapsiin kohdistuvaa riskiä. Lähtökohtana on ollut pyrkimys vertailla arviointikäytäntöjä ns. suojeleorientaation maissa ja perheiden palveluja korostavassa maassa. Tutkimukseen osallistui työntekijöitä Englannista, Norjasta ja Kaliforniasta. Näistä Kalifornia ja Englanti edustavat suojeleorientaation mukaan toimivaa lastensuojelua ja Norja perheiden palveluita ja tukea korostavaa järjestelmää. Kaliforniassa vinjetissä kuvattuun tapaukseen sisältyvä riski arvioitiin matalimmaksi, Norjassa korkeimmaksi. Työntekijöiden vinjettiin liittämät riskitekijät vaihtelivat maittain. Kiinnostava tulos oli, että Norjassa, jossa arviointia on strukturoitu ja normitettu kaikkein vähiten, arvioinnit olivat yhtenäisimpiä. Englannissa ja Kaliforniassa vaihtelua oli enemmän sekä riskitason että tapaukseen liittyvien riskitekijöiden määrittelyssä. Johtopäätöksenä on että riskinarviointivälineet vaikuttavat vain osittain siihen, miten työntekijät määrittelevät asiakastapauksiin liittyviä riskitekijöitä. Niiden rinnalla merkitystä on tutkijoiden mukaan myös palvelujärjestelmän ja hyvinvointivaltion piirteillä.

Tarkastellut tutkimukset korostavat työntekijöiden kriittistä, reflektiivistä ja analyttistä ajattelua keskeisenä arviointiin liittyvänä osaamistarpeena. Turney ja kumppanit (2012) esittävät omassa katsauksessaan, että tuloksellinen arviointi on enemmän kuin informaation keräämistä. Arvioinnin tulisi vastata paitsi kysymykseen siitä, mitä lapsen elämässä tapahtuu tai on tapahtunut, myös hakea selitystä lapsen tilanteeseen. Kriittinen ja analyttinen ajattelu sekä kyky ilmaista tämän ajatteluprosessin tulokset sekä suullisesti että kirjallisesti on tärkeä osa laadukasta arviointia. Arvioinnissa tarvitaan työntekijän kykyä tehdä johtopäätöksiä arviointitiedon perusteella.

Turneyn ja kumppaneiden (2012) katsauksen mukaan monet tekijät voivat estää analyttistä ja kriittistä ajattelua ja heikentää arviointia. Tällaisia ovat esimerkiksi arkiset ajattelutottumukset, kuten taipumus etsiä todistusaineistoa, joka tukee jo muodostunutta näkemystä, taipumus pitää kiinni kerran muodostuneesta näkemyksestä ja torjua jo muodostuneen näkemyksen vastainen näyttö sekä vaihtoehtoisten tulkintatapojen vastustaminen. Työpaine ja tiukat aikarajat, työhön liittyvät kuormittavat tunteet sekä systeemiset ja organisaatioon liittyvät tekijät vaikuttavat myös arvioinnin ja dokumentoinnin laatuun. Arviointityökaluja, mittareita ja tarkistuslistoja voidaan käyttää informaation kokoamisen tukena, mutta tällöin työntekijöillä tulee olla hyvä ymmärrys siitä, missä tilanteissa näitä välineitä on tarkoituksenmukaista käyttää. Välineet eivät voi korvata ammatillista arviointia.

Eräs teema, johon brittitutkijat ovat kiinnittäneet huomiota, on ympäristötekijöiden, erityisesti köyhyyden ja siihen liittyvien kokemusten sivuuttaminen lastensuojelun arvioinnissa. Turney ja kumppanit (2012) nostavat katsauksessaan esiin myös tutkimuksia, joissa on kiinnitetty huomiota esimerkiksi köyhyyden ja siihen liittyvien kokemusten sivuuttamiseen lastensuojelun arvioinnissa. Näiden tutkimusten perusteella perheiden taloudellisia vaikeuksia, työttömyyttä, asuinolosuhteiden puutteita ja asuinympäristön puutteita ei huomioida riittävästi arvioinnissa eikä työntekijöitä ole Iso-Britanniassa riittävästi ohjeistettu arvioimaan esimerkiksi köyhyyden vaikutuksia lapsiin. Johtopäätöksenä on, että arvioinnissa tulisi ottaa huomioon perheiden tulot sekä tarkistaa, saavatko perheet heille kuuluvat tulonsiirrot. Myös tulojen jakautumiseen perheen sisällä esimerkiksi sukupuolen mukaan tulisi kiinnittää huomiota. Tutkijoiden mukaan perheen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat erityiset olosuhteet, kuten lapsen vammaisuuden vaikutukset perheen taloudelliseen selviytymiseen, tulisi huomioida.

Iso-Britannian arviointimallin implementointiin liittyvät kokemukset

Iso-Britanniassa tehty tutkimus on määrällisesti runsaasti edustettuna aineistossa. Iso-Britannian lastensuojelun kehityskulut ovatkin olleet merkittäviä paitsi maan sisällä myös kansainvälisesti. Maassa kehitetyt mallit ja ajattelutavat ovat heijastuneet muiden maiden lastensuojeluun. Iso-Britannian lastensuojelun arviointiin liittyvät uudistukset ja kehittämistyö näkyvät keskeisenä teemana myös tämän katsauksen aineistossa.

Brittiläisessä lastensuojelussa on 2000-luvun aikana toteutettu merkittäviä uudistuksia, joiden tavoitteena on ollut uudistaa lastensuojelun kapea, ”korkean riskin” tapuksiin keskittyvä toimintatapa. Uudistusten tavoitteena on ollut integroida lastensuojelu tiiviimmin osaksi muita palveluja sekä vahvistaa asiakkaiden osallisuutta, ehkäisevää työtä ja perheille suunnattua tukea. Uudistamispyrkimysten eräänä keskeisenä välineenä on hallituksen aloitteesta kehitetty ja käyttöön otettu arviointiviitekehys Framework for Assessing Children and Families in Need, josta on mallin kehittyessä ryhdytty puhumaan nimellä CAF - Common Assessment Framework. Viitekehystä ja sen käyttöä on tarkasteltu useissa tutkimuksissa 2000-luvulla (esim. Platt 2001; Platt 2006; Cleaver & Walker 2004; Adamson & Deverell 2009; White, Hall & Peckover 2009; Horwath 2011).

Viitekehys koostuu käyttöoppaasta sekä laajasta kirjosta erilaisia tukimateriaaleja, esimerkiksi kyselyitä, asteikkoja ja kirjaamiseen tarkoitettuja lomakkeita. Viitekehysten keskeisin tavoite on ollut arvioinnin lapsikeskeisyyden vahvistaminen. Viitekehystä on visualisoitu Suomessakin tutuksi tulleen arviointikolmion avulla (esim. Oranen 2008). Kolmion ydin kuvaa lapsen maailmaa ja sen sivut hänen hyvinvointinsa kannalta keskeisiä arvioinnin osa-alueita: lapsen hyvään kasvuun ja kehitykseen liittyviä tarpeita, vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin sekä laajemman ympäristön tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin.

White, Hall ja Peckover (2009) ovat arvioineet CAF-malliin kuuluvia arviointivälineitä ja niiden vaikutuksia arviointityöhön vuosina 2005 - 2006 kootun aineiston avulla. Tutkimuskontekstina oli neljä englantilaista lastensuojelun työyhteisöä. Tutkijat ovat analysoineet sitä, miten CAF-malli lomakkeineen on muuttanut lastensuojelun työkäytäntöjen tiedonmuodostuksen logiikkaa. Tutkijoiden kriittisenä havaintona ja johtopäätöksenä on, että CAF-lomakkeiden käyttö marginalisoi narratiivisen tiedon ja pakottaa kirjaamaan lasta koskevat tiedot lomakemuotoon. Tutkijoiden mukaan lomakeformaatin käyttöönotolla on useita kielteisiä seurauksia lapsia koskevalle tiedonmuodostukselle. Lomakkeet pirstovat lasta koskevan tiedon irralliseksi palasiksi ja pakottavat kategorisoimaan asiakkaiden tilanteita tavoilla, jotka eivät tee oikeutta tilanteiden erityispiirteille. Tutkijoiden mukaan lomakemuotoon kirjaaminen aiheuttaa myös kirjatun tiedon tulkintaan liittyviä vaikeuksia. Koska tieto pirstaloituu, on lomakkeiden perusteella vaikea hahmottaa, mistä lapsen tilanteesta lopulta on kyse. Tutkijoiden mukaan lomakkeistot eivät myöskään onnistu arviointikäytäntöjen yhtenäistämisen ja standardisoimisen tavoitteessa, koska lomakkeita käytetään ja täytetään taktisesti käyttötilanteen mukaan. Koska arviointeja käytetään esimerkiksi palveluohjauksen välineenä, työntekijät kirjaavat tietoja lomakkeille siten, että tiedot edistävät työntekijän asettamia strategisia tavoitteita,

toisin sanoen työntekijät harkitsevat tilannekohtaisesti mitä ja miten kirjata lomakkeille, jotta lomakkeet edistävät esimerkiksi lapsen pääsyä jonkin toisen viranomaisen tuottaman palvelun piiriin.

Horwath (2010) on tutkimuksessaan tarkastellut sosiaalityöntekijöiden ja heidän esimiestensä sekä muiden ammattilaisten kokemuksia arviontiviitekehysten käytöstä kymmenen vuotta sen käyttöönoton jälkeen. Aineisto kerättiin Iso-Britanniasta neljältä eri paikkakunnalta. Tutkimuksessa tehtiin fokusryhmähaastattelut 62:lle asiakastyössä toimivalle työntekijälle ja heidän esimiehilleen sekä työntekijöille muista ammattiryhmistä. Tutkimustehtävänä oli selvittää, missä määrin lapsikeskeisyys toteutuu viitekehysten jäsentämisessä arvointiprosesseissa. Horwathin mukaan tutkimukseen osallistuneet työntekijät suhtautuivat viitekehukseen innostuneesti ja viitekehysten käyttö oli vakiintunutta. Työntekijät arvostivat Howarthin mukaan viitekehysten lapsikeskeisyyttä sekä sen rakentamaa yhteistä kieltä, joka edistää moniammatillista yhteistyötä ja auttaa myös perheitä hahmottamaan mitä tietoja kerätään ja mistä syystä.

Viitekehuksesta huolimatta arvioinnin fokus ei kuitenkaan aina pysy lapsikeskeisenä. Horwathin (2010) mukaan syitä tähän ovat mm. työntekijöiden puutteellinen perehdytys ja koulutus mallin käyttöön. Keskeisimmäksi esteeksi lapsikeskeisten arvointien tekemiselle nousevat organisaatioissa asetetut ja tiukkoihin aikarajoihin sidotut tulostavoitteet. Aikarajat voivat johtaa siihen, että fokus siirtyy lapsen tarpeista arviointilomakkeiden täyttämiseen aikarajojen puitteissa. Aikarajojen nähtiin vaikeuttavan lapsikeskeistä työskentelyä myös siksi, ettei lyhyt työskentelyaika aikarajojen puitteissa mahdollista luottamuksen rakentamista vanhempien ja lapsen kanssa. Tällöin lapsen on vaikea avautua omista asioistaan vaikka hänet tavattaisiinkin henkilökohtaisesti. Tutkimuksen johtopäätöksenä on siten, että CAF- viitekehys tarjoaa kyllä toimivan struktuurin lapsikeskeisille arvioinneille, mutta organisaatiokontekstiin liittyvät tekijät estävät lapsikeskeisyyden toteutumista käytännössä. Konteksti määrittää esimerkiksi sitä, miten työntekijät perehdytetään, miten arvointia toteutetaan ja viitekehystä sovelletaan työkäytännöissä. Horwathin johtopäätöksenä on, että arvioinnin laadun parantamiseksi on kiinnitettävä huomiota koko organisaatiokulttuuriin ja kontekstiin, jossa arvointityötä tehdään. Tämä edellyttää mm. että organisaatioiden johto tunnistaa vastuunsa palvelusta ja niiden työskentelyä ohjaavasta eetoksesta.

Léveillé & Chamberland (2010) ovat tehneet meta-analyysin CAF-mallin käyttöönottoon liittyvistä kokemuksista 15 eri maassa. Angloamerikkalaisista maista viitekehys on käytössä Iso-Britannian lisäksi Pohjois-Irlannissa, Australiassa (Victoria, New South Wales) ja joillakin alueilla Kanadassa sekä Uudessa Seelannissa. Pohjoismaista malli on käytössä Ruotsissa ja Tanskassa. Sitä käytetään myös useissa Itä-Euroopan maissa kuten Ukrainassa, Unkarissa, Puolassa, Romaniassa, Tsekin tasavallassa ja Venäjällä. Malli on levinnyt myös Ranskaan ja Kreikkaan. Kirjallisuuskatsaukseen perustuvassa analyysissä on tarkasteltu mallin implementointikokemuksia sekä mallin käytön vaikutuksia lapsiin ja perheisiin. Meta-analyysin perusteella mallin onnistunutta implementointia edistävät mm. implementointiprosessin hyvä johtaminen sekä mallin käyttöön ottoa edeltävät, toimivat yliorganisatoriset rakenteet, työntekijöiden koulutus, implementointiprosessin selkeys sekä organisaation pyrkimys sopeuttaa organisaation muitakin toimintatapoja ja rakenteita yhteen uuden toimintamallin kanssa. Implementointia vaikeuttavia tekijöitä olivat mm. työntekijöiden vaihtuvuus, organisaatorakenteiden muutokset ja eri toimijoiden toimivaltuuksia koskevat jännitteet. Sitä vaikeuttivat myös erilaiset asenteisiin liittyvät tekijät kuten muutosvastarinta, työntekijöiden asiakastyön luottamuksellisuutta koskevat huolet, huoli vanhempien suostumuksen saamisesta sekä sosiaalityötä koskevat väärinkäsitykset. Mallin hyötyinä pidettiin yhteistyön lisääntymistä sekä työntekijöiden kesken että perheiden kanssa. Mallin käyttöönoton arvioitiin analyysin perusteella johtaneen lapsikeskeisimpiin arvointikäytäntöihin. Mallin käytön arvioitiin myös tuottavan kokonaisvaltaisempia arvioita lasten ja perheiden tilanteista. Malli oli myös lisännyt arvioinnin selkeyttä sekä parantanut arvointitiedon laatua. Keskeisenä kielteisenä puolena tuotiin esiin lisääntynyt työmäärä, joka liittyi erityisesti malliin sisältyvien arvointivälineiden (lomakkeistojen) käyttöönottoon.

Mallin vaikutuksia lapsiin ja vanhempiin selvitettiin mm. tarkastelemalla lasten ja vanhempien kokemuksia mallin jäsentämisestä arvointiprosesseista. Monet vanhemmat arvostivat mahdollisuutta osallistua aktiivisesti tuen tarpeen arviointiin ja palvelujen suunnitteluun. Monet arvostivat myös arvointiprosessin läpinäkyvyyttä sekä prosessin kuluessa syntyneitä luottamuksellisia suhteita ammattilaisiin. Vanhempien kokemukset vaikuttamismahdollisuksistaan päätöksentekoon kuitenkin vaihtelivat. Lapset kokivat usein tullessa kuulluiksi, mutta erityisesti nuoret epäilivät tehtyjen suunnitelmien toimeenpanoa. Osa lapsista

koki hankalaksi kertoa elämästään useille ammattilaisille moniammatillisissa tapaamisissa. Yhteenvedona tutkijat toteavat, että mallin käyttö on parantanut arvioinnin laatua tekemällä arvioinnista aikaisempaa kokonaisvaltaisempaa ja lapsikeskeisempää, lisäämällä ammattilaisten välistä yhteistyötä sekä selkeyttämällä ja strukturoimalla arviointiprosesseja. Lasten ja vanhempien osallisuus on vahvistunut mallin käyttöönoton myötä jonkin verran, mutta ei niin paljon, kuin tutkijat etukäteen oletivat.

Edellä mainittujen yksittäisten tutkimusten sekä kansainvälisen meta-analyysin lisäksi myös Turneyn ym. (2012) katsaus päättyy johtopäätökseen, jonka mukaan CAF-viitekehys on muuttanut arviointia lapsikeskeisemmäksi. Mallilla on ollut myönteisiä vaikutuksia myös sosiaalityön asiakirjojen laatuun, ylisektoriseen yhteistyöhön sekä lasten ja perheiden osallisuuteen.

CAF-mallin ruotsalaista sovellusta (BBIC) on arvioitu Ruotsissa seitsemän kunnan kokemuksiin perustuvassa David Matscheckin ja Berg Eklundhin (2014) tuoreessa tutkimuksessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, onko BBIC-mallin käyttöönotto muuttanut arviointia johtanut arvioinnin laadun paranemiseen. Lisäksi selvitettiin, onko mallin käyttäminen vahvistanut lapsen näkökulmaa ja lisännyt lasten osallisuutta. Tutkimuksessa ei selvitetty onko malli lisännyt lasten hyvinvointia tai turvallisuutta. BBIC-malliksi Ruotsissa nimetty viitekehys on tutkijoiden mukaan Ruotsissa käytössä laajasti, tai ainakin kunnilla on laajasti mallin lisenssi hallussaan. Tutkimuksen ajankohtana, vuosina 2009-2010 91 prosentilla ruotsalaisista kunnista oli täysimittainen lisenssi mallin käyttämiseksi, 7 %:lla oli testilisenssi ja 2 % kunnista oli päättänyt jättäytyä ulos mallin käytöstä. Tutkimuksen perusteella arvioinnin suunnitelmallisuus lisääntyi mallin myötä. Myös yhteistyökumppaneilta saadun tiedon käyttö lisääntyi. Mallin käyttö on vahvistanut erityisesti alle kouluikäisten lasten osallisuutta. Se on myös siirtänyt arviointien fokusta vanhemmista lapseen. Malli on lisännyt lasten osallisuutta kaikissa ikäryhmissä, mutta osallisuus lisääntyi sitä enemmän, mitä isommista lapsista oli kyse. Yhteenvedona tutkijat toteavat että BBIC-malli on muuttanut arviointia. Se on lisännyt arvioinnin systemaattisuutta, suunnitelmallisuutta ja kattavuutta, auttanut fokuoimaan arviointia lapseen ja lisännyt eri viranomaisten välistä yhteistyötä. Kielteisenä puolena on ollut dokumentoinnin ja siten myös työmäärän lisääntyminen. Lisäksi työntekijät kokivat, ettei mallin teoriaperustaa kuvaava kolmio toimi tehokkaasti kootun tiedon analyysin välineenä. Kokonaisuutena mallin kuitenkin arvioidaan parantaneen arvioinnin laatua ja vahvistaneen arvioinnin lapsikeskeisyyttä ja lapsen osallisuutta. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät katsoivat useimmiten, että lisääntynyt dokumentointi ja arvioinnin formaalistaminen kannattaa lisääntyneestä työmäärästä huolimatta koska arvioinnin laatu paranee.

Vanhempien kokemukset arvioinnista ja vanhemmuuden arviointi

Lastensuojelun asiakasperheiden vanhempiin liittyvissä tutkimuksissa tarkastellaan vanhempien kokemuksia arviointiprosesseista (esim. Holland 2000; Platt 2008; Davies 2011; Harris 2012; Healy, Darlington ja Feeney 2011).

Holland (2000) on tarkastellut työntekijän ja vanhempien välistä suhdetta keskeisenä arvioinnin eteneeseen ja lopputulokseen vaikuttavana tekijänä. Hollandin mukaan lastensuojelussa tehtävä arviointi kohdistuu keskeisesti työntekijän vuorovaikutustilanteissa tekemiin havaintoihin ja tulkintoihin vanhempien persoonallisuudesta ja vanhempien asenteesta arviointiin. Hollandin mukaan työntekijät pitävät vanhemman kykyä rakentaa toimiva työskentelysuhde työntekijän kanssa tärkeänä vanhemman persoonallisuuden ilmentäjänä. Työskentelysuhteen toimivuuden nähdään jopa indikoivan vanhemman kykyä huolehtia lapsesta. Keskeisenä arviointiin vaikuttavana tekijänä on myös vanhemman kyky tarjota uskottava selitys huolta aiheuttavista tekijöistä perheen tilanteessa.

Platt (2008) on tarkastellut sitä, miten lastensuojelun erilaiset arviointimenettelyt ja arvioinnin kontekstit vaikuttavat vanhempien ja työntekijöiden väliseen suhteeseen englantilaisen lastensuojelun kontekstissa. Plattin mukaan arvioinnin lähtötilanne ja konteksti, jossa arviointia toteutetaan tutkinnallista lastensuojelun arviointia suurempaan vapaaehtoisuuteen pohjautuen ja joissa lasta koskeva huoli ei ole kovin vakava, luo hyvän perustan onnistuneelle työskentelysuhteelle työntekijän ja vanhempien välillä. Tämä konteksti ei kuitenkaan ole hyvän työskentelysuhteen välttämätön edellytys, vaan työntekijän osaaminen mahdollistaa hyvän työskentelysuhteen luomisen monenlaisissa prosesseissa ja konteksteissa. Plattin tutkimus korostaa

työntekijän suhdetaitoja keskeisinä hyvän arviointisuhteen edellytyksinä. Niitä ovat työntekijän sensitiivisyys, rehellisyys, suoruus, asiakkaiden riittävä informoiminen sekä kuunteleminen ja pyrkimys ymmärtää vanhempia.

Myös Harris (2012) on tarkastellut vanhempien kokemuksia lastensuojelun arviointikäytännöistä. Harrisin mukaan formaalien arviointimenettelyjen käyttö lastensuojelussa on lisääntynyt. Formaaleille menettelytavoille on ominaista, että niissä vanhempien odotetaan alistuvan arvioinnin tiukasti säädelyihin ja ohjattuihin menettelytapoihin: haastatteluihin, havainnoinnin kohteena olemiseen, asiantuntija-arviointeihin ja erilaisiin ohjelmiin osallistumiseen. Harrisin mukaan nämä tiukasti ohjeistetut arviointimenettelyt muuttavat työntekijöiden ja asiakkaiden välisiä suhteita ja nostavat ns. arviointitotelevaisuuden työntekijän ja perheen välisen suhteen keskiöön. Harrisin tutkimukseen osallistuneilla vanhemmilla oli sekä kielteisiä että myönteisiä kokemuksia arviointiprosesseista. Arviointiin liittyviä kielteisiä kokemuksia olivat kokemukset tutkivasta ja epäluottamuksen sävyttämästä arvioinnista, pakkoon nojaavasta ja uhkaavasta arvioinnista, leimaavasta arvioinnista sekä tehottomasta arvioinnista. Myönteisiä kokemuksia luonnehti arvioinnin kokeminen hyödylliseksi, voimaannuttavaksi, kunnioittavaksi ja miellyttäväksi sekä päteväksi ja asiantuntevaksi. Harrisin mukaan noin puolet vanhemmista koki saaneensa arviointiprosessin aikana apua. Kuitenkin yli puolella vanhemmista kokemus arvioinnista oli vähemmän positiivinen ja merkittävä osa vanhemmista oli tyytymättömiä siihen, miten heitä oli kohdeltu. Harrisin mukaan arviointimenettelyjen tulisi olla joustavampia ja responsiivisempia. Formaaleja arviointimenettelyjä tulisi soveltaa perheiden tilanteiden arviointiin vain siinä määrin kuin se kunkin lapsen ja perheen kohdalla on tarpeen. Näin voitaisiin minimoida arvioinnin tuottamat kielteiset kokemukset.

Edellä mainitut tutkimukset keskittyvät vanhempien kokemuksiin arvioinnista, mutta tutkimusta on tehty myös vanhemmuuden arvioinnista. Näissä tutkimuksissa tarkastellaan monenlaisia yksittäisiä kysymyksiä kuten vanhemmuuden arviointien sisältöä ja juridista relevanssia (Budd 2001), vanhempien mahdollisuuksia osallistumiseen ja kokemuksia osallistumisesta lastensuojelun päätöksentekoon (Healy, Darlington & Feeney 2011), läheisneuvonpitoa perheiden osallistumismahdollisuuksien edistäjinä ja rajoittajina (Healy, Darlington & Yellowlees 2012), sosiaalityöntekijöiden tapaa konstruoida vanhemmuutta sekä näiden konstruktioiden suhdetta vanhemmuutta käsittelevään psykologiseen tutkimuskirjallisuuteen sekä konstruktioiden heijastumista työntekijöiden käytännön työhön (Woodcock 2003).

Ward ym. (2014) ovat laajassa katsauksessaan tarkastelleet vanhemmuuden muutoskyvyn arviointia tilanteissa, joissa lapsesta on vakava huoli. Katsaus käsittelee vanhemmuuden arvioinnin tietoperustaa useista eri näkökulmista. Katsaukseen on koottu tutkimustietoa vanhempien elämäntilanteisiin liittyvistä, kaltoinkohtelun todennäköisyyttä lisäävistä riski- ja suojaavista tekijöistä, kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin vaikutuksista lapseen sekä kaltoinkohtelun tunnistamisesta. Siinä käsitellään myös vanhempien käyttäytymisen muuttumista kuvaavia teorioita ja malleja ja arvioidaan niiden soveltuvuutta lastensuojelussa tehtävään arviointiin. Edelleen katsauksessa tarkastellaan vanhempien muutokseen liittyvää ambivalenssia, kieltämistä ja muutoshaluttomuutta, vanhempien motivoitumista ja sitoutumista estäviä ja edistäviä tekijöitä ja toimintatapoja, vanhempien muutosprosesseja tukevia tutkimusperustaisia interventioita sekä asiakkaiden prosesseja, jotka johtavat pysyviin muutoksiin.

Katsauksessa todetaan, että tietoa ja tutkimusta tekijöistä, jotka lisäävät lapsen kohdistuvan kaltoinkohtelun todennäköisyyttä on runsaasti. Tutkimuksen perusteella perheväkivalta, päihteiden väärinkäyttö, mielenterveysongelmat ja vanhempien oppimisvaikeudet lisäävät erityisesti yhdessä esiintyessään lapsen vakavan vahingoittumisen riskiä. Lisäksi tuodaan esiin tutkimuksia siitä, miten vanhemmuuteen vaikuttavat perheen sosiaalinen tilanne ja ympäristö, esimerkiksi heikot asuinolosuhteet, köyhyys tai työttömyys. Katsaukseen on koottu tietoa myös kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin seurauksista lapsille. Katsauksessa käsitellään myös sitä, millä tavoin työntekijöiden kykyä arvioida luotettavasti lapsen kohdistuvaa kaltoinkohteluriskiä voidaan parantaa. Keskeisinä keinoina nostetaan esiin tarve tukea työntekijöiden kokemukseen ja intuitioon perustuvaa ajattelua tutkimusperustaisilla, standardoiduilla arviointivälineillä, jotka tukevat amatillista päätöksentekoa. Katsauksen perusteella kaikkien työvälineiden tulisi kuitenkin olla siinä toimintaympäristössä testattuja, joissa niitä aiotaan soveltaa. Keskeiseksi arvioinnin laadun elementiksi nostetaan katsauksessa se, että työntekijät pyrkivät käsitteellistämään kunkin asiakastapauksen ja määrittelemään miten erilaiset sisäiset ja ulkoiset tekijät vaikuttavat kussakin asiakastapauksessa vanhempien kykyyn vas-

tata lapsensa tarpeisiin. Katsauksen johtopäätöksenä on, että työntekijät tarvitsevat avukseen käsitteellisiä malleja kyetäkseen jäsentämään kuhunkin asiakastapaukseen liittyviä tekijöitä ja arvioidakseen sitä, millainen on vanhempien kyky tarvittaviin muutoksiin. Katsauksessa nostetaan esiin myös vanhemmuuden arvioinnin haasteita. Vanhemmat voivat esimerkiksi vastustaa arviointia pelon, leimautumisen tai häpeän vuoksi tai siksi, että he eivät luota omaan kykyynsä muuttua. Vanhempien vastarinta voi kohdistua myös työntekijöiden toimintaan, ei niinkään itse muutokseen. Vastarinta voi johtua myös siitä, että vanhemmat kokevat työntekijöiden käyttävän valtaa suhteessa vanhempiin sen sijaan että he toimisivat yhteistyössä vanhempia tukien. Katsauksessa tuodaan esiin myös erilaisia vanhempien sitoutumista tukevia työmenetelmiä, kuten motivoiva haastattelu ja läheisneuvonpito.

Wardin ja kumppaneiden (2014) keskeinen johtopäätös on, että vanhemmuuden arviointi ei voi vakavan huolen tilanteissa rakentua pelkästään vanhempien haastatteluille vaan tietoa on rakennettava useiden eri lähteiden varassa. Luotettavana ei myöskään voi pitää yksittäiseen tai muutamaisiin tapaamisiin perustuvaa arviointia. Sen sijaan vanhemmuuden arviointi tulisi näissä tilanteissa toteuttaa prosessina, jonka alkuvaiheessa vanhempien voimavarat ja tuen tarpeet kartoitetaan, jossa vanhemmille asetetaan selkeät muutostavoitteet, jossa tavoitteiden saavuttamista tuetaan soveltuvilla tukitoimilla ja muutoksen toteutumista arvioidaan pidemmän ajanjakson kuluessa.

Johtopäätökset

Keskeisin yksittäinen tavoite, joka erityisesti lastensuojelun arvioinnille on haluttu asettaa sekä suomalaista lastensuojelua koskevissa keskusteluissa että useissa tämän katsauksen ja myös laajemmin tämän julkaisun käsittelemissä tutkimuksissa, on arvioinnin lapsikeskeisyys: jokaisen lapsen tulisi lastensuojelun arviointiprosessissa tulla riittävästi kohdatuksi, kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi. Tämä edellyttää lastensuojelun työntekijöiltä lapsikeskeisen arvioinnin taitoja ja osaamista mutta myös lapsikeskeisyyttä organisaatioiden aitona arvona sekä organisaatioiden luomia mahdollisuuksia lapsikeskeiselle työskentelylle. Tärkeimpänä edellytyksenä lapsikeskeisyyden toteutumiselle näyttäytyy riittävä aika. Aikaa tarvitaan, jotta työntekijät ehtivät rakentaa luottamuksellisen suhteen sekä lapseen että hänen vanhempiinsa.

Arviointia käsittelevässä kansainvälisessä tutkimuksessa pidetään tärkeänä lapsen kasvua ja kehitystä sekä siihen vaikuttavia tekijöitä koskevan teoreettisen ja tutkimustiedon tuntemista sekä strukturoitujen, tutkimukseen perustuvien ja luotettavien arviointivälineiden käyttöä lastensuojelussa. Hyvin tärkeänä pidetään paitsi välineiden luotettavuutta, myös työntekijöiden riittävä kouluttamista välineiden käyttöön sekä arviointivälineiden huolellista implementointia, hallinnointia ja laadun valvontaa. Välineiden merkitystä korostavassa keskustelussa tuodaan esiin, että arviointivälineet eivät korvaa huolellista, ammatillista arviointia ja työntekijöiden laajaa ammattiosaamista. Laadukkaan arvioinnin elementteinä nostetaan arviointia käsittelevissä katsauksissa esiin kokemuseräisen, ammatillisen arvioinnin ja arviointivälineisiin nojaavan arvioinnin yhdistäminen siten, että ammatillinen arviointi ja arviointivälineiden tuottama tieto täydentävät toisiaan.

Keskeinen kirjallisuudessa esiin noussut näkökulma on arvioinnin ymmärtäminen kontekstuaalisena, toimintaympäristöön ja organisaatioiden asettamiin reunaehtoihin kiinnittyvänä toimintana. Kontekstuaalisista ja systeemistä näkökulmaa soveltavat tutkimukset nostavat esiin kysymyksiä yksittäisen työntekijän ja laajemman organisaation vastuusta, toimijuudesta ja mahdollisuuksista laadukkaan arvioinnin toteuttajana. Riittävän ja laadukkaan arvioinnin toteuttamisessa organisaatioilla ja työyhteisöillä näyttääkin olevan erittäin keskeinen rooli: ne määrittävät arviointiprosesseihin käytettävissä olevaa aikaa, ohjaavat työkäytäntöjä ja menettelytapoja sekä tuottavat ja ylläpitävät käsityksiä siitä, millainen arviointi on riittävä ja miten yksittäisten työntekijöiden on arvioinnin eri vaiheissa hyväksyttävää toimia. Koska organisaatioiden luomat reunaehdot määrittävät arviointiprosesseja voimakkaasti, tulisi myös arviointikäytäntöjen kehittämisen perustua ymmärrykseen siitä, miten organisaatiot ja työyhteisöt tosiasiallisesti toimivat arviointia toteuttaessaan sekä millaiset ammattikulttuuriset arvot, toimintaohjeet ja vakiintuneet käytännöt ohjaavat arviointityötä. Tutkimusten valossa arviointia tulisi tarkastella systeemisenä toimintana, jossa toteutuvan lapsikohtaisen arvioinnin eteneminen rakentuu usean tekijän summana. Systeemistä näkökulmaa hyödyntävä, työ-

prosesseja todellisissa ympäristöissä tarkasteleva tutkimustieto näyttää tärkeältä tiedonlajilta arviointivälineiden kehittämisen ja välineiden onnistuneen implementoinnin näkökulmasta.

Koska asiakaskohtaiset arviointiprosessit ovat lastensuojelun työntekijöiden vastuulla, on tutkimusta kohdistettu paitsi organisaatioihin arvioinnin toimintaympäristöinä, myös työntekijöiden ajattelu- ja päätöksentekoprosesseihin lapsikohtaisen arviointityöskentelyn toteuttajina. Myös yksittäisten työntekijöiden ajattelu- ja päätöksentekoprosessit näyttävät olevan tiiviisti sidoksissa toimintaympäristön arvoihin, tavoitteisiin ja vakiintuneisiin toimintakäytäntöihin. Työntekijöiden ajattelutaktiikoita muokkaavat paitsi työyhteisöissä omaksutut ideologiat ja tavoitteet, myös organisaatioiden pyrkimys hallita suurta työmäärää ja arviointiin liittyvää epävarmuutta sekä paine tuottaa asiakaskohtaisia arvioita nopeasti ja tehokkaasti. Arvioita lapsen tilanteesta ja päätöksiä odotetaan työntekijöiltä jo asiakasprosessien varhaisessa vaiheessa, mistä seuraa erityisesti lastensuojeluilmoitusten käsittelyvaiheessa paine tehdä ratkaisuja joskus hyvinkin niukan tiedon varassa. Organisaatioiden pyrkimys säädellä asiakas- ja työmäärää sekä asiakaskuormasta ja aikarajoista johtuva kiire vaikeuttavat paneutuva ja perusteellista arviointia. Asiakasmäärän hallintaan liittyvien tavoitteiden, suoritteiden ja lakisääteisten aikarajojen korostuminen näyttää rajoittavan mahdollisuuksia työyhteisöissä vallitsevien toimintatapojen ja oman ajattelun kriittiseen arviointiin ja reflektointiin. Tällaisissa olosuhteissa myös työskentelyn lapsikeskeisyys kärsii. Samoin vaikeutuu mahdollisuus asiakkaita koskevien tulkintojen uudelleen arviointiin, ja vaihtoehtoisten tulkintojen rakentamiseen lasten ja perheiden tilanteista. Myös lasten ja perheiden mahdollisuudet vaikuttaa itseään ja tilannettaan koskeviin tulkintoihin vaikeutuvat jos työmäärä ja kiire vähentävät työyhteisöjen ja työntekijöiden mahdollisuuksia oman työskentelyn reflektointiin. Tarkasteltujen tutkimusten perusteella voi ajatella, että arvioinnin laatu paranee, kun arvioinnissa hyödynnetään tutkimus- ja teoretietoa, kun työntekijöiden käytössä on teoreettisesti perusteltu viitekehys ja rakenne, jonka avulla arviointia tehdään, ja kun organisaatiokulttuurit luovat työntekijöille mahdollisuuksia oman työskentelyn ja arviointiin liittyvän tiedonmuodostuksen kriittiselle reflektoiselle.

Keskustelua työntekijöiden ajattelu- ja toimintatapojen taustalla olevista yhteisöllisistä, organisatorisista ja ammattikulttuurisista tekijöistä ei ole riittävän laajasti käyty vielä Suomessa. Edellä esiteltyjen tutkimusten perusteella organisatoriset ja työyhteisölliset normit, paine säädellä työkuormaa sekä kiire vaikuttavat työntekijöiden työskentelytapoihin tutkimuksissa tarkastelluissa lastensuojelun työyhteisöissä ja organisaatioissa.

Tutkimukseen ja teoriaan perustuva työntekijöiden monipuolinen tieto ja osaaminen nostetaan kansainvälisissä katsauksissa varsin tärkeäksi arvioinnin laatutekijäksi. Suomessa ei toistaiseksi ole laajaa konsensusta myöskään lastensuojelun tai siihen liittyvän arviointityön keskeisimmistä osaamisalueista ja työskentelytaidoista tai lastensuojeluun soveltuvista teoreettisista työskentelyorientaatioista. Jatkossa olisi tärkeää käydä laajasti keskustelua lastensuojelun ja arvioinnin keskeisistä osaamisalueista ja arviointityössä tarvittavista vuorovaikutus- ja työskentelytaidoista.

Eräänä esimerkkinä arviointia ohjaavan teoreettisen viitekehysten ja arviointivälineistön käyttökokeuksista ja merkityksestä ovat katsauksessa brittiläistä arviointimallia tarkastelevat tutkimukset. Brittiläistä mallia koskevat implementointitutkimukset nostavat esiin useita teoreettisen viitekehysten ja siihen perustuvan arviointityöskentelyn myönteisiä vaikutuksia. Niitä ovat esimerkiksi arvioinnin fokuoituminen paremmin lapseen, yhteistyön lisääntyminen sekä työntekijöiden kesken että perheiden kanssa, arviointien toteuttaminen kokonaisvaltaisemmin ja esimerkiksi arvioinnin selkeyden lisääntyminen. Keskeisenä kielteisenä puolena strukturoidun mallin käytössä nousi esiin lisääntynyt työmäärä, joka liittyi erityisesti malliin sisältyvien arviointivälineiden käyttöönottoon. Kriittisenä havaintona tuotiin yhdessä tutkimuksessa esiin, että malliin sisältyvät lomakkeet pirstovat lasta koskevaa tietoa, marginalisoivat narratiivista tietoa ja vaikeuttavat siten lasta ja perhettä koskevan kokonaiskuvan rakentamista. Pääosin kokemukset mallin soveltamisesta näyttävät kuitenkin myönteisiltä. Ruotsiin paikantuvan mallia koskevan arviointitutkimuksen perusteella malli on koettu myönteisenä myös pohjoismaisen lastensuojelun kontekstissa. Ruotsissa tämän BBIC-mallin arviointiin parantaneen arvioinnin laatua ja vahvistaneen arvioinnin lapsikeskeisyyttä ja lapsen osallisuutta.

Kootusti voi todeta, että kansainvälisen tutkimuksen perusteella laadukas arviointi on lapsikeskeinen, lapsen ja vanhempaan luottamusta rakentava prosessi, joka kokoaa ja analysoi lapsen tilannetta koskevaa

tietoa lasta ja perhettä kuullen ja kunnioittaen mutta samalla siten, että tiedon kokoaminen ja analyysi on tutkimus- ja teorian tiedon ohjaamaa. Laadukas arviointi rakentuu työntekijöiden kokemus- ja ammattitietoa sekä luotettavia arviointimenetelmiä ja välineitä yhdistäen. Arviointiprosesseissa ja työkäytännöissä on oltava tilaa oman työskentelyn reflektoinnille. Lisäksi tilaa on arviointityöskentelyn eri vaiheissa oltava lasta, vanhempia ja perhettä koskevien tulkintojen pohtimiselle eri näkökulmista, tehtyjen tulkintojen uudelleen arvioinnille ja koko oman ajattelu- ja työprosessin kriittiselle arvioinnille. Arvioinnin tuloksena tulisi olla systemaattiseen tiedonrakentamisen prosessiin perustuva analyysi ja monipuoliseen tietoon perustuva käsitteellinen jäsennys lapsen ja perheen tilanteesta sekä siitä, mihin asioihin lapsi ja perhe erityisesti tarvitsevat tukea.

Riskinarviointivälineisiin ja riskinarvioinnin toteuttamiseen liittyvä tutkimus

Julkaisun tiedot ja maakonteksti	Tutkimuksen tavoite	Menetelmä
<p>1. Arruabarrena I & De Paul J, 2012:</p> <p>Improving accuracy and consistency in child maltreatment severity assessment in child protection services in Spain: New set of criteria to help caseworkers in substantiation decisions. <i>Children and Youth Services Review</i> 2012; 34 (4):666-674. Espanja</p>	<p>Kuvaus uuden arviointi-instrumentin ja arviointikriteeristön kehittämistyöstä sekä kehittämisen osana toteutetusta vinjetti-tutkimuksesta.</p>	<p>Vinjettitutkimus.</p>
<p>2. Belge AM, Dumas JE & Hanson RF, 2010:</p> <p>Predicting child abuse potential: An empirical investigation of two theoretical frameworks. <i>Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology</i> 2010; 39 (2): 208-219. Yhdysvallat.</p>	<p>Kahden lapsen kohdistuvan kaltoinkohtelun todennäköisyyttä ennustavan teoreettisen mallin testaaminen kyselyaineiston avulla.</p>	<p>Kyselytutkimus.</p>
<p>3. Bolton A & Lennings C, 2010: Clinical opinions of structured risk assessments for forensic child protection: The development of a clinically relevant device. <i>Children and Youth Services Review</i> 2010; 32 (10): 1300-1310. Australia.</p>	<p>Tutkimus asiakastyötä tekevien työntekijöiden näkemyksistä koskien kolmea riskinarviointimallia.</p>	<p>Vinjettitutkimus.</p>
<p>4. Cash S 2001: Risk assessment in child welfare: The art and science. <i>Children and youth services review</i> 2001; 23 (11): 811-830. Yhdysvallat.</p>	<p>Analyysi lastensuojelun riskinarvioinnin nykytilasta.</p>	<p>Katsauspuheenvuoro</p>
<p>5. Cash S, Ryan S, Siebert C & Wiles D, 2005: Risk assessments: empirically supported or values driven? <i>Children and Youth Services Review</i> 2005; 27 (2): 213-225. Yhdysvallat.</p>	<p>Lasten kaltoinkohtelua koskevien, tutkimusperustaisten ja työntekijöiden näkemyksiin perustuvien riskinarvioinnin teemojen välisten erojen vertailu.</p>	<p>Laadullinen tutkimus.</p>

<p>6.Crea TM, Barth RP, Chintapalli LK & Buchanan RL, 2009: The implementation and expansion of SAFE: Frontline responses and the transfer of technology to practice. Children and Youth Services Review 2009; 31 (8): 903-910. Yhdysvallat.</p>	<p>Strukturoidun perhearviointimallin (Structured Analysis Family Evaluation, SAFE) arviointi.</p>	<p>Kyselytutkimus.</p>
<p>7.Hughes RC & Rycus JS 2006: Issues in Risk Assessment in Child Protective Services. Journal of Public Child Welfare 2006; 1 (1): 85-116. Yhdysvallat.</p>	<p>Yhteenveto riskinarviointikirjallisuudesta.</p>	<p>Katsauspuheenvuoro.</p>
<p>8. Johnson K, O'Connor D, Berry S, Ramelmeier D & Pecora PJ 2012: Structuring the decision to accept a child protection report. Journal of public child welfare 2012; 6 (2): 191-205. Yhdysvallat.</p>	<p>Kuvaus lastensuojeluilmoitusten seulonta- ja ensisijaisuusarviomallin kehittamisestä ja kehittämiseen sisältyvästä vinjettitutkimuksesta.</p>	<p>Vinjettitutkimus ja asiakirja-aineiston analyysi.</p>
<p>9.Leschied AW, Chiodo D, Whitehead PC, Hurley D & Marshall L 2003: The empirical basis of risk assessment in child welfare: The accuracy of risk assessment and clinical judgement. Child Welfare 2003; 82 (5): 527-540. Iso-Britannia.</p>	<p>Riskinarviointivälineen avulla tuotettujen arvioiden vertaaminen työntekijöiden tekemiin päätöksiin ja niiden osana tehtyihin riskiarviointeihin.</p>	<p>Tilastollinen tutkimus.</p>
<p>10. Pecora PJ, Chahine Z & Graham JC 2013: Safety and risk assessment frameworks; Overview and implications for child maltreatment fatalities. Child welfare 2013; 92 (2): 143-160. Yhdysvallat.</p>	<p>Analyysi lastensuojelun turvallisuus- ja riskinarviointimalleista ja niiden toimivuudesta vakavan kaltoinkohtelun tunnistamisen välineinä.</p>	<p>Katsauspuheenvuoro.</p>

Organisaatiot arvioinnin toimintaympäristöinä

Julkaisun tiedot ja maakonteksti	Tutkimuksen tavoite	Tutkimusaineisto
<p>11. Broadhurst K, Wastell D, White S, Hall C, Peckover S, Thompson K, et al. 2010: Performing initial assessment: Identifying the latent conditions for error at the front-door of local authority children's services. The British Journal of Social Work 2010; 40 (2); 352-370. Iso-Britannia.</p>	<p>Kuvaus asiakkaaksi tulon vaiheesta kunnallisessa lastensuojelussa ja analyysi järjestelmätasoisista syistä arvioinnissa tapahtuville virheille.</p>	<p>Etnografinen tutkimus.</p>
<p>12. Fitch D, 2006: Examination of the child protective services decision making context with implications for decision support system design. Journal of Social Services 2006; 32 (4): 117-134. Yhdysvallat.</p>	<p>Asiakaskohtaista lastensuojelun päätöksentekoa kuvaavan työvälineen käyttökokemusten kuvaus työntekijöiden näkökulmasta.</p>	<p>Haastattelututkimus.</p>
<p>13. Gambrill ED, 2005: Decision making in child welfare: Errors and their context. Children and Youth Services Review 2005; 27 (4): 347-352. Yhdysvallat.</p>	<p>Analyysi arvioinnissa tapahtuvista virheistä organisaatiokontekstissaan.</p>	<p>Katsauspuheenvuoro.</p>
<p>14. Gillingham P, 2011: Decision-making tools and the development of expertise in child protection practioners: are we just breeding workers who are good at ticking boxes. Child and Family Social Work 2011; 16 (4): 412-421. Australia.</p>	<p>Kuvaus Australian Queenslandin osavaltion lastensuojeluviraston työntekijöiden tavasta käyttää asiakastyössään strukturoidun päätöksenteon tueksi kehitettyjä työvälineitä (Structured Decision Making, SDM).</p>	<p>Etnografinen tutkimus.</p>
<p>15. Horwarth J, 2005: Identifying and assessing cases of child neglect: learning from the Irish experience. Child and Family Social Work 2005; 10</p>	<p>Kuvaus siitä, miten sosiaalityöntekijät arvioivat lasten laiminlyöntitapauksia sekä analyysi työntekijöiden ja heidän esimiestensä käsityksistä omasta työstään sekä käytäntöihin vaikuttavista tekijöistä.</p>	<p>Monimenetelmäinen tutkimus, jonka osia asiakirja-aineiston analyysi, kysely ja haastattelut.</p>

(2): 99-110. Irlanti.

16. Waugh F, 2000:

Initial assessment: A key stage in social work intervention. Australian Social Work 2000; 53 (1): 57-63. Australia.

Kuvaus ja analyysi New South Walesin osavaltion yhteisöpalveluviraston lastensuojelun sisäänottokäytännöistä ja sosiaalityön alkuarvioinneista.

Laadullinen tutkimus, jossa menetelminä haastattelut ja havainnointi.

17. Österberg F, 2014:

Using Consensual Ideology: A way to Sift reports in child welfare. The British Journal of Social Work 2014; 44 (1): 63-80. Ruotsi.

Kuvaus ja analyysi tekijöistä, jotka vaikuttavat siihen, että lapsen tilannetta koskeva arviointi käynnistetään lastensuojelussa sekä kuvaus työskentelyn seurauksista mm. erilaisille lapsi- ja perheryhmille.

Monimenetelmäinen tutkimus, menetelminä kysely ja puhe-
linhaastattelu.

Työntekijöiden ajattelu- ja toimintatavat

Julkaisun tiedot ja maakonteksti

18. Benbenishty R, Gold N & Osmo R, 2003:

Rationales Provided for Risk Assessments and for Recommended Interventions in Child Protection: A Comparison between Canadian and Israeli Professionals. Israel ja Kanada.

Tutkimuksen tavoite

Kuvaus ja analyysi sosiaalityöntekijöiden tekemien riskinarviointien ja suositusten perusteluista, niiden rakenteesta ja sisällöistä. Kanadalaisten ja israelilaisten työntekijöiden vertailu.

Tutkimusaineisto

Vinjetti- ja kyselytutkimus.

19. Brunnberg E & Pécnik N, 2007:

Assessment processes in social work with children at risk in Sweden and Croatia. International Journal of Social Welfare 2007; 16 (3): 213-241. Ruotsi ja Kroatia.

Kuvaus ja analyysi ruotsalaisten ja kroatialaisten sosiaalityöntekijöiden arvioinneista ja lastensuojelutoimenpiteistä koskien omassa perheessään asuvaa 4-vuotiasta lasta.

Vinjetti- ja kyselytutkimus.

20. Davidson-Arad B & Benbenishty R, 2010:

Contribution of child protection workers' attitudes to their risk assessments and intervention recommendations: A study in Israel. Health and Social Care in the Community 2010; 18 (1): 1-9. Israel.

Analyysi työntekijöiden asenteiden vaikutuksista lastensuojelun kysymyksiin riskinarviointien ja interventiosuositusten valossa.

Vinjetti- ja kyselytutkimus.

21. Jegerby U & Soydan H, 2002:

Assessment process in social work practice when children are at risk: A comparative cross-national vignette study. Journal of

Kuvaus ja analyysi siitä, miten sosiaalityöntekijä arvioi ja käsittelee lastensuojelutapausta, jossa 4-vuotias lapsi on alttiina huonoille oloille tai pahoinpitelylle perheessään.

Vertaileva vinjetti- ja kyselytutkimus.

Social Work Research and Evaluation 2002; 3 (2): 127-144.

22. Keddell E, 2011:

Reasoning processes in child protection decision making: Negotiating moral minefields and risky relationships. The British Journal of Social Work 2011; 41 (7): 1251-1270. Uusi-Seelanti.

Kuvaus ja analyysi siitä, miten lastensuojelun työntekijät jäsentävät työssään usein kohtaamaansa kaaosta ja miten he tulkitsevat ja käsittelevät kaaoksessa tunnistamiaan merkityksiä voidakseen tehdä päätöksiä.

Haastattelututkimus.

23. Kriz K & Skivenes M, 2013:

Systematic differences in views on risk: A comparative case vignette study of risk assessment in England, Norway and the United States. Children and Youth Review 2013; 35 (11): 1862-1870. Englanti, Norja ja Yhdysvallat.

Kuvaus ja analyysi siitä, miten kolmen eri maan lastensuojelun työntekijät arvioivat lapsen kohdistuvaa riskiä eri riskinarviointivälineillä, eri lastensuojelujärjestelmissä ja erilaisissa sosiaalipalvelukulttuureissa.

Vinjetti- ja kyselytutkimus.

24. Platt D, 2006:

Threshold Decisions: How social workers prioritize referrals of child concern. Child Abuse Review 2006; 15 (1): 4-18. Iso-Britannia.

Kuvaus ja analyysi kunnallisten sosiaalityöntekijöiden päätöksenteosta lapsia koskeissa läheteiden avulla, tarkastelussa erityisesti rajatapaukset, joissa lähetteen perusteella käynnistyvä työskentely on epävarmaa.

Laadullinen tutkimus, jossa menetelmänä haastattelut.

25. Stanley T, 2013:

Our tariff will rise: Risk, probabilities and child protection. Health, Risk & Society 2013; 15 (1): 67-83. Uusi-Seelanti.

Analyysi siitä, miten lasta koskevaa riskiä ja asiakastapauksia konstruoidaan lastensuojelun työkäytännöissä Uudessa Seelannissa.

Haastattelu- ja havainnointitutkimus.

Iso-Britannian arviointimallin implementointiin liittyvät kokemukset

Julkaisun tiedot ja maakonteksti	Tutkimuksen tavoite	Tutkimusaineisto
<p>26. Adamson S & Deverell C, 2009: CAF in the country: Implementing the common assessment framework in a rural area. Child and Family Social Work 2009; 14 (4): 400-409. Iso-Britannia.</p>	<p>Analyysi so-Britannian yhteisen arviointimallin (Common Assessment Framework, CAF) käyttöönotosta.</p>	<p>Monimenetelmäinen tutkimus, menetelminä kysely ja haastattelut.</p>
<p>27. Cleaver H & Walker S, 2004: From policy to practice: the implementation of a new framework for social work assessments of a children and families. Child and Family Social Work 2004; 9 (1): 81-90. Iso-Britannia.</p>	<p>Kuvaus arviointimallin implementoinnista.</p>	<p>Monimenetelmäinen tutkimus, menetelminä lomakekysely, kysely ja haastattelut.</p>
<p>28. Horwath J, 2011: See the practioner, see the child: The framework for the assessment of children in need and their families ten years on. British Journal of Social Work 2011; 41 (6):1070-1087. Iso-Britannia.</p>	<p>Analyysi tekijöistä, jotka vaikuttavat arviointimallin käyttöön ja arviointien onnistuneeseen toteuttamiseen lapsikeskeisesti.</p>	<p>Haastattelututkimus.</p>
<p>29. Léveillé S & Chamberland C, 2010: Toward a general model for child welfare and protection services: A meta-evaluation of international experiences regarding the adoption of the frame work for the assessment of children in need and their families (FACNF). Children and Youth Services Review 2010; 32 (7): 929-944. Kanadalaiset tutkijat.</p>	<p>Tutkimuskirjallisuuteen perustuva analyysi brittiläisen arviointimallin toimivuudesta arvioinnin välineenä.</p>	<p>Kirjallisuuskatsaus.</p>

---

30. Matscheck D & Eklundh LB, 2014: Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support. Nordic Social Work Research 2014. Ruotsi.	BBIC-mallia tarkasteleva arviointitutkimus, jossa selvitetään, onko malli muuttanut arvioiden tekemistä ja ovatko nämä muutokset parantaneet arviointien laatua ja lapsikeskeisyyttä.	Asiakirja-, kysely- ja haastattelututkimus.
31. Platt D, 2001: Refocusing children's services: Evaluation of an initial assessment process. Child and Family Social Work 2001; 6 (2):139-148. Iso-Britannia.	Kuvaus brittiläisen arviointimallin alkuvaiheen kehitystyöhön liittyvää pilottia eräässä sosiaalivirastossa Englannissa.	Haastattelu- ja tapaustutkimus.
32. White S, Hall C & Peckover S, 2009: The descriptive tyranny of the common assessment framework: Technologies of categorization and professional practice in child welfare. The British Journal of Social Work 2009; 39 (7): 1197-1217. Iso-Britannia.	Analyysi arviointimallin (Common Assessment Framework, CAF) vaikutuksista lastensuojelun asiakastyötä tekevien työhön.	Etnografinen tutkimus, havainnointi, haastattelut ja asiakirja-aineisto.

Vanhempien kokemukset arvioinnista ja vanhemmuuden arviointi

Julkaisun tiedot	Tutkimuksen tavoite	Maa ja aineisto
<p>33. Budd KS, Poindexter LM, Felix ED, Naikpolan A, 2001:</p> <p>Clinical assessment of parents in child protection cases: An empirical analysis. <i>Law and Human Behavior</i> 2001; 25 (1): 93-108. Yhdysvallat.</p>	<p>Analyysi vanhempia koskevien kliinisten arviointien sisällöstä ja juridisesta merkityksestä lasten pahoinpitely- ja laiminlyöntitapa-uksissa.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, asiakirja-aineisto.</p>
<p>34. Davies P, 2011:</p> <p>The impact of a child protection investigation: a personal reflective account. <i>Child and Family Social Work</i> 2011; 16 (2): 201-209.</p>	<p>Vanhemman lastensuojeluun liittyviä arviointikokemuksia kuvaava tapauskertomus.</p>	<p>Narratiivinen kuvaus.</p>
<p>35. Harris N, 2012:</p> <p>Assessment: When does it help and when does it hinder? Parents' experiences of the assessment process. <i>Child and Family Social Work</i> 2012; 17 (2): 180-191. Australia.</p>	<p>Kuvaus vanhempien kokemuksista lastensuojelun arviointiprosesseissa.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, haastattelut.</p>
<p>36. Healy K, Darlington Y & Feeney JA, 2011:</p> <p>Parents' participation in child protection practice: Toward respect and inclusion. <i>Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services</i> 2011; 92 (3): 282-288. Australia.</p>	<p>Analyysi vanhempien mahdollisuuksista vaikuttaa lastensuojelun päätöksentekoon ja heidän kokemuksistaan lastensuojelun työkentelystä.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, haastattelut</p>
<p>37. Healy K, Darlington Y & Yellowlees J, 2012:</p> <p>Family participation in child protection practice: an observational study of family group meetings. <i>Child and Family Social Work</i> 2012; 17 (1): 1-12. Australia.</p>	<p>Analyysi läheisneuvonpitoilanteita perheiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien näkökulmasta.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, havainnointi..</p>

<p>38. Holland S, 2000: The assessment relationship: interactions between social workers and parents in child protection assessments. <i>British Journal of Social Work</i> 2000; 30 (2): 301-315. Iso-Britannia.</p>	<p>Analyysi sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien välisestä vuorovaikutuksesta osana lastensuojelun arviointiprosessia.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, haastattelut, tapaushistoriat ja sosiaalityöntekijöiden epämuodollisen vuorovaikutuksen havainnointi.</p>
<p>39. Platt D, 2008: Care or control? The effects of investigations and initial assessments on the social worker-parent relationship. <i>Journal of Social Work Practice</i> 2008; 22 (3): 301-315. Iso-Britannia.</p>	<p>Analyysi arvioinnin vapaaehtoisuuden ja vastentahtoisuuden vaikutuksista työntekijöiden ja vanhempien väliseen suhteeseen.</p>	<p>Tapaustutkimus, haastattelut.</p>
<p>40. Ward H, Brown R & Hyde-Dryden G, 2014: Assessing parental capacity to change when children are on the edge of care: an overview of current research evidence. <i>Research Report 2014</i>; Department for Education, Loughborough University. Iso-Britannia.</p>	<p>Katsaus tutkimukseen perustuvista tekijöistä, jotka edistävät tai haittaavat vanhempien kykyä muutokseen perheissä, joissa lapsesta on vakava huoli.</p>	<p>Kirjallisuuskatsaus.</p>
<p>41. Woodcock J, 2003: The Social work assessment of parenting: An exploration. <i>The British Journal of Social Work</i> 2003; 33 (1): 87–106. Iso-Britannia.</p>	<p>Analyysi sosiaalityöntekijöiden käsityksistä vanhemmuudesta ja siitä, miten käsitykset ohjaavat työntekijöiden toimintaa.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, haastattelut.</p>

Muu kirjallisuus

42. Turney, D; Platt, D; Selwyn J.T.; Farmer E.R.G. 2012:
Improv-ing Child and Family Assessments: Turning research
into prac-tice

Katsaus brittiläiseen lastensuojelun arviointia koskevaan
tutki-mukseen. Tarkasteltavana lapsen ja perheen tilanteen
arviointi ja tutkimus siitä, millainen arviointi on lasten
näkökulmasta vaikut-tavaa.

Kirjallisuuskatsaus.

Lähteet:

Gilbert, Neil; Parton, Nigel & Skivenes, Marit (toim.) (2011) Child Protection Systems. International Trends and Orientations. Oxford: Oxford University Press

Lastensuojelun Kuusikko-raportit. Saatavilla osoitteessa: <http://www.kuusikkokunnat.fi>. Viitattu 12.10.2016.

Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua - Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämisseuranta Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006 Lastensuojelun kehittämisohjelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja

Elina Aaltio

Tiivistelmä

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan eräitä yleisimpiä kansainvälisessä ja suomalaisessa lastensuojelussa käytössä olevia strukturoituja arviointimalleja, joiden tarkoituksena on toimia työvälineenä lastensuojelutarpeen arvioinnissa tai työskenneltäessä kriisitilanteeseen ajautuneen lapsiperheen kanssa. Katsauksen kohteeksi on valittu malleja, joita on joko kehitetty tai sovellettu Suomessa tai joita kohtaan on Suomessa osoitettu erityistä kiinnostusta valtakunnallisessa tai paikallisessa lastensuojelun kehittämistyössä.

Muualla kuin Suomessa kehitettyjä malleja ovat Common Assessment Framework (myöh. CAF-malli), The Family Assessment (myöh. Perhearviointimalli) ja Signs of Safety. Näistä kaksi ensimmäistä on kehitetty Englannissa ja Signs of Safety Australiassa. Suomessa kehitetyistä malleista tarkastellaan Pesäpuu ry:ssä kehitettyä Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallia, Helsingin kaupungin sosiaalivirastossa ja Heikki Waris -instituutissa kehitettyä Lapsikeskeistä tilanearviota sekä Suomen Kuntaliitossa kehitettyä Lastensuojelun toimintakykymittaria.

Katsauksessa tarkastellaan ensinnäkin sitä, millaisia lasta, vanhempia, perhettä ja perheen ulkoisia tekijöitä koskevia arviointikohteita malleihin on valittu ja missä formaalissa muodossa arviointi tehdään. Arviointikohteiden valintaa ja operationalisointia ovat ohjanneet mallin käyttötarkoitus, mutta myös mallin taustalla oleva teoriapohja ja ymmärrys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta ja lastensuojelutarpeeseen vaikuttavista tekijöistä. Katsauksen toinen tutkimuskysymys koskeekin sitä, millaisia lapsen kehitystä, vanhemmuutta ja hyvinvointia koskevia teorioita eri mallien taustalla on. Teorioiden ohella malleja rakennettaessa on tukeuduttu tutkimuksissa tai käytännön työssä tehtyihin havaintoihin. Millaiseen analyysiin ja jäsennykseen arviointikohteestaan mallien kehittäjät ovat tukeutuneet perustellessaan tekemiään valintoja?

Johdanto

Johanna Hietämäki (2015, 51) on väitöskirjassaan määritellyt alkuarvioinnin lastensuojelun uusien asiakasperheiden kanssa tehtäväksi lapsen ja hänen perheensä tilanteen kokonaisvaltaiseksi arvioinniksi, jonka tavoitteena on selvittää lapsen tarpeet ja vanhempien mahdollisuudet vastata niihin sekä selvittää, onko lapsella tarvetta lastensuojeluasiakkuuteen. Tässä artikkelissa mukana olevista arviointimalleista muut kuin Perhearviointi (The Family Assessment) on kehitetty käytettäväksi juuri asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävää arviointia varten. Lisäksi arviointimalleja voidaan käyttää myöhemmin tehtävässä lapsen tilanteen arvioinnissa. Perhearvioinnissa on sen sijaan tarkoitus käydä varsin syväluotaavia keskusteluja perheen kanssa, mikä ei useinkaan ole alkuarviointia tehtäessä mahdollista. Perhearvioinnin käyttö alkuarvioinnissa on ehkä tarkoituksenmukaista vain niissä tilanteissa, joissa on kyse vakavien väärinkäytösepäilyjen selvittämisestä tai joissa asiakasperheellä on taustallaan pitkä aiempi asiakkuus.

Lastensuojelussa voidaan erottaa kolme orientaatiota jäsenettäessä lastensuojelun suhdetta muihin palveluihin ja perheisiin. Perhepalveluiden orientaatioissa lastensuojelun katsotaan olevan osa kaikkia palveluita. Perheille on tarjolla ennaltaehkäisevää tukea, ja lapsen pahoinpitelyn ymmärretään liittyvän yleisiin sosiaalisiin ja vanhemmuuden ongelmiin. Lapsikeskeisessä orientaatioissa korostetaan lapsen tarpeiden,

kehityksen ja hyvinvoinnin huomioimista sekä lapsen oikeutta osallistua työskentelyyn ja tulla kuulluksi. Lastensuojeluun keskittyvässä orientaatioissa lastensuojelun rooli nähdään viimesijaisena puuttumisena ja lastensuojelupalvelut muista erillisinä. (Hietämäki 2015, 44.) Kahdessa ensimmäisessä orientaatioissa alkuvaiheen arviointia voidaan pitää luonteeltaan joustavana ja vuorovaikutuksellisenä. Sen tavoitteena on arvioida huolenpitoa lapsesta ja ymmärtää perheen ongelmia ja tarpeita. Tällaisesta arvioinnista käytetään englanninkielessä termiä *assessment*. Lastensuojelukeskisessä orientaatioissa arviointi on luonteeltaan tutkinnallista (*investigation*) ja se keskittyy lapsen kaltoinkohtelun todentamiseen ja toistumisriskin arvioimiseen. (Mt., 45–46.) Kaikki katsaukseen valitut arviointimallit edustavat *assessment*-tyyppistä arviointia. Orientaatioista on läsnä sekä perhepalveluiden orientaatio että lapsikeskeinen orientaatio. Artikkelin lopussa pohditaan yleisemmin strukturoitujen arviointivälineiden kautta välittyviä painotuksia ja jännitteitä lastensuojelun kehittämisessä ja asiakastyössä. Myös itse strukturointiin liittyy jännite: sen on nähty toisaalta ohjaavan työtä systemaattisempaan suuntaan, toisaalta rajoittavan perinteisesti narratiivisessa muodossa tehtyä kirjaamista. Yhtä mieltä ollaan siitä, että strukturoiduilla kirjaamiskäytännöillä on muutosvaltaa työn tekemiseen. Muutoksen suotavuudessa näkemykset kuitenkin eroavat.

Common Assessment Framework

Mallin lähtökohdat ja tavoitteet

Common Assessment Framework (myöh. CAF-malli) kehitettiin Iso-Britanniassa hallituksen toimesta vuosituhannen vaihteessa. CAF-malli luotiin yhteiseksi arviointiviitekehikseksi lasten kanssa työskentelevien ja lastensuojelutyöntekijöiden käyttöön. Tavoitteena oli muuttaa lähete- ja arviointikäytäntöjä siten, että lasten eri palvelutarpeet pystyttäisiin erottelamaan tehokkaasti ja lapsille voitaisiin tarjota oikea-aikaista apua.

Iso-Britannian terveysministeriö, koulutus- ja työllisyysministeriö ja sisäministeriö julkaisivat CAF-malliin liittyvän yleisen paikallisviranomaisia velvoittavan ohjeistuksen ”Framework for the Assessment of Children in Need and their Families” vuonna 2000 (Department of Health 2000a). Lisäksi julkaistiin käytännön ohjeistus ”Assessing Children in Need and their Families: Practice Guidance” (Department of Health 2000b), yhtenäiset lähete- ja arviointilomakkeet omine ohjeistuksineen (Department of Health 2000c) sekä paketti ns. ydinarviointin tueksi tarkoitettuja kyselylomakkeita ja asteikkoja.

CAF-mallin pyrkimyksenä oli palvella moniammatillista ja poikkisektoraalista työskentelyä. Jotta työntekijät voivat onnistua arvioinnissa tuloksellisen asiakasprosessin aloittamisessa, he tarvitsivat kokonaisvaltaisen viitekehiksen, jonka avulla työntekijä pystyi systemaattisesti analysoimaan, ymmärtämään ja dokumentoimaan sen, mitä lapsille, nuorille ja heidän perheille tapahtui niin perheen sisällä kuin osana laajempaa yhteisöä (Department of Health 2000a, viii).

CAF-malli pyrki kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen ja arviointiin. Sen pohjalla oli mittava työ, jossa useat tutkijat ja asiantuntijat olivat analysoineet ja koonneet yhteen eri alojen tutkimuksia, teorioita ja näyttöön perustuvaa tietoa. Tarkoituksena oli auttaa työntekijöitä, joiden katsottiin tarvitsevan työssään laajaa tietopohjaa: heidän oli osattava valita lapselle ja perheelle sopivin interventio ja sosiaalityön metodi. Lisäksi työntekijöillä oli oltava riittävä tietopohja teorioista ja tutkimuksesta koskien lapsen kehitystä, vanhemmuutta sekä vanhemmuuden ongelmien ja ympäristötekijöiden merkitystä lapsen kehitykselle. (Rose & Aldgate 2000, 19–20.)

Mallissa pyrittiin auttamaan työntekijöitä yhdistämään teoria ja käytäntö. Tämä näkyi konkreettisimmin alkuperäisissä ydinarviointilomakkeissa, joista oli tehty viisi versiota eri-ikäisille lapsille ja nuorille. Kunkin versioon oli valittu kyseisen ikäryhmän kehityksen ja tarpeiden kannalta olennaisimpia arviointikohteita, ja lomakkeen marginaaleihin oli sisällytetty arvioitavaa asiaa koskevaa tutkimustietoa. Sittemmin näistä lomakkeista luovuttiin. Jäljelle jäi lyhyempi lomake, josta tutkimusviitteet puuttuivat ja jossa arviointikohteet olivat väljemmin muotoiltuja. Kaikki CAF-mallin mukaiset lomakkeet kuitenkin pohjaavat samaan teoreettiseen viitekehikseen.

CAF-viitekehys on otettu käyttöön Iso-Britannian lisäksi 15 maassa joko sellaisenaan tai osittain sovellettuna. Viitekehysten soveltamisen on havaittu parantavan arviointia sekä lisäävän sen kokonaisvaltaisuutta ja lapsikeskeisyyttä. (Léveillé & Chamberland 2010). Viitekehysten teoreettiseen jäsenyykseen viitataan usein muissa tutkimuksissa ja kehitystyössä. Kotimaassaan se on saanut myös ristiriitaisen vastaanoton. CAF-viitekehysten periaatteita, pyrkimystä tutkimustiedon hyödyntämiseen asiakastyössä ja lomakkeiden arviointikohteita on pidetty hyvänä. Kritiikin kohteena on sen sijaan ollut mallin epäonnistunut toimeenpano paikallistasolla. (Munro 2011.) CAF-lomaketta on arvosteltu siitä, että se on pakottanut työntekijät dokumentoimaan asiakastapauksen ennaltamääriteltyn, ei-narratiiviseen muotoon (White et al. 2009). Toisaalla CAF-lomakkeen on katsottu jäsentävän, systematisoivan ja laajentavan arviointiprosessia myönteisellä tavalla (Cox et al. 2009).

Mallin teoreettinen viitekehys ja jäsenyys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta

CAF-malli on tapana esittää kuvion avulla, jossa lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen vaikuttavat tekijät on tiivistetty kolmion muotoon. Kolmion keskellä on lapsen suojeleminen ja hyvinvoinnin edistäminen (safeguarding and promoting welfare). Yksi sivuista kattaa lapsen kehitykselliset tarpeet (developmental needs), toinen suoriutumisen vanhemmuudessa (parenting capacity) ja kolmas perhe- ja ympäristötekijät (family and environmental factors). Kukin teema jakautuu vielä pienempiin osiin. Lapsen kehitykselliset tarpeet kattavat terveyden, koulutuksen, tunteiden ja käytöksen kehityksen, identiteetin, perheen ja sosiaaliset suhteet, sosiaalisen esilläolon (social presentation) ja itsestä huolehtimisen taidot (selfcare skills). Vanhemmuudessa suoriutuminen kattaa lapsen perushoidon, turvallisuuden varmistamisen, emotionaalisen lämmön, virikkeiden antamisen, ohjaamisen ja rajoittamisen sekä vakauden (stability). Perhe- ja ympäristötekijät kattavat perheen historian ja toimintakyvyn, läheisverkoston (wider family), asumisen, työllisyyden, toimeentulon, perheen sosiaalisen integroitumisen ja yhteisön resurssit (community resources).

Mallissa lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin katsotaan olevan riippuvaisia lapsen synnynnäisistä ominaisuuksista, kodista ja kodin piiriä laajemmasta kasvu-ympäristöstä: lapsen läheisverkostosta, yhteisöstä ja kulttuurista. Niin taloudellisten olosuhteiden kuin vanhempien lähipiiriltään saaman tuen sekä lapsen oman sosiaalisen verkoston ymmärretään vaikuttavan siihen, millaiset mahdollisuudet ja toisaalta vaikuttimet lapsella on toimia ja kehittyä (Rose & Aldgate 2000, 11).

Mallin teoreettinen viitekehys on kuvattu yksityiskohtaisesti. Siihen on ensinnäkin sisällytetty kiintymyssuhdeteoriaa, jolla mallissa selitetään lapsen kykyä muodostaa tarkoituksenmukaisia vertaissuhteita, selviytyä vastoinkäymisistä sekä myöhempää kykyä muodostaa turvallinen kiintymyssuhde omaan jälkikasvuun (mm. Bowlby 1969, 1973, 1980; Rose & Aldgate 2000, 4). Toinen keskeinen teoria on psykodynaaminen teoria (Brearley 1991, 5), jolla selitetään lapsen kehityksen kannalta kolmen keskeisen suhteen kehitystä: lapsen minuuden ja merkityksellisten muiden ihmisten välistä suhdetta, menneiden ja nykyisten tapahtumien välistä suhdetta sekä lapsen sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välistä suhdetta. Lähtökohtana on, että lapsen kognitiivinen, emotionaalinen ja sosiaalinen kehitys kulkevat rinnakkain. Sekä lapsen joustava että joustamaton käytös ovat opittuja, jolloin joustamattomuus voidaan korvata myönteisellä sosiaalisella käytöksellä. Tässä mallin kehittäjät viittaavat sellaisiin kasvatustieteen klassikoihin kuin Skinner (1974), Bandura (1977), Seligman (1975) ja Hudson (1991) (Rose & Aldgate 2000, 5).

Lapsen kehitykseen ja vastoinkäymisistä selviytymiseen vaikuttavat lapsen sisäisistä ja ulkoisista ominaisuuksista riippuvat suojaajatekijät ja toisaalta riskitekijät. Tässä CAF-mallin kehittäjät viittaavat aiempiin tutkimustuloksiin tekijöistä, joiden tiedetään suojaavan tai vahingoittavan lapsen kehitystä (mm. Falkov 1998; Rose & Aldgate 2000, 6-7). Kirjoittajat hyödyntävät myös resilienssin käsitettä, jolla tarkoitetaan yksilön kykyä selviytyä stressistä tai vastoinkäymisistä. Osa lapsista kestää psykososiaalista kuormitusta paremmin kuin toiset, ja tämä riippuu niin synnynnäisistä kuin ympäristön ominaisuuksista. (Rutter 1999; Rose & Aldgate 2000, 6.)

CAF-mallin ohjeistuksessa käydään läpi tutkimustuloksia, jotka selittävät vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin. Näitä ovat mm. vanhemman oma lapsuus, vakavat terveysongelmat ja vammat, mielen-terveysongelmat, päihteiden käyttö ja kotona tapahtuva väkivalta. (Rose & Aldgate 2000, 10.) Osa tekijöistä on yhteiskunnallisia ja perheen asuin-ympäristöön liittyviä, kuten sosiaalinen syrjäytyminen, pelottava

asuinympäristö tai riittämätön toimeentulo. Nämä vaikuttavat vanhemmuuteen heikentämällä vanhemman hyvinvointia ja elämänhallintaa. (Mt., 13–14.)

Syrjäytymiseen liittyen CAF-ohjeistuksessa on myös erillinen osio siitä, kuinka arvioida tummaihoisen lapsen tilannetta. Tavoitteena on saada työntekijä välttämään aiemmassa tutkimuksessa havaittua institutio-naalista rasismia, jonka vuoksi tummaihoisilla lapsilla on ollut vähemmän palveluita, kannustusta ja mahdollisuuksia käytössään (MacPherson 1999; Dutt & Phillips 2000). Lasten perustarpeiden ja vanhemmuuden osatekijät nähdään CAF-mallissa universaaleina, syntyperästä ja kulttuurista riippumatta. Tummaihoisen lapsen tapauksessa arvioinnissa on kuitenkin otettava huomioon tekijöitä, kuten eri muodoissa tapahtuva rasismi ja väestöryhmän keskimäärin heikompi sosioekonominen asema, jotka saattavat olla merkityksellisiä lapsen kehitykselle ja vanhempien toimintaedellytyksille. (Dutt & Phillips 2000, 37–38.) Vastaava osio on tehty myös niitä tapauksia varten, joissa arvioidaan vammaisen lapsen tilannetta. Tavoitteena on lisätä työntekijän sensitiivisyyttä ja ymmärrystä niistä erityistarpeista, joita vammaisilla lapsilla ja heidän vanhemmillaan on universaalien perustarpeiden lisäksi (Marchant & Jones 2000, 74).

Yhteiseen arviointiviitekehikseen sisältyvät keskeiset teoriat ja tutkimustulokset on yhdistetty hyödyntämällä ekologista lähestymistapaa ja erityisesti sen sovellusta sosiaalityössä (Bronfenbrenner 1979). Bronfenbrennerin mukaisesti lapsen elämää halutaan tarkastella useiden toisiinsa vaikuttavien systeemien kontekstissa lähtien lapsen vanhemmista ja kodista kouluun, ystäväpiiriin ja aina yhteiskunnallisiin tekijöihin asti.

Mallin arviointikohteet ja lomakkeet

CAF-malliin liittyi alun perin kolme lomaketta, joista yksi oli lähetteen tekemistä varten ja kaksi varsinaista arviointi varten. Mikäli lastensuojelun työntekijä katsoi lähetteen edellyttävän lapsen tilanteen arviointia, käynnistettiin alkuarviointi, joka tuli suorittaa seitsemän työpäivän kuluessa. Nelisivuisessa alkuarviointilomakkeessa käytiin läpi CAF-mallin mukaiset kolme kattoteemaa: lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhempien mahdollisuudet vastata lapsen tarpeisiin sekä perhe- ja ympäristötekijät. Kattoteemat oli jäsennetty alateemoiksi, joita koskevat havainnot ja arviot kirjoitettiin avovastauslaatikoihin. Lomakkeen loppuun kirjattiin yhteenveto ja toimenpiteet, joihin arvioinnin perusteella ryhdyttiin (tarjotut palvelut, läheteet muihin palveluihin, ydinarvioinnin aloittaminen).

Ydinarviointilomakkeita oli kaikkiaan viisi lapsen ikäkauden mukaista lomaketta: 0–2-vuotiaille, 3–4-vuotiaille, 5–9-vuotiaille, 10–14-vuotiaille ja yli 15-vuotiaille. Näissä lomakkeissa CAF-mallin kolme kattoteemaa oli operationalisoitu yksittäisiksi arviointikohteiksi siten, että esimerkiksi lapsen kehityksellisten tarpeiden alla olevaa lapsen terveyttä tarkasteltiin kaikkiaan 35–41 yksittäisellä väitteellä, lapsen kasvatusta ja koulutusta 28–35 väitteellä ja niin edelleen, lapsen iästä riippuen. Väitelauseen viereen rastitettiin vastaukseksi ”kyllä” tai ”ei”. Vastausten perustelut kirjattiin avovastauslaatikoihin. Arvioinnin avuksi ohjeistettiin keräämään tietoa muilta viranomaisilta sekä käyttämään CAF-mallin työkaluina lanseerattuja kyselylomakkeita ja asteikkoja. Ydinarviointilomake oli pisimmälle viety CAF-mallin operationalisointi. Ydinarviointilomakkeet olivat muita lomakkeita huomattavasti pidempiä, 32 sivusta 40 sivuun sisältäen väliohjeistuksia, kirjallisuusviitteitä, sivuja lapsen ja vanhempien näkemysten kirjaamista varten sekä usean sivun taulukon tavoitteiden ja palvelusuunnitelman kirjaamiseksi.

Edellä esitellyt lomakkeet eivät kuitenkaan vaikuta olevan enää yleisessä käytössä. Professori Eileen Munron (2011) lastensuojeluraportin myötä hallitus uudisti ohjeistuksiaan mm. siten, että CAF-mallin alku- ja ydinarviointi yhdistettiin (Department for Education 2013). Ohjeistuksessa ei ole mainintaa siitä, mitä lomaketta lastensuojelussa tulisi käyttää, mutta paikallisviranomaisilla näyttää olevan yleisesti käytössä lomake, jota kutsutaan yksinkertaisesti CAF-lomakkeeksi (CAF-form). Eri kunnissa näyttää olevan lomakkeesta hieman omanlaisiaan versioita, jotka näyttävät pohjautuvan hallituksen sivuilta löytyvään lomakkeeseen, jonka on julkaissut vuonna 2006 The Department for Children, Schools and Families. Se muistuttaa alkuarviointilomaketta, mutta siinä arviointikohteet on jäsennetty eri tavoin. CAF-lomakkeessa arviointikohteet on esitetty väitelauseiden sijaan lapsen kehitystä, vanhempia ja hoitajia sekä perhettä ja ympäristöä tarkastelevien alateemojen muodossa. Kunkin alateeman alla on vielä listaus tarkemmista arvioitavista osatekijöistä. Alateemoja on kaikkiaan 19, ja vastaukset kirjataan avovastauslaatikoihin, joita on noin kol-

men sivun verran. CAF-lomakkeen arviointikohteet on koottu liitetaulukkoon 1. Lomakkeen loppuun kirjaan keskeisimmät tavoitteet jatkokäytökseen, halutut muutokset ja keinot, sovitut toimenpiteet sekä lapsen ja vanhempien kommentit ja suostumukset. Viimeisillä sivuilla on taulukko, johon kirjataan palvelusuunnitelma ja sen arviointi.

Perhearviointi

Mallin lähtökohdat ja tavoitteet

Perhearviointi (The Family Assessment) on laadittu Iso-Britannian Terveysministeriön toimeksiannosta Common Assessment Frameworkin eli edellä esitellyn CAF-mallin työvälineeksi. Mallia voi kuitenkin käyttää myös itsenäisesti, ja se on kehittäjiensä mukaan käyttökelpoinen kaikille, jotka työssään arvioivat perheitä: sosiaalityöntekijöille, perheterapeuteille, mielenterveyden ammattilaisille, lastenvalvojille muiden muassa. (Bentovim & Bingley Miller 2014, 6–7.)

Mallin ovat kehittäneet pitkän linjan perheterapeutit Arnon Bentovim ja Liza Bingley Miller. Heidän kirjoittamansa alkuperäinen englanninkielinen opas on julkaistu vuonna 2001. Suomen Mielenterveysseura on kääntänyt oppaan suomeksi ja julkaissut käännöksen ensimmäisen kerran vuonna 2005. Suomenkielinen opas on saatavilla menetelmän koulutuksen yhteydessä.

Perhearvioinnin tavoitteena on arvioida perheen voimavaroja, vahvuuksia ja vaikeuksia suhteessa lapsen tarpeisiin. Mallin avulla työntekijä voi järjestelmällisesti havainnoida, kuvailla ja arvioida perheen kykyä turvata lapsen hyvinvointi sekä tuoda kykyä vahvistavia tai heikentäviä tekijöitä. Perhearvioinnin toteutusta varten on myös laadittu erilaisia menetelmiä (kuten harjoituksia ja perhetehtäviä), joiden tarkoituksena on auttaa työntekijää edistämään perheen kiinteyttä ja keskinäistä vuorovaikutusta (Bentovim & Bingley Miller 2014, 14).

Suomessa Perhearviointimallin käyttöön on koulutautunut useita sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. Heitä kouluttanut psykoterapeutti Marjukka Laukkanen arvioi saamansa palautteen perustella menetelmän toimivan hyvin käytännön asiakastyössä (Laukkanen 2011, 10). Tarkempaa arviota mallin käytöstä nimenomaan lastensuojelun arviointityössä ei tiedävästi ole.

Mallin teoreettinen viitekehys ja jäsenyys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta

Perhearviointi kytkeytyy yhtäältä Common Assessment Frameworkiin, joten sen teoreettinen viitekehys ja ymmärrys lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä on siltä osin jo edellä esitelty. Toiseksi mallin todetaan pohjautuvan perheterapiaan. Tähän liittyviä kirjallisuusviitteitä perhearviointioppaassa (Bentovim & Bingley Miller 2014) ei ole, mutta sen sijaan mallin kehittäjät toteavat, että taustalla on kahden vuosikymmenen aikana tehty kehitystyö perhetyön menetelmistä ja lähestymistavoista.

Perhearvioinnissa perhettä tarkastellaan systeeminä, jossa yksilöiden väliset suhteet vaikuttavat kaikki toisiinsa. Perhesysteemissä on osia ja alajärjestelmiä, kuten vanhempien kumppanuus, suhteet lapsiin ja lasten suhteet vanhempiin. Perheen toimintaan vaikuttavat perheenjäsenten keskinäinen kommunikaatio ja perheen sisäiset liittoutumat. Perheet myös kehittävät itselleen ominaisen tavan elää ja toimia suhteessa muihin ihmisiin. Perheen ulkopuolinen konteksti huomioidaan myös: sijoittuminen sukuun, paikallisyhteisöön ja yhteiskuntaan. Perheelle asetetut velvollisuudet ja perheen saama tuki niiden hoitamiseen riippuvat yhteiskuntajärjestyksestä ja sen muutoksista. (Mt., 10). Arvioinnissa on esimerkiksi ymmärrettävä, että perheenjäsenten väliset huonot suhteet voivat olla seurausta perheen yhteiskunnallisesta huonosuudesta, syrjinnästä tai palvelujen riittämättömyydestä (mt., 14).

Mallin arviointikohteet ja lomakkeet

Perhearvioinnissa perheen toiminta on jäsenetty kahteen pääulottuvuuteen: perheen järjestäytymiseen (family organization), jonka osatekijöitä ovat perheen sopeutumiskyky (adaptability) ja vanhemmuus, sekä

perheen ominaisuuteeseen (family character), jonka osatekijöitä ovat perheen kommunikaatio, tunne-elämä, perheen liittoutumat (family alliances) ja identiteetti. Osatekijöitä on siis kaikkiaan kuusi, ja ne jatkuvat vielä tarkemmin määriteltyihin osa-alueisiin, jotka on listattu liitetaulukon 2. Mikäli näiden osatekijöiden läpikäynti ei riitä, työntekijä voi lisäksi suorittaa perhetaustan arvion ymmärtääkseen perhettä paremmin.

Perheen sopeutuvuudella tarkoitetaan perheen kykyä mukautua perheenjäsenten muuttuviin tarpeisiin, erityisesti lapsen eri ikä- ja kehitysvaiheisiin. Sopeutuvuutta arvioitaessa tarkastellaan roolien ja järjestelyjen joustavuutta sekä sitä, pystyykö perhe käsittelemään tilanteesta aiheutuvaa stressiä, ratkaisemaan ongelmia ja tekemään päätöksiä. Tunnistaako perhe riidat ja onnistuuko se ratkaisemaan ne kohtuullisen hyvin? Entä millaisia ovat suhteet perheen ulkopuolelle sukulaisiin ja elinyhteisöön? Vanhemmuutta arvioitaessa tarkastellaan, kykenevätkö vanhemmat tarjoamaan lapselle virikkeitä ja ilmaisemaan lämpimiä tunteita lapsia kohtaan, onko lapsella turvallinen kiintymys ainakin yhteen hoitajaan, ja kykenevätkö vanhemmat ohjaamaan, hoitamaan ja rahoittamaan lasta tarkoituksenmukaisella tavalla. (Mt., 19–27.)

Yllä kuvatut toiminnot suoritetaan viitekehyksessä, jota perhearviointimallissa kutsutaan perheen ominaisuuteeksi (mt., 27). Sen alla tarkastellaan ensinnäkin perheen kommunikaatiota eli perheenjäsenten tapaa puhua toisilleen ja kuunnella toisiaan sanaton viestintä mukaan lukien. Perheen tunne-elämää tarkasteltaessa huomion kohteena on perheenjäsenten sisäinen tunne-elämä ja tunteiden ilmaisu perheen piirissä: Ovatko kaikki tunteet sallittuja, onko tunteen ilmaisu selkeää ja suhteessa tilanteeseen, ovatko perheenjäsenten keskinäiset suhteet tukea antavia, arvostavia ja empaattisia, ja onko perheen ilmapiiri turvallinen ja lämmin? Perheen liittoutumilla tarkoitetaan kahden tai useamman perheenjäsenen muodostamia suhteita, kuten vanhempien tai sisarusten muodostamia tiimejä. Näiden alaryhmien sisäiset suhteet vaikuttavat koko perheeseen. Perheidentiteetillä puolestaan tarkoitetaan perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta ja toisaalta sitä, kykenevätkö perheenjäsenet olemaan erillisiä yksilöitä samalla säilyttäen yhteisyyden perheen kanssa. (Mt., 27–42.)

Perhearviointimalli voidaan esittää ympyränä, jonka ylempi puolikas kattaa perheen järjestäytymisen ja alempi ominaisuuden. Ympyrän keskelle on vielä merkitty perhetausta. Perhetaustan selvittäminen on olennaista, jotta työntekijä ymmärtää perheen nykytilanteen ja perheenjäsenten tavat reagoida ongelmiin ja käsitellä niitä.

Perhearviointimallissa tarkastelun kohteena on perheen toimintakyky (family functioning): kyky järjestäytyä siten, että perhe vastaa lapsen tarpeisiin ja selviytyy perhe-elämän paineista (mt., 14). Tämän arvioimiseksi on laadittu perhearviointilomake, jossa perheen vuorovaikutuksen eri osa-alueita arvioidaan asteikolla. Lisäksi niitä tilanteita varten, jossa perheen tausta on syytä selvittää huolellisesti, on laadittu perhetaustahaastattelulomake ja erityisiä menetelmiä.

Perhearviointilomakkeella arvioidaan perusteellisesti perheen vuorovaikutussuhteita. Siinä edellä esitellyt perheen toiminnan ulottuvuudet on purettu pienemmiksi osatekijöiksi ja niiden alakategorioiksi arvioinnin helpottamiseksi. Lomakkeessa on yhteensä 16 sivua. Lomakkeen alkuun merkitään esitiedot perheestä ja tiedot lähettävästä tahosta sekä ne tunnistetut ongelmat, huolenaiheet ja vaikeudet, joiden vuoksi perhettä arvioidaan. Tämän jälkeen alkaa varsinainen arviointilomake, jossa perheen järjestäytyminen ja ominaisuusluonne käydään läpi 22 osatekijän kautta.

Arviointilomakkeessa arvioitavaa alakategoriaa (kuten päätöksenteko ja ongelmanratkaisu, riitojen ratkaisu ja hallinta jne.) varten lomakkeessa on oma taulukko, jonka vasemmassa marginaalissa on osatekijään liittyviä kysymysmalleja ja oikealla puolella avovastauslaatikko, johon kuvataan arvioitavaan osatekijään liittyvät perheen vahvuudet ja vaikeudet. Kunkin alakategorian alla työntekijä merkitsee, mihin kohtaan perhe sijoittuu viisiportaisella vahvuuksien ja vaikeuksien jatkumolla. Lopuksi alakategorioiden pistemäärät yhdistetään osatekijän pistemääräksi. Pisteytyksen tarkoituksena on ensinnäkin auttaa työntekijää huomaamaan erityistä huomiota vaativat alueet. Toiseksi pisteytystä voidaan hyödyntää tarkasteltaessa perheen tilanteesta tapahtunutta muutosta. (Mt., 49.)

Perhearviointilomakkeen lisäksi voidaan täyttää perheen aikuisten jäsenten kanssa kaksisivuinen perhetaustalomake, mikäli perhevaikeudet eivät tule ymmärrettäväksi ilman syvällisempää menneisyyden tarkastelua. Perhetaustaosiossa kartoitetaan menneisyyden tapahtumia, olosuhteita ja ihmissuhteita, jotka vaikuttavat vanhempien tapaan kokea nykyhetken vaikeudet ja reagoida niihin. (Mt., 50.)

Perhearviointilomakkeen ja taustaosion jälkeen perhearviointimalli päätetään tekemällä kokonaisarvio perheen elämästä ja ihmissuhteista, vahvuuksista ja vaikeuksista sekä perheen kyvystä vastata lapsen tarpeisiin. Kokonaisarvio muodostaa ns. perheprofiilin, ja myös sen tekemiseksi on laadittu viisisivuinen lomake. Kokonaisarvioon merkitään myös perheen omia näkemyksiä vahvuuksistaan ja vaikeuksistaan, sekä mahdolliset kommentit työntekijän tekemästä arviosta. Lopuksi pohditaan, mitä tavoitteita tulevalle työskentelylle on asetettava, jotta lapsen tarpeet tulevat jatkossa paremmin kohdatuiksi. (Mt., 51–52.)

Signs of Safety

Mallin lähtökohdat ja tavoitteet

Signs of Safety -mallia on ryhdytty kehittämään 1980-luvun lopussa Länsi-Australiassa. Malli kehitettiin alun perin kriisiin ajautuneiden, oireilevien teini-ikäisten perheiden kanssa työskentelyä varten. Sosiaalityöntekijöiden kiinnostus mallin hyödyntämiseen johti siihen, että mallia ryhdyttiin kehittämään lastensuojelun sosiaalityön tarpeisiin. Vuosina 1994–2000 Andrew Turnell ja Steve Edwards kehittivät Signs of Safetyn ohjeita, toimintatapoja ja ideoita paikallisissa projekteissa ja kiinteässä vuorovaikutuksessa mallin käyttöön kouluttamiensa sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Signs of safety -malli pohjautuu lyhytterapiaan ja keskittyy perheen turvatekijöiden kartoittamiseen. Työskentelyn tavoitteena on luottamuksellisen kumppanuussuhteen rakentaminen työntekijän ja perheen välille tilanteessa, jossa työntekijän on samalla selvitettävä lapsen epäiltyä kaltoinkohtelua ja tarvittaessa puututtava siihen asian vaatimalla vakavuudella (Turnell & Edwards 1999, 2). Malli on tarkoitettu käytettäväksi kaikissa lastensuojelun vaiheissa: läheteiden tekemisessä, selvitysvaiheessa, varsinaisen asiakkuuden aikana ja sitä päätettäessä.

Lyhytterapian periaatteen mukaisesti mallista pyritään poistamaan kaikki se, mikä käytännössä havaitaan toimimattomaksi. Malli kehittyi edelleen sen paikallisten sovellusten ja käyttäjien tekemien ratkaisujen myötä. Malliin on mm. tuotu työskentelytapoja, joiden myötä lapsi on otettu aiempaa suuremmin mukaan arviointiin ja suunnitelman tekemiseen. (Turnell 2012.)

Mallin teoreettinen viitekehys ja jäsenyys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta

Signs of Safety perustuu lyhytterapian ideoihin ja ymmärrykseen ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja toimivimmista tavoista ratkaista ongelmatilanteita. Lyhytterapiassa noudatettavan periaatteen mukaisesti työntekijän on luovuttava toimimattomista työskentelytavoista ja ryhdyttävä tekemään jotain muuta (Turnell & Edwards 1999, 18). Kehittämistyö on edennyt pitkälti mallin kehittäjien Turnellin ja Edwardsin käytännön asiakastyössä tekemien havaintojen sekä mallia käyttäneiden lastensuojelun työntekijöiden kokemusten pohjalta. Samalla Turnell ja Edwards kuitenkin korostavat teoria- ja tutkimustiedon merkitystä työskentelyn taustalla. Mallin kehittämistä on motivoinut paitsi työntekijän ja asiakkaan välisen kuilun kaventaminen, myös teorian ja käytännön työntekijöiden tuominen lähemmäksi toisiaan (mt., 19).

Signs of Safety -malli lähtee siitä lähtökohdasta, että lastensuojelun tavoitteena on taata lapselle turvallinen kasvuympäristö. Koska kaikkia lapsia ei ole tarkoituksenmukaista sijoittaa kodin ulkopuolelle, työskentelyssä on onnistuttava luomaan kumppanuussuhde perheen ja työntekijän välille yhteistyön onnistumiseksi. Tämä vaatii työntekijältä taitoa, sillä samalla työntekijän on pidettävä kiinni laillisesta auktoriteetistaan. Kumppanuussuhde ei siten voi yhteistyöpyrkimyksistä huolimatta koskaan olla täysin tasavertainen. (Mt., 20–21.) Pääpaino mallissa onkin niiden eri työskentelytapojen ja asenteiden tarkastelussa, joiden avulla kumppanuutta ja yhteistyötä onnistutetaan epätasapainoisesta lähtökohdasta huolimatta rakentamaan.

Mallin taustakirjallisuudessa ei varsinaisesti käsitellä lapsen hyvinvoinnin rakentumista koskevaa teoreettista kirjallisuutta tai tutkimushavaintoja. Lapsen hyvinvointia käsitellään kasvuympäristön turvallisuuden kautta: onko havaittavissa lapsen kaltoinkohtelua ja sen riskiä lisääviä vaaratekijöitä, ja toisaalta onko havaittavissa lapsen hyvää kohtelua ja turvallisuutta edistäviä tekijöitä. Turvatekijät eivät takaa, etteikö kaltoinkohtelua voisi tapahtua, mutta niiden olemassaolo osoittaa, ettei kaltoinkohtelua tapahdu jatkuvasti.

Vanhempien toiminta voi puutteista huolimatta tarjota lapselle ”riittävän hyvän” kodin. (Mt., 36–37.) Turvatekijöiden kautta päästään rakentamaan lapsen turvallisuutta lisäävä yhteistyösuhde työntekijän ja perheen välille. Mallin taustalla olevan lyhytterapiaperinteen mukaisesti huomio kiinnitetään pieniin muutoksiin. Ajatuksena on, että yksi pieni muutos johtaa aina lopulta suurempaan muutokseen (Cade & O’Hanlon 1993, Weakland et al. 1974; mt., 42).

Mallin arviointikohteet ja lomake

Signs of Safety -mallissa lastensuojelutarpeen arviointia tehtäessä työntekijä arvioi sekä perheessä havaittavia riskejä ja vaaroja että perheen voimavaroja ja osaamista. Työntekijä kerää tietoa siitä, missä vanhemmat onnistuvat sekä siitä, millaisia kykyjä, vahvuuksia ja voimavaroja vanhemmilla on. Mallin tarkoitus on ohjata työntekijöitä tarkastelemaan vaaroja ja turvallisuutta yhtä aikaa, jolloin työntekijä voi tehdä tasapainoisen ja kokonaisvaltaisen tilannearvion (Turnell & Edwards 1999, 100). Arviointia tehtäessä työntekijän on pyrittävä yhdistämään oma ammatillinen arvionsa perheen omaan näkemykseen ongelmista ja ratkaisuista. Perheen sivuuttaminen estää yhteistyötä, mikä taas voi vaarantaa lapsen turvallisuuden. (Mt., 103.)

Malliin kuuluu ainoastaan yksi, yhden sivun mittainen lomake, johon työntekijä kirjaa havaintonsa, arvionsa ja jatkosuunnitelman. Lomakkeen yläreunassa on kaksisuuntainen nuoli, jonka vasen kärki merkitsee vaaraa ja oikea kärki turvaa. Vasempaan laitaan listataan kaikki ne tekijät, jotka osoittavat lapsen kaltoinkohtelua menneessä tai nykytilanteessa sekä ennustavat sen mahdollisuutta tulevaisuudessa. Oikeaan laitaan kirjataan tekijät, jotka ennustavat lapsen turvallisuutta. Näitä ovat poikkeukset kaltoinkohtelussa, perheen vahvuudet ja voimavarat, tavoitteet ja yhteistyöhalukkuus. (Mt., 103–107.) Tarkempaa listausta tarkasteltavista seikoista ei lomakkeessa ole, vaan työntekijä voi täyttää osion vapaasti. Käytettävissä oleva tila kuitenkin pakottaa tekemään merkinnät tiiviisti lyhyinä lauseina.

Lomakkeen puolivälissä on laatikko, johon työntekijän on merkittävä numeerinen arvionsa lapsen turvallisuudesta ja tilanteen vakavuudesta. Työntekijä arvioi ensin lapsen turvallisuutta asteikolla 0–10, missä 0 tarkoittaa varmuutta siitä, että lapsi tulee uudelleen kaltoinkohdeksi ja 10 niin riittävää turvallisuutta, että tapauksen käsittely voidaan päättää. Tämän jälkeen työntekijä arvioi tapauksen vakavuutta suhteessa muihin lastensuojelutapauksiin. Tällöin asteikon arvo 0 tarkoittaa tilannetta, jossa tapaus on pahin mahdollinen, ja 10 tilannetta, jossa viranomaisella ei ole mitään syytä ryhtyä toimenpiteisiin. (Mt., 107–108.) Yhteenveto Signs of Safety arviointikohteista on liitetaulukossa 3.

Lomakkeen alaosaan merkitään työskentelylle asetetut pitkän aikavälin tavoitteet ja välittömästi edellytetyt muutokset. Sekä työntekijän että perheen tavoitteet kirjataan, jotta ne ovat kummankin osapuolen tiedossa. Työntekijän tavoitteet kirjataan siitä näkökulmasta, mitä työntekijän tulisi perheessä havaita, jotta työskentely voitaisiin päättää. Perheen tavoitteet koskevat sitä, mitä vanhemmat haluavat tehdä pitääkseen lapsestaan huolta. Lopuksi työntekijä asettaa perheelle pieniä, välittömästi toteutettavaksi tarkoitettuja tavoitteita. Näillä pyritään saamaan aikaan pieniä, lapsen turvallisuutta lisääviä muutoksia. (Mt., 108–110.)

Lapsen elämäntilanteen kartoitus –malli

Mallin lähtökohdat ja tavoitteet

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallia on ryhdytty kehittämään Pesäpuu ry:ssä avohuollon työvälineeksi 2000-luvun alkuvuosina. Tavoitteena oli lisätä lastensuojelutyön suunnitelmallisuutta, jotta lapsen kokemusmaailma tulisi työskentelyssä paremmin huomioitua. Mallin avulla lastensuojelun avohuollosta pyrittiin jäsentämään tavoitteellinen, eri toimenpiteiden muodostama yhtenäinen prosessi. Taustalla oli havainto, että kuntien lastensuojelusta puuttui turhan usein suunnitelmallisuus, rakenne ja riittävä tieto perheestä.

Mallin kehitystyötä edelsi Perhehoitoliitto ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n hanke PRIDE-ohjelman tuomiseksi Suomeen. PRIDE-ohjelma oli alun perin kehitetty Yhdysvalloissa ja sitä oli sovellettu useissa maissa. Ohjelma oli tarkoitettu sijais- ja adoptiovanhempien valmennukseen ja täydennyskoulutukseen. Sosiaalityöntekijät katsoivat joidenkin PRIDE-mallin työmenetelmien ja -välineiden olevan käyttökelpoisia myös

avohuollon sosiaalityössä, ja Pesäpuussa ryhdyttiin työstämään niiden soveltamista alkuvaiheen työskentelyyn.

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -malli muodostuu viidestä tapaamisesta lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Kullekin tapaamiselle on määritelty käsiteltävät teemat. Lisäksi malli sisältää esimerkkejä apuvälineistä, joita työntekijä voi tilanteen mukaan soveltaa teemojen työstämiseen. (Möller 2005, 14.) Mallissa arviointi ymmärretään työntekijän ja asiakkaan yhteisenä prosessina, jota mallissa kutsutaan yhteiseksi arvioinniksi (mt., 25–26). Tilanteen arvioinnin lisäksi tavoitteena on arvioida lapsen ja perheen tuen tarve, tarvittu tuen muoto ja sitä antava taho. Työskentelyn laajuuden korostamiseksi mallissa puhutaan kartoituksen tekemisestä erotuksena suppeasta tilannearviosta (mt. 76). Arvioinnin kohteena ovat vanhemman valmiudet suhteessa lapseen ja valmiuksissa esiintyvät vahvuudet ja muutostarpeet (mt., 80).

Mallin teoreettinen viitekehys ja jäsenyys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -malli nojaa suomalaiseen lastensuojelututkimukseen, PRIDE-ohjelmaan, kehittämishankkeessa toteutettuun asiantuntijatyöskentelyyn sekä englantilaiseen lastensuojelun arviointikäytäntöjä koskevaan kirjallisuuteen (Möller 2005, 64, 80). Viimeksi mainitusta kategoriasta mallin kehitystyössä on käytetty myös Common Assessment Framework -viitekehysten taustakirjallisuutta (Horwath 2001; Möller 2005). Arviointikohteiden määrittelyssä on lisäksi otettu huomioon lapsen huollosta ja tapaa-misoikeudesta annetussa laissa määritellyt huoltajan velvollisuudet. Työskentelyyn ei haluttu sisällyttää sellaisia asioita, joita lainsäädäntö ei huoltajilta edellytä. (Möller 2005.)

Vanhemman valmiuksien alkuperäinen luokitus perustuu Yhdysvalloissa kehitettyyn sijaisvanhempien valmennukseen tarkoitettuun PRIDE-ohjelmaan. PRIDE-ohjelman kehittämisestä ja ylläpidosta vastaa yhdysvaltalainen lastensuojeluorganisaatio Child Welfare League of America (CWLA). CWLA:n mukaan PRIDE perustuu näyttöön, lastensuojelun parhaisiin käytäntöihin, sosiaalityön arvoihin ja CWLA:n laatu-standardeihin (CWLA 2015a). Näiden pohjalta on määritelty, mitä valmiuksia sijaisvanhemmilla on oltava lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Ns. valmiusluokkia määritettäessä on tietävästi hyödynnetty myös teoria- ja tutkimustietoa, mutta tarkempaa tietoa siitä, mitä tämä kirjallisuus on, ei käy ilmi saatavilla olevasta materiaalista.

Kartoitusmallin lähtökohtana on joka tapauksessa ollut se havainto, että mikäli aiemman tutkimuksen, näytön ja havaintojen perusteella PRIDE-ohjelmassa määritellyt vanhempien valmiudet ovat edellytys si-joitetun lapsen hyvinvoinnille, myös niillä vanhemmilla tulisi olla samanlaiset valmiudet, jotka hoitavat omaa lastaan. Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallissa PRIDE-ohjelmassa määritellyistä vanhempien viidestä valmiusluokasta työstettiin neljä lapsen vanhempien valmiusluokkaa. (Möller 2004, 36–37.) Työs-tämävaiheessa on pyritty ottamaan huomioon lapsen tarpeet, vanhempien kyky vastata niihin ja verkosto, jossa lapsi elää. Tässä yhteydessä oppaassa viitataan Common Assessment Frameworkia käsittelevään kirjallisuuteen (Horwath 2001; Möller 2004). Lisäksi viitataan olemassa olevaan lastensuojelulakiin ja sen soveltamisohjeisiin.

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallin oppaassa esitellään myös joitakin sellaisia työskentelytapojen valintaan vaikuttaneita tutkimushavaintoja, jotka koskevat lapsen hyvinvointia. Tutkimuksissa oli esimer-kiksi havaittu, että lapsilla oli omia, läheisistä riippumattomia selviytymisen voimavaroja, joita työntekijän oli pyrittävä vahvistamaan lapsen kanssa työskennellen. Lapsen tuottama tieto omasta elämästään ja koke-muksistaan oli kartoituksen tekemiseksi tärkeää. Lapsen hyvinvointia myös vahvisti kokemus siitä, että hänestä oltiin kiinnostuneita ja häntä haluttiin kuulla. (Möller 2004, 26–27.) Sekä vanhempien että lapsen kanssa työskenneltäessä ohjeistettiin tietoisesti käsittelemään asiakkaan tunteita. Taustalla oli tutkimusha-vainto, jonka mukaan tunteiden kokeminen ja kohtaaminen voi auttaa estämään lastensuojeluasiakkuuden periytyminen sukupolvelta seuraavalle. (Mt., 32–33).

Mallin arviointikohteet ja lomakkeet

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -malli on kuvaus työskentely- ja arviointiprosessista. Työskentelyprosessi muodostuu viidestä tapaamisesta, joilla käydään läpi neljä teemaa: lapsi ja lapsen arki, asuinolosuhteet,

kasvatus ja huolenpito sekä lapsi ja lapsen verkostot. Näistä teemoista käytävän keskustelun varsinaisena tavoitteena on tuoda esiin konkreettisia havaintoja vanhemman valmiuksista. Varsinaisen arvioinnin kohteena ovat vanhemman valmius suojella ja hoivata lasta, tukea lapsen yksilöllistä kehitystä, turvata lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet sekä tehdä yhteistyötä lapsen asioissa. Lapsella tulisi lähtökohtaisesti olla lähelläään aikuinen, jolla nämä neljä valmiutta on.

Arviointi pyritään irrottamaan vanhemman yksilöllisistä ominaisuuksista, luonteenpiirteistä ja toimintatavoista. Sen sijaan kiinnostuksen kohteena on se, missä asioissa vanhemman valmiuksien toteutuminen näkyy lapsen elämässä, ja missä asioissa näkyy puolestaan se, että vanhemmalta puuttuu valmiuksia tai hän ei niitä käytä. Tarkastelun kohteena ovat siis vanhemman vahvuudet ja toisaalta muutostarpeet.

Valmiuksien läpikäynnillä pyritään tekemään sekä työntekijälle että asiakkaalle näkyväksi lapsen elämäntilanteeseen vaikuttavia ilmiöitä. Työskentelyssä pyritään erottamaan faktat ja mielipiteet toisistaan perustelemalla näkemyksiä konkreettisilla havainnoilla. (Möller 2005, 81–82.) Oppaan liitetaulukossa on listattu konkreettisia esimerkkejä asioista, joissa valmius tai sen puute voi näkyä (Möller 2004, liite 7). Nämä esimerkit on koottu tämän artikkelin liitetaulukoon 4.

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallin ensimmäisessä oppaassa (Möller 2004) on lomakepohja, johon työntekijä kirjaa kartoituksen yhteenvedon. Lomakkeeseen merkitään työskentelyyn osallistuneet henkilöt ja tapaamiset. Tämän jälkeen lomakkeessa on yksi ruudukko kutakin vanhemman valmiutta varten. Ruudukkoon merkitään valmiuden kohdalle siihen liittyvät vahvuudet ja muutostarpeet. Huomiot kirjataan avovastauksina. Lomakkeen loppuun merkitään lapsen kannalta keskeisimmät muutostarpeet ja jatkosta sovitut asiat. Ensimmäisen oppaan jälkeen voimaan astui uusi lastensuojelulaki. Lakimuutosten ja toisaalta saadun palautteen perusteella kartoitusmallista laadittiin täydennetty opas (Paaso 2010). Tuossa oppaassa ei ole enää kartoituksen yhteenvetolomaketta, vaan tulokset ohjeistetaan kirjaamaan lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvetoon. Vanhempien valmiuksien arviointia varten on työntekijän merkintöjä varten yhden sivun mittainen ruudukko, johon havainnot kirjataan avovastauksina.

Kummassakin oppaassa viitataan lyhyesti siihen, että vanhempien valmiuksissa voidaan eritellä neljä tasoa. Taso kertoo siitä missä määrin vanhempi valmiuttaan käyttää. Ensimmäisellä tasolla vanhempi tietää, mitä asioita lapsi tarvitsee. Toisella tasolla vanhempi on tietoinen, miksi lapsi tarvitsee näitä asioita. Kolmannella tasolla vanhempi tietää, miten lapsi voi saada tarvitsemansa asian itselleen ja neljännellä tasolla vanhempi toimii tietojensa ja ymmärryksensä mukaisesti. Lastensuojelun tarve riippuu siitä, millä tasolla vanhempi eri valmiuksien osalta on. (Möller 2004, 37, Paaso 2010, 33.) Sitä, tulisiko nämä tasot merkitä arviointiyhteenvetoon tai hyödyntää tätä erittelyä jollain muulla tapaa, ei mainita.

Yksityiskohtaisemmin on ohjeistettu kartoituksessa valittava näkökulma: vaikka työntekijän on tarkasteltava sekä muutostarpeita että perheen olemassa olevia voimavaroja, painopisteen on oltava voimavaroissa. Tukitoimet rakennetaan niiden varaan. Puhumalla voimavaroista myös annetaan vanhemmille myönteistä palautetta ja kannustetaan heitä työstämään muutosta. Painopisteestä huolimatta myös kielteisistä asioista on puhuttava avoimesti, jotta muutostarpeet ovat yhteisessä tiedossa. (Möller 2005, 78–80.)

Lapsikeskeinen tilannearvio

Mallin lähtökohdat ja tavoitteet

Lapsikeskeistä lastensuojelun sosiaalityön tilannearvio -mallia (myöh. lapsikeskeinen tilannearvio) ryhdyttiin kehittämään Helsingin kaupungin Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa yhden sosiaalipalvelutoimiston perheteimin sosiaalityöntekijöiden kanssa vuonna 2001. Hanke siirtyi vuonna 2003 Heikki Waris -instituuttiin ja mukana oli lopulta työntekijöitä kaikkiaan neljästä sosiaalipalvelutoimistosta. Kehittämistyön tavoitteena oli lisätä lapsikeskeisyyttä lastensuojelun eri vaiheissa: tilannearviossa, suunnitelmallisessa muutostyössä ja kriisityössä. Yksi hankkeen tuloksista oli lapsikeskeinen tilannearviomalli ja sitä varten laadittu käsikirja (Muukkonen & Tulensalo 2004).

Tilannearviolla tarkoitetaan mallissa sekä alkuvaiheessa että myöhemmin suunnitelmallisen työn vaiheessa tehtävää tilannearviota. Käsikirjassa on seikkaperäinen kuvaus siitä prosessista, missä tilannearvio

toteutetaan lastensuojeluasian tullessa vireille. Prosessin eri vaiheiden, tapaamisissa käsiteltävien teemojen ja dokumentoinnin ohjeistamisen lisäksi käsikirjassa esitellään erilaisia välineitä, joita työntekijä voi hyödyntää niin lapsen kuin vanhempien kanssa työskennellessään.

Mallin kehittämistä on motivoinut lapsikeskeisyyden saattaminen lastensuojelun sosiaalityötä määrääväksi periaatteeksi. Taustalla on lastensuojelua kohtaan osoitettu kritiikki vanhempikeskeisyydestä ja lapsen sivuuttamisesta. Perhekeskeisessä lastensuojelussa on uskottu autettavan lasta auttamalla heidän vanhempiaan. Välillisen ja lapsen sivuuttavan auttamismallin sijaan Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa haluttiin kehittää malli, joka olisi sekä systemaattinen, lapsikeskeinen että sisältäisi suoran auttamiskontaktin lapseen. (Mt., 1.)

Mallin teoreettinen viitekehys ja jäsenyys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta

Lapsikeskeinen tilannearvio -malli nojaa vahvasti siihen lastensuojelututkimuksen havaintoon, että lapsen ja lapsuuden kohtaaminen sekä lapsen kanssa työskentely ovat tärkeitä lastensuojelun sosiaalityössä. Kehittäjät viittaavat suomalaiseen vuosituhannen vaihteen lastensuojelututkimukseen, jossa on käsitelty herkkyyttä lasten kokemuksille ja erillisyydelle sekä niitä eri paikkoja ja tapoja, joissa lapsi on työskentelyssä otettava mukaan tai sen keskiöön (Hurtig 2003; Muukkonen & Tulensalo 2004). Lapsuuden kohtaaminen ei tarkoita ainoastaan lapsen kohtaamista, vaan myös vanhemman oman lapsuuden kohtaamista, joka vaikuttaa vanhemman kykyyn olla emotionaalisessa vuorovaikutuksessa oman lapsensa kanssa (Bardy 2001; mt.).

Malli on kehitetty, jotta lapsikeskeisyys saadaan sisällytettyä sosiaalityön käytäntöihin. Kehittämistyö puolestaan on tapahtunut käytännön kehittämistyön kautta tehtyjen havaintojen pohjalta. Lapsikeskeinen tilannearvio -mallin taustalla ei siis ole varsinaista lapsen hyvinvoinnin rakentumista kuvaavaa jäsenystä eikä viittauksia sitä koskevaan tutkimuskirjallisuuteen.

Mallin lähtökohtana on, että lapsikeskeisyyden tulee olla lastensuojelun sosiaalityötä ohjaava periaate. Lapsikeskeisen työskentelyn kautta pyritään suojelemaan lasta, turvaamaan lapsen hyvinvointi ja arki tässä hetkessä sekä varmistamaan lapsen turvallinen kehitys (mt., 3). Lapsikeskeisyys on sisällytettävä lastensuojelun sosiaalityön kaikkiin toiminnan tasoihin: toimintaperiaatteisiin, prosesseihin ja kohtaamiseen (mt., 5–6).

Mallissa uskotaan, että lapsikeskeisyydellä voidaan vahvistaa lapsen hyvinvointia. Lapsen kanssa työskentely tukee ja myös eheyttää lasta. Lapsi voi puhua työntekijän kanssa vaikeista asioista ja sanoittaa niitä. Kun työntekijä ottaa lapsen tunteet vastaan ja käsittelee lapsen kokemuksia yhdessä tämän kanssa, kokemus on lapselle turvallinen ja todennäköisesti myönteinen (mt., 30).

Malliin on koottu laaja kirjo käsiteltäviä teemoja, jotka kattavat lapsen elämään kuuluvia asioita kodissa ja kodin ulkopuolella. Eri teemojen valintaperusteita ei käsikirjassa erikseen esitellä. Näkökulmaksi on valittu faktatiedon keräämisen sijaan lapsen ja vanhempien kokemustiedon kerääminen. Tätä perustellaan sillä, että tilannearviossa lapsen ja vanhemman kohtaamisia ohjaa halu kuulla heidän kokemuksiaan: ”Niin lapsen kuin vanhemmankin kokemus tapahtumista tai asioiden kulusta on heidän näkökulmaista faktatietoa”. (Mt., 11.)

Mallin arviointikohteet ja lomakkeet

Lapsikeskeisellä tilannearviolla pyritään keräämään tietoa lapsen ja vanhemman kokemuksista. Työntekijä kerää tätä tietoa systemaattisesti käymällä läpi tiettyjä lapsen arjen hyvinvoinnin kannalta merkittäviä teemoja ja niiden alla käsiteltäviä osatekijöitä, joita mallissa kutsutaan muuttujiksi. (Mt., 11.)

Arviointiprosessi etenee lapsen asian vireilletulosta aloitusvaiheeseen, jossa lasta ja vanhempia tavataan yhdessä. Arviointi aloitetaan pyytämällä sekä lasta että vanhempaa arvioimaan sitä, mitä lapselle kuuluu arviointihetkellä. Lisäksi kuullaan lapselta ja vanhemmilta asioita, jotka lapsen elämässä eivät suju tai sujuvat. Myös lapsen varhaisempaa elämänkulkua voidaan kartoittaa kysymällä lapsen elämän tärkeistä muutostokohdista merkitsemällä ne elämänjanalle. Vanhempia ja lasta kuullaan perheen kokonaistilanteesta. Työntekijän tehtävänä on havainnoida lapsen ja vanhempien vuorovaikutusta sekä kerätä perustietoa perheen tilanteesta. Lopuksi työntekijä arvioi, onko tilannearviota syytä jatkaa. (Mt., 24–25.)

Tapaamis- ja selvittelyvaiheessa työntekijä tapaa lasta ja vanhempia erikseen. Lasta tavataan yhdestä neljään kertaa ja vanhempia vähintään kerran. Lapsen tapaamisten tavoitteena on kuulla lapsen kokemuksia arjestaan sekä saada tietoa lapsen kokemuksista, tarpeista ja voimavaroista. Lisäksi työntekijä antaa lapselle tietoa lastensuojelusta, auttamisen keinoista, lapsen oikeuksista ja vanhempien velvollisuuksista lasta kohtaan. Jos työntekijä tapaa lasta kotona, hän voi havainnoida lapsen kotia sekä lapsen käyttäytymistä ja vuorovaikutusta kotioloissa. Työntekijän on tarkoitus muodostaa kokonaisnäkemys lapsen kokemasta arjesta ja elämäntilanteesta kartoittamalla lapsen elämän eri osa-alueita: kotia, koulua, vapaa-aikaa, lapsen elämää, minäkuva ja lapsen tunteita. (Mt., 30.) Toisaalta todetaan, että työntekijöiden ei ole välttämätöntä käsitellä kaikkia teemoja, vaan ne voidaan valita lapsen tilanteen mukaan (mt., 31).

Vanhempien tapaamisessa keskitytään puhumaan vanhempien kanssa lapsesta, lapsen asioista ja vanhempana olosta kyseiselle lapselle. Mikäli vanhemmilla on tarvetta selvittää muita kuin lapseen liittyviä asioita, järjestetään ylimääräisiä tapaamisia. (Mt., 54.) Vanhempien tapaamisessa osallistetaan ja motivoidaan vanhempia työskentelyyn lapsen hyväksi. Tapaamisessa kuullaan vanhempien näkemyksiä lapsesta ja lapsen arjesta, lapsen toiveista ja tarpeista sekä vaikeuksista ja vahvuuksista. Työntekijä arvioi vanhemmuutta suhteessa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Vanhempien tapaa toimia vanhempana selvitetään niin lapsen kuin vanhempien kokemusten ja kertomusten perusteella. (Mt., 55.)

Sekä lapsen että vanhempien tapaamisessa läpikäytävät teema ja muuttujat on koottu liitetaulukkoon 5. Tapaamisten lisäksi työntekijä hankkii tarvittaessa tietoa yhteistyökumppaneilta.

Yhteenveto- ja jatkosuunnitteluvaiheessa työntekijä kokoaa lapselta, vanhemmilta ja yhteistyökumppaneilta saamansa tiedon kirjalliseksi yhteenvedoksi. Yhteenvetoon kirjataan lapsen ja vanhempien tapaamisissa läpikäytyt teemat, kehuja lapsesta ja vanhemmasta, lapsen ja vanhempien näkemykset ja kokemukset, sosiaalityöntekijälle heränneet kysymykset huolestuttavista, lisäselvityksiä tai ratkaisua kaipaavista asioista sekä ehdotukset jatkotyöskentelystä. Yhteenveto käydään läpi tapaamisessa, jossa ovat mukana lapsi ja vanhemmat. Mikäli asiakkuus jatkuu, yhteenveto toimii pohjana lapsen huoltosuunnitelmalle. (Mt., 59–65.)

Käsikirjassa on erilaisia työskentelyn apuvälineiksi tarkoitettuja lomakkeita ja asteikko-malleja. Lisäksi liitetaulukkona on kooste lapsen ja vanhempien tapaamisissa läpikäytävistä teemoista, ns. muuttujista ja käsittelyyn sopivista menetelmistä. Varsinaista lomakepohjaa arvioinnin tekemiseksi tai yhteenvedon kirjaamiseksi käsikirjassa ei ole. Käsikirjassa on sen sijaan malli yhteenvedon kirjaamisesta, jossa dokumentointia on jäsennetty otsikkotasolla ja esimerkeillä kunkin otsikon alle tehtävistä kirjauksista.

Lastensuojelun toimintakykymittari

Mallin lähtökohdat ja tavoitteet

Lastensuojelun toimintakykymittaria ryhdyttiin kehittämään Suomen Kuntaliitossa vuonna 2013. Kehittämistyö lähti liikkeelle tarpeesta tutkia lastensuojelun vaikuttavuutta, jotta julkisten palvelujen tuloksellisuuslaskelmissa saataisiin huomioitua myös palvelujen varsinainen sisältö pelkkien tuottavuutta kuvaavien suoritteiden sijaan. Kuntaliiton tutkimus- ja kehittämisprojektin ensisijainen tavoite oli kehittää strukturoitu väline, jolla saatiin koottua lastensuojelun asiakkaiden hyvinvointia ja palvelutarpeita kuvaavaa tietoa kvantitatiivisessa, laajan tilastoanalyysin mahdollistavassa muodossa. (Aaltio 2015, 3.) Tarkasteltaessa asiakkaan tilanteessa tapahtuneita muutoksia, pyrittiin analysoimaan asiakkaan saamien palvelujen vaikuttavuutta. Jotta tämä oli mahdollista, kaikista tutkimuskohteena olevista asiakkaista oli kerättävä samannuotoista ja samansisältöistä strukturoitua asiakastietoa vähintään kahtena eri ajankohtana: ensimmäisen kerran lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa ja toisen kerran asiakkaan oltua palvelujen piirissä jo useamman kuukauden ajan. (Mt., 13.)

Lastensuojelun toimintakykymittarissa asiakasperheen tilannetta arvioidaan lapsen ja vanhempien toimintakyvyn kautta. Lähtökohdانا oli näkemys, että lastensuojelun tavoitteena on tukea perheen omatoimista selviytymistä eli toimintakykyä siten, että lastensuojelutarve poistuu. Käytännössä tämä tarkoitti perheen elämäntilannetta kuormittavien tekijöiden vähentämistä ja/tai kuormituksen käsittelyyn tarvittavien voimavarojen lisäämistä. (Mt., 9.)

Mittarilomaketta pilotoitiin hankkeen aikana 11 kunnassa. Ennen varsinaista pilotointia Kuntaliitossa rakennettua mittarilomaketta hiottiin yhdessä pilotointiin osallistuvien lastensuojelutyöntekijöiden kanssa. Työntekijöitä kerättiin myös haastatteleamalla palautetta lomakkeen sisällöstä ja käytöstä (Lempinen 2015). Lastensuojelun toimintakykymittaria on tarkoitus edelleen kehittää, samoin kuin mallintaa sen käyttöprosessi lastensuojelun asiakasprosessin eri vaiheissa.

Mallin teoreettinen viitekehys ja jäsenys lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta

Lastensuojelun toimintakykymittari rakentuu sellaisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuskirjallisuuden varaan, jossa hyvinvoinnin rakentumista tarkastellaan prosessina. Tuon prosessin onnistuminen riippuu yksilön käytössä olevista henkilökohtaisista ja ulkoisista voimavaroista, sekä häneen kohdistuneesta kuormituksesta. Hyvinvointi tarkoittaa tilannetta, jossa ihminen voi osallistua valitsemallaan tavalla oman elinympäristönsä toimintaan.

Teoreettinen viitekehys koostuu ensinnäkin Amartya Senin ja Martha Nussbaumin toimintakykylähestymistavasta. Senin ja Nussbaumin mukaan ihmisen hyvinvointia eivät viime kädessä selitä hänen käytössään olevat materiaaliset hyödykkeet, vaan hänen kykynsä hyödyntää niitä. Sekä Senille että Nussbaumille toimintakyky on kykyä elää ihmisarvioista elämää (Sen 1993, 2009, Nussbaum 1992, 2003; Aaltio 2015, 6).

Toisaalta toimintakyvyn rakentumista tarkastellaan Len Doyalin ja Ian Goughin tarveorian kautta, jossa toimintakyvyn nähdään riippuvan tiettyjen universaalien tarpeiden tyydyttymisestä. Tarpeet ovat asioita, joita ihmisen on saavutettava, jotta inhimillinen toiminta ja vuorovaikutus onnistuisivat mahdollisimman hyvin. Osallistuakseen ihmisen on oltava riittävän terve ja autonominen, mikä puolestaan edellyttää ymmärrystä ja mielenterveyttä. Nämä puolestaan edellyttävät ns. välillisten tarpeiden tyydyttymistä, kuten ruoan, veden ja asumisen mutta myös merkittävien kiintymyssuhteiden ja koulutuksen saamista. (Doyal & Gough 1991; Aaltio 2015, 6–7.)

Autonomiata selitetään vielä tarkemmin Aron Antonovskyn salutogeenisen teorian kautta. Autonomia eli kulloinenkin elämänhallinta riippuu siitä, kuinka paljon ihmiseen kohdistuu kuormitusta, ja kuinka paljon hänellä on käytettävissään omia tai ulkoisia voimavaroja tuon kuormituksen onnistuneeseen käsittelyyn. Mikäli kuormitus ylittää voimavarat, seurauksena on ylikuormitus, mikä heikentää terveyttä ja siten toimintakykyä (Antonovsky 1985, 1987; Aaltio 2015, 8).

Teoreettisen viitekehäksen mukaisesti arvioinnissa ollaan kiinnostuneita vanhemman ja lapsen toimintakykyä kuormittavista ja vahvistavista tekijöistä. Lisäksi tarkastellaan vanhemman toimintakyvyn puutetta lapsen kohtelussa havaittuina puutteina. Lomakkeisiin kootut yksittäiset arviointikohteet on valittu empiirisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta, jotka kuvaavat niitä vanhempiin tai lapseen liittyviä tekijöitä, jotka joko lisäävät tai vähentävät lapsen kaltoinkohtelun riskiä. Lisäksi on hyödynnetty lapsen kaltoinkohtelun eri muotoja jäsentävää tutkimuskirjallisuutta. (Aaltio 2015, 28–30, 59–60, 66–67, 71–73.)

Mallin arviointikohteet ja lomakkeet

Lastensuojelun toimintakykymittari koostuu kaikkiaan viidestä lomakkeesta, joista kolme on tarkoitettu työntekijän ja kaksi asiakkaiden täytettäväksi. Työntekijän lomakkeissa vanhemman ja lapsen toimintakykyä selittävät ja kuvaavat tekijät on jäsennetty yksittäisiksi arviointikohteiksi. Itsearviointilomakkeissa kartoitetaan vanhemman ja lapsen koettua hyvinvointia erityisesti koetun huolen ja sosiaalisen tuen saatavuuden kautta.

Työntekijän lomakkeisiin on sisällytetty ainoastaan niitä asioita, joita lastensuojelutarpeen selvityksessä työntekijän lain mukaan edellytetään selvittävän (Aaltio 2014). Itsearviointilomakkeiden täyttäminen on asiakkaille vapaaehtoista.

Aikuisen toimintakyky -lomakkeessa työntekijä arvioi vanhemman terveyttä ja elämänhallintaa sekä näihin liittyviin mahdollisiin ongelmiin saatua hoitoa, vanhemman tiedonkäsittelyyn liittyviä (eli kognitiivisia) taitoja, sosiaalisen tuen saatavuutta, vanhempaan kohdistuvaa tai vanhemman harjoittamaa väkivaltaa, sekä toimeentuloon, työhön tai työttömyyteen liittyvää kuormitusta. Arviointilomake koostuu kaikki-

aan 19 yksittäisestä kysymyksestä, joihin työntekijä vastaa ensin ”kyllä” tai ”ei” riippuen siitä, onko hän havainnut kysyttyä asiaa (esim. ”Onko selvityksen aikana herännyt huolta vanhemman päihteidenkäytöstä?”). Työntekijän tulee erikseen arvioida kysytyn asian vaikutusta perheen hyvinvointiin: ”lisää voimavaroja”, ”ei vaikutusta”, ”lisää kuormitusta/aiheuttaa ongelmia”. Tavoitteena on ollut, ettei työntekijä tyydy rastimaan potentiaalisia riskitekijöitä tai suojatekijöitä, vaan arvioi sitä, onko näistä tekijöistä aiheutunut aktuaalista, tosiasiallista, kuormitusta tai voimavaroja. Kunkin arvioitavan toimintakyvyn osatekijän kohdalla työntekijä voi myös merkitä, mikäli hänen näkemyksensä eroaa arvioitavan henkilön näkemyksestä ja kirjata lyhyet perustelut. Tämän lomakkeen pituus on kaksi sivua, ja se täytetään kustakin arvioitavasta vanhemmasta erikseen.

Lapsen toimintakyky -lomakkeessa on vastaava rakenne. Sen 23 kysymystä koskevat lapsen terveyttä ja elämänhallintaa sekä näissä mahdollisesti esiintyviin ongelmiin saatua hoitoa, lapsen tiedonkäsittelyyn liittyviä perustaitoja ja erityisiä suojaavia taitoja, lapsen saamaa sosiaalista tukea ja sosiaalisia suhteita sekä käyttäytymisen hallintaa. Lomakkeen pituus on kaksi sivua.

Lapsen kohtelu -lomakkeessa työntekijä arvioi vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin. Lomakkeessa lapsen kohtelua tarkastellaan lapsen perustarpeisiin vastaamisen ja fyysisen turvallisuuden, seksuaalisen koskemattomuuden, terveydenhoidon, koulutuksen tukemisen, rutiinien ja emotionaalisen huolenpidon kautta. Väitteitä on 33 ja lomakkeen pituus on kaksi sivua.

Työntekijän tekemän arvion lisäksi asiakkaita pyydetään arvioimaan koettua hyvinvointia itsearviointilomakkeilla. Aikuisen itsearviointilomakkeessa on kysytty vanhemman kantamaa huolta, käsitystä vanhemmuuden sujumisesta ja voimavaroista, tietoa kunnan tarjoamista palveluista ja luottamusta niihin, sekä mielialaa ja terveyttä. Lapsen itsearviointilomakkeessa on kysytty lapsen läheisistä ja lapsen kantamasta huolesta. Molempien itsearviointilomakkeiden lopussa on jälkimmäistä täyttökertaa varten kysymyksiä, joilla asiakas saa antaa palautetta palveluista saamastaan tuesta tai palvelujen riittämättömyydestä.

Lastensuojelun toimintakykymittarin lomakkeisiin kootut arviointikohteet on listattu tarkemmin liitetäulukossa 6.

Teoriapohjassa, arviointikohteissa ja strukturoinnissa suuria eroja

Tässä katsauksessa on esitelty kuusi lastensuojelun alkuvaiheen arviointiin kehitettyä tai siihen sovellettavissa olevaa mallia. Katsauksen tarkoitus oli ensinnäkin tarkastella sitä, millaisia teoreettisia viitekehyksiä ja jäsennyksiä lapsen hyvinvoinnin rakentumisesta eri mallien taustalla on. Toisekseen oltiin kiinnostuneita siitä, millaisia arviointikohteita eri malleihin oli valittu.

Yhteenvedon voidaan ensinnäkin todeta, että tarkasteltujen mallien teoriapohjat erosivat toisistaan merkittävästi. Ensin tarkastellun Common Assessment Frameworkin pohjana oli kaikkein laajin ja monitieteisin viitekehys, joka koostui lapsen kasvua ja kehitystä selittävistä teorioista sekä empiirisissä tutkimuksissa tehdyistä havainnoista koskien vanhemmuuden edellytyksiä ja lapsen tarpeita. Malleista kaksi perustui perheterapiaan. Näistä toinen, Perhearviointimalli, oli samalla rakennettu osaksi CAF-viitekehystä. Se myös nojasi vahvasti käytännön kehittämistyöhön, samoin kuin Signs of Safety. Jälkimmäistä oli kehitetty suoraan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön ja heidän kanssaan käytyjen keskustelujen perusteella. Kaksi mallia perustui vahvimmin lapsilähtöisen työskentelyn kehittämiseen, jota voidaan myös kutsua lapsikeskeiseksi orientaatioksi (Hietämäki 2015, 44). Molempien kehitystyötä perusteltiin tutkimushavainnoilla siitä, että lapsen kokemusmaailma tuli useimmiten sivuutetuksi lastensuojelussa. Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallissa viitattiin arvioinnin funktion osalta CAF-viitekehukseen, mutta arviointikohteiden valinta perustui yhdysvaltalaiseen PRIDE-valmennukseen. Jälkimmäisen teoreettisesta viitekehyksestä ei kuitenkaan ollut saatavilla tarkempaa kuvausta. Lapsikeskeinen tilanearviointi -mallin taustalla puolestaan ei ollut erityistä teoriaa, vaan kehitystyö nojautui mallin kokeilusta saatuihin kokemuksiin ja tavoitteeseen muokata lastensuojelun sosiaalityöstä lapsilähtöistä. Lastensuojelun toimintakykymittarin teoreettisessa viitekehyksessä yhdistettiin lapsen kaltoinkohtelua koskevaan empiiriseen tutkimustietoon sellaisia yhteiskuntatieteellisiä teorioita, joissa hyvinvointia tarkasteltiin toimintakyknä, osallisuutena, terveytenä ja elämänhallintana.

Myös arviointikohteet eri malleissa vaihtelivat. Kaikissa malleissa oltiin kiinnostuneita sekä lapsesta että vanhemmasta, mutta tarkasteltavana toimijana saattoi olla koko perhe, vanhempi ja/tai lapsi. Perhearviointimallissa tilannetta kartoitettiin koko perheen näkökulmasta. Signs of Safety -mallissa arviointia ei oikeastaan erotettu koskemaan lasta tai vanhempaa erikseen, vaan työntekijää ohjeistettiin tekemään havainnot lapsen turvallisuudesta. Tehdyt havainnot saattoivat koskea kumpaa tahansa, lasta tai vanhempaa. Ehkä hieman yllättäen Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallissa arviointikohteet koskivat ensisijaisesti vanhempaa. Mallissa kuvatussa arviointiprosessissa lapsi oli vahvasti läsnä ja lapsen arkea, verkostoja ja kokemuksia kartoitettiin eri näkökulmista, mutta varsinainen arviointi kohdistui vanhemmuuteen. Lopuissa kolmessa arviointimallissa oli arviointikohteita, joista osa oli erikseen osoitettu vanhempaa ja osa lasta koskeviksi. Lapsikeskeisessä tilannearviossa oli arviointikohteita sekä lasta että vanhempaa koskien, mutta pääpaino oli lapsen kanssa käsiteltävissä teemoissa. Lastensuojelun toimintakykymittarissa arvioitiin lapsen toimintakykyä ja lapsen koettua hyvinvointia. Eniten arviointikohteita oli kuitenkin vanhempiin liittyen, joiden toimintakyvyn ja koetun hyvinvoinnin lisäksi arvioitiin vanhemman tapaa kohdella lasta. CAF-mallissa arvioitiin erikseen lasta, vanhempaa ja vielä perhettä kokonaisuutena.

Taulukko 1. Arviointimallien keskeiset ominaispiirteet

	Common Assessment Framework CAF	Perhearviointi	Signs of Safety	Lapsen elämäntilanteen kartoitus	Lapsikeskeinen tilannearvio	Lastensuojelun toimintakykymittari
viitekehys	laaja, moniteinen lapsen kasvua ja kehitystä sekä vanhemmuuden edellytyksiä koskeva teoreettinen ja empiirinen tausta	sama kuin CAF:lla, lisäksi perheterapia	perheterapia	PRIDE, viittaa myös CAF:iin	lapsilähtöinen kehittäminen	hyvinvointi toimintakyknä, empiirinen lastensuojelututkimus
arvioinnin kohteena oleva toimija	lapsi, vanhempi, perhe	perhe	ei määritelty	vanhempi (suhteessa lapseen)	lapsi, vanhempi (pääpaino lapsessa)	lapsi, vanhempi
arvioinnin teemat	lapsen kehitys, vanhemmuus, vanhempien	perheen dynamiikka ja	lapsen kasvuympäris-	vanhemman valmiudet, lapsen arki,	lapsen arki, läheiset ihmiset,	lapsen ja vanhemman toimintakyky, lap-

	elämänhallinta ja terveys, perhehistoria, yhteiskunnalliset tekijät	vuorovaikutus, perhehistoria	tönnön turvallisuus	tärkeät ihmiset ja tunteet	tunteet ja toiminta, vanhemmuus	sen kohtelu
strukturoitu	keskipitkä strukturoitu lomake, avovastaukset	pitkä strukturoitu lomake, avovastauksia ja numeerisia arvioita	lyhyt strukturoitu lomake, avovastauksia ja numeerisia arvioita	lyhyt strukturoitu lomake, avovastauksia	väljä, otsikokasoinen malli yhteenvedolle	pitkä strukturoitu lomake, valmiit vastausvaihtoehdot
orientaatio	perhepalvelu	perhepalvelu	perhepalvelu	lapsikeskeinen	lapsikeskeinen	perhepalvelu

Varsinaisten arviointiteemojen vertailu eri mallien välillä on hankalaa, sillä malleissa nimetyt arviointikohteet olivat suurimmaksi osaksi eri abstraktiotasoilla, ja eri viitekehyksistä johtuen eri malleissa oli varsin erityyppiset jäsenyykset arviointiteemoista. Monipuolisin teemakokonaisuus oli CAF-mallissa, missä tarkasteltiin lapsen kehitystä, vanhemmuutta, vanhempien elämänhallintaa ja terveyttä, perhehistoriaa ja tukiverkostoja sekä yhteiskunnallisia huono-osaisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Lastensuojelun toimintakykykymittarissa kartoitettiin melko monipuolisesti sekä lapsen että vanhemman toimintakykyä ja vanhemmuutta. CAF-malliin verrattuna toimintakykykymittarista puuttui perhehistorian ja yhteiskunnallisten tekijöiden tarkastelu. Näitä tosin ei ollut muissakaan arviointimalleissa lukuun ottamatta Perhearviointia, jossa perhehistorian kartoitus tarvittaessa tehtiin. Muutoin Perhearviointissa keskityttiin perheen sisäisen dynamiikan ja vuorovaikutuksen arviointiin.

Lapsikeskeisessä tilannearviointi -mallissa tarkasteltiin pääosin lapsen arkea, tunteita ja toimintaa, mutta lisäksi jonkin verran vanhemmuutta. Siinä missä lapsen eri elämänpiirit käytiin kattavasti läpi, vanhempaan liittyvät arviointikohteet koskivat lähinnä vain vanhemmuutta. Esimerkiksi vanhemman omaa terveyttä tai elämänhallintaa ei ollut nimetty erillisiksi arviointikohteiksi. Tällaisia ei myöskään ollut Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallissa, tosin vanhemman jaksamista käsiteltiin osana vanhemmuuden valmiuksia. Lasta koskevaa tietoa kerättiin kartoittamalla lapsen arkea, tärkeitä ihmisiä ja kokemuksia. Tässä yhteydessä ei oikeastaan puhuttu arvioinnista vaan kartoituksesta ja lapsen kohtaamisesta. Kummassakaan lapsikeskeisessä mallissa ei ollut täysin yksiselitteistä ohjeistusta siitä, oliko työntekijän lapsen arkea ja kokemuksia kartoittaessaan tarkoitus tehdä arviointia, vai arvioinnin sijaan ennemminkin kohdata lapsi ja tarjota tukea ja ymmärrystä. Arviointiteemojen vertailu on tästä syystä näiden mallien kohdalla hankalaa. Signs of Safety -mallissa arviointiteemoja ei puolestaan ollut etukäteen nimetty, vaan mikä tahansa teema saattoi tulla arvioiduksi, mikäli se liittyi lapsen turvallisuuteen tai turvattomuuteen.

Yleisesti voidaan sanoa, että kaikissa arviointimalleissa tilannetta tarkasteltiin sekä perheessä esiintyvien ongelmien ja kuormituksen kautta että perheen voimavarojen ja vahvuuksien kautta. Lapsen elämäntilanteen kartoitus- ja Lapsikeskeinen tilannearviointi -mallit nousevat lapsikeskeisestä lastensuojelun orientaatiosta. Muut arvioidut mallit sijoittuvat selvästi perhepalvelujen orientaatioon.

Arviointikohteiden määrittelyn yksityiskohtaisuudessa ja dokumentointiin tarkoitetuissa lomakkeissa oli suurta vaihtelua. Väljin strukturoituihin dokumentointiin annettiin Lapsikeskeisessä tilannearviossa, jossa arvioinnin yhteenvetoa koskeva ohjeistus käsitti etupäässä otsikoita ja esimerkkejä niiden alle merkittävistä huomioista. Muissa malleissa arviointia varten oli laadittu lomakkeita. Näistä lyhin oli Signs of Safety -mallissa, missä arviointi koostettiin yhden sivun mittaiseen lomakkeeseen muutaman otsikon alle avovastauksina. Lisäksi lomakkeessa oli kaksi ruutua numeeriselle tilanteen turvallisuus- ja vakavuusarviolle. Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallin lomake oli myös yhden sivun mittainen, ja arvioitavia teemoja oli siinä verrattain vähän. Common Assessment Frameworkin käyttöön jääneessä CAF-lomakkeessa arviointikohteita avovastauslaatikoihin oli kaikkiaan 19, joille oli tilaa kolmen sivun verran. Syväluotaavaa työskentelyä varten kehitetyn Perhearvioinnin lomakkeessa arvioinnin dokumentointia varten oli peräti 16 sivua, jossa oli taulukkoja avovastauksia varten sekä numeerisia asteikkoja kokonaisuuksien yhteenvetoa varten. Eniten muista lomakkeista erosi Lastensuojelun toimintakykymittari, jossa jokaista arviointikohdetta varten oli valmis kysymys tai väitelause, ja vastaus annettiin asteikolla tai muina valmiina vastausvaihtoehtoina. Tässä lomakkeessa oli työntekijän täytettäväksi tarkoitettuja arviointisivuja kuusi.

Arviointimallien keskeisimmät ominaispiirteet on koottu taulukkoon 1.

Pohdintaa

Motiivit strukturoitujen alkuarviointimallien kehittämisen taustalla vaihtelevat: pyrkimyksenä on ollut yhtenäistää arvioinnin sisältöjä ja -käytäntöjä, tarjota työntekijöille työkaluja kriisiytyneiden perhetilanteiden käsittelyyn, vahvistaa lapsen osallisuutta tai kerätä vertailukelpoista asiakastietoa palvelujen vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Eri motiiveista huolimatta kaikkien mallien valinnoissa ja niiden perusteluissa voidaan havaita kolme lastensuojelun alkuvaiheen arviointiin liittyvää jännitettä. Ensimmäinen näistä koskee sitä, miten työntekijä jakaa huomionsa ja aikansa lapsen ja vanhemman välillä. Toinen jännite koskee kielteisten ja myönteisten havaintojen tekemistä perheestä: keskitytäänkö ongelmiin vai voimavaroihin. Kolmas jännitteistä liittyy työntekijän ja asiakkaan tuottaman tiedon asemaan arvioinnissa. Lastensuojelun kehittämiskeskustelusta voidaan vielä löytää neljäs, joka koskee suhtautumista strukturoituihin välineisiin: tuovatko ne työhön hyödyllistä vai haitallista systematiikkaa ja rakennetta?

Suomalaisessa lastensuojelukeskustelussa ollaan usein huolissaan siitä, että työskentely keskittyy liikaa vanhempiin. Lasta ei aina tavata henkilökohtaisesti jos lainkaan arvioinnin aikana. Lapsi ei myöskään välttämättä ole läsnä edes puheen tasolla: vanhempien tapaamisissa saatetaan uppoutua vanhempien omiin ongelmiin ja unohtaa käsitellä niitä suhteessa lapseen. Lapsilähtöisen työskentelyn vahvistamiseksi Suomessa on kehitetty kaksi mallia, joissa lapsi on nostettu korostetusti arvioinnin päähenkilöksi: hänen kanssaan työskennellään suoraan ja vanhempien toimintaa tarkastellaan nimenomaan suhteessa lapseen. Myös Lastensuojelun toimintakykymittarissa on omat lomakkeet lapsen kohtelun ja lapsen toimintakyvyn arviointiin sekä lapsen itsearviointilomake. Keskustelu lapsikeskeisyydestä näkyy myös kansainvälisissä malleissa, joissa on pyritty lisäämään lapsen osallisuutta ja ääntä työskentelyyn. Englannissa ja Australiassa kehitetyissä malleissa korostetaan kuitenkin sitä, että lapsen hyvinvointi riippuu vanhempien taidoista ja hyvinvoinnista. Työskentelyn painopistettä ei ohjeisteta suuntaamaan lapseen, vaan ennemminkin perheeseen ja perheen keskinäiseen dynamiikkaan.

Toinen lastensuojelutyöskentelyn jännite kulkee perheen voimavarojen ja ongelmien välillä. Kaikissa arvioiduissa malleissa ohjataan työntekijää arvioimaan molempia. Suomalaisessa keskustelussa kuitenkin usein toistetaan, että käytännön asiakastyö keskittyy yhä edelleen perheessä havaittujen ongelmien läpikäymiseen. Vaikka näin usein varmasti onkin, on varottava, ettei keskustelu johdata työntekijöitä toiseen ääripäähän. Englannissa on arvioitu, että Common Assessment Frameworkin implementoinnissa tapahtunut voimavaranäkökulman korostaminen johti siihen, etteivät työntekijät enää uskaltaneet arvioida vanhemmuuden puutteita ja sen vahingollisuutta lapselle (Department for Schools, Children and Families 2009). Arvioiduista malleista perheterapian asiantuntemuksen varaan rakennetut Signs of Safety ja Perhearviointimalli tarjoavat työntekijälle seikkaperäisimmän ohjeistuksen sellaisista käytännön menetelmistä, joiden

avulla työntekijä onnistuu tasapainottelemaan ääripäiden välillä. Luottamuksen ja hyvän yhteistyösuhteen rakentaminen on edellytys sille, että ongelmista onnistutaan puhumaan rakentavasti, ja toisaalta myös saada käsitys asioista, jotka perheessä ovat hyvin.

Luottamuksen rakentamisesta tekee vaikeaa se, etteivät asiakas ja työntekijä koskaan voi olla täysin tasavertaisessa asemassa lastensuojelutarvetta arvioitaessa. Työntekijällä on lakiin perustuvaa valtaa tehdä perhettä koskevia päätöksiä ja toisaalta velvollisuus arvioida vanhempien kykyä turvata lapsen hyvinvointi. Kaikissa malleissa on asiakkaiden osallistumista arviointiin pidetty tärkeänä. Asiakkaan kokemukseen perustuvaa arviointia tehdään ehkäpä eniten Lapsikeskeisessä tilannearviossa, jonka ohjeistuksessa arvioinnin tavoitteeksi asetetaan lapsen ja vanhemman kokemustiedon kerääminen. Lopulta tässäkin mallissa vastuu kokonaisarvion tekemisestä on työntekijällä. Muissa malleissa kerättävä tieto perustuu enemmän työntekijän havaintoihin, vaikkakin myös asiakkaat osallistuvat prosessiin erilaisten tehtävien, menetelmien tai lomakkeiden täyttämisen kautta.

Näiden lisäksi kehittämistyöhön liittyy neljäs jännite, joka koskee käsityksiä strukturoitujen arviointimallien tarpeellisuudesta tai haitallisuudesta. Vaikuttaa siltä, että lastensuojelujärjestelmän kehittäjät ja tutkijat pitävät malleja toivotumpina kuin asiakastyöntekijät, jotka niitä käytännössä joutuvat käyttämään. Suomessa lastensuojelua koskevissa arvioissa on toivottu lastensuojelun käyttöön tutkimukseen perustuvia arviointivälineitä ja strukturoituja menetelmiä yhtenäistämään käytäntöjä ja dokumentointia sekä varmistamaan työn laatua työntekijöiden vaihtuvuudesta ja pätevytydestä huolimatta (Toimiva lastensuojelu 2013). Systemaattisia arviointivälineitä on kaivattu myös auttamaan työntekijää arvioimaan paremmin perheen hyvinvointia ja eri osatekijöiden vaikutusta toisiinsa (Niemi 2012). Samaan aikaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät tuntuvat vierastavan strukturoituja menetelmiä ja katsovat ”rasti ruutuun” -lomakkeiden yksinkertaistavan perhetilanteiden kompleksisuutta.

Sama jännite näkyy myös englantilaisessa keskustelussa, missä rasti ruutuun ja toisaalta myös avovastuksiin perustuvia arviointilomakkeita implementoitiin 2000-luvun alussa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä haastatelleet tutkijat näkivät CAF-lomakkeen ennalta määritellyn rakenteen niin rajoittavaksi, että he kutsuivat sitä ”deskriptiiviseksi tyranniaksi” (White et al. 2009).

Cox et al. (2009) puolestaan katsoivat, että standardoidut arviointityökalut hyödyttivät lastensuojelua monella tapaa. Niiden avulla voitiin yhdenmukaisuutta arviointia ja systematisoida arviointiprosessia myönteisellä tavalla. Välineiden avulla arviointia oli myös mahdollista laajentaa useammalle osa-alueelle, ja toisaalta syventää tarvittavilla alueilla. Lomakkeet voivat myös joissakin tapauksissa auttaa lisäämään asiakkaiden osallisuutta esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakkaan oli helpompi antaa itsestään tietoja lomakkeella kasvokkaiseen keskusteluun osallistumisen sijaan.

On mielenkiintoista, ettei Australiassa kehitettyä ja käytettyä Signs of Safety -lomaketta kohtaan näy kohdistuneen vastaavaa kirjaamisen rajoittamista koskevaa kritiikkiä, vaikka siinä tilaa on CAF-lomakkeeseen nähden erittäin rajatusti. Signs of Safety -lomake ei kuitenkaan rajaa arviointikohteita, vaan ainoastaan näkökulman: turvallisuutta ja turvattomuutta lisäävät tekijät. Tässä katsauksessa ei ollut mahdollisuutta perehtyä tarkemmin mallien käyttöympäristöihin. On oletettavaa, että työntekijöiden suhtautuminen lomakkeisiin riippuu paitsi itse lomakkeesta, myös siitä, millaisia kirjaamiseen liittyviä velvoitteita heillä on. Jos samaa tietoa on dokumentoitava moneen eri asiakirjaan monissa eri muodoissa, työntekijöiden vastahakoisuus uusien lomakkeita kohtaan on ymmärrettävää.

Professori Eileen Munro (2011) kritisoi häneltä tilatusta lastensuojelun tilaa koskevassa raportissaan sekä Common Assessment Frameworkia että muita Iso-Britannian hallituksen antamia valtakunnallisia menettelytapaohteita siitä, että ne houkuttelivat työntekijöitä noudattamaan ohjeita ilman yritystä ymmärtää perhettä tai kehittää omaa työskentelyään. Mikäli organisaatio ei kiinnittänyt huomiota työntekijöiden varsinaiseen ammattitaitoon, menetelmiä saatettiin käyttää väärin. (Munro 2011, 39–40.)

On selvää, ettei pelkillä lomakkeilla ja kirjallisilla ohjeilla onnistuta yhdenmukaistamaan ammattilaisten työskentelyä eikä lisäämään sen laatua. Kuten CAF-lomakkeen käyttöä tutkineet White et al. (2009) havaitsivat, työntekijät täyttivät lomakkeita epäsystemaattisesti. Toisinaan he eivät halunneet kommentoida osa-alueita, jotka jäivät heidän oman asiantuntemuksensa tai toimialansa ulkopuolelle, ja toisinaan työntekijälle itsestäänselviä asioita jätettiin kirjaamatta tarpeettomina tai epärelevantteina.

Jos strukturoituja arviointivälineitä ja -malleja halutaan ottaa onnistuneesti käyttöön, työntekijöille on tarjottava riittävästi koulutusta ja käyttötukea. Työntekijöille on myös osattava perustella, mihin lomakkeita tarvitaan. On totta, että narratiivinen asiakastieto on monissa tilanteissa käyttökelpoisinta – etenkin asiakkaan kanssa työskenneltäessä ja hahmotettaessa kokonaiskuvaa itselle ja muille työntekijöille. Toisaalta tarvitaan tiedon dokumentointia tilastoitavaan muotoon, niin paikallishallinnon ja -johdon kuin koko valtakunnallisen sosiaalipolitiikan suunnittelun ja arvioinnin tarpeisiin. Lastensuojelun kiireisyys on hyvin tiedossa, joten tilastotietoa tarvitsevien tahojen on järjestettävä riittävät resurssit tilastoinnin mahdollistavan asiakastiedon tuottamiseen.

Mallien käyttöönotto voi arveluttaa myös siksi, että se tekee lastensuojelusta uudella tapaa läpinäkyvää. Yksityiskohtaisesti jäsennetyt valmiit lomakkeet sisältävät käytännössä listauksen niistä asioista, joita kokonaisvaltaisessa selvityksessä pitäisi kartoittaa (potentiaaliset suoja- ja riskitekijät, lapsen kohtelu). Tällaisen lomakkeen täyttäminen tekee näkyvämmäksi sen, mitä perheestä kulloinkin tiedetään ja mitä taas ei tiedetä. Vapaamuotoisessa narratiivisessa dokumentoinnissa puuttuvaa tietoa ei tarvitse välttämättä kommentoida lainkaan. Hyvin yleiselle tasolle jätetyt arviointiteemat myös mahdollistavat suuren variaation siinä, mitä asioita kukin työntekijä päätyy lopulta arvioimaan.

Yksityiskohtainen lomake on parhaimmillaan erinomainen työväline kokonaisvaltaisen arvioinnin tekemiseen, mutta se on joka tapauksessa vain dokumentointiväline. Se ei ole väline hyvän asiakassuhteen rakentamiseen eikä menetelmä tarvittavien tietojen hankkimiseen. Toisaalta asiakassuhteen rakentamiseen ja menetelmiin keskittyvät mallit eivät välttämättä riitä pyrittäessä siihen lopputulokseen, että asiakasperheistä kertyisi kattavaa ja vertailukelpoista asiakastietoa. Jotta sekä käytäntöihin että dokumentointiin saadaan yhtenäinen struktuuri, on kehitettävä sekä menetelmiä että lomakkeita. Tämä edellyttää luottamusta ja hyvää yhteistyötä työntekijöiden ja kehittäjien välillä.

Lähteet

- Aaltio, Elina (2014) Lastensuojelun toimintakyky mittari. Pilotoinnin käyttöopas. Helsinki: Kuntaliitto.
- Aaltio, Elina (2015) Lastensuojelutarpeen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla. Lastensuojelun vaikuttavuusmittari -projektin väliraportti. Helsinki: Kuntaliitto.
- Antonovsky, Aaron (1985) *Health, Stress, and Coping*. San Francisco, London: Jossey-Bass Publishers.
- Antonovsky, Aaron (1987) *Unraveling the mystery of health. How people Manage Stress and Stay Well*. San Francisco, London: Jossey-Bass Publishers.
- Bandura, Albert (1977) *Social Learning Theory*. Englewood, NJ: Prentice-Hall.
- Bardy, Marjatta (2001) Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Irmeli Järventia ja Hannele Sauli (toim.) *Eriarvoinen lapsuus*. Porvoo: WSOY.
- Bentovim, Arnon & Bingley Miller, Liza (2014) *Perhearviointiopas. Perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä*. Turenki: Suomen Mielenterveysseura ry.
- Bowlby, John (1969) *Attachment and Loss, Vol I, Attachment*. London: Hogarth.
- Bowlby, John (1973) *Attachment and Loss, Vol II, Separation: Anxiety and Anger*. London: Hogarth.
- Bowlby, John (1988) *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Brearley, Judith (1991) *Counselling and Social Work*. Buckingham: Open University Press.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cade, B. & O'Hanlon, W. (1993) *A brief guide to brief therapy*. New York: Norton.
- Cox, Anthony; Bingley Miller, Liza & Pizzey, Stephen (2009) *Collecting Information. Evidence-Based Approaches to Assessment*. Teoksessa Arnon Bentovim, Anthony Cox & Liza Bingley Miller (2009) *Safeguarding Children Living with Trauma and Family Violence: Evidence-Based Assessment, Analysis and Planning Interventions*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- CWLA (2015a) *Pride Model of Practice*. Saatavilla osoitteessa <http://www.cwla.org/pride-training>. Luettu 1.9.2015.
- CWLA (2015b) *The PRIDE 14-Step Model of Practice*. Luettu 1.9.2015.
- Department for Education (2013) *Working Together to Safeguard Children. A guide to inter-agency working to safeguard and promote the welfare of children*.
- Department of Health (2000a) *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London: The Stationery Office.
- Department of Health (2000b) *Assessing Children in Need and their Families. Practice Guidance*. London: The Stationery Office.
- Department of Health (2000c) *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families. Guidance Notes and Glossary for: Referral and Initial Information Record, Initial Assessment Record and Core Assessment Records*. London: The Stationery Office.
- Doyal, Len & Gough, Ian (1991) *A Theory of Human Need*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: The Macmillan Press Ltd.
- Department for Schools, Children and Families (2009). *Understanding Serious Case Reviews and their Impact – A biennial analysis of Serious Case Reviews 2005-2007*, London: Department for Schools, Children and Families.
- Dutt, Ratna & Phillips, Melanie (2000) *Assessing black children in need and their families*. Teoksessa Department of Health (2000) *Assessing Children in Need and their Families. Practice Guidance*. London: The Stationery Office.
- Falkov, Adrian (ed) (1998) *Crossing Bridges – Training resources for working with mentally ill parents and their children. Reader – for managers, practitioners and trainers*. Brighton: Pavilion Publishing.
- Hietamäki, Johanna (2015) *Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Horwath, Jan (ed.) (2001) *The Child's World. Assessing Children in Need*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Hudson, Barbara L. (1991) *Behavioral Social Work*. In Lishman, Joyce (ed.) *Handbook of Theory for Practice Teachers in Social Work*. London: Jessica Kingsley.
- Hurtig, Johanna (2003) *Lasta suojelemissa. Etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Laukkanen, Marjukka (2011) *Perhearviointi – perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä*. *Perheterapia* 27 (2), 5-16.
- Lempinen, Laura (2015) *Palaute mittarin pilotoinnista*. Julkaisussa Elina Aaltio (2015) *Lastensuojelutarpeen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla*. Lastensuojelun vaikuttavuusmittari -projektin väliraportti. Helsinki: Kuntaliitto.
- Léveillé, Sophie & Chamberland, Claire (2010) *Toward a general model for child welfare and protection services: A meta-evaluation of international experiences regarding the adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF)*. *Children and Youth Services Review* 32 (7), 929-944.
- Marchant, Ruth & Jones, Mary (2000) *Assessing the needs of disabled children and their families*. Teoksessa Department of Health (2000) *Assessing Children in Need and their Families. Practice Guidance*. London: The Stationery Office.
- MacPherson, William (1999) *The Stephen Lawrence Inquiry. Report of an Inquiry*. London: The Stationery Office.

- Munro, Eileen (2011) *The Munro Review of Child Protection: Final Report. A child-centered system*. Norwich: The Stationery Office.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) *Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja*. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1.
- Möller, Sointu (2004) *Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa*. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Möller, Sointu (2005) *Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta*. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Niemi, Martti (2012) *Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhde lapsen kehityksen ennustajana. Pitkittäistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Nussbaum, Martha (1992) *Human functioning and social justice. In defense of Aristotelian essentialism*. *Political Theory* 20:2, 202-246.
- Nussbaum, Martha (2003) *Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice*. *Feminist Economics* 9(2-3), 33-59.
- Paaso, Sari-Anne (2010) *Mitä lapselle kuuluu? Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen*. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Rose, Wendy & Aldgate, Jane (2000) *Knowledge underpinning the Assessment Framework*. Teoksessa Department of Health (2000) *Assessing Children in Need and their Families. Practice Guidance*. London: The Stationery Office.
- Rutter, Michael (1999) *Resilience concepts and findings: implications for family therapy*. *Journal of Family Therapy* 21, 119-144, 159-160.
- Seligman, Martin (1975) *Helplessness: On Depression, Development and Death*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Sen, Amartya (1993) *Capability and Well-being*. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, Amartya (2009) *The Idea of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Skinner, B. F. (1974) *About Behaviorism*. London: Cape.
- Toimiva lastensuojelu (2013) *Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:9*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Turnell, Andrew & Edwards, Steve (1999) *Signs of Safety. A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- Turnell, Andrew (2012) *The Signs of Safety. Comprehensive Briefing Paper. (Version 2.0)* Perth: Resolutions Consultancy.
- Weakland, J.H., Fisch, R., Watzlawick, P. & Bodin, A. (1974) *Brief Therapy: Change: Principles of problem formation and problem resolution*. New York: Norton.
- White, Sue; Hall, Chris & Peckover, Sue (2009) *The Descriptive Tyranny of the Common Assessment Framework: Technologies of Categorization and Professional Practice in Child Welfare*. *British Journal of Social Work* 39 (7), 1197-1217.

Liite 1. Malleissa nimetyt arviointikohteet

Liitetaulukko 1. CAF-mallin arviointikohteet

CAF-mallin arviointikohteet CAF-lomakkeen ja siihen liittyvän käsitteenmäärittelyoppaan pohjalta
(Suomennos EA)

Lapsen (sikiö, imeväinen, lapsi, nuori) kehitys

Terveys	yleinen terveys	sairaudet ja vammat; pääsy hammaslääkärille, yleislääkärille ja optikolle tarvittaessa; rokotukset, kehityksen seuranta, sairaalakäyntien ja onnettomuuksien määrä, terveysneuvonnan saataavuus ja käyttö tarvittaessa
	fyysinen kehitys	ravinto; aktiivisuus; lepo; näkö ja kuulo; hienomotoriset taidot; motoriset taidot (kuten pelaaminen ja urheilu)
	puhe, kieli ja kommunikaatio	kykenee kommunikoimaan tarkoituksenmukaisella tavalla, kykenee käyttämään kieltä, keskustelemaan, ilmaisemaan itseään, esittämään kysymyksiä, ymmärtää tarinoita, lauluja, rytmejä ja pelejä; kuuntelu; reagointi
	emotionaalinen ja sosiaalinen kehitys	kokemus erityisyydestä; varhaiset kiintymyssuhteet; riskihakuisuus tai itsetuhoisuus; fobiat; psykososiaaliset vaikeudet; stressinsieto; mielenkiinto, positiiviset asenteet; luottamus; vertais-suhteet; eristyneisyyden tai yksinäisyyden tunne; pelot; usein onneton
	käyttäytymisen kehitys	elämäntyyli, itsekontrolli, levoton tai impulsiivinen käytös; käyttäytyminen ikätovereiden kanssa; päihteiden käyttö; epäsosiaalinen käytös; seksuaalinen käytös; rikoksenteko; väkivalta ja aggressiivisuus; levottomuus ja yliaktiivisuus; hermostuneisuus, keskittymiskyky
	identiteetti, itsetunto, minäkuva	käsitykset itsestä; tietämys omista ja perheen taustoista; kokemus johonkin kuulumisesta; kokemukset syrjinnästä rodun, uskonnon, iän, sukupuolen, seksuaalisuuden tai vamman perusteella
	perhe ja sosiaaliset suhteet	vakaiden suhteiden rakentaminen perheenjäseniin ja ikätovereihin sekä laajemmin yhteisöön; muiden auttaminen; ystävyys-suhteet; kielteisten ihmissuhteiden määrä

Oppiminen	<p>itsestä huolehtiminen ja itsenäisyys</p> <p>ymmärrys, järkeily ja ongelmanratkaisu</p> <p>osallistuminen oppimiseen, opiskeluun ja työelämään</p> <p>kehittyminen ja saavutukset opinnoissa</p> <p>toiveet</p>	<p>itsenäistyminen; rajat, säännöt, avun pyytäminen, päätöksenteko; muutokset kehossa; peseytyminen, pukeutuminen, syöminen; myönteinen irrottautuminen perheestä</p> <p>kyky järjestää ja yhdistää tietoa; luovuus, etsiskely, kokeileminen; mielikuvituksellinen leikki ja vuorovaikutus</p> <p>pääsy opintoihin ja työelämään; läsnäolo ja osallistuminen; aikuisilta saatu tuki; opintojen riittävä resursointi</p> <p>kehittyminen perustaidoissa (kuten lukemisessa ja laskemisessa) ja oppimistaidoissa; mahdollisuus kehittää erityisiä taitoja harrastusten tai harjoittelun parissa; tuki oppimishäiriöihin; aikuisten kiinnostus lapsen opintoihin</p> <p>kunnianhimo; luottamus itseen ja näkemys omasta kehityksestä; motivaatio, pitkäjänteisyys</p>
Vanhemmat ja hoitajat	<p>perushoiva, turvallisuuden ja suojelun varmistaminen</p> <p>emotionaalinen lämpö ja pysyvyys</p> <p>ohjaus, rajat ja virikkeet</p>	<p>ruoan, juoman, lämmön, suojan ja sopivan vaatetuksen tarjoaminen lapselle; lapsen henkilökohtaista ja hammashygieniasta huolehtiminen; universaalien terveyspalvelujen käyttö; ympäristön turvallisuudesta ja terveellisyydestä huolehtiminen</p> <p>pysyvä, hellä ja virikkeellinen perheympäristö; lämmön, arvostuksen ja kannustuksen osoittaminen lapselle; turvalliset kiintymyssuhteet; kodin, koulun ja työpaikan vaihtuvuus</p> <p>kannustaminen itsehillintään; esimerkin antaminen myönteisestä käytöksestä; vaikuttava ja tarkoituksenmukainen kuri; ylisuojelun välttäminen; myönteisen toiminnan tukeminen</p>
Perhe ja ympäristö	<p>perhehistoria, toimintakyky ja hyvinvointi</p> <p>laajempi lähiyhteisö</p> <p>asuminen, työllisyys</p>	<p>sairaudet, kuolemantapaukset, väkivalta, vanhempien päihteiden käyttö, rikollisuus, epäsosiaalinen käytös; kulttuuri, kotitalouden koko ja kokoonpano; poissaolevat vanhemmat; suhteiden katkeaminen; fyysinen toimintakyvyttömyys ja mielenterveys; hyväksikäyttö</p> <p>tukiverkostot, sukulaisilta ja muilta saatava virallinen ja epävirallinen apu; hoivaroolit perheessä, rooli työssä, velvollisuudet</p> <p>vesi/lämpö/viemärintijärjestelyt, nukkumisjärjestelyt; asunnot-</p>

syys ja talousasiat	tomuus; työ ja työvuorot; työllisyys; tulot ja etuudet; taloudellisten vaikeuksien seuraukset
sosiaaliset ja yhteisön tekijät ja voimavarat, ml. koulutus	päivähoito; seurakunnat; julkinen liikenne; kaupat; vapaa-ajanviettomahdollisuudet; rikollisuus, työttömyys, epäsosiaalinen käytös asuinalueella; vertaisryhmät, sosiaaliset verkostot ja suhteet; uskonto

Liitetaulukko 2. Perhearviointimallin arviointikohteet.

Perhearviointimallin arviointikohteet		
Perhearviointilomake		
Perheen järjestäytyminen	sopeutumiskyky	suhteet sukulaisiin ja yhteisöön; sopeutuva järjestäytyminen; ongelmanratkaisu ja päätöksenteko; riitojen ratkaisu ja hallinta
	vanhemmuus	kehityksen tukeminen – virikkeet, lämpö ja kannustus; kiintymys; lasten hoito, ohjaus ja rajoittaminen
Perheen ominaisuusluonne	perheen kommunikaatio	viestien ilmaisu; viestien vastaanottaminen; osallistuminen; jatkuvuus
	tunne-elämä	tunteiden ilmaisu ja vastaanottaminen; perheensisäisten ihmissuhteiden luonne; emotionaalinen osallistuminen; perheen ilmapiiri
	perheen liittoutumat	parisuhde; vanhemmat; vanhemmat ja lapset; lapset ja vanhemmat; sisarussuhteet
	perheen identiteetti	yksilön itsenäisyys; perheen yhteys; sukupolvien raja
Perhetaustaosio (täytetään perheen aikuisten jäsenten kanssa)		
Perhetausta	vanhempien lapsuuden perhe vanhempien/puolisoiden kehityksellinen historia merkittävät tapahtumat, kokemukset ja suhteet viimeaikoina	

yhteydet nykyiseen perheeseen

Liitetaulukko 3. Signs of Safety -mallin arviointikohteet

Signs of Safety -mallin arviointikohteet	
Lapseen kohdistuvat vaaratekijät	<p>menneisyydessä havaitut vaaratekijät</p> <p>nykyhetkessä havaittavat vaaratekijät</p> <p>tekijät, jotka ennustavat vaaraa tulevaisuudessa</p>
Lapsen turvallisuutta lisäävät tekijät	<p>poikkeukset eli tilanteet, joissa kaltoinkohtelua olisi yleensä tapahtunut mutta vanhempi toimikin toisin</p> <p>perheen vahvuudet ja voimavarat</p> <p>perheen omat tavoitteet</p> <p>perheen valmius yhteiseen työskentelyyn</p>
Turvallisuus	<p>todennäköisyys asteikolla 0-10, että lapsi on vaarassa/turvassa</p>
Vakavuus	<p>työntekijän arvio asteikolla 0-10 tapauksen vakavuudesta suhteessa muihin kaltoinkohtelutapauksiin</p>

Liitetaulukko 4. Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallin arviointikohteet.

Lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallin arviointikohteet	
Vanhemman valmiudet	Esimerkkejä konkreettisista asioista, joissa valmius näkyy
Valmius suojella ja hoivata lasta	<p>pitää huolta itsestä, jotta jaksaa ja kykenee hoitamaan lasta; huolehtii sikiön hyvinvoinnista; huolehtii lapsen perushoidosta, päivärhythmin säännöllisyydestä; pyrkii ennaltaehkäisemään ja hoitamaan lapsen sairauksia; ulkoiset puitteet; henkinen turvallisuus; fyysinen turvallisuus; toimii ennakoivasti; suojaa lasta henkiseltä ja fyysiseltä väkivallalta sekä seksuaaliselta hyväksikäytöltä; tietoinen, missä lapsi kulloinkin on ja kenen kanssa; opettaa lapselle</p>

<p>Valmius tukea lapsen yksilöllistä kehitystä</p>	<p>puolien pitämistä ja rajojen asettamista; seksuaalinen hyväksikäyttö; päihteiden käyttö</p> <p>tietää lapsen normaalin kasvun ja kehityksen vaiheet; tunnistaa lapsen kehitysviiveitä ja tämän tarvitseman tuen; pyrkii luomaan tukea antavan ja hyväksyvän ilmapiirin; antaa lapselle varauksentonta, myönteistä tukea; tukee lapsen myönteisen minäkuvan muodostumista; tukee lapsen seksuaali-identiteetin muodostumista; asettaa lapselle asianmukaiset rajat; muutosvaiheet; menetykset ja traumaattiset kokemukset; varmistaa, että lapsi tuntee kuuluvansa johonkin; asuinpaikan pysyvyys; tukee ja mahdollistaa harrastuksiin osallistumisen; ennakoii ja suunnittelee lapsen kanssa tulevaisuutta; käsittelee lapsen kanssa menneisyyttä; tavat, rituaalit, traditiot; tukee nuoren itsenäistymistä ja irtaantumista kotoa</p>
<p>Valmius turvata lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet</p>	<p>antaa lapselle myönteisen mallin sosiaalisten suhteiden luomisesta ja ylläpitämisestä; kuuntelee ja keskustelee lapsen kanssa, myötäelää lapsen kokemuksissa; tukee ja ohjaa lasta ihmissuhteisiin liittyvien ristiriitojen selvittämisessä; tukee sisarusten välisiä suhteita; tukee lapsen kaverisuhteita; tukee lapsen suhteita muihin hänelle läheisiin ihmisiin; tukee ja mahdollistaa lapsen suhteen esimerkiksi päiväkodin henkilöstöön, opettajiin, terapeuttiin; luo ja tukee lapsen pysyviä ihmissuhteita; antaa lapselle luvan kiintyä toiseen aikuiseen; antaa lapselle omaa aikaansa; varmistaa, että lapsi tietää ja tuntee juurensa</p>
<p>Valmius tehdä yhteistyötä lapsen asioissa</p>	<p>osaa ja uskaltaa hakea apua; sitoutuu yhteistyöhön, on vuorovaikutuksessa tukitahojen kanssa avoin ja rehellinen; on valmis jakamaan vanhemmuutta</p>

Liitetaulukko 5. Lapsikeskeisen tilanearviointi -mallin arviointikohteet.

Lapsikeskeinen tilanearviointi -mallin arviointikohteet	
Lapsen tapaamisen teemat	Muuttujat
Koti ja läheiset	perhe; arki kotona sekä suhteet vanhempiin ja sisaruksiin; läheiset

Päiväkoti tai koulu	ja tärkeät ihmiset; perushoiva ja huolenpito päiväkodissa tai koulussa olo; perustiedot; oppiaineet; kaverit; opettajat/aikuiset; kiusaamiset; läksyt; lintsaus
Vapaa-aika ja kaverit	vapaa-ajan vietto; kaverit; päihteet; fyysinen ja emotionaalinen läheisyys
Minä ja mun elämä	merkittävät tapahtumat elämässä; minäkuva; terveys; lapsen maailma
Tunteet	tulotunnelmat; tapahtumiin liittyvät tunteet; tutut ja vieraat tun- teet; tunteiden purkaminen
Vanhempien tapaamisen tee- mat	Muuttujat
Lapsi	mitä lapselle kuuluu; millaisena vanhemmat näkevät lapsen; lap- sen menneisyys
Lapsen arki ja tarpeet	lapsen arki; lapsen tarpeet
Vanhemmuus	oma vanhempana olo; tunteet ja arki vanhempana

Liitetaulukko 6. Lastensuojelun toimintakykymittarin arviointikohteet.

Lastensuojelun toimintakykymittarin arviointikohteet	
Aikuisen toimintakyky	
Terveys ja elämänhallinta	fyysinen terveys, fyysiseen terveyteen liittyvä hoito, mielenterve- ys, mielenterveyteen liittyvä hoito, päihteidenkäyttö, päihdehoito, toiminnallinen riippuvuus, toiminnalliseen riippuvuuteen liittyvä hoito, omat kaltoinkohtelukokemukset, niiden käsittelyyn saatu tuki
Tiedon käsittelyyn liittyvät taidot	vaikkeudet tiedon käsittelyssä
Sosiaalinen tuki	lapsen päivittäisen kasvatus- ja hoitovastuun jakaminen, lähiver- kosto, kontaktit palvelujärjestelmässä
Väkivalta tai väkivallan uhka	käyttäytykö aikuinen väkivaltaisesti, käyttäytykö joku väkivaltai- sesti aikuista kohtaan
Toimeentulo	vaikkeudet suoriutua päivittäisistä raha-asioista
Työ ja työllisyystilanne	työttömyydestä/työkyvyttömyydestä aiheutunut kuormitus, työs- sä käyntiin liittyvä kuormitus

Lapsen toimintakyky	
Terveys ja elämänhallinta	fyysinen terveys, fyysiseen terveyteen liittyvä hoito, mielenterveys, mielenterveyteen liittyvä hoito, päihteidenkäyttö, päihdehoito, toiminnallinen riippuvuus, toiminnalliseen riippuvuuteen liittyvä hoito
Tiedon käsittelyyn liittyvät taidot	vaikeudet tiedon käsittelyssä, näihin saatu hoito, sellaiset tiedolliset taidot, jotka auttavat lasta vaikeiden tilanteiden käsittelyssä
Sosiaalinen tuki ja sosiaaliset suhteet	luotetut aikuiset, luotetut ystävät, kannattelevat harrastukset, hyvät sosiaaliset taidot, kiusatuksi tuleminen
Käyttäytymisen hallinta	tunteiden hallinta, väkivaltainen käytös ikätovereita kohtaan, ... eläimiä kohtaan, ...aikuisia kohtaan, omaisuuden tuhoaminen, sääntöjen rikkominen, itsetuhoainen käytös
Lapsen kohtelu	
Perustarpeet ja fyysinen turvallisuus	ravinnonsaanti, uni, hygienia, kodin sopivuus, vaatetus, oleskeluympäristön turvallisuus, vanhemman väkivaltaisuus, sisaruksen väkivaltaisuus, vanhempien välinen väkivalta
Seksuaalinen koskemattomuus	seksuaalinen koskemattomuus
Terveydenhoito	ennaltaehkäisevästä terveydenhoidosta huolehtiminen, hoitoon vieminen tarvittaessa, mahdollisten kehityshäiriöiden selvittäminen, hoito-ohjeiden noudattaminen
Koulutuksen tukeminen	koulunkäynnin säännöllisyydestä huolehtiminen, koulunkäynnin kannustaminen ja tukeminen, tukitoimenpiteiden vastaanotto
Rutiinit	arjen säännöllisyys ja ennakoitavuus, vanhemman käytöksen johdonmukaisuus
Emotionaalinen huolenpito	vanhempi emotionaalisessa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa; välittää lapsen olemassaolosta, käsitys lapsesta myönteinen; uskoo, että lapsi ansaitsee tulla kohdelluksi hyvin; käsitys lapsen ikätasoon kuuluvasta kehityksestä; lapselle ei aseteta liian ankaria seuraamuksia, lapsen oppimista ja uteliaisuutta ei rajoiteta turhaan; lasta ei altisteta hämmentäville ja traumaattisille kokemuksille; vanhempi erottaa omat uskomuksensa ja toiveensa lapsen toiveista ja todellisuudesta; lapsen ei tarvitse kantaa huolta vanhemman pärjäämisestä; lapsen ei tarvitse kantaa liiallista huolta sisarusten huolenpidosta; lapsen annetaan osallistua kodin ulko-

puoliseen kanssakäymiseen; vanhempi tarjoaa riittävästi virikkeitä; vanhempi ei pakota lasta omaksumaan ongelmallisia sosiaalisia käyttäytymismalleja